

Åsa Mickwitz

Anpassning i språkkontakt

Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan

Akademisk avhandling som med tillstånd av Humanistiska fakulteten vid Helsingfors universitet framlägges till offentlig granskning i universitetets huvudbyggnad (Unionsgatan 34), auditorium XII, onsdagen den 16 juni 2010 kl. 12.

Nordica
Finska, finskugriska och nordiska institutionen
Helsingfors universitet
2010

© 2010 Åsa Mickwitz och Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen.

Denna bok är nummer 21 i serien Nordica Helsingiensia.

Ansvarig utgivare: Nordica vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen.

Kontaktinformation:

Nordica
PB 24
00014 Helsingfors universitet

Pärm: Mari Soini, Universitetstryckeriet

ISSN 1795-4428

ISBN 978-952-10-6242-1 (hft.)

ISBN 978-952-10-6243-8 (PDF)

Universitetstryckeriet

Helsingfors 2010

Till Matilda

Åsa Mickwitz, 2010. *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan*

Sammandrag

Studien behandlar engelska lånord och deras formella anpassning till svenskan. Syftet är att analysera och förklara den morfologiska/morfosyntaktiska samt den ortografiska anpassningen av lånorden. Studien undersöker hur de främmande elementen inordnar sig i det svenska språksystemet samt vilka faktorer som påverkar anpassningen av de engelska lånorden i svenskan. Forskningsmaterialet består av sverigesvenska och finlandssvenska dagstidningar från 1975 och 2000. Materialet har kompletterats med undersökningar av dagstidningskorpusar på nätet.

Studien har sin utgångspunkt i kontaktlingvistik som teoretiskt fält. Den baserar sig dels på en sociolingvistisk och språkstrukturell syn på språk och språk i kontakt, och dels på en språkpolitisk syn. Metoden är bruksbaserad språkanalys. När det gäller morfologin har jag studerat lånorden ur både ett kvantitativt och ett kvalitativt perspektiv. Inom det kvantitativa perspektivet har jag analyserat hur stor del av lånorden i materialet som är anpassade och icke anpassade och på vilket sätt. I den kvalitativa analysen har jag beskrivit anpassningen utgående från de enskilda ordklasserna substantiv, verb och adjektiv, och studerat vilka faktorer som påverkar hur anpassningen sker.

Resultatet visar att en stor del (36 %) av lånorden i materialet består av lexem som inte uppvisar någon typ av morfologisk anpassning till svenskan, dvs. varken böjning eller avledning. Dessa står i s.k. naken form i satsen. En femtedel av lånorden böjs och avleds enligt svenska böjnings- och avledningsregler. Substantiv står oftare i naken form i satsen än verb, eftersom det syntaktiska kravet på morfologisk anpassning till svenskan inte är lika stort hos substantiv som hos verb. Verben uppvisar en nästan hundra procentig anpassning till svenskan. En mycket liten andel av lånorden (3 %) uppvisar främmande böjning/avledning eller bryter mot reglerna för svensk grammatik.

I studien framkommer också att engelska lånord sällan anpassas ortografiskt till svenskan. Vissa vokal- och konsonantgrafem i vissa lånord anpassas dock; de engelska grafemen <i>, <a>, <ay> och <ai> anpassas till <aj> eller <ej> (t.ex. *mail* → *mejl*). Studien visar också att det finns ett klart samband mellan ortografisk och morfologisk anpassning – lånord som böjs enligt svenska böjningsregler anpassas oftare ortografiskt till svenskan än lånord som böjs enligt främmande/engelsk modell.

Resultatet visar att anpassningen påverkas av språkstrukturella, sociokulturella och språkpolitiska faktorer i ett komplicerat samspel, där den typologiska och strukturella närheten mellan svenskan och engelskan samt den språkpolitiska öppenheten kan sägas spela den största rollen.

Nyckelord: lånord, anpassning, kontaktlingvistik, domämförlust, språkvård, genustilldelning, s-plural

Åsa Mickwitz, 2010. *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan.* (Integration in language contact Morphological and orthographical integration of English loanwords in Swedish)

Abstract

The study investigates the formal integration of English loanwords into the Swedish language system. The aim has been to analyse and describe the morphological/morphosyntactic and the orthographical integration of the loanwords. I have studied how the foreign language elements get accommodated to Swedish and which factors are relevant in the integration. The material for the study consists of Swedish newspapers published in Sweden and Finland in paper format (with a focus on the years 1975 and 2000) and newspapers in digital format on the net.

The theoretical frame for the study is contact linguistics. The study is based on a sociolinguistic, structural and language political perspective on what language is, and what language contact is. The method used is usage-based linguistic analysis. In the morphological study of the loanwords, I have made both a quantitative and a qualitative study. I have analysed the extent to which loanwords show some indication of integration in Swedish, and to what extent they show no signs of integration at all. I have also analysed integration in relation to word classes i.e., how nouns, adjectives and verbs integrate and which factors are relevant for the result of the integration.

The result shows that most loanwords (36 %) do not show any signs of being formally integrated in Swedish. They undergo neither inflectional, nor derivational changes. One fifth of the loanwords are inflected according to the rules of Swedish grammar. Nouns are generally more often than verbs placed in positions in the sentence where no formal adaption is needed. Almost all of the verbs in the material are inflected according to Swedish rules of grammar. Only 3 % of the loanwords are inflected according to English rules or are placed in an ungrammatical position in the sentence.

The orthographical study shows that English loanwords very seldom get adapted to Swedish orthography. Some English vowel and consonant graphemes are replaced with Swedish ones, for example *a*, *ay* and *ai* are replaced with *aj* or *ej* (*mail* → *mejl*). The study also indicates that morphological integration is related to orthographical integration: loanwords that are inflected according to Swedish grammar are more likely to be orthographically integrated than loanwords that are inflected according to English grammar.

The results also shows that the integration of loanwords are affected by mostly language structural factors and language political factors.

Keywords: borrowing, integration, contact linguistics, language policy, gender assignment, s-plural

Förord

Jag är min handledare, professor Jan-Ola Östman, evigt tacksam för att denna avhandling blivit skriven. Det är din förtjänst att jag fick möjlighet att inleda mitt avhandlingsarbete inom projektet *Moderna importord i språken i Norden* hösten 2002. Det är också din förtjänst att jag fick mitt första stipendium från Finska kulturfonden samma år. Du har läst mina halvfärdiga (ibland i mina ögon färdiga) texter, pekat ut alla uppenbara och mindre uppenbara brister med sådan uppriktighet att jag helst velat ge upp. Men det är tack vare dessa raka kommentarer som det blev en avhandling. Det är du som har lärt mig att skriva. Tack.

Jag vill också tacka professor Helge Sandøy vid Universitetet i Bergen för att jag fick delta i *MIN-projektet*, åren 2002–2005. Under dessa år hade jag fördelen att få ta del av seminarier och diskussioner om engelskan i Norden med de främsta nordiska experterna på området. Jag är också glad över möjligheten att ha fått resa till ett annat nordiskt land två gånger per år för att träffa de andra deltagarna i projektet och för den respons jag fick på mina texter, samt för den givande samvaro som vi hade under våra projektmöten. Jag vill rikta ett varmt tack till alla deltagare i projektet – det var en upplevelse att få umgås med er.

Mitt avhandlingsmanuskript har förhandsgranskats av professor Lars-Erik Edlund och professor Olle Josephson. Tack för de värdefulla kommentarerna!

Institutionen för nordiska språk och litteratur, Nordica (numera Finska, finskugriska och nordiska institutionen) förtjänar också ett varmt tack för det stöd i form av både vetenskaplig och social samvaro som den gett mig. Tack också för att jag fått ha ett arbetsrum först i Forsthuset och senare i Franzenia. Vid Nordica har de andra doktoranderna funnits som ett stort stöd för mig under årens lopp. Tack speciellt till Saija – du hjälpte mig med korrektur och lugnade mina nerver i slutskedet! Ett stort tack går också till Leila, Lotta N, Jonna, Pekka, Rita och Sara för vänskap och gemenskap.

Lia! Du förtjänar ett alldeles särskilt tack för att du finns och för alla de sätt på vilka du gjort mitt liv bättre de senaste åren. Men jag vill också tacka dig för att du stått ut med mig alla de gånger jag ringt dig och gnällt om hur jobbigt det är med min avhandling (förutom allt det andra jag gnällt om). Den gången när jag verkligen var på väg att ge upp läste du de första kapitlen och sa att min text utan vidare ser ut som en doktorsavhandling ska se ut – och det hjälpte mig vidare.

Hösten 2006 och våren 2007 tillbringade jag två kortare perioder vid Tvärminne zoologiska station för att ostört kunna koncentrera mig på mitt skrivande. Jag vill rikta ett varmt tack till personalen på Tvärminne som tog emot mig med öppna armar och gav mig en social gemenskap under dessa i övrigt ensamma perioder. Ett speciellt tack vill jag rikta till forskare Magnus Lindström som introducerade mig i bottendjurens värld och hjälpte mig med praktiska arrangemang under mina vistelser.

De senaste drygt två åren har min arbetsplats funnits vid Språktjänst, Helsingfors universitet. Min chef Seija Korhonen har varit flexibel och förstående när det gäller mitt avhandlingsarbete. Jag vill tacka dig för det. Tack också till min närmaste kollega Hanna Tarkki för samarbete och vänskap under dessa år.

Under min tid som doktorand har jag erhållit stipendier av Finska kulturfonden, Svenska kulturfonden, Ingrid, Margit och Henrik Höijers donationsfond II samt Helsingfors universitets fonder. Tack till alla bidragsgivare.

Under perioder när jag inte har kunnat koncentrera mig på avhandlingsarbetet har jag haft fantastiska vänner som orkat stöta och blöta mina problem med mig, och också hjälpt mig med praktiska arrangemang. Tack Lia, Saija och Saku, Leila och Jan-

Ola, Sanne och Tobias, Hanna F, Hanna T, Siv, Cia, Rita, Outi, Eva T, Mia och Mila. Tack för att ni också orkat lyssna och prata avhandling och för att ni stått ut med min frånvaro.

Min familj; mina föräldrar och min syster har med intresse följt denna process. Tack för att ni finns. Tack också till Petsky för att du tog hand om Matilda på nätterna i ett väldigt intensivt skede av skrivandet och för din flexibilitet de senaste åren. Margaretha, min vän och min dotters farmor – tack för vänskap och samtal.

Matilda – den här boken är till dig.

Tölö i maj 2010

Åsa Mickwitz

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	14
1.1 Syfte och teoretisk ram.....	15
1.2 Bakgrund och forskningsläge	17
2 Teoretiska utgångspunkter – kontaktlingvistik och språkvårdsteori	20
2.1 Historiska, sociala och språkstrukturella villkor för språkkontakt	22
2.2 Språkpolitiska villkor; praxis, ideologi och rekommendationer.....	29
2.2.1 Domämförlust och språkvården	30
2.2.2 Det lexikala inflytandet och språkvården	34
2.3 Termer och begrepp inom kontaktlingvistik.....	37
2.3.1 Lån och interferens	38
2.3.2 Lånord, importord, främmande ord och arvord.....	40
2.3.3 Direktlån och indirekta lån.....	42
2.3.4 Lån och kodväxling	44
2.3.5 Anpassning och integrering	46
2.4 Inlåning – orsaker till och strategier för anpassning	49
2.4.1 Orsaker till inlåning	49
2.4.2 Typ och grad av anpassning.....	51
2.4.3 Faktorer som påverkar anpassningen	52
2.5 Sammanfattning och hypotes.....	54
3 Material och metodiska utgångspunkter	57
3.1 Tidningarna	57
3.2 Dagstidningar som material	58
3.3 Registreringen av lånorden	61
3.3.1 Långivarspråk och internationalismer	63
3.3.2 Namn och fraser	64
3.3.3 Uteslutna ordtyper	65
3.4 Antal ordtyper, ordexemplar och löpord i materialet.....	67
4 Morfologisk anpassning – en kvantitativ översikt.....	70
4.1 Morfologiskt anpassade lånord respektive morfologiskt icke anpassade lånord..	70
4.2 Parallella former i svenska och engelska.....	72
4.3 Kategorier av morfologiska anpassning	73
4.4 Lånordens fördelning mellan kategorierna.....	76
4.4.1 Morfologiskt och morfosyntaktiskt anpassade lånord.....	77
4.4.2 Morfologiskt icke anpassade lånord	78
4.5 Sammanfattning	81
5 Morfologisk anpassning – en kvalitativ översikt.....	84
5.1 Svenskans morfologi.....	84
5.1.1 Att bilda sammansättningar och avledningar i svenskan.....	85
5.1.2 Genus i svenskan	87
5.1.3 Substantiv- adjektiv och verbböjningen i svenskan	88
5.1.3.1 Böjning av substantiv.....	88
5.1.3.2 Böjning av verb och adjektiv	90
5.2 Lånordens fördelning på ordklass enligt anpassningskategori	92
5.3 Hybrider.....	94
5.3.1 Hybrider med främmande förled.....	94

5.3.2	Hybrider med främmande efterled	98
5.3.3	Konklusioner	99
5.4	Avledning	99
5.4.1	Skillnaden mellan avledning och böjning	100
5.4.2	Har avledningen bildats i svenskan eller har den lånats?	101
5.4.3	Skillnaden mellan avledning och substitution av ändelse	102
5.4.4	Äldre lånord och avledningar av dessa	106
5.4.5	Yngre lånord och avledningar av dessa	108
5.4.6	Inlånade avledningssuffix	110
5.4.7	Konklusioner	112
5.5	Lånade substantiv och genustilldelning	113
5.5.1	Genustilldelning av lånade substantiv	113
5.5.2	Fördelningen mellan neutrer och utrer i materialet	115
5.5.3	Principer för tilldelning av genus	117
5.5.3.1	Semantiska faktorer	117
5.5.3.1.1	Animata substantiv – referentens kön	118
5.5.3.1.2	Grupperingar av substantiv – semantiska fält	119
5.5.3.1.3	Synonymer	120
5.5.3.2	Formella faktorer	122
5.5.3.2.1	Rim och andra fonologiska likheter	122
5.5.3.2.2	Homonymi	123
5.5.3.2.3	Morfologiska kriterier – lånordens slutmorfem och pluraländelse	124
5.5.3.2.4	Grammatisk analogi	125
5.5.3.3	Principen om släktskap mellan språken samt sociala faktorer	126
5.5.4	Konklusioner	127
5.6	Pluralböjning av lånade substantiv	128
5.6.1	Pluralformer hos lånorden	128
5.6.1.1	S-pluralen i svenskan	130
5.6.2	Principer för tilldelning av pluraländelser	131
5.6.2.1	Formella principer för tilldelning av pluraländelse	132
5.6.2.1.1	Lånordens grad av anpassning	132
5.6.2.1.2	Lånordens grad av etablering	134
5.6.2.2	Semantiska principer för tilldelning av pluraländelse	136
5.6.2.2.1	Dividueella mängder och grupper	136
5.6.2.2.2	Främmande referent	137
5.6.2.3	Andra faktorer	140
5.6.2.3.1	Sambandet mellan genus och böjning	140
5.6.2.4	Kepsord	142
5.6.3	Konklusioner	143
5.7	Böjning av lånade verb och adjektiv	144
5.7.1	Böjning av lånade verb	144
5.7.1.1	Partikelsammansatta verb	146
5.7.1.2	Particip	148
5.7.2	Böjning av lånade adjektiv	151
5.7.3	Konklusioner	153
5.8	Sammanfattning av den morfologiska anpassningen	154
6	Den ortografiska anpassningen	158
6.1	Svensk ortografi och fonologi som villkor för stavningsanpassning	158
6.2	SAOL och den svenska stavningsnormen	160
6.3	Språkvårdens principer för omstavning av engelska lånord	163

6.4 Skillnaden mellan ortografisk och morfologisk anpassning.....	165
6.5 Analys av den ortografiska anpassningen	166
6.5.1 Indelning i kategorier.....	167
6.5.2 Finlandssvenska, sverigesvenska och ortografisk anpassning	167
6.5.3 Sambandet mellan stavning och böjning	171
6.5.3.1 Omstavning av vokalljud	172
6.5.3.1.1 Omstavning av <i>a/ai</i> → <i>ej</i> och <i>i</i> → <i>aj</i>	174
6.5.3.2 Omstavning av konsonantljud	178
6.5.4 Böjning av lånord med icke anpassad stavning	183
6.5.5 Böjning av lånord med icke främmande stavning.....	185
6.6 Sammanfattning	187
7 Avslutande diskussion och slutsatser	191
8 Sammanfattning	200
Litteratur.....	203

Diagram

Diagram 4.1 Den morfologiska anpassningen hos lånord i tidningsmaterialet angivet i procent. <i>N=4633</i>	76
Diagram 6.1 Fördelningen mellan ortografiskt anpassade och icke anpassade lånord, samt lånord där stavningen sammanfaller, i finlandssvenskan och i sverigesvenskan. Procentuell fördelning. <i>N=4633</i>	168
Diagram 6.2 Andelen ordtyper med icke främmande respektive främmande ortografi i materialet. Procentuell fördelning.....	170
Diagram 6.3 Exempel på ortografiskt icke anpassade ord och deras fördelning över typer av böjning. I antal.....	176
Diagram 6.4 Exempel på ortografiskt anpassade ord och deras fördelning över typer av böjning. I antal.....	177
Diagram 6.5 Översikt över lånord med icke anpassade konsonantgrafem samt deras böjning. I antal.....	181
Diagram 6.6 Översikt över lånord med anpassade konsonantgrafem och deras böjning. I antal.....	182
Diagram 6.7 Lånord med främmande stavning och deras böjning i förhållande till årtal för första belägg. I antal.	184
Diagram 6.8 Lånord med svensk stavning och deras böjning i förhållande till årtal för första belägg. I antal.....	186

Tabeller

Tabell 2.1 Språkpolicy och dess förhållande till domänförlust och lexikalt inflytande .	37
Tabell 3.1 Antal ordtyper ordexemplar/löpor per tidningsnummer och år	68
Tabell 4.1 Lånordens integrationsstadier i svenskan	82
Tabell 5.1 Böjning av substantiv i svenskan	89
Tabell 5.2 Substantivens deklinationer i svenskan	89
Tabell 5.3 Lånordens fördelning på ordklass enligt anpassningskategori. Procentuell fördelning. Antal inom parentes.	92
Tabell 5.4 Fördelningen mellan hybrider med icke anpassad förled och hybrider med anpassad förled, i antal. Procentuell fördelning inom parentes.	95
Tabell 5.5 Fördelningen mellan hybrider med icke anpassad efterled och hybrider med anpassad efterled, i antal. Procentuell fördelning inom parentes.	98
Tabell 5.6 Suffix hos lånade adjektiv i materialet	104
Tabell 5.7 Suffix hos lånade substantiv i materialet	105
Tabell 5.8 Suffix hos lånade verb i materialet	106
Tabell 5.9 Exempel på äldre lånord och avledningar av dessa samt årtal för första belägg	107
Tabell 5.10 Exempel på yngre lånord och avledningar av dessa samt årtal för första belägg	109
Tabell 5.11 Översikt över antal belägg på sju engelska adjektiv med deras svenska motsvarigheter	111
Tabell 5.12 Genustilldelning av lånord i materialet	115
Tabell 5.13 Olika typer av pluraländelser hos lånorden i materialet	129
Tabell 5.14 Tilldelning av pluralformer i förhållande till lånordens grad av anpassning till svensk ortografi och morfologi. Antal lånord	133
Tabell 5.15 Tilldelning av pluralformer i förhållande till lånordens grad av etablering. Antal lånord. Procentuell fördelning inom parentes	135
Tabell 5.16 Lånord med s-plural och deras syftning på främmande respektive inhemsk referent. I antal	139
Tabell 5.17 Substantiv med s-plural och deras genustillhörighet	141
Tabell 5.18 Lånade verb och deras etableringsgrad, i antal. Procentuell fördelning inom parentes	146
Tabell 5.19 Fördelningen av adjektiv mellan attribut och predikativ ställning, samt eventuell kongruens med huvudordet. Antal belägg	152
Tabell 6.1 Exempel på ortografiskt icke anpassade respektive anpassade ordtyper i materialet. Vokaler och vokalkombinationer.	173
Tabell 6.2 Exempel på ortografiskt anpassade respektive icke anpassade ordtyper i materialet. Konsonanter och konsonantkombinationer	179

1 Inledning

Engelska som lingua franca i Norden är en realitet. Den talas allt oftare danskar, norrmän, islänningar och svenskar emellan och framför allt används engelska i kommunikationen mellan finskspråkiga personer och övriga nordbor. Engelskan har ett starkt fotfäste inom universiteten och finansvärlden i hela Norden, framför allt i Sverige och Danmark. Engelska är också det språk vi svenskspråkiga tror oss kunna, vare sig det handlar om småprat på krogen, att hålla vetenskapliga föredrag på internationella konferenser eller att sporadiskt använda engelska ord och fraser i talspråket. Det angloamerikanska inflytandet på de nordiska språken och den nordiska kulturen är således stort.

Den språkvårdsuppgift som anses som mycket aktuell just nu är starkt kopplad till detta inflytande från engelskan på svenskan och de andra nordiska språken. Det engelska inflytandet har också visat en tendens att öka de senaste decennierna – i första hand sedan andra världskriget.

Inom den svenska språkvården oroar man sig främst för domämförlusten till engelskan, dvs. hur svenskan påverkas av att engelskan håller på att ta över som kommunikationsspråk inom domäner som teknik, medicin och naturvetenskap. Det finns m.a.o. en stor oro över att det redan skett en domämförlust till engelska inom många nordiska samhällsområden. Det direkta inflytandet i form av lexikal påverkan, dvs. lånord, är också föremål för diskussion, främst när det gäller hur de lexikala elementen ska integreras formellt i svenskan.

I denna studie granskas resultatet av den lexikala påverkan från engelskan på svenskan. Jag kommer att undersöka hur engelska lånord har hanterats efter att de kommit in i svenskan samt hur de anpassas till det svenska morfologiska och ortografiska systemet, och vilka faktorer som påverkar hur lånorden anpassas. Denna undersökning ska ses som ett inlägg i diskussionen om hur anglifieringen har påverkat och fortfarande påverkar vårt språk och i vilken riktning vi är på väg i det avseendet.

Jag har valt att använda begreppet *lånord* för de ord som kommit in i svenskan efter 1945. Traditionellt har man gjort en skillnad mellan främmande ord och lånord i det avseendet att främmande ord avser ord som generellt uppfattas som främmande vad gäller deras form eller betydelse. Dessa ord är nödvändigtvis inte lånord – men kan vara det (se Edlund & Hene 1992). Termen lånord används traditionellt om ord som kommer

från ett annat språk, men som i någon mån är etablerade som lånord, medan tillfälliga lån oftast benämns främmande ord. Bl.a. för att skapa en övergripande beteckning för alla ord som härstammar från ett annat språk – oberoende av grad av etablering – myntades termen *importord* (Sandøy 2000). I denna studie används emellertid lånord om alla ord som kommit in i svenskan efter 1945, också om tillfälliga lån¹.

Denna studie fick sin början inom MIN-projektet, dvs. projektet *Moderna importord i språken i Norden*, som pågick 1999–2005 (Sandøy 2002, 2009). Inom detta projekt har jag publicerat tre artiklar (Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004, Mickwitz 2007b och Mickwitz 2008c); denna avhandling är delvis en utvidgning av Mickwitz (2008c), *Vad händer med e-mail i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan*.

1.1 Syfte och teoretisk ram

Fokus för min studie är det engelska inflytandet på svenskan. Studien behandlar dels den morfologiska och morfosyntaktiska anpassningen av lånord, dels den ortografiska anpassningen. Jag har valt att studera både morfologisk och ortografisk anpassning eftersom studier har visat att det finns ett starkt samband mellan morfologi och ortografi när det gäller anpassning av lånord (Graedler 1995). Sambandet mellan dessa fenomen kommer att diskuteras i detalj i denna studie.

Den morfologiska anpassningen studeras både ur ett kvantitativt och ur ett kvalitativt perspektiv. Med det kvantitativa perspektivet ämnar jag ge en översikt av i vilken omfattning lånorden anpassas rent generellt i ett dagstidningsmaterial. I den kvalitativa genomgången går jag in på hur anpassningen till svenska har skett i detalj inom de stora ordklasserna substantiv, adjektiv och verb.

Syftet med avhandlingen är att *kartlägga och förklara den morfologiska samt den ortografiska anpassningen av lånord i svenskan*. Jag kommer att studera *hur* de främmande elementen har inordnat sig i det svenska språksystemet, samt *vilka faktorer* som har påverkat anpassningen av de engelska lånorden i svenskan.

Problematiken i avhandlingen fokuserar således på den formella förändring lånorden har genomgått när de tas emot i svenskan. Jag kommer *inte* att studera lånordens funktion eller betydelse (se t.ex. Graedler 1998), dvs. hur lånorden förändras

¹ Se en utförligare redogörelse för termer och begrepp i avsnitt 2.3.

semantiskt och vilka nya funktioner lånorden får när de tas in i svenskan, eftersom det är en typ av språklig förändring som sker på en annan nivå i språket, och som faller utanför en studie som denna. Inte heller lånordens spridning mellan olika texttyper kommer att behandlas, eftersom detta redan undersökts i detalj (se Selback & Sandøy 2007, Chrystal 1988).

Det teoretiska greppet i denna studie är förankrat i tre teoretiska utgångspunkter varav de två första utgår från kontaktlingvistiken som ett vetenskapligt fält och den tredje utgår från språkvårdsteorin (eng. *language policy*). Inom kontaktlingvistiken ryms flera olika synsätt på språk och språk i kontakt (se t.ex. Haugen 1950, Weinreich 1974, Östman 1996, Thomason & Kaufman 1988). För att greppa kärnan av fenomenet anpassning har jag därför valt att utgå från flera olika inriktningar inom kontaktlingvistiken. I huvudsak baseras studien på både en sociolingvistisk/sociokulturell och en språkstrukturell syn på vad språk och språk i kontakt är. Jag utgår från att likheter mellan språk i första hand beror på kontakt mellan dessa språk (Milroy 1992, Thomasson & Kaufmann 1988, Östman 1996), och på släktskap mellan språken i andra hand. Avhandlingens utgångspunkt är dels i vilken mån språkförändringar beror på sociokulturella orsaker och dels i hur hög grad språkstrukturell närhet mellan språken i kontakt påverkar vilka förändringar som sker i låntagarspråket. För det tredje stöder sig studien på den språkvårdsteoretiska tredelningen i praxis, språkideologi och språkpolicy som presenterats av Spolsky (2004).

Det teoretiska greppet diskuteras närmare i kapitel 2. Där kommer jag också in på för kontaktlingvistiken centrala begrepp och termer samt hur min studie förhåller sig till dessa.

I kapitel 3 presenterar jag mitt material och redogör för mina metodologiska utgångspunkter och i kapitel 4 beskriver jag lånordens morfologiska anpassning ur en kvantitativ synvinkel. I kapitel 4 delar jag också in lånorden i kategorier på basis av vilken typ av anpassning de har genomgått och försöker därmed dra generella slutsatser om i vilken omfattning lånordsförrådet i svenskan är anpassat till det svenska böjningssystemet.

I kapitel 5 studerar jag hur lånorden morfologiskt anpassar sig till svenskan ur en kvalitativ synvinkel, med utgångspunkt i vilka faktorer som påverkar anpassningen. Hur lånorden bildar sammansättningar med svenska ord diskuteras, samt i vilken omfattning de avleds enligt svenskt mönster. I diskussionen om de lånade substantivens böjning

behandlas framför allt hur dessa tilldelas svenskt genus samt vilka faktorer som inverkar på genustilldelningen. Jag kommer också in på valet av pluraländelse för lånade substantiv samt i vilken omfattning och av vilka orsaker engelska lånord behåller sin s-plural. Kapitlet avslutas med en kartläggning av hur de lånade verben och adjektiven anpassas till svenskan.

I kapitel 6 fokuserar jag på den ortografiska anpassningen av lånorden samt vilket sambandet är mellan ortografisk och morfologisk anpassning. I kapitel 7 sammanfattar jag resultaten och försöker dra generella slutsatser om hur de sociokulturella, strukturella och språkpolitiska kriterierna påverkar den formella anpassningen av lånord i svenskan.

1.2 Bakgrund och forskningsläge

Lånord från engelskan och det engelska inflytandet på svenskan har sedan andra världskriget varit föremål för ett stort forskningsintresse i de nordiska länderna. Det engelska inflytandet har studerats både i tal (Sharp 2001, 2003) och i skrift (Chrystal 1988, Tingbjörn 2003). Mer detaljerade studier om enskilda aspekter av (bl.a.) det engelska inflytandet har också gjorts, t.ex. om s-pluralen i svenskan (Söderberg 1983) och om genustilldelning av lånord (Kilarski 1994, 2003, 2004, Kuhn 1985, Källström 1996). Dessutom finns det publikationer som betraktar engelskan ur ett språkvårdsperspektiv (t.ex. Josephson 2003, 2004a, 2004b, Ljung 1988) och ur ett historiskt perspektiv (bl.a. Edlund & Hene 1992). Lånord och engelskans inflytande i allmänhet har också debatterats och skrivits om i dagspressen, se t.ex. Kiselman (2005), Svantesson (2006) och Magnusson (2008).

Lånord ur ett normativt perspektiv har diskuterats av bl.a. Bergman (1962). Några kortare artiklar om engelska lånord i tidningssvenska har skrivits av bl.a. Soontak (1975), Seltén (1983), och Jämtelid (1996). Språkpolitik på ett allmänt plan också med beaktande av engelskans inflytande på svenskan har diskuterats av bl.a. Telemann (2003). Santesson (2000) har publicerat en studie av Leopolds förteckning över främmande ord.

Attityder till lånord i svenskan, i första hand till engelska lånord, har undersökts av Ljung (1985 och 1988). Inom ramen för projektet Moderna importord i språken i Norden har attityder till engelskan i finlandssvenskan undersökts av Mattfolk &

Kristiansen (2006) och Mattfolk (2006a och 2006b) samt i sverigesvenskan av Nyström Höög (t.ex. 2005, 2008) och Melander & Kristiansen (2006). Inom projektet har lånordens fonologiska anpassning (Dahlman 2004, 2007), ersättningsord i svenskan (Mickwitz 2007b) samt morfologisk och ortografisk anpassning av lånord (Mickwitz 2008c) i svenskan undersökts.²

Graedler (1998) har publicerat en avhandling om bl.a. morfologisk anpassning av engelska lånord i norskan, som delvis fungerar som jämförelsegrund för min egen studie.

Engelskans påverkan på svenskan och på de andra nordiska språken har studerats ur olika synvinklar. Följande uppställning ger ett sammandrag av vad vi hittills vet om engelska i förhållande till svenska, och om engelska lånord.

- Det finns inga tecken på att engelska strukturer, dvs. böjningsändelser och ordbildningsmönster skulle lånas in i svenskan (Josephson 2004b: 154).
- Endast ord som inte hör till det centrala ordförrådet lånas in (Josephson 2004b: 154).
- Endast domämförlust till engelskan utgör ett hot mot svenskan – inte det lexikala inflytandet från engelskan (Josephson 2004a, 2004b).
- Nya lånord anpassas sällan ortografiskt till svenskan numera. Omstavningen från *c* till *k* (t.ex. *disco* → *disko*) samt dubbelteckning av konsontant efter kort vokal (*flop* → *flopp*) är relativt etablerad i framför allt äldre lånord (Chrystal 1988).
- Lånord kan etableras utan att i nämnvärd grad ha anpassats till svenska böjnings- och stavningsmönster, dvs. formell integrering är inte den enda avgörande faktorn för att ett lånord ska etableras (Chrystal 1988: 195).

Graedlers (1996, 1998) resultat när det gäller det engelska inflytandet på norskan har gett följande resultat som kan antas gälla också delvis för svenskan:

- Av ordklasserna substantiv, adjektiv och verb, uppvisar verben den högsta anpassningsgraden. 98 % av verben i Graedlers studie (1998: 291) var morfologiskt anpassade.

² Inom projektet *Moderna importord i språken i Norden* har man studerat bl.a. det lexikala inflytandet från engelskan samt attityder till engelskan i sju språkområden i Norden; norska, danska, sverigesvenska, finlandssvenska, isländska, färöiska och finska.

- Det finns ett starkt samband mellan ortografisk och morfologisk anpassning – dvs. om lånordet böjs enligt låntagarspråkets böjningsregler, så föredras stavning enligt låntagarspråkets stavningsregler (Graedler 1996).
- Valet av pluraländelse hos engelska lånord är beroende av lånordets genus och i någon mån av antalet stavelser hos lånordet (Graedler 1998: 292)

Inom den svenska forskningen om lånord har framför allt lånordens frekvens och omfattning i tal och skrift undersökts i detalj (t.ex. Chrystal 1988, Sharp 2001). En del av påståendena ovan om morfologisk anpassning av lånord har testats vetenskapligt i norskan (Graedler 1996, 1998). I svenskan har ännu ingen övergripande studie gjorts om hur lånorden anpassas morfologiskt och ortografiskt och vilka faktorer (språkpolitiska, sociokulturella eller strukturella) som påverkar denna anpassning. Denna studie är ett försök att fylla denna lucka.

2 Teoretiska utgångspunkter – kontaktlingvistik och språkvårdsteori

I detta kapitel kommer jag att närmare presentera mina teoretiska utgångspunkter. Jag inleder med en presentation av kontaktlingvistiken och en diskussion om sociokulturella kontra språkstrukturella villkor för språkkontakt. Därefter kommer jag in på språkvårdsteorin.

I första hand diskuteras Haugens (1950), Weinreichs (1974), Östmans (1996) och Thomason & Kaufmans (1998) syn på språkkontakt, eftersom dessa studier har präglat och format forskningen om språk i kontakt i hög grad samt också har en relevans för min egen studie. Studien tar också avstamp i Spolskys (2004) språkvårdsteori som diskuteras parallellt med det kontaktlingvistiska greppet.

Begreppet språk i kontakt är inte nytt. En av de första som studerade språkblandning (mixed languages) var William Dwight Whitney (1881) som undersökte bland annat vilka språkliga element som kan överföras från ett språk till ett annat och hur detta sker. Frågan om vilka typer av element eller språkstrukturer som kan lånas eller överföras från ett språk till ett annat har sedan dess diskuterats livligt inom kontaktlingvistiken (se t.ex. Thomason & Kaufman 1988, Winford 2003). Whitney (1881: 19) var t.ex. den första att notera att substantiv lånas mer frekvent än ord som tillhör andra ordklasser – vilket fortfarande också moderna studier visar (se t.ex. Chrystal 1988, Graedler 1998).

Det finns knappast någon enhetlig avgränsning av forskningsområdet *kontaktlingvistik*³. Snarast är det en paraplybeteckning över studier som berör talat eller skrivet språk i kontakt, bl.a. lexikalt inflytande och hur språkliga element anpassas morfologiskt, ortografiskt och fonologiskt till låntagarspråket, studier i två- och flerspråkighet, språkförändring, övergång från ett språk till ett annat (language shift), språkbevarande (language maintenance), språkdöd samt studier om pidgin- och kreolspråk.

Begreppet *språkkontakt* (language contact) har diskuterats omfattande – även om man inte har kunnat enas om en allmän teoretisk ram inom detta forskningsområde

³ Enligt Nelde (1997) användes begreppet kontaktlingvistik för första gången vid den första internationella kongressen om språk i kontakt i Bryssel 1979.

(Graedler 1996: 37). Med språkkontakt i dess vidaste bemärkelse menas "...the use of more than one language in the same place at the same time" (Thomason 2001: 1). Med språkkontakt menas också att det sker någon typ av språklig förändring i ett eller flera av språken som står i kontakt, som ett resultat av språkkontakten. Den förändring som generellt anses vara resultatet av språkkontakt är *lån*⁴ (borrowing). Följande definition av lån ges av Haugen (1950: 105): "the process that takes place when bilinguals reproduce a pattern from one language in another". Haugen var den första som formade och systematiserade begrepp inom språkkontaktforskningen, och därmed byggde han upp en fastare teori kring språkkontakt och lån som fenomen.

I motsats till den kontaktlingvistiska teoribildningen saknas det en motsvarande teoretisk bredd när det gäller språkvård. Den här studien stöder sig inom detta delområde på Bernard Spolsky (2004) och hans tredelning när det gäller språkpolitiska villkor för kontakter mellan språk: praxis, den språkliga ideologin i samhället samt språkvårdens rekommendationer. Parallellt diskuteras den aktuella språkvårdssituationen i Sverige och Finland och hur den förhåller sig till Spolskys (2004) tredelning.

Min studie behandlar nästan uteslutande kontakten mellan engelskan och svenskan, även om svenskan också har varit och är i kontakt med andra språk (t.ex. tyska, italienska, spanska och när det gäller finlandssvenskan också finskan). Det engelska inslaget är dock för tillfället så mycket mer omfattande än inslaget av andra språk i svenskan, att jag i diskussionen om språkkontakt, också när detta inte uttryckligen specificeras, avser kontakten mellan engelska och svenska.

I diskussionen om språkkontakt har olika termer använts för det språk som ger element till ett annat språk respektive det språk som tar emot element av ett annat språk. I denna studie används *långivarspråk* respektive *låntagarspråk* för dessa. Jag gör även en distinktion mellan det långivande språket, dvs. det språk från vilket ett främmande ord ursprungligen härstammar, och det lånförmedlande språket, dvs. det språk som förmedlar det främmande ordet (se även Edlund & Hene 1992: 31). I en del fall fungerar engelskan som det lånförmedlande språket, eller åtminstone som ett språk som i och med sin påverkan på ett lågstatusspråk ökar frekvensen av äldre lånord från andra språk (t.ex. från grekiska och latin).

I det följande kommer jag att diskutera kontaktlingvistiken och språkvårdsteorin utgående från tre teoretiska perspektiv. I första hand kommer jag att komma in närmare

⁴ En mer ingående definition och diskussion av begreppen *lån* och *inlåning* ges i kapitel 2.3.

på diskussionen kring huruvida det är 1) sociokulturella eller 2) språkstrukturella drag som har betydelse för vilka olika typer av språkdrag som lånas in i ett språk. I andra hand kommer jag att relatera detta till den av Spolsky (2004) formulerade 3) språkvårdsteorin. Syftet är att försöka förklara den morfologiska och ortografiska anpassningen med hjälp av dessa tre utgångspunkter.

2.1 Historiska, sociala och språkstrukturella villkor för språkkontakt

Inom forskningen om språk har det länge diskuterats vilken roll språkkontakt spelar för språkförändringar (Winford 2003). Inom den historiska språkforskningen har man koncentrerat sig på att förklara språkförändringar utgående från interna processer i språket, inte utgående från externa influenser, som t.ex. påverkan från ett annat språk (Welmers 1970: 4–5). Man har också delvis förkastat idén om att det skulle existera ett fenomen som *blandspråk*⁵ (mixed language), bl.a. eftersom ett sådant språk inte skulle kunna placeras in i det traditionella språkträdet (se t.ex. Thomason & Kaufman 1988: 2).

Inom kontaktlingvistiken har man å andra sidan betonat betydelsen av kontakt mellan språken när det gäller språkförändringar. Enligt Östman (1996) har den ständiga kontakten mellan olika språk många gånger fått en underordnad roll inom den historiska språkforskningen eftersom det har tagits för givet att likheter (eller skillnader) mellan språk beror på att språken är (eller inte är) genetiskt besläktade. När man diskuterar varför språk ser ut som de gör borde man därför, enligt Östman (1996), i högre grad fokusera på vilka förändringar i språket som beror på att dessa står i kontakt med andra språk, i tillägg till att fokusera på universella och typologiska tendenser eller språksläktskap, eftersom alla språk i högre eller lägre grad är i kontakt med varandra.

Å andra sidan är det uppenbart att engelskan och svenskan typologiskt och strukturellt har mer gemensamt än engelskan och finskan, och i en studie av språkkontakt mellan svenska och engelska måste man i något skede ta ställning till likheter mellan språken som synbarligen inte är ett resultat av direktkontakt mellan språken i fråga, trots att den nutida kontakten mellan språken i sig kan, och ofta brukar,

⁵ Blandspråk och språkblandning har också diskuterats omfattande inom den finländska tvåspråkighetsforskningen (se t.ex. Laurén 1991, Sundman 1999 och Rontu 2005).

förstärka dessa likheter. I svenskan finns det t.ex. ett antal ursprungligen latinska, grekiska, franska och italienska lånord som (enligt NEO) belagts i svenskan redan på 1600- och 1700-talet, men som i och med engelskans inflytande har ökat i frekvens, och ibland också fått en utvidgad betydelse. Exempel på sådana lånord är *profil* (från franska eller italienska), som belades i svenskan 1691 (NEO) och *program* (fr. grekiskan), som belades 1758 (NEO), men som via engelskans inflytande har ökat i frekvens åtminstone i vissa betydelser. Ordet *profil* används nuförtiden mycket frekvent i betydelsen 'individuell egenart, särprägel' (Nyord i svenskan 2001), och *program* har fått en vidgad användning i och med att ordet bl.a. betecknar 'instruktioner för dator', dvs. datorprogram (Nyord i svenskan 2001).

Inom språkforskningen anses det som mer eller mindre en självklarhet att språk som står i kontakt påverkas lexikalt och t.o.m. grammatiskt av varandra – att det förutom interna orsaker måste finnas extralingvistiska orsaker till språkförändring. Dessa orsaker kan utgöras av strukturell närhet eller distans mellan språken i kontakt, eller av sociokulturella orsaker, dvs. den sociala situationen språken i kontakt verkar inom.

När det gäller strukturella (lingvistiska) och sociokulturella villkor för språkkontakt är man inom kontaktlingvistikens överens om att båda fenomenen har betydelse för vilka språkliga drag som överförs från ett språk till ett annat (Winford 2003: 25). Det som man diskuterar är dock vilken roll strukturella likheter eller skillnader mellan språken i kontakt spelar för vilka språkdrag som lånas in, samt vilken roll den sociokulturella pressen spelar för vilka språkdrag som överförs från ett språk till ett annat.

Inom den sociolingvistiska traditionen har man dels studerat kontakten mellan språkssystemen och dels fokuserat på kontakten mellan talarna. T.ex. områdeslingvistikens studerar framför allt de pragmatiska aspekterna av språk i kontakt, och framför allt av språk som rent geografiskt står i kontakt med varandra (Östman 1996, Raukko & Östman 1994).

Enligt Milroy & Milroy (1992) implicerar begreppet språkkontakt att kontakten sker mellan språkssystem, men i själva verket är det talare som orsakar språkförändring, inte systemet i sig, och därför handlar språkkontakt enligt Milroys syn mer om kontakt mellan talare än om kontakt mellan språk. Detta är en av orsakerna till att forskningen om språkkontakt i hög grad, och speciellt på senare tid, koncentrerat sig på den tvåspråkiga individen, och hur kontakten mellan språken realiserar på individnivå

(Weinreich 1974, Lehiste 1988, Myers-Scotton 2002). En utvidgning av de sociologiska faktorernas inverkan på resultatet av språkkontakt representeras av Thomason & Kaufman (1988) som hävdar att det hur språkkontakten realiseras i första hand beror på sociokulturella faktorer; dvs. i vilken omfattning låntagarspråket utsätts för press från långivarspråket.

Thomason & Kaufmans (1988) utgångspunkt i deras studie av kontaktlingvistiken är att det framför allt är sociolingvistiska faktorer – och således inte språkstrukturella – som bestämmer vad resultatet av språkkontakt är. De har utarbetat en skala för inlåning (borrowing scale) som utgår från att graden av kulturell press från långivarspråket bestämmer vilket resultatet av språkkontakten blir på låntagarspråket. Ett grundantagande är att ord lånas in före strukturella drag (1988: 37). I det följande refererar jag en mycket förkortad version av skalan (Thomason & Kaufman 1988: 74–76), där 1) avser minst kulturell press och minst påverkan och 5) är skalans andra ytterlighet:

1) Tillfällig kontakt; endast lexikalt inflytande

Lexikon: Innehållsord lånas in i första hand. Ord lånas in framför allt av kulturella och funktionella orsaker, inte typologiska. Ord som inte hör till basordförrådet lånas in före ord som hör dit.

2) Mer intensiv kontakt: obetydlig strukturell påverkan

Lexikon: Ord med tydlig funktion lånas, t.ex. konjunktioner och olika adverbpartiklar. Struktur: Fonologiska, syntaktiska och lexikala/semantiska drag lånas.

3) Mer intensiv kontakt; en aning mer influens på strukturnivå

Lexikon: Inlåning av ord med tydlig funktionell karaktär. På den här nivån kan avledningsaffix överföras från långivarspråket till låntagarspråkets vokabulär. Också böjningsaffix kan överföras till låntagarspråket.

Struktur: Prosodiska och stavelsestrukturella drag lånas in, också betoningsregler förändras.

4) Hård kulturell press: moderat strukturell influens

Struktur: Inlåning av strukturer som orsakar relativt liten typologisk förändring. Den fonologiska influensen inkluderar nya distinktiva drag i låntagarspråkets traditionella ordförråd. Den hårda pressen kan också innebära förlust av vissa kontraster.

5) Mycket hård kulturell press; stark influens på strukturen

Struktur: Omfattande inlåning av strukturer som orsakar betydande typologisk splittring; tillägg av morfofonematiska regler; fonetiska förändringar, förlust av fonetiska kontraster och av morfofonetiska regler; förändringar i reglerna för ordstrukturen.

Skalan har kritiserats av Raukko och Östman (1994: 39) för att inte ta hänsyn till pragmatiska och implicita aspekter i språken. De hävdar att språk i kontaktskedets början kan låna lika väl de allra mest implicita dragen som de allra mest explicita dragen. Detta skiljer sig starkt från Thomason & Kaufman (1988) som påstår att de första elementen av ett språk som lånas in är lexikala enheter; ord⁶, och först därefter lånas strukturella drag. Också Myers-Scotton (2002: 236) hävdar att lån (borrowing) kan inledas med lexikala element, men inlåningen kan också involvera fonologi, syntax och morfologi. Diskussionen om vilka språkliga drag som lånas in först i ett språk har varit omfattande, och den kritik mot Thomason och Kaufmans skala kan generellt sägas fokusera på den distinktion mellan lexikon och strukturella drag som de gör – som om dessa fenomen vore oavhängiga av varandra. Winford (2003: 62) hävdar med rätta att de strukturella dragen förmedlas med hjälp av lexikala drag, och inte som separata enheter. I svenskan kan man se exempel på detta i manifestationen av s-pluralen i lånord, vilken ofta lånas in som en del av, och tillsammans med, lånordet.⁷

Denna skala kan också kritiseras för att den inte explicit definierar och avgränsar begreppet kulturell press (se också Winford 2003: 29). Frågan är huruvida man exakt kan definiera och mäta den kulturella press som ett språk utsätts för av ett annat, t.ex. den press svenskan utsätts för av engelskan. Inom vissa sektorer i samhället är den kulturella och därmed också språkliga pressen från och dominansen av engelskan dessutom avsevärt större än inom andra, bl.a. inom domäner som teknik, naturvetenskap, medicin, vilket innebär att man inte kan betrakta språket som ett homogent system i en sociokulturell bemärkelse.

Thomason & Kaufman (1988: 72) hävdar att det finns vissa faktorer som gynnar och ökar den kulturella pressen från ett språk på ett annat. På sätt och vis kan dessa faktorer kanske sägas precisera vad Thomason & Kaufman menar med kulturell press. Dessa faktorer är; 1) tid, dvs. att det finns tillräckligt med tid för kontakt mellan språken i fråga för att det ska kunna utvecklas en tvåspråkighet, 2) antalet talare av långivarspråket i relation till låntagarspråket, d.v.s. långivarspråket har många fler talare än låntagarspråket samt 3) att långivarspråket har en sociopolitisk dominans över låntagarspråket.

⁶ Detta påstående tar Thomason (1997) till viss del avstånd från i ett föredrag som hon höll vid University of Pittsburg.

⁷ Se diskussionen om s-pluralen och kepsord i kapitel 5.6.

Även om Thomason & Kaufman påpekar att det är de sociala faktorerna som gynnar interferensen på mottagarspråket, inte typologisk likhet mellan källspråk och mottagarspråk (1988: 53), så hävdar de ändå att typologi är den lingvistiska faktor som är speciellt relevant för typen och omfattningen av interferensen i låntagarspråket. Den allmänna uppfattningen (Winford 2003: 63) är att stora typologiska skillnader mellan språk gör överföring av strukturella element från ett språk till ett annat svårt, eller att dessa t.o.m. hindrar en sådan överföring. Små typologiska skillnader mellan språk gör det å andra sidan lättare att överföra strukturella element som t.ex. böjningsaffix från ett språk till ett annat. Thomason & Kaufman (1988) hävdar dock att om den kulturella pressen är tillräckligt stark spelar de typologiska skillnaderna mellan långivarspråket och låntagarspråket ingen roll – alla typer av element eller strukturer kan lånas in i låntagarspråket.

Skillnader mellan hur språk förändras under tryck från ett annat språk beror således även på andra faktorer än på att den kulturella pressen är stark. Vi kan t.ex. betrakta skillnaden i detta avseende mellan finskan och svenskan i relation till engelskan. Finskan är ett finsk-ugriskt språk som i typologisk och strukturell bemärkelse står långt från engelskan. Finskan är också ett ”ungt” språk jämfört med svenskan i och med att finskan blev bildningsspråk först i slutet av 1800-talet (Hiidenmaa & Nuolijärvi 2004: 254). Svenskan å andra sidan står typologiskt sett nära engelskan. Det har varit bildningsspråk i många hundra år, och i Sverige förhåller man sig generellt sett liberalt till inflytande från främmande språk (se t.ex. Vikør 1993).

Förutsättningarna för hur främmande strukturer behandlas i de båda språken bör således vara olika, och är det också delvis. Se följande konstruerade exempel:

2-1 *Laulamme christmas carrolseita*⁸.

2-2 *Vi sjunger christmas carrols*.

I det finska exemplet 2-1 böjs det engelska ordet *carrol* med en finsk pluraländelse, och i det svenska exemplet 2-2 böjs samma engelska ord med engelsk pluraländelse *-s*. Exempel 2-1 anses av finskspråkiga talare som ”korrekt”, och exempel 2-2 av svenskspråkiga talare som ”korrekt”. För båda språken finns det inga andra korrekta alternativ till pluraländelse i detta fall. Något som bör tilläggas är att *s-pluralen* i

⁸ Vi sjunger christmas carrols [plur.partitiv].

svenskan inte kan betraktas som enbart påverkan från engelskan, samt inte heller kan anses som helt främmande i svenskan (Söderberg 1983), medan den är helt främmande som pluraländelse i finskan. I finskan å andra sidan uppfattas s-pluralen i det valda exemplet som en del av stammen och inte som en pluralmarkör – och det är orsaken till att s-pluralen inte faller bort trots att den finska pluraländelsen läggs till⁹.

Frågan är dock varför s-plural i detta fall är det enda korrekta alternativet i svenskan, medan en finsk ändelse är det enda korrekta alternativet i finskan. Man kan söka orsakerna till detta i de tre utgångspunkter som formulerades ovan i kapitel 2: sociokulturella och strukturella villkor samt språkpolitiska (se en närmare diskussion i kapitel 2.2).

Utgående från det sociokulturella villkoret (enligt Thomason & Kaufman 1988) vore svaret att svenskan står under ett starkare tryck från engelskan än finskan rent generellt, och att svenskan därför behåller det främmande språkets s-plural i vissa fall. Man kan också hävda att orsakerna är rent språkstrukturella – det typologiska avståndet mellan engelska och svenska är kortare än mellan engelska och finska, och svenskan har därför lättare att låna in element från engelskan än vad finskan har – framför allt när det gäller strukturella drag som böjningsändelser. Som en tredje förklaringsgrund kan man hävda att den finska språkpolitiken är restriktivare än den svenska och därför inte tillåter användning av främmande strukturer (Hakala 2007).

Man kan förmodligen hitta orsaken till skillnaden mellan språken inom alla de tre ovan nämnda villkoren. Eftersom det finska samhället och språket på samma sätt som svenskan anses stå under starkt tryck från engelskan (se t.ex. Sadeniemi 1965: 6) torde dock den sociokulturella pressen från engelskan vara lika stark på de båda språken. Därmed kan man utesluta skillnader i sociokulturell press som en orsak till de språkliga skillnaderna.

Skillnaderna i typologi och struktur mellan engelska och finska är uppenbart stora¹⁰ och det är därför generellt sett svårare att låna in engelska element till finskan än till svenskan (se också Winford 2003). I det ovan presenterade finska exemplet vore det å andra sidan ”lättare” ur en praktisk synvinkel att hålla kvar s-pluralen än att ersätta den med pluraländelsen *-eita*. Då skulle man undvika kombinationen engelsk grundform + finsk ändelse. I det enskilda fallet är förmodligen den grammatiska fastheten i frasen

⁹ Här kan man dra paralleller till det liknande fenomenet *kepsord* som diskuteras i avsnitt 5.5.2.4.

¹⁰ Svenskan och engelskan är bl.a. mer analytiska språk än finskan (se t.ex. Dahl 2007).

verbet *laulaa* + partitiv pluralis så stark att den tvingar fram en sådan kombination. Därför kan man förmodligen påstå att den strukturella distansen mellan engelskan och finskan spelar en större roll än den mellan engelskan och svenskan när det gäller hur finskan integrerar lånord. Det finns ett grammatiskt krav på att ange kasus i finskan, och verbet *laulaa* konstrueras i första hand med partitiv. Det strukturella villkoret kan således påstås vara starkare i finskan än i svenskan, åtminstone i detta enskilda exempel.

Det tredje villkoret, den språkpolitik som förs i respektive land, är också en orsak till skillnaderna mellan svenska och finska på den här punkten. I Finland förs en relativt restriktiv och puristisk finsk språkpolitik, och det finns samtidigt en ”överenskommelse” bland talarna – tack vare språkvårdens inflytande på den enskilde talaren – om att finskan bör bevaras som den är (Hakala 2007: 36). Den svenska språkvården förhåller sig å andra sidan liberalt och ibland rentav nonchalant (se t.ex. Nyström Höög 2008) till det engelska inflytandet. Samtidigt finns det också skillnader i attityder till det engelska inflytandet bland de finska och svenska språkbrukarna. Svenskarna är allmänt sett ointresserade av språkfrågor och har en relativt ofreflekterad attityd till det engelska inflytandet (Nyström Höög 2008: 10), medan de finska språkbrukarna förhåller sig mer negativt till den engelska influensen än man gör i Sverige (Kristiansen & Vikør 2006: 211). Denna språkpolitiska och attitydmässiga skillnad mellan finskan och svenskan, i samverkan med stora typologiska skillnader mellan finska och engelska, gör att den engelsk-finska språk- och kulturkontakten ger ett annat utslag än den engelsk-svenska.

I det ovan diskuterade exemplet visade sig den angloamerikanska kulturella pressen å ena sidan utgöra en faktor som torde vara ungefär lika stark i de båda språken. Å andra sidan är begreppet *kulturell press* vagt och inexakt och borde definieras noggrannare. Thomason och Kaufman (1988) nämner tid som en faktor som kan ha betydelse för vilket utslag språkkontakten får – i detta fall hur länge det har funnits kontakt mellan de ifrågavarande språken. Man kunde också tänka sig att tid i en annan bemärkelse – t.ex. hur länge ett specifikt lånord har funnits i låntagarspråket, samt i anslutning till detta hur frekvent lånordet blivit – kan vara en sociolingvistisk faktor som har betydelse för hur lånordet formellt behandlas i svenskan (se närmare diskussionen i 2.4.3). På samma sätt har grammatiska faktorer – som vi konstaterat – en betydelse. Man kunde tänka sig att också andra grammatiska faktorer, t.ex. morfologiska, ortografiska och semantiska faktorer spelar roll för hur lånorden integreras i låntagarspråket.

Den syn på språkvård och språkpolitik som presenterats ovan är dock förenklad – trots att den väl kan utgöra en förklaring till ett enskilt exempel. I det följande kommer jag att utveckla språkvårdsproblematiken vidare för att skapa underlag för en bredare diskussion om vilken betydelse språkvården spelar i kontakten mellan engelska och svenska.

2.2 Språkpolitiska villkor; praxis, ideologi och rekommendationer

Spolsky (2004: 5) definierar språkvård (language policy) enligt tre utgångspunkter som alla tillsammans formar språkpolitiken för en nation eller ett geografiskt område. För det första talar han om språklig *praxis*, dvs. de lexikala och grammatiska val en talare gör när han eller hon talar ett språk, eller snarare en varietet av ett språk. Hit hör också de överenskomna reglerna hos talarna för vilken varietet som kan användas i varje enskild språksituation.

För det andra diskuterar Spolsky *språkideologi* som han definierar som det värde och den prestige som talarna tilldelar de olika språkliga varieteterna inom ett visst språkområde. Hit hör naturligtvis också ett specifikt språksamhälles attityder till lånord från andra språk – t.ex. till engelska lånord i svenskan.

Den tredje utgångspunkten är *språkpolicy*, eller de språkliga rekommendationer om hur ett språk ska hanteras eller användas, som vanligtvis finns i officiella dokument. Spolsky (2004: 11) påpekar dock att även om det existerar en officiell språkpolicy för ett visst språk, finns det inga garantier för att den är implementerad i ett språksamhälle.

I det följande kommer jag att diskutera två konkreta resultat av språkkontakten mellan engelskan och svenskan – domämförlust och lexikalt inflytande – och hur man inom den svenska språkvården hanterat dessa fenomen. Den svenska språkvården betraktas här i ljuset av Spolskys (2004) tredelning ovan.

2.2.1 Domämförlust och språkvården

Den svenska språkvården, dvs. de officiella instanser som reglerar språkbruket, hanterar lexikalt inflytande från engelska på ett annat sätt än den s.k. *domämförlusten* till engelska. Med domämförlust menas att ett språk, t.ex. svenskan, inte längre kan användas i en specifik domän, t.ex. på ett specifikt vetenskapligt område (Josephson 2004a: 12), eftersom engelskan tar över som kommunikationsspråk i denna domän. En *domän* kan definieras som ”en grupp språksituationer som delar vissa avgörande egenskaper: platsen, ämnet för och syftet med det språkliga utbytet samt talarnas förhållande till varandra” (2004a: 12). Begreppet *domän* lanserades av språksociologen Joshua Fishman (1965) på 1960-talet. I Norden var Jørn Lund (1989) den som först diskuterade domämförlust.

Domämförlust kan ses bl.a. som ett resultat av *globalisering*. Östman (2008) menar att globalisering är ett kontaktlingvistiskt fenomen som på ett grundläggande sätt påverkar tänkande kring språk och ideologi i ett samhälle. Generellt brukar globalisering definieras som en process där samhällen och områden knyts allt närmare samman i ekonomiska, politiska och kulturella beroendeförhållanden. Men enligt Östman (2008: 27) är begreppet inte så entydigt – olika nationer upplever och kategoriserar begreppet på olika sätt. Globaliseringen har å ena sidan orsakat en enorm influens av kulturella och språkliga element från det angloamerikanska samhället på de nordiska länderna. Å andra sidan har det också uppstått en motreaktion till globaliseringen – *glokalisering* (t.ex. Brunstad 2004). I ett glokaliserat samhälle stiger det nationella och lokala fram som motvikt till det globala. Oakes (2003) menar att man numera klart kan se en tendens till ett nationellt återuppvaknande i Sverige. T.ex. har det nationella återuppvaknandet i Sverige lett till att man numera i högre utsträckning ser det svenska språket som symbol för svensk identitet (Oakes 2003: 34). Man kan alltså se två tendenser i det svenska samhället idag, anglifieringen som leder till bl.a. domämförlust, och glokaliseringen; nationaliseringen som en motreaktion på detta.

På en konkret nivå kan man definiera domämförlust som en situation då enskilda grupper av svenska språkbrukare av olika orsaker känner sig tvungna att övergå till engelska. En orsak till övergången till engelska kan vara att arbetsspråket på ett universitet eller på ett företag är engelska. Språkbrukaren övergår därmed till att tala

eller skriva enbart engelska inom en viss diskurs. Följande exempel är taget ur Carlson (2002: 17):

Samtal mellan två studenter i mikrobiologi

- Vad heter functional genomics på svenska?
- Funktionsgenomik
- Hmm.. Låter konstigt
- Vad heter alignment?
- ???
- Kan man skriva jämförelse? Nej det blir ju inte riktigt...

Exemplet är autentiskt och visar att kärnan i domämförlustproblematiken är terminologin. Det kan vara svårt att ersätta engelska termer med svenska om språkbrukaren lärt sig tänka, tala och skriva om ämnet på engelska. Språkbrukaren behärskar inte svensk terminologi tillräckligt väl för att uttrycka sig på svenska, eftersom han eller hon vanligen talar och skriver om fenomenet i fråga på engelska. I relation till Spolskys tredelning (2004) ser vi alltså att praxis i det här fallet är att enskilda talare väljer att övergå till engelska. Rent allmänt finns det belägg för att svenska språkbrukare i gemen tämligen ofreflekterat använder engelska ord och uttryck i stället för svenska (Nyström Höög 2008: 11).

I den svenska språkpolitiken har man poängterat att det finns risk för att domämförluster kan skapa sociala klyftor och motsättningar mellan olika grupper i samhället (se t.ex. Josephson 2004b). Domämförlust kan leda till *diglossi*, d.v.s. en funktionsuppdelning mellan språken så att högstatusspråket (i detta fall engelskan) talas i mer prestigefyllda sammanhang, såsom vid universiteten, på företag osv., medan lågstatusspråket reduceras till ett hem- och gruppspråk (se t.ex. Josephson 2004b: 18ff.). Domänerna i sig kan avgöra språkvalet inom dessa – det blir naturligt att tala engelska på jobbet eller vid seminarier och sammankomster.

Faktum är att svenskan på många sätt, bl.a. i och med domämförlusterna till engelskan, ligger i ett underläge gentemot engelskan. Ett språk med superstratumstatus är ett språk som talas i en dominant kultur (t.ex.) engelska, och är därmed det språk som ”exporterar” språkliga element, medan ett substratumspråk har lägre status och har rollen som mottagare av dessa element (se t.ex. Meeuwis & Östman 1995: 180). Det finns skäl att betrakta engelskan som ett språk med superstratumstatus och svenskan som ett substratumspråk.

Domämförluster till engelska har därför, p.g.a. ovan nämnda orsaker, målats upp som ett stort hot mot svenskan av den officiella svenska språkvården, och detta inte bara i Sverige. Josephson (2009: 188) påpekar att det som är typiskt för dagens nordiska språkpolitik är att den har många gemensamma drag i de olika nordiska länderna och att den framför allt förenar sig i kampen mot domämförlusten till engelskan. Nordiska ministerrådet lät därför göra en stor undersökning om domäner och domämförluster i alla nordiska länder, som resulterade i skriften *Engelska språket som hot och tillgång i Norden* (Höglin 2002). Utgångspunkten för studien var domämförlusterna som ett hot mot de nordiska språken och man ville i första hand ta reda på om det finns en risk för att engelskan håller på att tränga undan nationalspråken. Enligt studien hotas inget av de nordiska språken av en diglossisituation idag, trots att flera domäner håller på att gå förlorade till engelskan. Framför allt har man allmänt övergått till engelska i de stora företagen och inom universitetsvärlden.

En stor del av forskningen inom naturvetenskap, medicin och teknik sker idag på engelska, och forskarna inom dessa vetenskapsområden försvarar ofta bruket av engelska (se t.ex. Norén 2006).¹¹ Det viktigaste målet med forskningen är enligt denna syn att i så hög grad som möjligt sprida forskningsresultat samt delta i internationella diskussioner. Det är uppenbart att det inte kan ske enbart på svenska. Förespråkare för engelskan som forskningsspråk påpekar också att latinet var forskningens gemensamma språk på 1800-talet, och att det inte ansågs utgöra ett hot mot svenskan. Teleman (2003: 230) jämför likaså engelskans status i Sverige med latinets, men påpekar samtidigt att latinet var ett rättvist kommunikationsmedel – till skillnad från engelskan – i det avseendet att ingen hade det som modersmål. Det fanns, enligt Teleman (2003), inte heller en prestigeskilnad mellan språken på samma sätt som mellan engelska och svenska.

Det som också framkom av Nordiska ministerrådets studie var att experter på olika områden har ”vissa svårigheter” med att förklara vad de sysslar med på sitt modersmål. Om sakkunniga har problem med att uttrycka sig på svenska befinner vi oss enligt min uppfattning redan i en diglossiliknande situation. Studier visar att experter som enbart fungerar på engelska har svårigheter att komma på de korrekta termerna på

¹¹ Norén föreslår en funktionsuppdelning mellan engelskan och svenskan så att forskningen sker på engelska, medan utbildningen ges på både svenska och engelska, och forskningsinformationen ges på svenska. Björn Melander och Mats Thelander (2006: 39), professorer i svenska vid Uppsala universitet, förhåller sig dock mycket kritiskt till denna funktionsuppdelning mellan språken.

svenska, och därför kodväxlar de till engelska, eller använder de engelska termer när de talar svenska (Sharp 2001). Att språkbrukare använder engelska termer och begrepp när de talar svenska kan utgöra ett lika stort hot mot svenskan som att språkbrukare helt och hållet övergår till engelska inom en specifik domän (dvs. domänförlust). Resultatet är i båda fallen att mottagaren måste ha en mycket god kännedom om engelska för att förstå vad som menas, eftersom termer och begrepp ofta är de mest betydelsebärande orden i en sats (se också Mickwitz 2007a). Det är därför självklart att det finns en koppling mellan domänförlust och lexikalt inflytande (Mickwitz 2006, 2007a och 2008a).

Som det ser ut för tillfället finns det en diskrepans mellan policy och praxis när det gäller domänförlust till engelska. Den officiella svenska språkvården försöker motarbeta domänförlusten medan praxis utgörs av talare som gärna övergår till engelska när det ges tillfälle till det (se t.ex. Nyström Höög 2008). När det gäller ideologi visar utredningar att svenskar förhåller sig positivt eller rentav oreflekterat till engelskan som språk och engelska lånord (Vikør 1993), vilket enligt Nyström Höög (2008) bottnar i en stor okunskap om språket som fenomen. Både Vikør (1993: 179) och Josephson (2004c: 48) påpekar att den svenska standardnormen och språksituationen i ett språkområde där majoriteten talar samma modersmål ofta tas för given av språkbrukarna, ”den känns varken spännande eller angelägen”. Enligt Nyström Höög (2008: 13) hänger också attityder och språkbruk ihop med varandra på ett komplicerat och mångfasetterat sätt:

Man använder inte ord och uttryck om man inte har en positiv attityd till det språk som uttrycken hämtas från, och ju mera man använder ord och uttryck från ett språk desto mer bekant blir språket och desto lättare blir det att ta upp nya uttryck.

Nyström Höögs (2005: 16) slutsats är således att Sverige är språkideologiskt liberalt och ”tillämpar en moderat strategi” när det gäller hur lånord integreras i svenskan.

För den enskilde språkbrukaren torde det dock vara tämligen irrelevant om den engelska påverkan på svenskan resulterar i att man helt övergår till engelska eller om det handlar om enstaka engelska lånord i svenskan. I det följande diskuterar jag närmare hur den officiella språkvården förhåller sig till det lexikala inflytandet från engelska.

2.2.2 Det lexikala inflytandet och språkvården

Den lexikala påverkan från engelskan har inom den officiella svenska språkvården inte ansetts utgöra något specifikt hot mot svenskan. En del svenska forskare har till och med påpekat att engelskan, och specifikt den lexikala påverkan från engelska, är en tillgång för svenskan:

It is my firm belief that English does not pose a threat to the survival of Swedish. Although English is present in many different contexts, it is in principle used as an auxiliary language for specific purposes in Swedish discourse domains. [...] English words are thus an asset rather than a liability for Swedish speakers. (Sharp 2001: 199)

Också svenska språkvårdare har uttryckt liknande tankegångar. Man anser att en del engelska ord är mera ”praktiska” och ”lätthanterliga” och att det är en fördel att använda ord som är ”gemensamma i internationellt språkbruk” (Josephson 2004a: 73). Detta är den svenska språkvården inte ensam om att anse – i Danmark har den engelska påverkan på danskan betraktats som både ”liten” och ”ofarlig” (Hansen & Lund 1994).

Språkvetare påpekar också att alla novationer i svenskan inte nödvändigtvis beror på engelskan. Melander (2004: 111) anser att ”vi alltför lättvindigt vänder blickarna just mot engelskan då vi ska söka förklaringen till olika språkliga nyheter”. Han hävdar t.ex. att apostrofgenitiv (t.ex. *Catharina's*) används för att uppnå en viss effekt t.ex. i reklamer, och behöver inte tolkas som direkt påverkan från engelskan. Han drar också en parallell till debatten om särskrivningar (*lever pastej*), och hävdar att dessa kan bero på andra faktorer än engelskans påverkan, t.ex. ordklass, ordlängd och typ av sammansättning.

Generellt sett förhåller sig således den svenska språkvården öppet till främmande inflytande. Josephson (2009: 188) noterar att de nordiska språkbrukarnas attityder (i detta fall deras öppet deklarerade åsikter) till lånord överensstämmer rätt väl med den offentliga språkvårdens syn i respektive land; dvs. om språkvården i t.ex. Sverige är liberal, förhåller sig språkbrukarna också liberalt till t.ex. främmande inflytande¹². Engelska inslag i svenskan ses således ofta av både experter och språkbrukare som något positivt och något som ger svenskan en ”modern” prägel.

¹² Josephson (1999) har visat att språkvårdare tom. har en positivare attityd till engelska lånord än språkbrukarna.

I jämförelse med den sverigesvenska språkvården tenderar den finlandssvenska att vara mer puristisk (Clyne 1992: 5). I Finland är det den svenska språkbyrån vid Forskningscentralen för de inhemska språken har som uppgift att arbeta ”med det svenska riksspråket i Finland. Språkvården ger råd och rekommendationer om ord, ordformer, böjning, uttal, betydelse, etymologi, ordföljd, satskonstruktion, m.m.”¹³. Officiellt och också i praktiken följer svenskan i Finland de allmänna normer och rekommendationer som ges av den svenska språkvården i Sverige. Det finns dock skillnader mellan Sverige och Finland i hur man förhåller sig till dessa normer.

Det finlandssvenska skriftspråket innehåller mycket få direkta lån från finskan. Språkbruket generellt, speciellt talspråket, skiljer sig till en del från det sverigesvenska, framför allt när det gäller syntax, ordval och konstruktioner (se t.ex. Reuter 2006). Dessa skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska beror delvis på att finlandssvenskan påverkats av finskan på olika nivåer. Finlandssvenskans speciella position i förhållande till finskan har tidvis orsakat debatt om huruvida det borde skapas en separat finlandssvensk språknorm¹⁴.

Den finlandssvenska språkvården är restriktivare än den sverigesvenska – det finns en starkare tendens att skilja mellan vad som är ”rätt och fel” i språket. De finlandssvenska språkvårdarna kallar sig själva för ”språkpolicer” och deras uppgift är – enligt dem själva – att ”hålla efter journalisternas språkbruk” i dagstidningarna (Reuter & Sommardal 1998: 32).

Finlandssvenskans vara eller inte vara diskuteras i första hand i förhållande till det finska inflytandet. Eftersom trycket från finskan är så stort, lägger den finlandssvenska språkvården ner största delen av sina resurser på att stävja detta inflytande. Därför har det engelska inflytandet specifikt på finlandssvenskan hittills inte fått så mycket uppmärksamhet, varken av språkvårdare eller allmänhet. De finlandssvenska språkvårdarna sätter också i stor utsträckning sin tilltro till den svenska språkvården i Sverige när det gäller att hantera inflytandet från engelskan (se t.ex. Mattfolk, Mickwitz & Östman 2004: 239).

Enligt resonemanget ovan kan man således konstatera att det finns en klarare överensstämmelse mellan praxis och policy när det gäller hur man förhåller sig till och använder lexikalt inflytande från engelska i svenskan, än när det gäller domänförlust.

¹³ Forskningscentralen för de inhemska språken. 2009. Hemsida: <http://www.kotus.fi/svenska/sprakvard/>.

¹⁴ Se Mattfolk, Mickwitz & Östman (2004) och Melin-Köpilä (1996).

Som jag redan konstaterade i kapitel 2.2.1. förhåller sig de svenska språkbrukarna i allmänhet positivt till engelska lånord och de använder själva också sådana. För den officiella språkvårdens del är attityderna till främmande och engelskt inflytande positiva. Detta innebär dock inte att det saknas en policy och ett aktivt engagemang för hur det engelska inflytandet ska – om inte stävjas så – hanteras.

Ett exempel på en sådan aktiv språkvårdshandling är de handlingsprogram som getts ut för respektive språkområde. För att främja svenska språkets ställning i Sverige lade Sveriges regering år 2000 fram ett förslag till handlingsprogram för svenska språket. Med handlingsprogrammet *Mål i mun* (2002) ville man säkerställa att svenskan skall vara ett komplett och samhällsbärande språk, att den offentliga svenskan skall vara korrekt och välfungerande, och att alla ska ha rätt till att lära sig tala och skriva svenska. Ett år senare, 2003, gavs Svenska språknämndens handlingsprogram för svenskan i Finland ut (Tandefelt 2003). Utgångspunkten för det finlandssvenska handlingsprogrammet är delvis det samma som för det sverigesvenska, men här lyfts svenskans minoritetsställning fram och man syftar till att stärka och bevara svenskan i Finland som ett modersmål.

Båda dessa program fokuserar på engelskans inflytande på svenskan, och då främst inom utbildningen. I *Mål i mun* föreslås att undervisningen i svenska skolor på främmande språk, oftast engelska, (s.k. sprint¹⁵) noggrant borde följas och utvärderas, och att man för närvarande inte rekommenderar den som generell undervisningsmetod. I det finlandssvenska handlingsprogrammet föreslås på motsvarande sätt att man borde lägga upp en språkstrategi i syfte att bevara svenskan i Finland som fackspråk och att lärare och forskare vid universiteten ska uppmuntras att skriva vetenskapliga rapporter också på svenska.

Sammanfattningsvis kan man således konstatera att det existerar olika syner på hur kontakterna mellan engelska och svenska tar sig uttryck beroende på om man tar språkpolitisk utgångspunkt i praxis, policy eller ideologi. Förenklat kan man illustrera språkpolitikens helhetssyn på domänförlust och lexikalt inflytande på följande sätt, se tabell 2.1:

¹⁵ Sprint står för *Språk- och innehållsintegrerad inläring och undervisning* (se närmare Hyltenstam 2004: 36 ff.).

Tabell 2.1 Språkpolicy och dess förhållande till domämförlust och lexikalt inflytande

	Syn på domämförlust	Syn på lexikalt inflytande
Praxis	+	+
Ideologi	+ /nonchalant	+ /nonchalant
Policy/rekommendationer	-	+

Som tabell 2.1 visar finns det en genomgående positiv inställning till engelskt inflytande i svenskan både i praxis och ideologiskt, dvs. när det gäller hur språkbrukarna använder och förhåller sig till engelska. Språkbrukarna kan sägas växla mellan en positiv och en nonchalant attityd. Däremot finns det ett uttalat motstånd mot domämförluster till engelska hos den officiella språkvården. Man bör ändå notera att det görs ett omfattande och aktivt språkvårdsarbete också när det gäller lexikalt inflytande från engelska – engelska ord och uttryck anpassas formellt till svenska och det skapas i vissa fall ersättningsord (se t.ex. Grünbaum 2003). Den allmänna inställningen kan dock betecknas som positiv.

Jag kommer inte att undersöka domämförlusten till engelska i denna studie – men däremot hur lånorden formellt anpassats – ortografiskt och morfologiskt – efter att de kommit in i svenskan. Jag kommer också att studera den formella anpassningen i förhållande till praxis, ideologi och policy för att försöka ge en förklaring till varför lånorden anpassats – eller inte anpassats – på ett visst sätt.

För en bättre grund för en djupare diskussion kommer jag i nästa kapitel att diskutera centrala termer och begrepp inom kontaktlingvistiken.

2.3 Termer och begrepp inom kontaktlingvistiken

I det följande diskuterar, definierar och avgränsar jag termer och begrepp som är centrala inom kontaktlingvistiken och som är relevanta för min studie. Inledningsvis redogör jag för skillnaden mellan *lån* och *interferens*, därefter kommer jag in på begreppen *lånord*, *importord*, *främmande ord* och *arvord*, samt *direktlån* och *indirekta lån*. Skillnaden mellan *lån* och *kodväxling* kräver en längre utredning i avsnitt 2.3.4 och *anpassning* och *integrering* diskuteras i avsnitt 2.3.5.

2.3.1 Lån och interferens

Precis som forskningen om språkkontakt i stor utsträckning tar hänsyn till sociolingvistiska aspekter och fokuserar på den tvåspråkiga talaren, inbegriper definitionerna av begreppet *lån* ofta också dessa fenomen. Man kan i själva verket urskilja två olika typer av definitioner av begreppet lån, s.k. talarfokuserade och systemfokuserade definitioner.

Haugen (1950: 81) utgår i sin definition av lån på talarens (försök till) reproduktion av mönster från ett språk i ett annat. Om talaren reproducerar ett språkligt element i ett annat språk än i det han först hört det, kan man hävda att han lånar dessa element. Också Thomason och Kaufman (1988: 37) beaktar talaren i sin definition av lån. De definierar *lån* som ”the incorporation of foreign features into a group’s native language by speakers of that language: the native language is maintained but is changed by the addition of the incorporated features.”

Graedler (1998: 38) förbiser talaraspekten i sin definition av lån. Hon fokuserar i stället på språkssystemet som sådant: ”In this study, borrowing is defined as the use of elements from one language, the source language, in the context of another language.” Hon preciserar definitionen av lånord till det som är resultatet av direkt lexikalt inflytande på ord- och frasnivå (1998: 55).

I min egen studie har jag valt att definiera lån på samma sätt som Graedler (1998: 38), och därmed utelämnar jag den pragmatiska aspekten i definitionen. Orsaken är att jag studerar skrivet språk som är mer eller mindre institutionaliserat, dvs. skribenterna använder en journalistisk stil och ett journalistiskt språk som är präglad av dagstidningarnas allmänna syn på språk samt deras språkpolitik. Det vore alltså ytterst problematiskt att undersöka talaraspekten utgående från det material jag har valt att studera.

Man har traditionellt gjort en skillnad mellan begreppen *lån* och *interferens*, även om det finns olika uppfattningar om var gränsen går mellan dessa fenomen. Thomason och Kaufman (1988: 21) definierar lån som ”the incorporation of foreign elements into the speakers’ native language”, medan de använder begreppet *interferens* (interference) för att beteckna förändringar i ett språk som beror på kontakt, i en vidare bemärkelse.

Weinreich (1974) gör i likhet med Haugen (1950) en skillnad mellan *lån* och *interferens* så att lån innebär att språkliga element från ett språk överförs till ett annat språk utan att strukturen i mottagarspråket förändras. Interferens å sin sida fordrar att

låntagarspråket på något sätt omstruktureras, eftersom interferensen påverkar låntagarspråket morfologiskt och/eller syntaktiskt.

Enligt Laurén (1991) syftar dock interferens på användningen av element från ett språk när man talar och skriver ett annat. Fenomenet brukar också betraktas som en motsats till *kodväxling*, som är en medveten handling, medan interferensen antas vara omedveten och oavsiktlig.

Avgränsningen av begreppen lån och interferens har således gjorts på olika sätt av olika forskare och överlappar ofta varandra, eftersom interferens av vissa forskare har definierats som ett smalt fenomen och av andra som ett bredare. I forskningslitteraturen har det uppstått tre huvuddefinitioner av begreppet interferens. Interferens kan betecknas som ett fenomen 1) där strukturen i låntagarspråket förändras (Weinreich 1974), 2) som beror på språkbrukarens språkval (Thomason & Kaufman 1988); och 3) enligt huruvida påverkan sker medvetet eller omedvetet (t.ex. Laurén 1991).

Dessa linjedragningar mellan begreppen lån och interferens kan naturligtvis ifrågasättas. För det första bör man förhålla sig skeptiskt till tanken att det existerar kontaktfenomen som endast skulle tillföra språket något och som inte förändrar språket i sin helhet, som Weinreich (1974) hävdar. Om en del av ett språk förändras, sker det på något plan också förändringar i språket som helhet.

Thomason & Kaufman (1988) gör distinktionen mellan lån och interferens så att språkbrukare som *lånar* ord behåller sitt L1, medan *interferens* innebär att språkbrukaren helt övergår till L2. Dock är gränsdragningen mellan begreppen något luddig, eftersom Thomason & Kaufman inte utreder skillnaden mellan begreppen på strukturnivå, utan enbart utgående från ett sociolingvistiskt perspektiv, dvs. att interferens sker när språkbrukaren övergår till ett L2 (se också Myers-Scotton 2002: 236).

Det är sannolikt relativt långsökt att definiera ett kontaktfenomen som oavsiktligt (interferens) och ett annat som avsiktligt (kodväxling), som bl.a. Laurén (1991) gör. Framför allt när det gäller skriftspråk är det svårt att avgöra om skribenten är medveten om att han eller hon använder engelska ord i sin text. Det har dessutom visat sig att de svenska språkbrukarna har ganska varierande uppfattningar om vilka ord som är "främmande" eller engelska ord i svenskan (se Nyström Höög 2008) och detta skulle i sin tur innebära att distinktionen mellan lån och interferens borde göras utgående från den enskilde språkbrukaren.

En tredje syn är att begreppet interferens i den finländska språkforskningen, men åtminstone tidigare också i den internationella (se Shaffer 1978), har en pejorativ klang. Interferens inom den finländska språkforskningen tolkas ofta synonymt med språkfel som beror på inflytande från finska eller en dialekt (se t.ex. Laurén 1991, Mitts 1997). Denna syn kan jämföras med den svenska språkvårdens generellt positiva attityd till främmande inflytande – främst lexikal sådan – på svenskan. Jag har därför valt att inte använda begreppet interferens överhuvudtaget i denna studie.

2.3.2 Lånord, importord, främmande ord och arvord

I den svenska forskningen om språkkontakt används egentligen inte begreppet lån i konkret bemärkelse – när man syftar på lexikalt inflytande är den mest allmänna termen *lånord* (se också Edlund & Hene 1992: 28). För min studie är således en avgränsning av begreppet lånord ytterst relevant, eftersom jag uteslutande behandlar den morfologiska och ortografiska anpassningen av engelska element i svenskan. Identifieringen av lånord i svenskan har i de flesta studier utgått från historiska data. För att kunna ringa in begreppet lånord har man således tagit utgångspunkt i ordens ursprung (etymologi). Edlund och Hene (1992: 28) skiljer mellan *arvord*, *lånord* och *nybildade ord*, och beskriver arvorden som ”ord som sedan urminnes tider funnits i vårt språk”. Arvord enligt Edlund och Henes syn är *fader*, *måne* och *äta*. Oberoende av om det är möjligt att göra en gränsdragning mellan arvord och lånord i svenskan kan man konstatera att en stor del av det svenska ordförrådet består av ursprungligen inlånade ord som beroende på tidpunkt och samhällseliga strömningar lånats från olika språk, t.ex. från franskan på 1700-talet och från tyskan på 1800-talet (se även Edlund & Hene 1992: 42ff.).

Avgörandet av vilka ord som kan betecknas som lånord i de nordiska språken har således ofta fallit på den enskilda forskaren. I flera studier om lånord i svenskan och i övriga nordiska språk är efterkrigstiden, dvs. efter 1945, en avgörande tidpunkt eftersom det engelska inflytandet anses ha ökat efter andra världskriget (Chrystal 1988, Mickwitz 2008c). Ett annat gränsår som använts i studier är 1850 (Graedler 1996, Sharp 2001). Alla engelska ord som belagts i skrift efter 1945 eller 1850 har i dessa studier definierats som lånord. Undantag är nybildade ord (jfr Edlund & Hene 1992) eller nyord, som dessa också kallas, som ofta är sammansättningar eller avledningar av inhemska ord.

Den praktiska avgränsningen av vad som kan betecknas som lånord sker vanligtvis med hjälp av auktoritativa källor som ordlistor och ordböcker. I avgränsningen av lånord som kommit in i svenskan efter 1945 inom nordiska studier har SAOL 9 från 1950 använts. Engelska ord som inte finns med i den ordlistan har kategoriserats som lånord (se bl.a. Chrystal 1988 och Ljung 1985).

I denna studie används 1945 som gränssår. Inom MIN-projektet har fokus legat på att beskriva *moderna* importord (lånord), och därmed specifikt lånord från engelskan. Eftersom gränsen för vad som kan betecknas som lånord har placerats så långt fram i tiden, är det ytterst sannolikt att största delen av de lånord som förekommer i texterna har sitt ursprung i engelskan (se också Nyström Höög 2005: 13).

Begreppet *importord* är som också Nyström Höög (2005: 12) påpekar ”främmande för den svenska språkdiskussionen”. Haugen (1950: 81) var den första att hävda att det kan låta absurt att man ”lånar” ord eftersom talarna av långivarspråket inte kan ge sitt samtycke till att de lånar ord från sitt språk, och inte heller är de nödvändigtvis medvetna om utlåningen. Låntagarspråket ämnar förstås inte heller ge tillbaka de ord som det lånat, utan snarare ”kopieras” ordet till låntagarspråket (se också Aitchison 1991: 113–114).

Begreppet *importord* användes för första gången av Hansen & Lund (1994), och i ett senare skede av Sandøy (2001) och därmed inom MIN-projektet i sin helhet. *Importord* är till skillnad från lånord en sammanfattande term för alla typer av inlånade ord (Nyström Höög 2005: 12). Traditionellt har man i svenskan gjort en distinktion mellan *främmande ord* och lånord, där lånorden uppvisar en hög grad av integrering, medan de främmande orden är direkta lån som inte är integrerade i samma omfattning (Chrystal 1988: 13).

I den engelskspråkiga litteraturen har samma distinktion gjorts mellan *etablerade lån* (established loanwords) och *tillfälliga lån* (nonce borrowings), där de etablerade lånen har både spridning och frekvens samt är accepterade i viss mån, medan de tillfälliga lånen ofta uppträder enbart en gång i en text samt sällan finns belagda i normativa ordböcker (Poplack et al. 1988: 52ff).

Termen *importord* vore – om man beaktar resonemanget ovan – praktisk att använda som övergripande term för alla typer av främmande inflytande, eftersom man därmed inte a priori behöver ta hänsyn till etableringsgraden för ett specifikt lånord. Dessutom är begreppet *etablering* inte alltid ett entydigt begrepp – även om ett lånord inte finns belagt i SAOL kan det ändå av språkbrukarna i något avseende uppfattas och

användas som om det vore etablerat. När man avgör vilka lånord som kan karaktäriseras som etablerade bör man således beakta också faktorer som lånordens frekvens och språkbrukarnas attityder till och uppfattningar om dem.

Eftersom begreppet lånord är mer använt och etablerat i den svenska språkforskningen än begreppet importord, har jag valt att genomgående använda lånord i denna studie. Med lånord syftar jag på all utländsk lexikal influens från engelskan, både etablerade och icke etablerade lånord, och bortser alltså från den traditionella uppdelningen i främmande ord och lånord.

2.3.3 Direktlån och indirekta lån

I diskussionen om vilka element som överförs från ett språk till ett annat har man inom den moderna nordiska språkforskningen oftast fokuserat på att göra en distinktion mellan s.k. direkt påverkan och indirekt påverkan från ett språk till ett annat, samt också fokuserat på att urskilja undergrupper av dessa fenomen.

Den direkta påverkan av ett språk på ett annat utgörs av rent främmande lexikaliska enheter (se även Graedler 1998: 55), som används som sådana också i långivarspråket, ofta refererade till som *direktlån*. Dessa kan i de nordiska språken vara icke anpassade, som t.ex. *e-mail*, eller ortografiskt och morfologiskt anpassade som t.ex. *e-mejlen* (se även Jarvad 1995). Bergman (1962: 36ff) nämner *citatlån* som ett begrepp för lånord som övertas från ett främmande språk utan att det överhuvudtaget förändras. I nyare forskning används citatlån enbart om lånord som i skrift (men även i tal, se Sharp 2001) placeras inom citattecken (Ljung 1985, Chrystal 1988). Ofta är detta ett sätt att introducera ett helt främmande ord i låntagarspråket. Ljung (1985) påpekar – intressant nog – att citatorden inte kan sägas tillhöra svenskan, och att man därför inte ens behöver betrakta dem som lånord.

Indirekta lån består främst av s.k. översättnings- och betydelselån. Dessa är ord som har svenska ordelement som grund, men deras utformning beror på inflytande från t.ex. engelska. Ett *översättningslån* från engelskan i svenskan är t.ex. *motorväg* (eng. *motorway*). Genom *betydelselån* kan svenska ord få en semantisk utvidgning. T.ex. för det engelska ordet *net* i betydelsen ”Internet” används på svenska ordet *nät*, som på det sättet får en betydelse utöver ’fisknät’.

Chrystal (1988: 13) fokuserar i detta avseende på inlåningsstrategin, d.v.s. huruvuda man i ett språk lånar in både uttrycks- och innehållssidan, som enligt henne resulterar i direktlån, eller om man lånar in enbart innehållssidan som i sin tur resulterar i översättningslån eller betydelselån. Möjligheten i svenskan att ta in betydelselån är stor tack vare engelskans och svenskans likhet med varandra. En del av engelskans och svenskans lexikon överensstämmer med varandra rent lexikalt, d.v.s det svenska ordet och det engelska ordet är homonymer. Ofta finns det dock semantiska skillnader mellan orden, t.ex. en av betydelserna av det engelska ordet *character* översätts med *rollfigur* (NEO) i svenskan. Det svenska ordet *karaktär* har traditionellt haft betydelsen 'personlighet, läggning' (NEO) i svenskan, men numera har *karaktär* också bibetydelsen *rollfigur*, tack vare inflytande från engelskan.

I synnerhet översättningslånen har i svenskan ansetts som mer hotfulla än direkt påverkan från engelska eftersom de inte är lika uppenbara och synliga i språket som direktlånen (jfr Ljung 1988: 60). Inom vissa samhälleliga diskurser där den engelska influensen är hög, är förekomsten av betydelselån också frekvent. T.ex. inom vetenskapen används bl.a. ordet *papper* ofta för 'kort vetenskaplig uppsats eller föredrag' (jfr engelskans *paper*) på svenska (se även Edlund & Hene 1992: 119).

Hybrider eller *hybridsammansättningar* har inom den nordiska forskningen om språkkontakt definierats som sammansättningar där det ena ledet är inhemskt och det andra ledet främmande (Mickwitz 2008c, Chrystal 1988, Graedler 1998). Exempel på hybrider med främmande förled i svenska är *peelingkräm*, *discomusik* och *franchiseverksamhet*. Helt engelska sammansättningar, som t.ex. *talkshow* kategoriseras oftast som direktlån.

Haugen (1950) ger en bredare definition av hybrider. Med *loanblends* eller *hybrider* menas, enligt honom, lånord som i något avseende är en blandning av de båda språken. Lånordet kan t.ex. innehålla ett inhemskt (eng. *native*) affix, men enligt utländsk modell, så att det inhemska affixet har översatts från motsvarande utländska. Ett exempel från svenska är *seedning*, där det engelska *-ing* har ersätts av den motsvarande svenska avledningen *-ning*. Graedler (1998: 171) definierar dock denna typ av kombination av en engelsk stam och ett svenskt slutmorfem som ersättningar eller ersättande ord (eng. *substitutions*). I min studie gör jag på samma sätt en distinktion mellan å ena sidan sammansättningar (hybrider) av ett främmande lexikalt element och ett svenskt, t.ex. *peelingkräm*, och å andra sidan avledningar med en

främmande/engelsk stam, t.ex. *seedning*. Jag betraktar dessa som olika typer av fenomen som bör behandlas separat.

Eftersom det finns uppenbara likheter mellan engelskans och svenskans lexikon är det i många fall problematiskt att avgöra om ett visst ord i en viss kontext är ett betydelselån eller ett översättningslån, eller om likheterna mellan orden beror på att språken är släkt, eller har lånat in samma ord från andra språk. Därför har jag valt att inte inkludera betydelselån och översättningslån i denna studie.

Med genomgången av termerna och begreppen ovan i avsnitt 2.3.1–2.3.3 har jag avgränsat och preciserat hur dessa termer och begrepp används i den här studien. På basis av diskussionen ovan tillämpar jag följande definition av lånard; *lånord i denna studie definieras som alla direktlån från engelskan som belagts efter 1945 i svenskan, oberoende av om de är morfologiskt eller ortografiskt anpassade, om de utgör en del av en hybrid, eller om de har ett inhemskt avledningssuffix.*

En dimension som ännu inte beaktats i detalj i denna diskussion om avgränsningar är dock skillnaden mellan lån och kodväxling, som jag diskuterar i följande kapitel.

2.3.4 Lån och kodväxling

Kodväxling har generellt betraktats och definierats som en alternerande användning av två eller flera språk i samma yttrande eller samtal (Grosjean 1982: 145). I denna breda definition av kodväxling eller *språkväxling* (Edlund & Hene 1992: 25) kan således också det som ovan definierats som lånard och lån ingå.

Begreppen lån och kodväxling har diskuterats omfattande i litteraturen och olika förslag till gränsdragningar mellan begreppen har gjorts. Enligt Laurén (1991) är kodväxling en *medveten* användning av för språket främmande element. I en enkätundersökning¹⁶ jag gjort med svenskspråkiga personer om vilka engelska lånard de uppfattar som främmande ord, visade det sig att framför allt yngre lånard som *laid-back*, *carport* och *highbrow* uppfattades som främmande, ”icke svenska” ord. Att en språkbrukare är medveten om att dessa ord är främmande, skulle i så fall innebära att

¹⁶ Syftet med enkätundersökningen var att undersöka vilka lånard som uppfattades som ”främmande” respektive ”svenska” ord. Informanterna fick en lista på ord som de skulle markera som ”främmande” ord respektive ”svenska” ord. Enkäten besvarades av 42 svenskspråkiga personer varav fyra var bosatta i Sverige och 38 i Finland. Undersökningen genomfördes 2006.

orden ska definieras som kodväxling. Det är dock omöjligt att avgöra huruvida enskilda skribenter av texterna i mitt material varit medvetna om huruvida de använder främmande språkliga element eller inte.

Det är framför allt just frågan om huruvida enstaka lexikala element ska betraktas som lån eller kodväxling, som har diskuterats livligt i forskningslitteraturen. Myers-Scotton (1993: 180) hävdar att många språkliga element som bör betraktas som kodväxling består av enstaka ord. Poplack, Sankoff och Miller (1988) har å andra sidan föreslagit en distinktion mellan *etablerade lånord* och *tillfälliga lån* (nonce borrowings). De tillfälliga lånen ska enligt denna definition betraktas som kodväxling, eftersom talaren/skribenten är medveten om att han eller hon använder element från ett annat språk (jfr med Lauréns (1991) definition av begreppet kodväxling).

Det som forskarna mer eller mindre är överens om är att kodväxling kan ha vilken omfattning som helst; den kan bestå av ett ord, en fras eller en hel utsaga (se t.ex. Grosjean 1982: 308). Ju mindre till sin storlek ett element är, desto svårare är det således att avgöra om det rör sig om kodväxling eller lån (se t.ex. Clyne 1967).

Kodväxling i form av långa fraser eller det man kunde kalla ”upprepad kodväxling” som oftast förekommer i talspråk kan man i princip betrakta som ett fenomen som befinner sig i gränslandet till domändeförlust. Om språkbrukaren gång på gång blir tvungen att mer eller mindre sporadiskt övergå till engelska (se t.ex. Sharp 2001), speciellt om denna övergång beror på luckor i hans/hennes svenska ordförråd, kan detta leda till att han eller hon helt övergår till engelska.

Nedan ges ett exempel på ett längre inslag av engelska i skriven respektive i talad svenska. Exempel (2-3) är taget ur Chrystals (1988: 76ff) studie av tidningssvenska, och exempel (2-4) är taget ur Sharps (2001: 126) studie av talspråk:

2-3 ”Vi har tagit hit franska *PLM BROTHERS* – in a new *smurfing break show*.”

[lån]

2-4 ”Då kan det bli *worldwide ITF action* sa dom” [kodväxling]

Enligt Chrystal (1988) är exempel 2-3 lån, medan Sharp (2001) har definierat exempel 2-4 som kodväxling.

Jag förhåller mig kritiskt till att definiera det engelska inslaget i exempel 2-3 som kodväxling och det engelska inslaget i exempel 2-4 som lån, eftersom det åtminstone på ytan inte finns en funktionell skillnad mellan typen av främmande inslag i exemplen.

Utgångspunkten för min studie är inte att specifikt undersöka kodväxling, även om en del av de element som behandlas i studien har karaktären av kodväxling, beroende på hur begreppet definieras. Forskare har av naturliga skäl definierat begreppet på olika sätt bl.a. beroende på om det studerade materialet har utgjorts av talat eller skrivet språk. Sharp (2001: 52) valde uttryckligen att inte göra en distinktion mellan kodväxling och lån i sin studie – hon betraktar i stället alla inslag av engelska i sitt talspråksmaterial som kodväxling. Selback & Sandøy (2007) å andra sidan har inom projektet Moderna importord i språken i Norden, i sin studie av omfånget av lånord, gjort distinktionen mellan lån och kodväxling på strukturnivå, så att fraser och satser räknas som kodväxling, och ord betraktas som lån.

I min studie har jag valt att delvis frånga den gränsdragning mellan kodväxling och lån som diskuterats ovan. Jag väljer i stället att inkludera vissa typer av fraser, såsom nominalfraser och frasliknande strukturer – medan jag utesluter fullständiga satser. I mitt material ingår i första hand enstaka ord som enligt de flesta forskare inom området klart skulle betraktas som lån (och inte kodväxling), t.ex. enstaka ord i satser; *projekt*, *fax* och *e-mail*. När det gäller verb överskrids ordnivån ibland eftersom partikelverb som t.ex. *logga ut* ingår. Jag har valt att också inkludera nominalfraser som t.ex. *happy hour*, *technical log*, samt fasta, nästan lexikaliserade verbfraser som *plug & play*. Motiveringen till detta val är att jag vill studera vilka typer av lexikala enheter som genomgår formell anpassning.

Därmed kommer jag i följande kapitel in på diskussionen om och begreppshandlingen av hur anpassning och integrering av lånorden sker i låntagarspråket.

2.3.5 Anpassning och integrering

I diskussionen om anpassning av lånord utgår man i allmänhet från två olika perspektiv; hur lånorden anpassas formellt till ett annat språkligt system och hur lånorden anpassas psykologiskt till den nya språkgemenskapen där talarens attityder till ordet i fråga är centrala¹⁷.

¹⁷ För finlandssvenskars och sverigesvenskars attityder till engelska se Mattfolk & Kristiansen (2006) och Melander & Kristiansen (2006).

Graedler (1998: 54) diskuterar fyra olika aspekter av anpassning; formell, lexikal, social och psykologisk anpassning, där de tre första kan sägas ha utgångspunkt i språket som system, och den fjärde och sista i språkbrukarens roll. Med *formell anpassning* menar Graedler hur lånorden anpassas morfologiskt, ortografiskt och fonologiskt. Min studie tar inte hänsyn till den fonologiska anpassningen. En studie av fonologisk anpassning av engelska ord i svenskan har gjorts i Dahlman (2007).

Kännetecknande för att ett språkligt element från ett främmande språk har integrerats i mottagarspråket är att detta element på någon språklig nivå har anpassats till låntagarspråkets mönster, t.ex. i fråga om inkorporering av verb- eller nominalsuffix, genustilldelning eller liknande (Poplack & Sankoff 1984).

Den formella anpassningen av lånord ses av en del forskare som en process (t.ex. Schmidt 1982), och denna process har beskrivits på olika sätt. Schmidt (1982: 364) beskriver hur främmande utrer sannolikt integreras i det norska böjningssystemet utgående från en femgradig skala. Utanför skalan hamnar engelska lån som ännu inte tilldelats norskt genus och denna grupp utgörs således av de lånord som är minst anpassade till norskan. I tabell 2.2 nedan illustreras integreringen där nivå 1 anger minst integrering och nivå 5 fullständig sådan.

Tabell 2.2 Schmidts (1982) skala för hur utrer integreras i det norska böjningssystemet

	Indef. sing.	Def. Sing.	Indef. Pl.	Def. Pl.
Nivå 1	en N			
Nivå 2	en N	N –en		
Nivå 3	en N	N –en	N -s	
Nivå 4	en N	N –en	N -s	N -ene
Nivå 5	en N	N –en	N -er	N -ene

Av tabell 2.2 framgår hur utrer integreras i det norska böjningssystemet enligt Schmidt (1982). På nivå 1 tilldelas substantivet genus, men detta anges enbart med bestämd slutartikel. Schmidt ger exemplet *boom*, som på 1940-talet enbart hade nått nivå 1 i norskan. På nivå 2 har lånordet tilldelats norsk bestämd form i singularis och på den

tredje nivån används substantivet med s-plural. De lånord som uppvisar den högsta nivån av anpassning har integrerats helt i det norska böjningssystemet (nivå 5).

Denna skala kan kritiseras för att den inte tar hänsyn till att lånorden är heterogena som grupp och skiljer sig åt vad gäller morfologisk komplexitet, ortografi samt semantisk referent (se också Graedler 1998: 72). Det är självklart att den tid som ett lånord har existerat i ett språk inte är den enda faktorn som påverkar hur och om lånordet integreras i låntagarspråket.

Lexikal anpassning handlar om hur det främmande ordet anpassas till låntagarspråkets traditionella ordförråd och hur detta ordförråd semantiskt påverkas av lånordets ankomst. Den *sociala anpassningen* anknyter till ordens utbredning, frekvens och användningsområde (Poplack & Sankoff 1984). Ett lånord kan anses vara socialt integrerat om det används allmänt av enspråkiga personer (Fries och Pike 1949).

Den *psykologiska anpassningen* av lånord har att göra med språkanvändarens attityder och i vilken omfattning lånorden uppfattas som främmande av språkbrukarna (se Graedler 1998). Denna syn stöds också av Poplack & Sankoff (1984) som hävdar att om modersmålstalare av låntagarspråket bedömer att ett lånord är en korrekt benämning på ett visst fenomen, oberoende av ordets etymologi, kan det vara ett tecken på att ordet är etablerat i talarens lexikon.

Om ett lånord uppfyller alla dessa fyra kriterier på anpassning kan det sägas vara helt integrerat i låntagarspråket. I min studie undersöker jag dock enbart den formella, dvs. den strukturella anpassningen till svenska, och dessutom enbart delar av den. Jag fokuserar på morfologisk och ortografisk anpassning och sambandet mellan dessa. Den fonologiska anpassningen har utelämnats eftersom den av naturliga skäl inte kan studeras utgående från ett skrivet material. Rent sociolingvistiska faktorer som hur lånorden anpassas socialt och psykologiskt faller också utanför ramen för denna studie.

Anpassning har i denna studie definierats som en process där de engelska orden inordnas i det låntagande språkets struktur och därmed förändras så att de inte bryter mot reglerna i detta språk (Graedler & Johansson 2002: 133–134). Ett anpassat lånord är således enligt denna syn helt integrerat i låntagarspråkets grammatiska system. Eftersom lånorden sällan uppvisar alla formella tecken på anpassning i svenskan har jag dock valt att definiera anpassning något bredare. Med anpassade lånord avser jag i denna studie lånord som uppvisar formella tecken på att vara anpassade till svenskan. Ordet behöver således inte vara integrerat på alla grammatiska nivåer i svenskan, dvs. lånordet i fråga kan böjas enligt det svenska böjningssystemet men ha behållit den främmande

stavningen, t.ex. *scootern*. Med icke anpassade ord avses i sin tur lånord som inte uppvisar några som helst tecken på formell anpassning. Fenomenet anpassning ses i denna studie som en process som leder till integrering.

I ett formellt och grammatiskt avseende innebär anpassning således att lånorden förändras utgående från de grammatiska reglerna i svenskan så att de passar in i det svenska språksystemet. För att precisera närmare – engelska substantiv anpassas till svenskan genom att tilldelas genus, svensk pluraländelse och bestämd slutändelse (deklinationstillhörighet). När det gäller ordbildning handlar det främst om i vilken omfattning svenska avledningar och sammansättningar bildas med lånordet. I den kvalitativa studien fokuserar jag på de lånord som uppvisar tecken på anpassning och i vilken grad de anpassats till svenskan.

Till skillnad från anpassning, som i denna studie ses som en process, betraktar jag integrering som resultatet av anpassningen på längre sikt. Ett lånord kan således uppträda som anpassat tillfälligt (t.ex. få en svensk ändelse) utan att för den skull vara integrerat i svenskan på alla nivåer. Därför använder jag begreppet anpassning när jag diskuterar huruvida de enskilda orden i mitt material uppvisar tecken på att de i någon mån inkorporerats i den svenska språkstrukturen. Ofta kan man utgående från att studera enbart den formella anpassningen inte avgöra huruvida ett enskilt lånord är integrerat i språket eller inte. Termen integrering används således i diskussionen om huruvida lånord generellt sett kan betraktas som helt eller delvis inkorporerade i svenskan.

2.4 Inlåning – orsaker till och strategier för anpassning

I det följande går jag närmare in på diskussionen om anpassning av lånord – vilken typ och grad av anpassning som sker, samt vilka språksociologiska, språkstrukturella och språkpolitiska faktorer som kan anses påverka anpassningen av lånord. Inledningsvis diskuterar jag orsaker till att ord lånas in i språk överhuvudtaget.

2.4.1 Orsaker till inlåning

Den vanligaste orsaken till att ord lånas in i ett språk är att låntagarspråket saknar en beteckning för ett visst fenomen – det nya ordet *fills en lucka i ordförrådet* (Edlund

och Hene 1992: 71, Sharp 2001: 6). Lånord som fyller en lucka i ordförrådet kallas kulturella lånord (cultural borrowings) (Myers-Scotton 2002: 41). Exempel på kulturella lånord i svenskan är *fantasy* (litterär genre) och *jazz* (musikgenre).

Syftet med att fylla en lucka i det svenska ordförrådet kan vara att beteckna en ny företeelse, uttrycka en värdering, skapa associationer, variera eller få ett formellt lätthanterligt ord (se också Edlund och Hene 1992: 70).

Enligt Edlund och Hene (1992: 72) uppstår det ett behov att beteckna en tidigare okänd företeelse framför allt i samhällen med livliga kontakter utåt. I svenskan är det därför sannolikt att man inom domäner med mycket internationella kontakter har ett större behov av att beteckna nya företeelser på låntagarspråket, t.ex. inom ungdomsmusik (se också Mickwitz 2006), än inom domäner där svenskan dominerar, t.ex. inom kultur och familjeliv.

Förutom luckor i språket ger Edlund och Hene (1992: 70ff) *luckor hos sändaren eller mottagaren* som exempel på orsak till lexikala novationer i allmänhet och lånord i synnerhet. Luckor hos sändaren beror eventuellt på att han eller hon för stunden inte kommer på rätt ord (Edlund och Hene 1992: 91). Myers-Scotton (2002) påpekar å andra sidan att minnesluckor sällan är en orsak till att talaren kodväxlar till ett annat språk, dvs. använder element från ett främmande språk i sitt eget modersmål, utan att det snarare handlar om att språkbrukaren strävar efter stilistisk variation. Användning av främmande element i språket kan således vara ett medvetet val hos språkbrukaren.

Eftersom engelskan numera finns så starkt närvarande inom många domäner är det dock troligt att luckor hos sändaren åtminstone delvis beror på att sändaren saknar en beteckning för företeelsen på svenska. Weinreich (1953) nämner stress och trötthet som orsaker till att sändaren väljer det ord som ligger först till hands i hans eller hennes mentala lexikon.

Orsaken till förekomsten av lånord i tidningstext beror förmodligen sällan på luckor hos sändaren eftersom produktionen av text är en långsam process som ger utrymme för eftertanke och bearbetning i en helt annan utsträckning än spontant talat språk. Däremot är ett av syftena med tidningstext att presentera nya fenomen och företeelser i samhället – dvs. fylla språkliga luckor för dessa fenomen i form av bl.a. lånord. Chrystals (1988: 193) studie visade att den övergripande funktionen som de engelska lånorden har i dagspress är att beteckna fenomen som inte har någon motsvarighet på svenska. Därtill finns det förmodligen också en vilja att uttrycka sig

stilistiskt varierat. Dagstidningarna kan därmed sägas åtminstone till en del fungera som en inkörsport för engelska lån (se också Molde 1978: 9 och Carstensen 1967: 11).

2.4.2 Typ och grad av anpassning

Clyne (1972: 14) utgår från att det alltid sker någon typ av anpassning när element från ett språk överförs till ett annat. Enligt Clyne (1972: 14) är det främst två faktorer som är relevanta när det gäller anpassning – vilken *typ* av anpassning eller integrering (type of integration) det rör sig om (fonologisk, morfologisk eller semantisk) samt *i vilken grad* ordet är anpassat (degree of integration) i låntagarspråket.

Enligt Graedler (1998: 74) är det i första hand språkbrukarnas kommunikativa behov som avgör huruvida det sker en anpassning av ett specifikt lånord, och vilka strategier som tillämpas vid inlåning, dvs. vilken typ av anpassning som sker. Graedler (1998: 68) påpekar att språkbrukarna i första hand har två alternativ när de ska använda främmande ord i norska: 1) ordet eller strukturen bevarar sin främmande form och ingen anpassning sker, 2) ordet eller strukturen anpassas till målspråket. Förutom dessa finns det också ett tredje alternativ: 3) språkbrukaren kan byta ut det främmande ordet mot ett inhemskt ord (ett s.k. ersättningsord)¹⁸.

Ljung (1988) å sin sida delar in lånen i *citator*, *främmande ord* och *lånord* utgående från i vilken grad de kan anses vara anpassade till svenskan. Citator är tillfälliga lån som förses med citattecken eller används med uttrycket *s.k.*, t.ex: *Laget gjorde en s.k. touchdown*. Citatorn är här alltså en del av talet, som kan uppfattas som flyktigt. En del av de tillfälliga lånen kan därefter övergå till att bli främmande ord, utan speciella markörer, men med delvis främmande prägel. I den tredje fasen integreras orden helt i svenskan, och betecknas därmed som lånord. I de två sista faserna har lånordet blivit en del av språksystemet.

¹⁸ Ersättning *kan* eventuellt betraktas som en form av anpassning av engelska lånord till svenska. Mickwitz (2007b: 130) har visat att ersättningsordet föredras framom lånordet i det fall att det existerar ett ersättningsord för lånordet. Valet av ersättningsord framom lånord sker framför allt inom sådana domäner (t.ex. IT) där det förts och förs en målinriktad språkpolitik som syftar till att skapa nya ersättningsord för engelska lånord. Valet av ersättningsord eller lånord tycks därmed i någon mån vara beroende av vilken språkpolitik som förs – Mickwitz (2007b: 131) hävdar att ”orsaken till att främmande ord etableras i svenskan är att det saknas en adekvat benämning [för ordet] på svenska.”

Det är uppenbart att ersättning är en alternativ strategi vid inlåning. Ersättning kommer trots detta inte att studeras i denna undersökning eftersom det är en typ av anpassning som sker på en annan nivå i språket och som styrs av andra faktorer än sådana som styr den morfologiska och ortografiska anpassningen.

Ljungs indelning kan kritiseras för att inte ta hänsyn till s.k. tillfälliga lån som inte markerats på något sätt i texten (med citattecken eller annan markering). Tillfälliga lån uppvisar sällan tecken på anpassning, men markeras heller inte som citatord i texten. Det är dessutom sannolikt att ju vanligare engelskan blir i det svenska samhället, desto ovanligare blir det att språkbrukaren markerar tillfälliga lån i text. Kritik kan också riktas mot Ljungs gränsdragning mellan de främmande ord som har en delvis främmande prägel och lånord som är helt integrerade i det svenska språksystemet. Lånorden integreras sällan helt i det svenska språksystemet numera. Ofta behåller orden t.ex. sin främmande ortografi eller sin engelska pluraländelse, men kan ändå betraktas som tillhörande det svenska språksystemet.

Vilken typ av och i hur hög grad ett lånord anpassas till ett låntagarspråk anses bero på ett antal språkliga faktorer som diskuteras i det följande.

2.4.3 Faktorer som påverkar anpassningen

Jag har konstaterat i kapitel 2.1 och 2.2 att man kan betrakta det hur språk som står i kontakt förändras – och framför allt hur element som tas in i låntagarspråket anpassas, utgående från tre aspekter; språkstrukturella, språksociologiska och språkvårdsteoretiska. I detta kapitel kommer jag utgående från dessa utgångspunkter att gå närmare in på konkreta faktorer som påverkar hur element från ett långivarspråk förändras i låntagarspråket.

Tidigare studier har som nämnts visat att anpassning av lånord påverkas av ett antal samspelande faktorer (Graedler 1998, Kilarski 2004). Graedler (1998: 71–73) nämner ett antal språkinterna och språkexterna faktorer vars samspel påverkar hur anpassningen av lånord sker i ett låntagarspråk.

Språkinterna faktorer, eller språkstrukturella faktorer, är enligt Graedler (1998: 71–73) bl.a. lånordets ortografiska form, morfologiska komplexitet samt olika typer av semantiska aspekter. Främmande ortografi hos ett lånord kan t.ex. förhindra att lånordet anpassas morfologiskt till svenskan pga. att det i vissa fall är svårt att kombinera främmande ortografi med svenska böjningsändelser. Grünbaum (2003: 67) påpekar att ord som *rave* bör omstavvas, dvs. anpassas ortografiskt, för att ordet ska kunna böjas och avledas i svenskan: *ravea* → *rejva* och *raveare* → *rejvare*.

Den morfologiska komplexiteten har i sin tur att göra med antalet stavelser ett specifikt lånord har. Graedler (1998: 292) fann t.ex. att lånordens morfologiska komplexitet spelar en roll eftersom "relatively long and complex borrowed expressions also get English, rather than Norwegian, plural endings". Semantiska aspekter har att göra med i vilken grad lånord som refererar till främmande fenomen eller personer anpassas till svenskan. Både Chrystal (1988: 107) och Graedler (1998: 292) fann att lånord som refererar till främmande förhållanden generellt uppvisar en låg anpassningsgrad till låntagarspråket.

Språkexterna faktorer, eller sociokulturella faktorer, är bl.a. lånordets ålder och frekvens. Ju längre tid ett lånord har funnits i ett språk och ju oftare det förekommer i språket, desto större sannolikhet är det att ordet anpassas till och integreras i svenskan. Hansen och Lund (1994) påpekar att äldre lånord numera är så anpassade till låntagarspråket att de inte längre uppfattas som främmande.

En språkextern faktor kan också utgöras av den typ av språkpolitik som förs i ett språksamhälle. Vi har tidigare definierat språkpolitik enligt Spolskys (2004) tredelning i språkpraxis, språkideologi och språkpolicy. Inom den svenska språkvårdsdiskussionen delas begreppet språkvård ibland in på ett delvis annat sätt; a) statusplanering, dvs. att ett visst språk ges en viss funktion i ett samhälle, b) korpusplanering, dvs. språkvård, samt c) inlärningsplanering, dvs. det sätt på vilket man sprider kunskaper i ett givet språk (Hyltenstam 2004: 41).

Vi har också konstaterat att de olika språkpolitiska villkoren kan ha en betydelse för hur främmande element behandlas i ett låntagarspråk. Om det finns en generellt sett positiv attityd till lånord och den språkpolitik som förs är liberalt inställd till främmande ord (se Josephson 2004a och 2004b) är det sannolikt att lånorden i högre grad behåller sin främmande ortografi och morfologi. Tidigare studier visar att det finns ett samband mellan den typ av språkpolitik som förs och i vilken grad lånorden är anpassade till låntagarspråket, dvs. ju restriktivare språkpolitik, i desto högre grad anpassas lånordet till det inhemska böjningssystemet (Omdal 2008: 176).

Andra samhällseliga faktorer på en sociokulturell och språkextern nivå som potentiellt kan påverka anpassning av lånord är globaliseringen och därigenom anglifieringen av det nordiska samhället (se t.ex. Phillipson & Skutnabb-Kangas 1999) samt i och med detta också den kulturella press som låntagarspråket utsätts för av långivarspråket (Thomason & Kaufman 1988).

Vi vet alltså att de faktorer som Graedler (1998) nämner spelar en roll för hur lånord anpassas i norskan – och förmodligen också i svenskan. I denna studie strävar jag således efter att ge en mer komplett bild av hur de språkstrukturella och de sociokulturella faktorerna inklusive den svenska språkpolitiken samverkar i det sätt på vilket engelska lånord genomgår anpassning till svenskan, eller helt undgår anpassning.

2.5 Sammanfattning och hypotes

I detta kapitel har jag presenterat kontaktlingvistiken samt de olika syner på språk i kontakt som finns att tillgå inom detta vetenskapliga område. Dessutom har den svenska språkpolitiken diskuterats i förhållande till språkvårdsteorin. Jag har också presenterat, definierat och avgränsat terminologin inom området och preciserat de begrepp som är relevanta för min studie. Det som forskningen har kommit fram till om orsaker till och strategier för anpassning har presenterats och ett antal faktorer som anses spela en roll i hur anpassningen av lånord sker har diskuterats.

Inom kontaktlingvistiken finns det generellt taget två syner på språk som präglar diskussionen om hur språkförändring sker och vad den beror på. Dels har vi den språkhistoriska synen, där likheter mellan språk anses bero på släktskap mellan språken – och där typologiska och strukturella skillnader eller likheter mellan språk anses spela stor roll i om och hur språkliga element överförs från ett språk till ett annat. Dels har vi den språksociologiska synen som primärt fokuserar på kontakten mellan talarna och inte på kontakten mellan språkssystem. Den språksociologiska synen tar utgångspunkt i framför allt språksociologiska faktorer, som t.ex. att det är graden av kulturell press från långivarspråket som bestämmer resultatet av språkkontakten. Ett av resultaten av denna press är t.ex. domämförlusten till engelska inom vissa vetenskapliga områden i svenskan.

Orsaker till att ett språk lånar in ord från ett annat språk anses vara luckor i låntagarspråket samt luckor hos sändaren eller mottagaren (Edlund och Hene 1992: 71) – det saknas alltså en beteckning för ett nytt fenomen i låntagarspråket. Det har konstaterats att svenskan i första hand lånar in ord utanför det centrala ordförrådet, s.k. kulturella lånord (Josephson 2004a).

Primärt är det typen och graden av anpassning som är relevanta i diskussionen om hur språkliga element inordnar sig i ett låntagarspråk (Clyne 1972: 14). På basis av diskussionen i forskningslitteraturen kan man mäta graden av anpassning utgående från

både formella och sociala kriterier. Utgående från formella kriterier studeras anpassningen i relation till den strukturella och grammatiska process lånardet genomgår, dvs. om och hur lånardet tilldelas låntagarspråkets böjningsändelser och huruvida det avleds och om ordet omstavas. De sociala kriterierna utgår primärt från språkbrukarens uppfattning om huruvida ett lånord är främmande eller inte.

Studier har visat att det finns ett antal faktorer som ensamma och i samspel med varandra påverkar hur anpassningen av lånord sker i ett språk. Generellt sett handlar det dels om olika aspekter av lånardets struktur (ortografisk form, morfologisk komplexitet, semantik), dels handlar det om faktorer som finns utanför språket (lånordets ålder, frekvens och etablering), dels handlar det om större samhällliga faktorer som är knutna till den språkpolitik som förs i ett specifikt land (praxis, ideologi och policy).

På basis av det vi vet om forskningsområdet kan jag således ställa upp följande hypotes för min studie:

- Anpassningen av lånord i svenskan påverkas av ett samspel av olika faktorer på en strukturell, sociokulturell och språkpolitisk nivå:
 - a) På en strukturell nivå påverkas anpassning av språkinterna faktorer såsom formella (ortografiska och morfologiska) samt semantiska aspekter.
 - b) På en sociokulturell nivå påverkas anpassningen av lånardets ålder, frekvens och etablering.
 - c) På en språkpolitisk nivå påverkas anpassningen av hur talarna väljer att använda lånord (praxis), vilken attityd de har till lånord (ideologi) och de explicita rekommendationer som språkvården ger (policy).

Alla dessa faktorer kan inte undersökas systematiskt och konsekvent för varje delstudie, men i varje mindre studie av den formella anpassningen av lånord gör jag dock en djupare analys av någon eller några av dessa aspekter. Utgående från detta försöker jag sedan dra generella slutsatser om hur och i vilken mån de ovan nämnda faktorerna påverkar den morfologiska och ortografiska anpassningen av lånord i svenskan.

Materialet för min studie består av dagstidningar (se kapitel 3). Tidningsspråket har i tidigare studier konstaterats fungera som inkörsport för engelska lån (Molde 1978: 9, Carstensen 1967: 11), och Chrystal (1988: 193) visade att den övergripande funktionen lånord har i dagspress är att beteckna fenomen som inte har någon

motsvarighet på svenska. Dagspressen utgör också en central del av ett språksamhälles vardagskultur samt är den typ av text som majoriteten av ett samhälles språkbrukare kommer i kontakt med dagligen. Tidningsspråket är därför representativt för ett språksamhälles språkliga värden och speglar förmodligen en konservativ version av det sätt språkbrukarna själva använder och anpassar lånord i skrift. Media i allmänhet är förmodligen öppen för samhällliga strömningar, men också utsatt för fenomen som globalisering och delvis språkpolitik. Därför kan tidningsspråk anses vara en ypperlig bas för att studera hur anpassningen av lånord sker i skriftspråk.

3 Material och metodiska utgångspunkter

I detta kapitel presenterar jag materialet för min studie. Jag inleder med att redogöra för mitt primärmaterial: dagstidningarna. Därefter redogör jag för hur jag registrerat lånorden samt vilka olika gränsdragningar som gjorts av materialet. Slutligen ger jag en beskrivning av antalet lånord (ordexemplar och ordtyper) och löpord i de olika tidningarna.

3.1 Tidningarna

Mitt material för denna studie, d.v.s. den morfologiska/morfosyntaktiska samt den ortografiska anpassningen består av sammanlagt 12 svenska tidningsnummer. Detta är samma material som har använts i delprojekt A, *Omfånget av importord* inom projektet *Moderna importord i språken i Norden*, som behandlar andelen lånord i förhållande till textmängd i dagstidningar (se Selback & Sandøy 2007). Det finlandssvenska och sverigesvenska materialet består av 6 tidningsnummer vardera:

De finlandssvenska tidningarna

Vasabladet (VBL) 6 september 1975

Vasabladet (VBL) 12 september 2000

Hufvudstadsbladet (HBL) 8 april och 8 september 1975

Hufvudstadsbladet (HBL) 4 april och 9 september 2000

De sverigesvenska tidningarna

Expressen 6 september 1975 och 9 september 2000

Dagens Nyheter 8 april 1975 och 4 april 2000

Göteborgsposten 9 november 2000

Sundsvalls tidning 6 april 2000

Hufvudstadsbladet är Finlands största svenskspråkiga dagstidning med en upplaga på ca 50 000 och utkommer sju dagar i veckan. Antalet läsare uppskattas till 127 000, och de flesta av dessa finns i huvudstadsregionen. Vasabladet kan betecknas som en regional dagstidning och har sina läsare främst i det svenskspråkiga Österbotten. Den har en upplaga på ca 25 000 och antalet läsare uppgår till ca 66 000.

De sverigesvenska tidningarna består av tre dagstidningar: Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten och Sundsvalls tidning, samt kvällstidningen Expressen. Dagens Nyheter har en upplaga på ca 350 000 exemplar och läses av nära en miljon personer, de flesta inom Stockholms län. Göteborgs-Posten utkommer 7 dagar i veckan och har en upplaga på 250 000 exemplar med ett antal läsare på 600 000 och kan karakteriseras som en större regionaltidning i Sverige. Sundsvalls tidning är Norrlands största tidning med en läsarkrets på 90 000. Expressen är en kvällstidning med en upplaga på ca 360 000 och ett antal läsare på över en miljon.¹⁹

Sammanlagt når dessa tidningar en läsarkrets på uppskattningsvis över 3 miljoner personer. Tidningsspråket representerar således en genre som en stor del av befolkningen kommer i kontakt med, och som sannolikt fungerar som en språklig modell i något avseende, och utövar ett inflytande på allmänspråket (Söderberg 1983: 27) och därmed de enskilda språkbrukarna. Detta är en av orsakerna till varför tidningsmaterial lämpar sig väl för att studera anpassning av lånord. I följande kapitel går jag närmare in på andra orsaker.

3.2 Dagstidningar som material

Jag har valt att använda samma tidningsmaterial som använts inom projektet Moderna importord i språken i Norden. Planeringen av samt själva excerperingen av lånorden ur materialet har skett inom ramen för projektet. Även om jag har excerperat en del av beläggen själv, har största delen gjorts av andra personer inom projektet (i första hand Bente Selback). Varje belägg har naturligtvis ändå granskats av mig personligen, och jag har sållat bort en del belägg som inte är relevanta för denna studie²⁰.

Rent vetenskapligt sett är det också fördelaktigt att använda sig av tidningsmaterial eftersom studien lätt kan jämföras med andra studier där man också använt tidningar som material (t.ex. Chrystal 1988, Tingbjörn 2003, Ljung 1985). En annan fördel är att det är lätt att supplera ett tidningsmaterial med material på nätet, t.ex. med tidningsmaterial på Språkbanken, om primärmaterialet inte är tillräckligt omfattande – vilket jag gör i någon mån.

¹⁹ Alla uppgifter om tidningarna är tagna från deras respektive hemsidor; www.hbl.fi, www.vbl.fi, www.dn.se, www.gp.se, www.st.se och www.expressen.se

²⁰ Se avsnitt 3.3.3.

Tidningsspråket är dessutom tillräckligt varierat till sin natur för att kunna fungera som bas för en studie. Det innehåller olika stilarter och texttyper samt representerar olika samhällsområden (Chrystal 1988: 33). Det utgör dessutom en central del av ett samhälles vardagskultur och de flesta språkbrukare kommer dagligen i kontakt med dagstidningar. Det kan därför anses vara representativt för allmänspråket (bl.a. Strand 1984: 2) och det finns dessutom undersökningar som pekar på att det också har ett inflytande på allmänspråket (Söderberg 1983: 27, Strand 1984: 2). I jämförelse med andra skriftspråksmaterial har tidningsspråket ansetts vara det som i första hand fungerar som inkörsport för engelska lån (t.ex. Molde 1978). Detta är dock förmodligen inte längre ett faktum när det gäller skriftspråk. Tack vare dagens möjligheter till nätkommunikation kan den sociala median tänkas fungera som den mest primära inkörsporten. Tidningsspråket är också en jämförelsevis standardiserad variant av skriftspråk i den bemärkelsen.

Tidningsspråket kan trots allt, på basis av ovanstående fungera väl som material för en undersökning av formell anpassning av engelska lånord i svenskan.

Samtidigt kan ett tidningsmaterial ge en alltför ensidig bild av en språksituation. Chrystal (1988: 33) påpekar att en kartläggning av lånord i ett skriftspråksmaterial inte ger någon information om den enskilda språkbrukaren och vilka lånord han eller hon förstår och använder. Via tidningsspråket kan man således i första hand undersöka den formella anpassningen av lånorden.

Mitt primärmaterial består av 12 tidningsnummer. Detta kan tyckas som ett litet material. Chrystals (1988) material bestod t.ex. av 48 tidningsnummer, hon undersökte å andra sidan i första hand lånordens frekvens, samt dess andel av löporden. Om man vill undersöka *hur* importorden anpassas är dock antalet belägg inte lika viktigt som arten och typen av belägg. För den typ av studie som jag gör är det dock mer betydelsefullt att materialet genererar belägg på olika typer av lånord som uppvisar olika typer av anpassningstyper. Tack vare att detta material är relativt heterogent – det representerar två olika år(tionden) och sex olika tidningar samt två olika språkområden – är det sannolikt att det genererar ett relativt heterogent lånordsmaterial, och således lämpar sig väl för en studie av formell anpassning.

Tidningsnumren har valts ut så att det ska finnas en viss spridning över året, d.v.s. för att innehållet i artiklarna ska vara varierande. Därför valde man inom projektet Moderna importord i språken i Norden, tidningsnummer från april och september. Man ville också att artiklarna skulle behandla ungefär samma ämnen, och därmed vara

jämförbara mellan de olika nordiska länderna. Därför valdes tidningar från samma veckodagar i alla länder. På det sättet ökade chansen att samma typer av eller t.o.m. samma lånord i alla de nordiska länderna undersöktes (se närmare Selback & Sandøy 2007).

Materialet består till hälften av finlandssvenska dagstidningar, och det gör att det delvis är geografiskt snedvridet. I min tidigare studie av materialet (se Mickwitz 2008c) har det visat sig vara språket i de provinsiella tidningarna, dvs. de finlandssvenska, som ligger närmast skriftspråksnormen. Det är dock ingen överraskning om man betraktar svenskan som ett pluricentriskt språk där Svenskfinland utgör ett kulturellt och språkligt centrum bland flera andra inom det svenska språkområdet (Clyne 1992). Det är vanligt att språkbrukarna i perifera centra av pluricentriska språk är mera måna om att hålla sig till normen – dvs. vara mer puristiska – än man är i det som uppfattas som moderlandet (Clyne 1992: 5). I ett språkligt avseende är alltså den finlandssvenska delen av materialet inte provinsiellt, även om det kan definieras som perifert i ett geografiskt hänseende. Det är snarare sannolikt att det finlandssvenska materialet genererar fler belägg på lånord som är etablerade och som böjs och stavas normenligt än det sverigesvenska.

Liljestränd (1985) har gjort en jämförelse av sverigesvenskt och finlandssvenskt tidningsspråk, där han undersökt i vilken mån det finlandssvenska tidningsspråket uppvisar särdrag gentemot det sverigesvenska. Han fann att de regionala tidningarna uppvisar fler finlandssvenska särdrag än Hufvudstadsbladet. Men skillnaden mellan de olika genrerna var stor: t.ex. i kåserier, reportage från lokala evenemang samt på ungdomssidorna förekom de flesta finlandssvenska särdragen. Han konstaterade också att finlandssvenskan uppvisar paralleller med finskan på en syntaktisk, lexikalisk och semantisk nivå, men dock inte på en morfologisk nivå. Det finns alltså ingen anledning att tro att det finlandssvenska tidningsspråket avsevärt skulle avvika från det sverigesvenska i frågan om morfologi eller ortografi generellt, även om det finlandssvenska tidningsspråket på andra sätt avviker från det sverigesvenska.

I den tidigare studien var syftet att undersöka skillnaden mellan finlandssvenska och sverigesvenska vad gäller hur lånorden anpassas och integreras (t.ex. Mickwitz 2008c). Tack vare att språket i de finlandssvenska tidningarna rent generellt inte avviker särdeles mycket från den svenska som skrivs i de sverigesvenska tidningarna, är skillnaderna i frågan om anpassning och vilka typer av anpassningsstrategier som används språkområdena emellan relativt små. Därför har jag valt att i studien av den

morfologiska/morfosyntaktiska betrakta materialet ur ett helhetsperspektiv, alltså inte beakta eventuella skillnader mellan finlandssvenska och sverigesvenska.

3.3 Registreringen av lånorden

Största delen av lånorden i de sverigesvenska och finlandssvenska tidningarna, ca 90 %, kommer från engelskan (Selback & Sandøy 2007). Följande grupp lånord i storlek är tyska, ca 2 %, i både sverigesvenskan och finlandssvenskan. De finska lånorden i de finlandssvenska tidningarna uppgår till enbart 0,8 %, vilket är en försvinnande liten andel. En av orsakerna till detta är förmodligen språkvårdens relativt starka ställning på de finlandssvenska tidningsredaktionerna.

Jag har p.g.a. den stora andelen engelska lånord beslutat att i denna studie uteslutande koncentrera mig på anpassning av specifikt engelska lånord till det svenska språksystemet. I någon mån kommer jag ändå att kommentera anpassningen av lånord från andra språk.

Tidningarna har erhållits från tidningsredaktionerna dels i digitalt format och dels som papperskopior. Tidningsnumren från 1975 och de finlandssvenska tidningsnumren finns bara i pappersformat, medan de sverigesvenska tidningarna från 2000 finns i digitalt format.

För att kunna räkna ut andelen lånord i förhållande till löporden, har vi inom projektet också beräknat antalet löpord för varje tidning. För de tidningar som finns i digitalt format har detta gjorts automatiskt, medan man har räknat ut antalet löpord manuellt för de tidningar som finns enbart i pappersformat. Detta har gjorts på följande sätt: Först har man räknat ut det genomsnittliga antalet ord per linje för de olika spalterna. Därefter har man beräknat antalet linjer i varje artikel. Genom att multiplicera antalet linjer med det genomsnittliga antalet ord per linje, får man det ungefärliga antalet ord i artikeln. Därefter kan man räkna ut andelen lånord i förhållande till löporden.

I denna studie behandlas i princip enbart ”moderna lånord”, dvs. sådana lånord som kommit in i svenskan efter 1945. Denna avgränsning har gjorts eftersom efterkrigstiden utgör en brytningsperiod i Norden – efter andra världskriget utsattes de nordiska länderna för ett flöde av amerikansk kultur. Därmed ökade också inlåningen av engelska ord i de nordiska språken.

Det är av olika orsaker svårt att dra gränsen exakt vid 1945, delvis därför att vissa ordböcker belägger samma ord olika år, men också för att avledningar av vissa ord kan beläggas senare eller tidigare än grundformen. Enligt Nationalencyklopedins ordbok är t.ex. ordet *sex* belagt år 1938, men enligt Nyord i svenskan (2001) belades ordet först 1946. Avledningen *sexig* belades enligt Nyord i svenskan (2001) år 1948. Denna problematik har således orsakat att en del av lånorden, eller avledningar av sådana, som behandlas i denna studie kan vara belagda före 1945.

Alla belägg på importord har excerperats ur tidningsmaterialet och matats in i en File Maker-databas eller kodats i de digitala filerna i själva texten. Excerpteringen av lånorden i de svenska dagstidningarna gjordes av Bente Selback och Åsa Mickwitz. Varje ordexemplar (lexem) registrerades på följande sätt, med följande bakgrundsvariabler:

1. *Ordexemplar*
2. *Lingvistisk information för ordexemplar* (ordklass, lånform)
3. *Ordtyp/ordtyper*
4. *Lingvistisk information för ordtyp* (ordklass, lånform)
5. *Det nordiska språk ordet är registrerat i*
6. *Exportspråk* (det språk ordet är inlånat från)
7. *Internationalism* (dvs. om det handlar om grekiskt eller latinskt ursprung)
8. *Tidning* (namn på tidning)
9. *Tidningsdatum*
10. *Sidnummer ordet är registrerat på*
11. *Textnivå* (dvs. rubrik, ingress, brödtext, bildtext, textannons eller annons i annonsdelen)
12. *Ämnesområde* (sport, inrikes, kultur, underhållning)
13. *Genre* (nyhetsartikel, reportage, notis)
14. *Pragmatik* (om speciella pragmatiska eller stilistiska aspekter)
15. *Kontext* (satsen som ordet uppträder i)²¹

Eftersom syftet med denna studie är att undersöka hur lånorden anpassas och integreras ur ett grammatiskt och strukturellt perspektiv, har jag valt att inte ta hänsyn till informationen om textnivå, ämnesområde, genre och pragmatiska aspekter i denna studie.

Min studie tar i första hand utgångspunkt i ordexemplaren, inte i ordtyperna. Jag har alltså gjort de kvantitativa beräkningarna utgående från hela materialet, inte utgående enbart från ordtyperna. Orsaken är att de olika ordexemplaren fördelar sig på

²¹ Endre Brunstad 2001b.

olika kategorier beroende på vilken typ av anpassning de uppvisar. Det är således omöjligt att kategorisera utgående från ordtyp eftersom samma ordtyp kan ha ordexemplar som hör till olika kategorier.

En ordtyp (ett lexem, eng. *type*) kan ha flera ordexemplar (*token*). T.ex. ordtypen *bag* kan ha ordexemplaren *baggen*, *baggarna*, *bagen*, *bagsen* o.s.v. Mitt material består således av en del ordtyper som representeras av många ordexemplar, som t.ex. *projekt*, *fax*, *e-mail*, medan en del ordtyper representeras av endast ett ordexemplar som t.ex. *daycruiser* och *chemical peel*.

3.3.1 Långivarspråk och internationalismer

Det har inte varit helt problemfritt att avgöra från vilket språk lånorden har kommit in i svenskan (och i de andra nordiska språken). I många fall är det uppenbart att engelskan är långivarspråk. Problem uppstår när lånordens ursprung inte är engelska, men när man kan anta att engelskan trots detta fungerat som förmedlingsspråk. De lånord som innehåller element från grekiska eller latin kallas i denna studie för ”internationalismer”, trots att de i många fall kommit in i svenskan via och blivit allmänna tack vare engelskan. Internationalismer är t.ex. ord med prefixen *anti-*, *hyper-*, *mega-*, *mikro-*, *super-*, *ultra-*. Dessa är specifikt sådana som kommit in via engelskan. Ofta har dessa prefix blivit mycket mer allmänna efter andra världskriget, även om de använts i svenskan före det (Brunstad 2001b). Nyord i svenskan (2001) anger t.ex. om prefixet *super-* att det har fått ökad användning i svenskan efter 1940-talet. Internationalismerna har kategoriserats som lånord i denna studie.

Andra internationalismer kan också vara problematiska när det gäller att fastslå långivarspråk och hur de bildats. T.ex. ordet *global* anses ha kommit in i de nordiska språken via engelskan på 1940-talet (NEO), och ordet är registrerat i SAOL 9 (1950), men inte i Nyordsboken. Dock är det enligt Brunstad (2001b) tydligt att avledningarna *globalisering* och *globalism* har engelska förebilder. Både *global* och *globalisering* har inkluderats i min studie.

3.3.2 Namn och fraser

Alla belägg på lånord bortsett från namn och fraser har registrerats i denna studie. De flesta andra undersökningar av lånord har också uteslutit namn (t.ex. Chrystal 1988) och varumärken. Orsaken till att namn har uteslutits är att dessa inte utsätts för förändring när de lånas in i svenskan. Det kan handla om företagsnamn, personnamn, geografiska namn osv. Skillnaden mellan namn och ord är inte alltid självklar. Ord som *bikini* och *calvados* är ortnamn som också fått ge namn åt ting, men som har behållit sin namnkaraktär. Till samma kategori hör namn på danser, t.ex. *cha-cha-cha* och *break dance* eller sporter, t.ex. *karate* och *tae kwan do*. I denna undersökning har ovan nämnda ord med namnkaraktär registrerats. Alla utländska namn som ingår i hybrider har registrerats.

Ren kodväxling till ett annat språk i tidningsmaterialet har inte registrerats, dvs. hela satser. Som tidigare konstaterats är gränsdragningen mellan lånord och kodväxling relativt svår att göra²².

Uppenbar kodväxling förekommer sällan i redaktionstext. Ett undantag i mitt material utgör dock en kulturartikel i Expressen 9.9.2000 skriven av Linda Skugge. Här blandas engelska fraser och satser in i den svenska texten, utan att översättning ges. I det följande citeras en del av Skugges text.

Samantha måste ha killar med stora snoppar och det tar slut med hennes kille efter att hon i parterapi skriker att 'din snopp är för liten'. För sina tjejpolare har hon klagat i månader och sagt '*it's like a gherkin*'. Miranda är så trött på att ständigt bli ropad efter på stan av diverse olika killar att hon till sist ställer sig bredbent framför en byggjobbare, som just ropat något som innehåller ordet '*sexy*' och skriker '*want to fuck, well, here I am, take me now*'. Killen blir helt paff och tystar ner henne och säger att han är gift. Jag vill också ha sådana där tjejkompisar, de har så fruktansvärt roligt och det är inget skitsnack bakom ryggen. Visst förekommer det en del skitsnack, men det är ÖPPET skitsnack, de säger rent ut till varandra vad de tycker. Charlotte säger till exempel till Samantha: '*Is your vagina listed in New York City guidebooks? Because it should be. Hottest spot in town! Always open!*'

För att beskriva tv-seriens dialog så realistiskt som möjligt har skribenten valt att citera på källspråket. Denna "retoriska" funktion som lånorden (eller kodväxlingen) har i citatet ovan ser man sällan i tidningstext. Skugges text har diskuterats mer detaljerat i Mickwitz (2006).

²² Se avsnitt 2.3.4 samt Sharp 2001: 9–11.

Enskilda ord, sammansättningar och nominalfraser har inkluderats i studien, medan hela satser har utelämnats. Klara exempel på satser är t.ex. *making language work*. Lexikaliserade fraser som fungerar som en sammansättning snarare än som en fras har inkluderats, t.ex. *black expand*, *happy hour*. Också sådana frasliknande konstruktioner som fungerar som lösa sammansättningar med ett svenskt ord har registrerats och är inkluderade i denna studie, t.ex. *in line flat square bildrör*. Problemet vid avgränsning av vad som kan definieras som fraser respektive enskilda ord är att engelskans regler för sär- och sammanskrivning skiljer sig från svenskans.

I det följande redogör jag mer explicit för vilka lånord som jag har uteslutit ur det material som excerperades för delprojekt A, i projektet *Moderna importord i språken i Norden*.

3.3.3 Uteslutna ordtyper

En del av de lånord som excerperats inom projektet *Moderna importord i språken i Norden* har uteslutits i denna studie. I första hand har jag uteslutit sådana lånord som enligt ordböcker²³ belagts i svenskan före 1945.

Jag har kontrollerat åldern på alla ordtyper i materialet. Det är trots allt ofta svårt att avgöra när ett ord har kommit in i svenskan, bl.a. eftersom ordböcker ibland ger motstridiga uppgifter. Jämfört med Nationalencyklopedins ordlista är SAOB såtillvida mindre användbar i detta avseende eftersom många nyord inte finns belagda i den, men också för att den ännu inte är färdigt utgiven i alla band. Det sista uppslagsordet i SAOB är för närvarande TRIVSEL (SAOB nätversion, 2009).

Även om de flesta lånord lånas in ungefär samtidigt i de olika nordiska länderna, finns det skillnader när det gäller vilket år ett specifikt ord har belagts för första gången. Framför allt verkar det som om en del lånord i svenskan är av äldre datum än motsvarande lånord t.ex. i norskan. Inom projektet *Moderna importord i språken i Norden* har principen för vilka ord som inkluderas i excerperingen varit att också inkludera ord som lånats in i de nordiska språken strax före 1945. Orsaken är att man ville vara säker på att få med alla de lånord som etablerats – inte bara belagts – i efterkrigstiden. En annan orsak är att man ville att lånordsbeståndet skulle se likadant ut i alla de nordiska länderna, även om tidpunkten för när ett visst lånord har belagts kan

²³ SAOL 9, Nationalencyklopedins ordbok, Nyord i svenskan (2001).

variera i länderna. I min studie har jag varit strängare, och strävat efter att utesluta de lånord som belagts före 1945.

Orden *magnitud* (1930), *rally* (1932), *rasism* (1938), *sex* (1938) och *bowling* (1925) har uteslutits ur min studie, eftersom de belagts i svenskan före år 1945, även om de är gränsfall (NEO). Dessa ord har också uteslutits om de förekommer i sammansättningar där det andra ledet inte är ett lånord, även om sammansättningen i sig inte är belagd före 1945, t.ex. ordet *sexbrott*. Sammansättningen har då definierats som ett s.k. nyord. Jag har inkluderat ordet *doping*, även om denna, icke anpassade form, enligt NEO belagts i svenskan redan på 1930-talet. Den anpassade formen *dopning* dök upp först på 1950-talet. Orsaken är att jag har velat undersöka hur ordbildningsprocessen i fråga om detta ord gått till (se avsnitt 5.3.5).

Jag har också uteslutit en del lånord som fått en ny eller en utvidgad betydelse i svenskan. T.ex. ordet *sektor* kom in i svenskan 1744 från latin i betydelsen ”del av cirkelyta som begränsas av två radier och cirkelbågen mellan dessa” (NEO), och har senare fått en utvidgad betydelse till att gälla även ett avgränsat område i samhället. Men enligt SAOB började ordet användas i den betydelsen redan på 1930-talet i svenskan. Därför har ordet *sektor* uteslutits.

Ord som har kommit in tidigt i svenskan, men som har fått en mer frekvent användning i och med engelskans inflytande, har uteslutits; t.ex. *innovation* (1696), *initiera* (1893) och *trend* (1936).

Jag har också uteslutit en del namn, eller sådana ord som har namnkaraktär. I den excerpering som gjorts inom projektet har en del finska namn inkluderats. T.ex. det finländska *Citymarket* är namnet på en livsmedelsbutikskedja, och *Härmän kymppi* är namnet på en löptävling. Ordet *nät* i betydelsen ’Internet’ har också uteslutits eftersom jag ansett det vara ett svenskt ord och/eller ett potentiellt ersättningsord för det engelska ordet (dvs. ett svenskt ord som ersätter ett lånord), och inte ett lånord²⁴.

Förkortningar som t.ex. ABS, CD, GSM, NMT, TV o.s.v. har uteslutits eftersom de har en ganska begränsad böjning, åtminstone i jämförelse med appellativer. Akronymer/initialförkortningar som uttalas som enskilda ord t.ex. MODEM, WEB, WAP har däremot inte uteslutits.

²⁴ Se en utförligare definition av begreppet *ersättningsord* i Mickwitz (2007b).

3.4 Antal ordtyper, ordexemplar och löpord i materialet

I det följande diskuterar jag tidningsmaterialet utgående från antalet ordtyper och ordexemplar, men också utgående från antalet löpord i tidningarna, dvs. det sammanlagda antalet ord i alla artiklar som inkluderats i undersökningen.

Materialet för min studie består av sammanlagt 4633 lånord/ordexemplar. Fördelningen av antalet ordtyper, ordexemplar och löpord mellan de olika tidningarna och mellan åren 1975 och 2000 ges i tabell 3.1.

I studien av hur antalet lånord förhåller sig till antalet löpord (Selback & Sandøy 2007) framkom att lånordsfrekvensen generellt var högre i det sverigesvenska tidningsmaterialet än i det finlandssvenska. Det sverigesvenska materialet hade 109 lånord per 10 000 löpord, medan det finlandssvenska hade 64 lånord per 10 000 löpord. Detta innebär att andelen lånord av alla ord är ca 1 % i det sverigesvenska och 0,6 % i det finlandssvenska materialet.

Jag har använt mig av samma material som i Selback och Sandøys (2007) studie, men för min undersökning har jag uteslutit ett antal lånord (se avsnitt 3.3.3 ovan) – av den orsaken uppvisar tabell 3.1 nedan lägre siffror vad gäller frekvensen lånord per löpord.

Tabell 3.1 Antal ordtyper ordexemplar/löpord per tidningsnummer och år

<i>Tidningsnummer</i>	<i>Antal ordtyper</i>	<i>Antal ordexemplar</i>	<i>Antal löpord</i>
Dagens Nyheter 1975	153	598	123 855
Expressen 1975	37	67	26 740
HBL april 1975	47	76	41 891
HBL sept 1975	38	57	31 998
VBL 1975	37	78	29 438
Dagens Nyheter 2000	181	539	78 556
Göteborgsposten 2000	375	1558	142 161
Sundsvalls tidning 2000	189	537	54 656
Expressen 2000	151	340	43 291
HBL april 2000	97	239	44 591
HBL sept 2000	110	335	52 406
VBL 2000	83	209	42 187
Summa	832 (=antalet ordtyper i hela materialet)	4633	711 770

Som tabell 3.1 visar, skiljer sig både antalet löpord och antalet lånord mellan tidningarna från 1975 och 2000 avsevärt. Materialet från 2000 har nästan dubbelt så många löpord och innehåller ca fyra gånger fler belägg på lånordsexemplar i antal. Antalet löpord och ordexemplar varierar också tidningarna emellan. T.ex. Dagens Nyheter från 1975 och Göteborgs-Posten från år 2000 är till sin storlek omfattande tidningar och innehåller över 100 000 löpord. Numret av Göteborgs-posten innehåller en bokbilaga, vilket är orsaken till det höga antalet löpord.

När det gäller ordtyperna bör påpekas att antalet 843 syftar på alla ordtyper i hela materialet. Det är alltså inte summan av ordtyperna i alla tidningar. Eftersom en del av ordtyperna är vanliga, kan de förekomma i alla tidningsexemplar.

Eftersom antalet ordtyper är så få i förhållande till antalet ordexemplar är det tydligt att en del ordtyper är mycket frekventa. Exempel på frekventa ordtyper är *mail*, *bingo*, *data*, *combi*, *fax*, *hamburgare*, *guide*, *kreativ*, *kassett*, *mobil*, *policy* och *pop*.

Materialet kan på det stora hela sägas vara representativt för allmänspråket, trots sin geografiska snedvridning, och lämpar sig därför som underlag för en undersökning som denna.

4 Morfologisk anpassning – en kvantitativ översikt

I detta kapitel betraktar jag lånorden i mitt material utifrån en indelning i kategorier som baserar sig på i vilken utsträckning lånorden morfologiskt har anpassats till svenskan. Jag fokuserar på att få en helhetsbild av materialet när det gäller anpassning, dvs. jag vill veta hur stor del av lånorden i materialet som är morfologiskt anpassade och på vilket sätt.

Metoden för att dela in lånorden i morfologiska kategorier här i kapitel 4 har använts även i en tidigare undersökning (se Mickwitz 2008c). I kapitel 5 ger jag en kvalitativ översikt av lånorden och behandlar de olika ordklasserna enskilt, samt undersöker i detalj hur de lånade substantiven, adjektiven och verben grammatiskt anpassas och integreras i svenskan.

Indelningen i kategorier har gjorts utifrån typen av anpassning som dessa lånord har genomgått. Alla kvantitativa beräkningar av hur lånorden anpassats har skett manuellt, dvs. jag har gått igenom alla ordexemplar av lånorden och sorterat dem i olika kategorier utgående från vilken typ av anpassning de uppvisar. Fördelen med en manuell uträkningsmetod är att man undviker direkta felberäkningar som beror på tekniska begränsningar. Nackdelen är att felberäkningar som beror på trötthet, brist på koncentration och liknande alltid sker när den mänskliga faktorn är inblandad.

Jag har inledningsvis delat in lånorden i två huvudkategorier; morfologiskt anpassade lånord och morfologiskt icke anpassade lånord, och därefter i underkategorier till dessa. Problematiken när det gäller denna indelning diskuteras i kapitel 4.1 nedan.

4.1 Morfologiskt anpassade lånord respektive morfologiskt icke anpassade lånord

I denna studie definierar jag morfologiskt anpassade lånord som lånord som uppvisar tecken på att i någon mån vara anpassade till svenskan vad gäller ordbildning och böjning, och som därmed inte bryter mot de grammatiska reglerna i svenskan. Med icke anpassade ord avses i sin tur lånord som inte uppvisar några tecken på morfologisk anpassning. Dessa behöver dock *inte* uppvisa brott mot språknormen i svenskan.

Med morfologiskt anpassade lånord avser jag således sådana lånord som fått en svensk böjningsändelse, som har avletts med en svensk avledningsändelse eller som ingår i en sammansättning med ett svenskt ord. Exempel på lånord med svensk böjningsändelse är *spreaden* och *projektet*, medan exempel på avledda lånord på svenskt vis är *flexibla*, *patetiska* och *dokumentär*. Exempel på hybrider med främmande förled är *webbläsare*, *rookietabell* och *framspoiler*. Att lånord som uppvisar någon typ av svensk slutled eller slutmorfem kan betraktas som anpassade stöds av studier gjorda av andra forskare (t.ex. Chrystal 1988, Graedler 1998) samt överensstämmer med den allmänna definitionen på vad morfologisk anpassning är.

Ofta är det således oproblematiskt att avgränsa morfologiskt anpassade lånord från icke anpassade sådana. I vissa fall uppstår dock svårigheter. Främmande ord kan nämligen inordnas i låntagarspråkets struktur utan att dessa ord på något sätt behöver förändras morfologiskt. I första hand kan detta ske i fråga om hybrider, d.v.s. sammansättningar där den ena leden är ett engelskt och den andra ett svenskt ord.

Det finns olika uppfattningar om huruvida hybrider skall betraktas som en form av morfologisk anpassning. Speciellt gäller detta hybrider med främmande förled, eftersom den främmande förleden i en hybrid inte är placerad i en position där den måste böjas. Sammansättningar med lånord är generellt ett vanligt sätt att bilda nya ord på i de nordiska språken (t.ex. Jarvad 1995: 184). Också Clyne (1972: 19) hävdar att lånord som fungerar som förled i hybrider kan betraktas som mindre "främmande" än andra: "transferred morphemes that are combined with 'native' ones to form compound nouns and adjectives are less 'foreign' than those that do not possess this capacity". Det främmande ledet i hybrider kan dock åtminstone i någon mån uppfattas som anpassade. Också Sandøy (2000: 123) nämner hybrider som en form av anpassning av engelska ord i norskan.

Chrystal (1988: 91) konstaterar dock i sin undersökning att helt nya lån kan ingå i sammansättningar med svenska efterleder utan att detta skulle vara ett tecken på att det engelska ordet i fråga skulle vara anpassat. Det är förhållandevis lätt i svenskan att bilda hybrider med tillfälliga lån, speciellt om det engelska ordet står som förled. Graedler (1998: 201) nämner att en av hybridernas funktioner är att introducera nya ord i målspråket, vilket tyder på att det främmande ledet kan vara helt oanpassat och icke etablerat. Rafnung (1965: 319) fann t.ex. att en stor del av de engelska orden förekom enbart som förleder i hybrider, och inte som självständiga ord. Enligt dessa tre synsätt kunde lånord i hybrider betraktas som icke anpassade. Jag har dock valt att betrakta

hybrider som anpassade eftersom jag anser att man kan se bildandet av hybrider som ett första steg för lånordet att etablera sig i låntagarspråket. Det är mer problematiskt att definiera lånord i hybrider som *icke* anpassade, eftersom lånorden i hybriderna utgör en del av en fastare språklig enhet än ett ensamt lånord i t.ex. nominalfras. Ett lånord som ingår i en hybrid kan därför betraktas som i högre grad tillhörande det svenska språksystemet än ett lånord som inte ingår i en hybrid.

Ett annat problem när det gäller att definiera lånord som anpassade eller icke-anpassade är att engelskan och svenskan uppvisar, bland annat p.g.a. av språkens typologiska och strukturella likhet, parallella former. Detta kommer att diskuteras i det följande.

4.2 Parallella former i svenska och engelska

Engelskan och svenskan uppvisar en hel del likheter både när det gäller syntax, morfologi och lexikon. Detta kan utgöra ett problem vid avgränsning och kategorisering av vilka lånord som är anpassade. Också Graedler (1998: 50) tar upp detta problem i fråga om norskan och engelskan. På en morfologisk och ortografisk nivå kan det handla om huruvida man ska tolka vissa språkliga element som anpassade former av ett engelskt ord, eller som helt svenska ord. Frågan är om t.ex. förleden i ordet *toppbingo* ska tolkas som en anpassad form av engelskans *top*, eller om den ska tolkas som det svenska ordet *topp*. I det första fallet skulle ordet kategoriseras som ett direktlån som är ortografiskt anpassat till svenskan. I det andra fallet rör det sig om en hybrid, dvs. ett svenskt ord som förled och ett engelskt ord som efterled. I den här studien har jag kategoriserat ord som *toppbingo* som en hybrid, där *bingo* är ett direktlån och *topp* är ett svenskt ord som inte behandlas i undersökningen.

Problemet med att kategorisera ordet *topp* som ett anpassat lånord i stället för ett svenskt ord är att det i så fall blir omöjligt att dra en gräns mellan anpassade lånord och svenska ord. Alla engelska lånord som påminner om svenska ord kunde i det avseendet betraktas som anpassade. T.ex. kunde man betrakta ordet *nät* som en anpassad form av engelskans *net* (i betydelsen *Internet*), trots att ordet har fler semantiska betydelser än en. Graedler (1998: 52) påpekar också att norska former som t.ex. *flykrasj* inte nödvändigtvis har uppstått utgående från engelsk modell (*plane crash*), även om det finns uppenbara paralleller mellan formerna. Jag har således – för att vara säker på att

jag verkligen behandlar enbart engelska lånord – uteslutit ordformer som är parallella i engelskan och svenskan.

Med anpassade lånord i denna studie åsyftas utifrån diskussionen ovan sådana ord som också i sin anpassade form definieras som ”främmande”, alltså som enligt Nationalencyklopedins ordbok (NEO) eller Nyord i svenskan (2001) har kommit in i svenskan senare än 1945, och som tydligt har sitt ursprung i engelskan. Ett exempel på ett sådant ord är *flexibel*, som visserligen är av latinskt ursprung, men som kom in i svenskan 1964 via engelskan i en utvidgad betydelse.

En annan problematisk gränsdragning gäller t.ex. lånordet *databas*. Frågan är om ordet ska kategoriseras som en hybrid av det främmande ordet *data*²⁵ och det svenska ordet *bas*, eller som ett lånord som kommit in i svenskan som en helhet. Eftersom ord lånas in i ett språk i första hand pga. att låntagarspråket saknar ett ord för ett nytt fenomen i samhället (se Edlund & Hene 1992: 70–71, Myers-Scotton 2002: 41), är det troligt att *databas* lånats in i svenskan som en helhet i betydelsen ’en större samling uppgifter som finns lagrade på systematiskt sätt i datamaskin’ (NEO). Jag har därför i denna studie kategoriserat *databas* som ett lånord och inte som en hybrid, eftersom det är sannolikt att svenskan övertagit och anpassat ordet i sin helhet från engelskan, och inte själv skapat ordet utifrån *data* och *bas*.

4.3 Kategorier av morfologiska anpassning

I det följande redogör jag för hur jag kategoriserat lånorden i relation till hur dessa anpassats morfologiskt.

Jag har utgått från ordexemplaren (inte ordtyperna eller lexemen) och först delat in dem i två huvudkategorier, och därefter i sex underkategorier beroende på vilken typ av anpassning som skett. De två huvudkategorierna är 1) morfologiskt anpassade lånord och 2) morfologiskt icke anpassade lånord. Dessa två har delats in i fyra respektive två underkategorier.

Indelningen av lånord i de olika kategorierna i denna studie skiljer sig från den indelning som gjorts i Mickwitz (2008c). I den studien delades lånorden in i tre huvudkategorier: *Morfologiskt anpassade lånord*, *morfologiskt neutrala lånord* och

²⁵ Enligt Nyord i svenskan (2001) har ordet *data* två betydelser; 1) uppgifter som ska behandlas av dator (belades i svenskan på 1950-talet) och 2) kortord för datamaskin, eller dator (belades i svenskan på 1960-talet).

*morfologiskt icke anpassade lånord*²⁶. Argumentet för att skapa kategorin *morfologiskt neutrala lånord* var att även om lånorden morfologiskt inte är anpassade, bryter de inte mot de grammatiska reglerna i satsen. Ett exempel på detta är ordet *aircondition* i satsen: Han hade *aircondition* på sitt rum. Här är lånordet morfologiskt icke anpassat men ändå står det i en korrekt grammatisk form i satsen. Ordet blev därför kategoriserat som ett ”neutralt lånord” inom MIN-projektet.

I denna studie har jag valt att betrakta morfologiskt neutrala lånord som icke anpassade lånord eftersom lånorden i sig inte uppvisar några strukturella förändringar. Syntaktiskt sett kan man också kalla lånorden ”neutrala” eftersom lånordet inte kräver några förändringar i satsen. Däremot har jag kategoriserat lånord som uppvisar genustillhörighet i satsen som morfosyntaktiskt anpassade ord – även om lånordet inte uppvisar några strukturella förändringar på ordnivå (se underkategori D).

I det följande presenteras en översikt av kategorierna med exempel på lånord som förts till respektive kategori.

Kategori 1. Morfologiskt anpassade lånord

Underkategori A:

Sammansättningar där förleden är ett främmande ord och efterleden ett svenskt ord (hybrider), t.ex. *projektmöte*. Till denna kategori har också sådana sammansättningar förts som har en till svenskan morfologiskt anpassad förled (t.ex. *bokningssystem*).

Underkategori B:

Sammansättningar där förleden är ett svenskt ord och efterleden ett främmande ord (hybrider), t.ex. *huvudsponsor*.

Underkategori C:

Avledningar och ord böjda enligt svensk struktur. I denna kategori har jag placerat icke sammansatta ord i böjd form (t.ex. *spreaden*) och olika typer av avledningar. Till denna kategori har också förts ord vars slutled genomgått en fonotaktisk förändring.

²⁶ Beslutet att gå in för denna indelning fattades inom projektet *Moderna importord i språken i Norden*, och alla skribenter inom projektet som behandlat anpassning av lånord i skrift har således använt sig av denna indelning (se närmare Omdal & Sandøy 2008).

Lånord med engelsk slutled t.ex. *-ing*, *-ic*, *-e*, *-ed*, *-ble*, och *-ate* har i många fall försvenskats till *-ning*, *-isk*, *-*, *-ad*, *-bel*, och *-era* (t.ex. *rankning*, *elektronisk*). I denna kategori ingår också andra avledningar, t.ex. verb som avletts av substantiv (*faxa*)²⁷.

Underkategori D:

Lånord som är morfosyntaktiskt anpassade, d.v.s. uppvisar genustillhörighet inom satsen. Exempel på lånord i denna underkategori är ”Han har *en scanner* på handleden” eller ”Han gör *svensk pop*”. Dessa lånord är i och för sig morfologiskt neutrala – d.v.s. de är oböjda. Men de uppvisar tecken på syntaktisk anpassning i satsen, tack vare att de tilldelats genus, och därför har jag kategoriserat dem som morfosyntaktiskt anpassade.

2. Morfologiskt icke anpassade lånord

Underkategori E:

Oböjda lånord som inte uppvisar några formella tecken på anpassning, s.k. ”nakna former”. Exempel på sådana är t.ex. de kursiverade orden i följande satser; ”Val av *fokus*” eller ”De får en negativ bild i *media*”. Till denna kategori räknar jag också satsfragment, eller lånord som står utan kontext. Lånord av denna typ är vanliga i annonstext. Exempel på sådana är ”28” *widescreen*” eller ”billig beg. *video*”. I Mickwitz (2008c) delade jag in denna kategori i två underkategorier; a) *neutrala lånord* och b) *lånord i satsfragment eller lånord som står ensamma*. Det visade sig vara svårt att dra gränsen mellan satsfragment och sats. Jag har därför valt att slå ihop undergrupperna till en enda i denna studie.

Underkategori F:

Lånord med utländsk morfologi. Till denna kategori har förts lånord som står i klar inkorrekt form i satsen, i relation till svenskan morfologiska regler, t.ex. ”Om inte *smurfalizer* kan få dig att le”, men också lånord med ”utländsk” morfologi som t.ex. lånord med s-plural (*scanners*, *tools*) eller ord med suffixet *-ing* (*dating*, *tuning*). Dessa lånord är också morfosyntaktiskt icke anpassade.

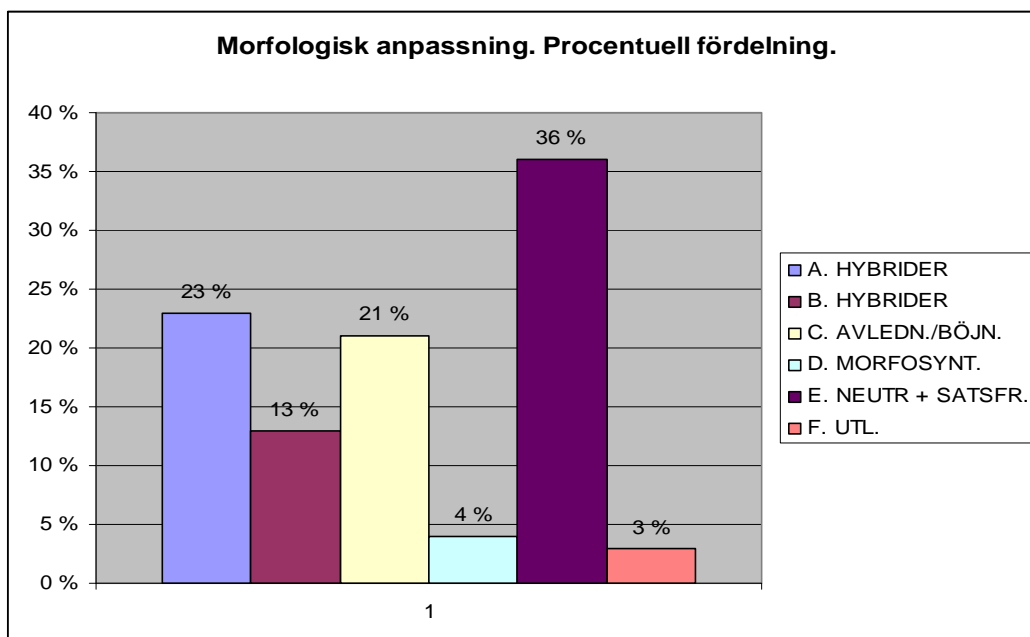
²⁷ Se avsnitt 5.4.1 för en diskussion om svårigheten att göra en distinktion mellan avlednings- och böjningsformer.

4.4 Lånordens fördelning mellan kategorierna

I det följande kommer jag att redogöra för hur lånorden anpassats morfologiskt till svenskan. Inledningsvis presenteras en tabell över hur lånorden fördelar sig mellan de olika kategorierna. Här går jag inte närmare in på skillnader mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan. Dessa skillnader har behandlats i detalj i Mickwitz (2008c).

Diagram 4.1 nedan visar hur ordexemplaren fördelar sig procentuellt på de olika kategorierna beroende på vilken typ av anpassning orden uppvisar. I det följande kommer jag att diskutera de olika kategorierna närmare, samt ge exempel på lånord i de olika kategorierna. Jag kommer också att ange antalet ordexemplar per kategori i samband med diskussionen nedan. Exempel på enstaka lånord kommer att ges inne i texten, medan exempelsatserna placeras separat.

Diagram 4.1 Den morfologiska anpassningen hos lånord i tidningsmaterialet angivet i procent. *N=4633*

4.4.1 Morfologiskt och morfosyntaktiskt anpassade lånord

Diagram 4.1 visar att den näst största kategorin utgörs av hybrider med ett lånord som förled²⁸. Deras andel är 23 % (1080 ordexemplar) av alla lånord. Sådana hybrider kan t.ex. vara *avokadogrön*, *charterresor*, *datamängder* o.s.v.

Den fjärde största kategorin utgörs av hybrider med importord som efterled. Dessa utgör 13 % (610 ordexemplar) av alla lånord. Exempel på sådana ord är *delprojekt*, *cellplast*, *automatbingo* o.s.v. Hybriderna och olika typer av sammansättningar diskuteras närmare i kapitel 5.2.

Den tredje största gruppen av lånord är sådana som tilldelats någon typ av svensk slutändelse eller som har fått en svensk avledning. Dessa utgör 21 % (954 ordexemplar) av alla lånord. Exempel på sådana är *boka*, *flexibla*, *massmedier* o.s.v. Avledningar och böjning av lånade substantiv, adjektiv och verb kommer att diskuteras mer i detalj i kapitel 5.3.

Den femte största gruppen utgörs av morfosyntaktiskt anpassade lånord, d.v.s. lånord som har tilldelats genus i satsen. Lånordet uppvisar ingen formell anpassning på ordnivå, endast på en syntaktisk nivå via bestämd artikel eller ett attribut. Dessa utgör endast 4 % (208 ordexemplar) av alla lånord. De flesta av dessa lånord förekommer i satser där den obestämda artikeln *en* eller *ett* föregår ordet, se t.ex. följande satser:

4-1 Rummet har *en* behaglig *air*.

4-2 Han har *en scanner* på handleden.

4-3 Det var *en* svettig *action*.

Största delen av dessa lånord är helt integrerade och etablerade i svenskan, men det finns exempel i materialet på icke etablerade lånord som tilldelats genus. Dessa lånord finns inte belagda i SAOL 13, se t.ex. följande exempel:

4-4 Han tar *sin short board*.

4-5 Köp *en packline!*

4-6 Han är något av *en "cold fish"*.

²⁸ Kategori *A. Hybrider* innehåller hybrider med lånord som förled, medan kategori *B. Hybrider* innehåller hybrider med lånord som efterled

Den absolut största delen av lånorden i denna underkategori är utrer. I kategorin finns några ofta förekommande och i svenskan från tidigare väl integrerade neutrer som t.ex. *ett projekt* och *ett virus* (datavirus). I övrigt har de flesta – också tillfälliga – lånord tilldelats utrum. Genustilldelning av lånord diskuteras närmare i kapitel 5.5.

4.4.2 Morfologiskt icke anpassade lånord

Den största gruppen av lånord är sådana som står i en neutral position i satsen, eller som i sin helhet utgörs av ett satsfragment. Dessa är 36 % (1657 ordexemplar) av alla lånord. Det handlar alltså dels om hela satser som innehåller ett lånord, i vilka man inte kan avgöra om lånordet är anpassat eller inte, t.ex. ”Gänget smugglade 10 kg *cannabis*”, och dels om satsfragment av typen ”*freeplay* 100,-”, alltså sådana konstruktioner som främst hittas i annonstext. Det framgår inte av belägget huruvida lånorden är integrerade i svenskan eller inte.

Selback (2007b: 98) har visat att andelen lånord i annonstext är mycket högre än i redaktionell text i det sverigesvenska materialet. I det finlandssvenska materialet (2007a: 111) är skillnaden ännu större mellan andelen lånord i redaktionell text respektive annonstext.

En del av dessa lånord – framför allt i redaktionstext – är etablerade sådana, som bara råkar stå i en sådan position att genus inte framgår. Sådana är t.ex. orden *design* och *aids* i följande exempelsatser, 4-7 och 4-8:

4-7 Du kommer att ansvara för *design*.

4-8 Det förekom svält och sjukdomar såsom *aids* och malaria.

Å andra sidan förekommer också en stor andel tillfälliga lån i redaktionstext, t.ex. lånorden *coppermine*, *relax*, *print-on-demand* i följande exempelsatser, 4-9, 4-10 och 4-11:

4-9 Processorn är av typen *coppermine*.

4-10 Det finns bastu och *relax*.

4-11 Möjligheterna med *print-on-demand* är stora.

Det är relativt lätt att placera in främmande ord i svenska satser så att ordet inte utsätts för kravet på böjning. Graedler & Johansson (2002: 182) konstaterar att norska språkbrukare i många fall försöker undvika att böja främmande substantiv i bestämd form, och försöker därför placera substantivet i en sådan position där det inte behöver böjas. Lånorden i följande exempelsatser har placerats i grammatiskt ”lösa” satsfragment, se exempel 4-12 och 4-13:

4-12 *Digital studio picture control* (annons för tv-apparater)

4-13 *Chemical peel* (annons för hudvårdsprodukter)

En del av lånorden som förekommer i uppräkningslistor har dock en tendens att bryta mot svenskans regler för hur plural anges. Det är naturligtvis mycket svårt att avgöra när en skribent – medvetet eller omedvetet – har försökt undvika böjning av ett främmande ord, men det finns några få exempel i både det finlandssvenska och det sverigesvenska materialet där man eventuellt kan misstänka denna strategi. T.ex. ordet *airbag* förekommer ofta i fraser av typen *Dimljus, ABS, 4 × airbag*. Användning av konstruktionen *4 × airbag* kan då ses som ett försök att undvika ”osvenska” eller otympliga pluralformer av typen *4 airbags* eller *4 airbaggas*.

I kategori *F. Lånord med utländsk morfologi* har jag placerat sådana lånord som har främmande morfologi samt sådana lånord som på något sätt bryter mot de grammatiska reglerna i satsen. Bland annat s-plural och -ingformer i lånord har betraktats som utländsk morfologi, t.ex. lånord som *partners* och *trading*. Dessa utgör 3 % (121 ordexemplar) av alla ordexemplar.

I Dagens Nyheter 1975 hittades det enda exemplet på en sats där den engelska participformen bevarats: *serviceminded kontorist* (se också Chrystal 1988: 90). I övrigt fanns det enbart två exempel i materialet på lånord som hade placerats i inkorrekt form i satsen, se exempel 4-14 och 5-15:

4-14 Om inte *smurfalizer* kan få dig att le.

4-15 Efter krocken kom säkerhetsbilen, *safety car*, in.

I exempel 4-14 borde ordet *smurfalizer* ha bestämd form, *smurfalizern*, och detsamma gäller den engelska sammansättningen *safety car* (**safety caren*) i exempel 4-15.

S-pluralen har traditionellt varit en främmande böjningsform i svenskan, även om den är relativt produktiv hos engelska lånord. Söderberg (1983: 148) påpekar att s-pluralen i svenskan inte enbart har sitt ursprung i engelska utan också i spanska och franska. Trots att s-pluralen är produktiv kan den inte utan problem integreras i det svenska böjningssystemet, eftersom det kan uppstå fonotaktiska problem i böjning av lånord med s-plural i bestämd form, jfr t.ex. *airbagsen* (se t.ex. Grünbaum 2003).

Trots att det kan vara problematiskt att fonotaktiskt integrera s-pluralen i svenskan, anser SAG (1999, 2: 43) dock att den är så vanligt förekommande i svenskan att man bör betrakta s-pluralen som en ”sjunde” deklination. Till den sjunde deklinationen kan ord med andra främmande och inlånade pluralsuffix också räknas: t.ex. latinets *-a* i ord som *centra* och *fakta* samt grekiska pluralformer som *-ta* i t.ex. *temata* (Hultman 2003: 64).

Stene (1945) hävdar att det är främmande och svagt integrerade ord som får s-plural i norska. Detta gäller delvis för lånorden i mitt material. Ca hälften av orden med s-plural i materialet kan ses som mycket tillfälliga lån. Men hos de etablerade lånen med s-plural finns också ett antal ordexemplar som enligt normen (SAOL 13) borde få svensk pluralform. Av de etablerade orden med s-plural finns det 23 belägg på lånord i materialet som enligt rekommendationer av SAOL 13 borde få en traditionell svensk böjningsform i pluralis; *dumpers* (dumprar), *jackpots* (jackpottar), *taxfreeshops* (shoppar), *t-shirts* (t-shirtar), *bredbandstrailers* (trailrar), *förrådscontainers* (containrar), *carports* (carportar), *snowboards* (snowboard), *skateboards* (skateboard), *workshops* (workshoppar el. workshopar) och *blinkers* (blinkrar). För resten av lånorden med s-plural godkänns s-pluralen av SAOL 13 men en svensk pluralform rekommenderas, t.ex., *designers* (designer), *evergreens* (evergreen). För lånordet *situps* finns enbart en pluralform och det är s-plural (SAOL 13).

Orsaken till att vissa lånord tar s-plural och andra inte beror knappast enbart på att de ord som tar s-plural är svagt integrerade i svenskan. En annan bidragande faktor är sannolikt att en del lånord av strukturella orsaker inte kan anpassas till det svenska böjningssystemet, och därför behåller orden sin s-plural (t.ex. ordet *situps*). S-plural kommer att diskuteras närmare i kapitel 5.6.1.1.

Även om antalet lånord i denna kategori är litet, är det trots allt uppenbart att det i någon omfattning också lånas in element på strukturnivå i svenskan. I kapitel 5 kommer jag närmare in på inlåning av strukturer från engelskan till svenskan.

4.5 Sammanfattning

Syftet med denna delstudie var att ge en kvantitativ översikt av hur stor del av lånorden i tidningsmaterialet som är morfologiskt anpassade, och vilken typ av anpassning de har genomgått.

Resultatet visar bl.a. att en stor del, mer än en tredjedel (36 %) av lånorden uppträder i oböjd, naken form i materialet; dvs. man hittar dessa lånord i kategori E. En av orsakerna till att det finns så många lånord av denna typ är att det i svenskan (precis som t.ex. i norskan, se Schmidt 1982: 363) är möjligt att placera in ett främmande substantiv i en text utan att man behöver ange t.ex. genustillhörighet, och att språkbrukaren därför placerar lånordet i en sådan position i satsen att det inte behöver böjas (Graedler & Johansson 2002: 182, Mickwitz 2008c: 142). En annan orsak är att en stor del av dessa lånord är oetablerade i svenskan; det handlar om mer eller mindre tillfälliga lån. Största delen av de oetablerade lånorden förekommer i annonstext (se bl.a. Mickwitz 2008c: 136). Enligt Mickwitz (2008c: 143) fungerar annonstexten i en tidning ”som en öppen diskurs för de främmande orden – alla typer av främmande ord kan tas in i svenskan.” Detta beror till stor del på att annonstexten som genre är mer fragmentarisk än redaktionstext, men också på att den tillåter ett friare språkligt uttrycksätt, och är alltså inte så normberoende som redaktionstext.

Även om det finns en stor del icke etablerade lånord i materialet, är lånord med främmande böjning eller lånord som står i inkorrekt form relativt ovanliga – om man ser till materialet som helhet. Endast 3 % av alla lånord hör till den gruppen. Detta kan förklaras med att tidningsspråket är relativt normenligt, och att redaktionerna därför inte tillåter osvenska eller inkorrekta former i större utsträckning även om man uppenbarligen förhåller sig positivt till lånord rent allmänt.

Det är sannolikt att hybrider fungerar som en typ av inkörsport för lånord i svenskan – speciellt när det gäller hybrider med en främmande förled (se också Omdal 2008: 167). Detta tyder den relativt höga andelen hybrider med främmande förled i materialet på (23 %). Det är lätt för språkbrukaren att skapa en sammansättning (hybrid) med ett lånord tillsammans med ett svenskt ord för att underlätta böjningen av lånordet. Detta är också en lösning som används inom vetenskaplig diskurs för att underlätta bruket av termer på främmande språk (t.ex. *outsourcing-fenomenet*). Ásta Svavarsdóttir (2008: 28) påpekar för isländskans del att i hybrider med lånord som efterled är lånordet

mer etablerat och integrerat i isländskan än lånord som fungerar som förled. Denna tes gäller också för svenskan (se kapitel 5).

Gruppen böjda och avledda lånord utgör 21 % av materialet, och består till stor del av etablerade lånord. De har på samma sätt som hybriderna med lånord som efterled denna egenskap gemensam. Detta beror sannolikt på det faktum att det är lättare att böja och avleda redan integrerade och etablerade lånord. Ovanligare är det dock att anpassa lånord morfosyntaktiskt; endast 4 % av lånorden hade tilldelats genus i materialet.

Med utgångspunkt i indelningen i kategorier kan man dela in lånorden i tre skeden beroende på hur väl integrerade i svenskan dessa är. I tabell 4.1 nedan åskådliggörs hur lånorden i de olika kategorierna representerar olika skeden i integrationsprocessen. I stadium 1 är lånorden således svagt integrerade i svenskan, medan lånorden i stadium 3 är starkt integrerade.

Tabell 4.1 Lånordens integrationsstadier i svenskan

Grad av integrering	Kategori A–F	Andel lånord av lånorden i hela materialet
1	F. Lånord med främmande morfologi E. Nakna former	39 %
2	A. Hybrider med främmande förled	23 %
3	B. Hybrider med främmande efterled C. Avledda och böjda former D. Morfosyntaktiskt anpassade lånord	38 %
		100 %

I det första skedet uppträder lånorden dels med främmande morfologi, dels i naken form i låntagarspråket. När det gäller engelska lånord i svenskan utgörs den främmande morfologin till stor del av s-pluralen som i många fall uppfattas som en del av ordstammen, t.ex. *chips* och *snacks*. Det finns därför orsak att tro att nakna former och element med engelska strukturer (i detta fall s-pluralen) tas in parallellt i svenskan i ett första skede av inläningsprocessen. Nästan 40 % av lånorden hör till denna kategori.

I ett andra skede kombineras lånorden med inhemska element och formar hybrider. Det är sannolikt, med utgångspunkt i diskussionen ovan, att lånorden placeras som förled i sammansättningar i ett tidigare skede i integrationsprocessen än de placeras som efterled. Förhållandevis stor andel (23 %) hybrider med främmande förled har påträffats i materialet. I ett tredje skede kan lånorden karaktäriseras som fullt integrerade i svenskan.

Tabell 4.1 ovan speglar dock en förenklad version av hur de olika stadierna kan följa på varandra när det gäller integration av lånord – andra faktorer än morfologi har också betydelse för hur integrerat ett specifikt lånord är i svenskan. I de kategorier som placerats in i det tredje skedet i tabell 4.1 finns t.ex. sådana lånord som är tillfälligt anpassade till svenskan, men som inte uppnått en särskilt hög etableringsgrad. Detta gäller bl.a. ord som uppvisar genustillhörighet men inte finns upptagna i SAOL 13; t.ex. *short board* och *packline*.

Vi kan därmed påvisa att det finns åtminstone vissa strukturella och språkpolitiska faktorer som påverkar hur lånorden generellt anpassas till svenska. Morfologiska och syntaktiska faktorer verkar ha en viss betydelse, dels placeras lånorden gärna i positioner där böjning undviks, som t.ex. i frusna uttryck och fragmentariska och lösa satser, och dels placeras de som förleder i hybrider

Trots engelskans strukturella närhet till svenskan finns det en uppenbar ovilja att kombinera engelska grundformer med svenska ändelser. Orsaken är förmodligen att man i tidningsspråk strävar efter ett korrekt språkbruk. Det är därför uppenbart att språkpolitiska faktorer spelar en roll för hur lånorden anpassas, åtminstone i tidningsspråk. Ett av resultaten i denna studie är att lånorden mycket sällan bryter mot standardnormen för skriftspråk, vilket visar att praxis inom tidningsspråket klart sammanfaller med policy. Det verkar därmed som om tidningsspråket till stora delar anammat samma åsikter som den svenska språkpolitiken – liberal i förhållande till främmande ord generellt sett, men mer återhållsam när det gäller hur lånorden anpassas till svenskan, dvs. anpassar orden morfologiskt när detta krävs (se också Josephson 2003: 157).

5 Morfologisk anpassning – en kvalitativ översikt

I kapitel 4 strävade jag efter att ge en bild av hur mitt material fördelar sig mellan kategorier beroende på vilken typ av anpassning lånorden uppvisar. I detta kapitel kommer jag att göra en kvalitativ översikt och studera hur lånorden anpassas grammatiskt till svenskan, utgående från vilken ordklass de tillhör.

Jag har valt att undersöka substantiv, verb och adjektiv eftersom dessa har en rikare böjning än prepositioner, adverb och konjunktioner (SAG 1999, 2: 19–26). Dessa ordklasser är således också öppna för främmande inflytande (Bønlykke 2002: 31).

Jag inleder i kapitel 5.1 med att redogöra för svenskans morfologi. I följande kapitel, 5.2, diskuteras hur lånorden fördelar sig mellan ordklasserna, utgående från vilken anpassningskategori de tillhör. Därefter kommer jag att diskutera hur lånorden formar sammansättningar (hybrider) med inhemska ord i kapitel 5.3.

Därefter diskuteras skillnaden mellan avledning och böjning av främmande ord samt hur de engelska lånorden bildar avledningar i svenskan i kapitel 5.4. I kapitel 5.5 kommer jag in på genustilldelning av lånord och försöker utreda vilka faktorer som är relevanta för vilket genus de lånade substantiven tilldelas när de kommer in i svenskan. I kapitel 5.6 diskuterar jag vilka faktorer som styr valet mellan inhemsk och främmande pluraländelse när det gäller lånade substantiv. I kapitel 5.7 studeras slutligen böjningen av lånade verb och adjektiv.

5.1 Svenskans morfologi

Enligt SAG 2 (1999) har de tre ordklasserna substantiv, adjektiv och verb olika morfologiska funktioner. De största ordklassernas funktion kan vara att fungera som ett självständigt ord, t.ex. *glas*, *röd* eller *springa*. Både substantiven, adjektiven och verben kan också fungera som avledningsstammar. Substantiv kan t.ex. vara prefixavledda (t.ex. *vetenskap* i avledningen *pseudovetenskap*) och suffixavledda (*prins* i avledningen *prinsessa*). Dessa ordklasser kan också fungera som förled och efterled i sammansättningar, t.ex. *safteglas* (subst. + subst.), *matglad* (subst. + adj.) och *Rit-Ola*

(verb + egennamn) (SAG 2: 47, 188, 530). Orden i svenskan kan således i huvudsak stå som enkla eller bildas genom sammansättning eller avledning.

5.1.1 Att bilda sammansättningar och avledningar i svenskan

Sammanstatta substantiv har två led som båda utgör en stam (SAG 1999, 2: 42ff). Normalt har sammansättningen samma genus som efterleden (*en jacka* → *en regnjacka*), men det finns undantag (se Hultman 2003: 51).

I vanliga fall består sammansättningar av två oförändrade delar (t.ex. *vaniljglass*), men förleden kan också förändras vid sammansättning. Sådana förändringar kan vara att en slutvokal faller bort, ett *-a* blir till *-e*, *-o* eller *-u*, eller att ett bindesuffix (*-e* eller *-s*) placeras in, t.ex. ordet *sidospår* (se SAG 1999, 2: 50–57). Förändring av förleden vid bildande av sammansättning var vanligare i äldre svenska än i modern svenska, och detta gäller också bildande av sammansättningar med lånord. Enligt Hultman (2003: 52) behåller lånord oftast sin slutvokal i sammansättningar (t.ex. *pizzabagare*, inte **pizzobagare*).

Verben i svenskan har förmågan att bilda s.k. lösa sammansättningar som består av ett partikeladverbial och verb, t.ex. *utställa*, *tillsätta* och *utfråga*. En del av dessa kan användas som ordförbindelser, dvs. verb + partikel; *utställa*: ställa ut, *tillsätta*: sätta till, *utfråga*: fråga ut. En del av dessa lösa sammansättningar har ett mer informellt stilvärde än deras motsvarande ordförbindelser (SAG 1999, 2: 528)

Det finns ingen större semantisk skillnad mellan svenskan och engelskan när det gäller bildandet av sammansättningar (Svanlund 2009: 18). Däremot finns det morfologiska och syntaktiska skillnader. Medan man i svenskan har som huvudregel att sammanskriva sammansättningar, finns det tre olika principer för hur man bildar sammansättningar i engelskan; öppna sammansättningar (open compounds), t.ex. *oil well*, sammansättningar med bindestreck (hyphenated compounds), t.ex. *kilowatt-hour*, och fasta sammansättningar (close compounds), t.ex. *blackboard*. (Skrivregler för svenska och engelska från TNC 2004: 154ff.) Engelskans regler för sammansättningar avspeglas också delvis i svenskan – det är t.ex. vanligt med särskrivning av substantiv enligt engelskt mönster (se t.ex. Melander 2004).

Sammansättningar är ett relativt lätt sätt att bilda nya ord på i svenskan. Det krävs många gånger ingen alls formell morfologisk förändring av lånorden för att de ska kunna bilda sammansättningar med svenska ord.

Att bilda avledningar är på samma sätt som att bilda sammansättningar ett vanligt sätt i svenskan att skapa nya ord på. **Avledningsmorfemen** kan vara prefix (en förled som t.ex. *o-* i *ofin*) eller suffix (en efterled som t.ex. *-lig* i *moderlig*). I svenskan finns det ett par hundra avledningsmorfem, och en del av dessa är produktiva medan andra inte längre används produktivt för ordbildning. En del av avledningsprefixen och avledningssuffixen är lånade främst från grekiska, latin, franska, engelska och tyska.

Substantiv kan bestå av ett rotmorfem eller bildas genom avledning. Avledningar bildas t.ex. genom att man tillsätter ett prefix, t.ex. *makro-*, *multi-*, *super-* osv. eller ett substantivbildande suffix, t.ex. *-are*, *-ning*, *-skap*. Det mest produktiva suffixet anses vara *-ande*, t.ex. i ord som *bantande* (SAG 1999, 2: 40). Andra produktiva avledningssuffix i svenskan är *-are*, *-eri*, *-het*, *-is*, *-(n)ing* och *-skap*, och dessa kan förekomma i nya ord som t.ex. *nattis*, *jettsettare* och *dopning*. Avledda substantiv står i en betydelserektion till den stam som de är avledda av, som kan vara ett verb, ett adjektiv eller ett annat substantiv (SAG 1999, 2: 38–42, Hultman 2003: 54). T.ex. syftar substantivet *snygging* på en person som har en viss egenskap (snygg). I denna studie behandlas uteslutande avledningssuffix, även om också många främmande prefix är vanliga i svenskan (se avsnitt 5.4).

Avledningssuffixet *-(n)ing* i svenskan kräver en mer ingående diskussion pga. dess likhet med engelskans *-ing*. Suffixet förekommer i varianterna *-ning*, och *-ing*, där suffixet *-ing* förekommer i substantiv med verbstam som slutar på *-n* (*försoning*) och på konsonant + *n*, *l* eller *r* (*varning*, *koppl-ing*, *stegr-ing*) samt vid verbstammar på *-era* (*trakter-ing*). Ibland överensstämmer det engelska suffixet *-ing* med de svenska reglerna, t.ex. i ord som *sampling*. Oftast bryter emellertid de engelska orden på *-ing* mot reglerna i svenskan; jfr t.ex. ord som *timing*, *franchising*, *leasing*. Den svenska språkvården brukar rekommendera att de engelska orden på *-ing* anpassas till svenskan så att vi i stället för *mobbing* får *mobbning* (Hultman 2003: 56). Språkvården har också försökt införa den anpassade formen *tajmning* (*timing*) i svenskan (Grünbaum 2003: 68). Jag har dock inte stött på anpassade former som t.ex. *franchisning* och *leasing* i materialet. Det är möjligt att det i dagens svenska blivit vanligare att engelska lånord på *-ing* inte anpassas morfologiskt till svenskan.

Adjektiv kan avledas av substantiv och verb, och några av de vanligaste avledningssuffixen från substantiv är *-ad/t*, *-ig*, *-* och *-isk*, t.ex. *enarmad*, *trendig* och *magisk* (SAG 1999, 2: 47–48). Normalt har engelska adjektiv på *-y* fått det svenska suffixet *-ig* när de lånats in i svenskan²⁹.

Avledningssuffix av verb är t.ex. *-bar*, *-ig*, *-aktig*, *-(a)tiv*, i ord som *läsbar*, *klängig*, *slösaktig*, samt presensparticip på *-ande/-ende* och perfektparticip på *-ad* eller *-ed*. (SAG 1999, 2: 530ff.). Verbbildande suffix är *-a*, *-era* och *-na*, t.ex. *salta*, *möblera* och *blek-na*. Det är inte heller ovanligt med prefixavledda verb i svenskan, t.ex. *bidraga* och *erfara*. (Hultman 2003: 147–148).

5.1.2 Genus i svenskan

Svenskan har förenklat det fornärvda tregenussystemet till ett tvågenussystem, medan engelskan är ett ettgenussystem. Detta innebär att de engelska orden ”måste” tilldelas genus när de kommer in i svenskan. Grammatiskt genus kan karakteriseras som en ”inneboende” egenskap hos substantiven i svenskan (SAG 1999, 2: 58). Man kan därmed påstå att alla svenskspråkiga i någon mån i alla fall har en ”känsla” för vilket genus ett specifikt substantiv tar. Genus i svenskan kan således karaktäriseras som en relativt fast grammatisk struktur, som lånade substantiv i längden inte kan undvika. Om ett främmande ord blir frekvent i svenskan, måste det tilldelas genus.

Genus i svenskan visar sig i böjning av själva substantivet, samt i eventuella attribut till detta eller i pronomen som syftar på substantivet. Följande korta uppställning belyser hur genus manifesteras i svenskan och är delvis tagen ur SAG (1999, 2: 58):

UTRUM (N-ORD)

stol, stol-en
en stor stol
stolen är stor
stolen... den är stor

NEUTRUM (T-ORD)

bord, bord-et
ett stort bord
bordet är stort
bordet... det är stort

Alla svenska substantiv är således antingen utrer (n-ord) eller neutrer (t-ord). Ca 75 % av de svenska substantiven är utrum, resten, 25 %, är neutrum – det finns alltså en stor

²⁹ Se diskussion i avsnitt 5.7.2.

övervikt av n-ord (SAG 1999, 2: 59). Substantiven kan vidare delas in i grupper, bl.a. i animata och inanimata substantiv. Animata substantiv syftar på människor eller djur med någon typ av förnuft och känsla (själ), medan inanimata substantiv syftar på abstrakta företeelser, eller varelser utan ”själ”. Utrer är till största delen animata medan neutrer är inanimata. Det finns dock undantag till denna regel, t.ex. ordet *barn*, som betecknar en levande varelse, men ändå är neutrum. Undantag är eventuellt också titlar som *bergsrådet* och *forskningsbiträdet* (Reuter 2006: 65). Personbetecknande neutrer är ofta också nedsättande till sin karaktär. SAG (1999, 2: 59) ger exempel som *fnask*, *mähä* och *våp*.

Enligt Hultman (2003: 48) är genus i svenskan inte beroende av substantivets betydelse även om det finns en tendens till att substantiv som betecknar människor, d.v.s. en del av de animata substantiven, är utrum. Det finns – enligt Hultman – inte heller paralleller mellan ordens fonologiska form och dess genus, man kan notera t.ex. *dammen* (vattenansamling) och *dammet* (smuts, skräp), *spannen* (hink) och *spannet* (släde dragen av hundar). Genus kan dock kopplas samman med valet av pluralsuffix – utrala substantiv finns inom deklinationerna 1–4 medan neutrala substantiv tillhör deklination 5 eller 6. De flesta av de substantivbildande suffixen är utrala, t.ex. *-eri*, *-gram* och *-ment*. (SAG 1999, 2: 59–60)³⁰. Ett nytt engelskt ord ska alltså i utgångsläget tilldelas neutrum eller utrum.

5.1.3 Substantiv- adjektiv och verbböjningen i svenskan

I det följande redogör jag för svenskans substantiv- adjektiv- och verbböjning för att skapa underlag för en studie av hur lånorden anpassas till detta böjningssystem.

5.1.3.1 Böjning av substantiv

Substantiven i svenskan böjs i numerus, species och kasus (SAG 1999, 2: 62). Det typiska böjningsmönstret för neutrer och utrer i svenskan kan ses i tabell 5.1 nedan.

³⁰ Kopplingen mellan genus och suffix diskuteras närmare i avsnitt 5.5.3.2.3

Tabell 5.1 Böjning av substantiv i svenskan

GENUS	SINGULAR		PLURAL	
	Obestämd form	Bestämd form	Obestämd form	Bestämd form
NEUTRUM	ett bord	bordet	bord	borden
UTRUM	en stol	stolen	stolar	stolarna

Majoriteten av substantiven i svenskan böjs i numerus och de flesta substantiv markeras med ett suffix i pluralis. Substantiven i svenskan delas in i 6 deklinationer enligt vilken pluraländelse de tilldelas. Det sker också ett visst samspel mellan vilket genus substantivet tar och stammens fonotax när det gäller deklinationstillhörighet (SAG 1999, 2: 63). Indelningen i deklinationer ses nedan i tabell 5.2.

Tabell 5.2 Substantivens deklinationer i svenskan

DEKLINATION		EXEMPEL
1	-or	skata, skat -or
2	-ar	sol, sol -ar
3	-er	scen, scen -er
4	-r	linje, linje -r
5	-n	sinne, sinne -n
6	- (suffix saknas)	skåp, skåp
7	-s	trick, trick -s

SAG (1999, 2: 63) har infört s-pluralen som en sjunde deklinationsform i svenskan. En närmare diskussion av hur s-pluralen i lånord förhåller sig till de andra pluralformerna i svenskan förs i kapitel 5.6.1.

Som framgår av tabell 5.2 är den bestämda artikeln i singularis *-en* eller *-n* för utrer och *-et* eller *-t* för neutrer. Vokalen *-e* faller ofta bort efter vokal i utrer och i neutrer efter kort vokal, t.ex. *karta-n* och *foto-t*. I utrer som har ett obetonat slutmorfeem på *-el* och *-er* är slutartikeln *-n*; t.ex. *partikel-n*, medan neutrala substantiv tappat grundformens slut-e i bestämd form, t.ex. *ett foder*, *fodr-et*.

Det finns undantag till deklinationsmönstret i tabell 5.2 ovan. Latinska lånord står t.ex. ofta utan efterställd artikel, t.ex. *dekanus* och *registrator*, tack vare att de i äldre svenska inte fick någon artikel. Neutrerna på *-eum* och *-ium* tappat *-um* i bestämd form; *museet*, *jubileet*. Detsamma gäller pluralböjningen av vissa ord med grekiskt ursprung som t.ex. *lexikon* (flera *lexikon* eller *lexika*) och *distikon* (flera *distikon* eller *distika*) (SAG 1999, 2: 82).

När det gäller pluralisändelser i bestämd form finns det tre huvudregler i svenskan. 1) Substantiv med de obestämda pluralissuffixen *-or*, *-ar*, *-er* och *-r* får den bestämda artikeln *-na* i pluralis (t.ex. *kruk-or-na*, *skjuts-ar-na*, *plan-er-na* och *lidelse-r-na*), 2) neutrer på *-n* i pluralis, får *-a* i bestämd form (t.ex. *foto-n-a*), samt 3) substantiv som saknar pluralisändelse får *-en* i bestämd form pluralis (t.ex. *hus-en*).

Enstaviga substantiv med pluralformer på *-s*, får ofta en bestämd form på *-n*, t.ex. *jeans-en*. Hultman (2003: 69) hävdar dock att bestämd form av flerstaviga ord med plural-s i allmänhet undviks, t.ex. **blinkersen*. I stället används former som *bilens blinkers* eller *blinkrarna*.

5.1.3.2 Böjning av verb och adjektiv

Verbböjningen i svenskan delas traditionellt in i finita och infinita former. De finita verbformerna är presens, preteritum och imperativ, medan de infinita är infinitiv och supinum. Verben böjs i tempus (presens och preteritum) och modus (imperativ).

Verben delas in i konjugationer som baserar sig på hur de kombineras med olika böjningssuffix (SAG 1999, 2: 544). De svaga verben bildar preteritum med suffix; *hoppade*, *åkte*. Starka verb bildar preteritum med vokalskifte; *finna*, *fann*. De svaga verben delas in i tre konjugationer (enligt Hultman 2003: 156):

1. flerstaviga verb med stam på obetonat *-a*; *visa, visar, visade, visat*
2. verb med stam på konsonant; *böja, böjer, böjde, böjt*
3. verb med stam på lång betnad vokal; *nå, når, nådde, nått*

Den fjärde konjugationen bildas av de starka verben:

4. *finna, finner, fann, funnit*

Verben fördelar sig ojämnt mellan de olika konjugationerna. Majoriteten av verben i svenskan hör till den första konjugationen, också alla främmande verb i svenskan, medan den tredje konjugationen innehåller enbart ca 40 enmorfemiga och enstaviga verb (SAG 1999, 2: 558ff).

Det finns vissa skillnader mellan det engelska och det svenska verbböjningssystemet. En skillnad är att verb på svenska inte längre böjs i numerus, t.ex. *jag gick, vi gick* (äldre form: *vi gingo*) (se Hultman 2003: 152). Engelska verb böjs delvis i numerus; *she runs, we run* men *I run*.

Verb kan också avledas i perfekt- och presensparticip. Dessa fungerar i de flesta fall som adjektiv syntaxmässigt (SAG 1999, 2: 582). Perfektparticipen är avledning av svaga verb med suffixet *-d* (t.ex. *hyrd*) och av starka verb med suffixet *-en* (t.ex. *skrivnen*). Presensparticipen är på samma sätt avledda med suffixet *-ande* (t.ex. *läsande*).

Adjektiven i svenskan betecknar egenskaper eller tillstånd hos något och fungerar som attribut till substantiv, t.ex. *En gul sol*. Adjektiven kan därför sägas ha en karakteriserande funktion (SAG 1999, 2: 156). Dessa kan också användas som predikativ och adverbial i en sats.

Ett adjektiv kan kongruensböjas och kompareras. Adjektiven kongruensböjs i genus, sexus, species och numerus med huvudordet i nominalfrasen, t.ex. *det vackra huset*. Adjektivet kan kompareras i tre former; positiv, komparativ och superlativ: t.ex. *stilig, stiligare* och *stiligast*.

De tre stora ordklasserna i svenskan har som vi sett ovan ett rikt böjnings- och ordbildningsmönster. I det följande diskuteras hur lånorden i mitt material fördelar sig på dessa ordklasser och hur lånorden behandlas utgående från de morfologiska premisser som presenterats ovan.

5.2 Lånordens fördelning på ordklass enligt anpassningskategori

I detta kapitel diskuteras lånorden utgående från vilken ordklass de tillhör. Den klart övervägande delen av alla lånord i materialet är substantiv. Graedler (1998) noterade bl.a. att också största delen av hybriderna i hennes material, både de med främmande förled och de med främmande efterled, var substantiv. I mitt material fördelar sig lånorden på följande sätt enligt ordklass, se tabell 5.3.

Tabell 5.3 Lånordens fördelning på ordklass enligt anpassningskategori. Procentuell fördelning. Antal inom parentes.

Ord- klass	A-B) HYBRIDER		C) AVL.. O BÖJDA ORD	D) MORFO- SYNTAKTI SK ANP.	E) NEUTR.. ORD O SATSFR.	F) UTLÄNSK MORF	SUMMA
	F ³¹ + S ³²	S + F					
Subst.	97,6 % (1054)	74,9 % (457)	59,5 % (566)	100 % (208)	93 % (1542)	100 % (121)	85 % (3948)
Adj.	2,4 % (26)	24,9 % (152)	22,6 % (215)		7 % (111)		11 % (504)
Verb	(4)	(1)	17,7 % (169)		(2)		4 % (176)
Övr.	(2)				(2)		
SUM.	100 % (1080)	100% (610)	100% (950)	100 % (208)	100 % (1657)	100 % (121)	100 % (4633)

Av tabell 5.3 framgår att hybrider med främmande förled nästan uteslutande består av substantiv (97,6 %). Utöver substantiven förekommer adjektiv i någon mån (2,4 %). Adjektiven förekommer ofta i predikativformer och som avledningar av verb såsom t.ex. *datastyrd*, *plastbehandlad*, *webbaserad* eller *turbomatad*. Övriga adjektiv är t.ex.

³¹ F=Främmande led

³² S=Svenskt led

avokadogrön och *metallicblå*. Endast få verb har hittats, t.ex. *dopingtestas*, *singelkryssar*.

Såsom i Graedlers (1998) material utgörs de flesta av de främmande förlederna i hybriderna nästan uteslutande av substantiv. Till skillnad från Graedlers material är dock de främmande efterlederna i mitt material till en relativt stor del adjektiv. Förklaringen är enkel – den absoluta majoriteten av adjektiven i denna kategori har efterleden *-metallic*; blå-, grön-, mörkröd-, *silvermetallic* o.s.v. Dessa förekommer främst i annonstext.

Kategorin med de avledda och böjda orden innehåller sammanlagt 950 ordexemplar. Som framgår av tabell 5.3 ovan dominerar substantiven också i denna kategori. Däremot förekommer det fler verb och adjektiv i denna kategori än i kategorierna med hybrider.

Också i andra undersökningar, bl.a. Graedler (1998: 84) och Chrystal (1988: 89) uppvisar verben den högsta graden av anpassning av alla lånord. Orsaken antas vara att verbet spelar en mer central roll i satsens syntax än andra ordklasser (Haugen 1969: 398) – det finns alltså ett ”strukturellt” motstånd mot att låna in verb, därför att dessa kräver anpassning till låntagarspråket.

Winford (2003: 52) hävdar att ett låntagarspråk lättare lånar in verb från språk som uppvisar typologiska likheter med verbstrukturen i låntagarspråket, än från språk som uppvisar stora morfologiska skillnader med låntagarspråket. Weinreich (1974: 37) har dock påpekat att strukturella skillnader eller likheter mellan språk i kontakt kanske inte är den enda orsaken till varför substantiv lånas oftare än verb – det kan också ha att göra med det han kallar för lexikala eller semantiska orsaker (eng. lexical-semantic motivation). Med detta menar Weinreich att orsaken till att ord lånas in i ett språk är oftast för att beteckna nya fenomen (se också Edlund & Hene 1992: 71), och i ett låntagarspråk ges nya fenomen beteckningar oftast genom substantiv. Därför lånas substantiv alltså i större omfattning än verb.

Betydelsen av likheten mellan långivar- och låntagarspråkets typologi och struktur när det gäller inlåning kan dock inte underskattas – verbböjningen i svenskan kan sägas höra till de strukturer som är fasta och inte så mottagliga för förändring (se avsnitt 5.7.1).

Alla lånord i kategori D är substantiv som uppvisar genustillhörighet. Kategori E består av lånord som inte är anpassade – den absolut största delen av dessa är dock substantiv (93 %). Adjektiven är den näst största gruppen med 7 % av lånorden.

Exempel på adjektiv är *metallic, black, automatic, progressiv, global, digital* och *tajt*. Observera att *progressiv, global, digital* och *tajt* är ortografiskt anpassade eller överensstämmer med det engelska adjektivet. De enda verb som hittades i materialet fanns båda i frasliknande konstruktioner: *plug & play* och *Come Sunday*.

Också lånorden med utländsk morfologi bestod enbart av substantiv. Exempel på sådana är *tories, fans* och *peeling*. Påpekas bör att *peeling* förekommer som substantiv i materialet, inte som verb, t.ex. *kemisk peeling* (i en annons).

Substantiven utgör klart den största gruppen av lånord i materialet (85 %), vilket också bekräftas av andra undersökningar om lånord (t.ex. Graedler 1998). Detta gäller både anpassade och icke anpassade lånord. Inom kategorin anpassade lånord förekommer lånord som är etablerade samt har etablerade avledningar i svenskan, alltså som är mer eller mindre helt integrerade i svenskan. Exempel på sådana är *krasch* och *kraschade*, samt *populist, populistisk* och *populism*. Därför är lånorden i denna grupp mera jämnt fördelade mellan ordklasserna.

I det följande kommer jag att behandla lånorden i de olika ordklasserna i tur och ordning. I denna studie behandlas endast substantiv, adjektiv och verb eftersom övriga ordklasser i stort sett saknas i materialet. Hybrider kommer också att behandlas. Inom kategori E: *Neutrala ord och satsfragment* finns två lånord som kan klassificeras som interjektioner: *yes* och *right on*. Dessa typer av lånord genomgår sällan anpassning och kommer inte att behandlas i denna studie. Jag inleder dock med att behandla hur lånorden integrerats i den svenska ordbildningen.

5.3 Hybrider

5.3.1 Hybrider med främmande förled

Som bl.a. Graedler (1998: 199) påpekat är hybrider med främmande förled och inhemsk efterled det vanligaste sättet att bilda hybrider på i svenskan (och i norskan). Nästan en fjärdedel (23 %) av alla ordexemplar i materialet i denna studie består av hybrider med främmande förled (se diagram 4.1).

Precis som lånord rent generellt, är förlederna i materialet en grupp med ord som är relativt heterogena. Det finns förleder i materialet som ”ser” svenska ut och som har

en stavning som sammanfaller med den svenska. Dessa ord är också ofta etablerade i svenskan, och lika integrerade i det svenska böjnings- och avledningssystemet som inhemska ord. Exempel på sådana i mitt material är följande hybrider; *cancerterapi*, *databehandling*, *faxminne*.

På motsvarande sätt förekommer också tillfälliga lånord, ofta med ”osvensk” ortografi, som förleder. Dessa är ord som visserligen har en svensk motsvarighet, men den svenska motsvarigheten har åtminstone delvis en annan och snävare betydelse än den engelska (eller finska). Sådana är t.ex. förlederna *metallic-*, *memory-*, *fantasy-*, *hard core-*, *freelance-* och *standby-*, samt det finska ordet *kokoomus*³³. Det är bland dessa det är sannolikt att man hittar sammansättningar som har bildats för att undvika böjning av förleden. Denna typ av fenomen kan bl.a. hittas i hybrider vars för- och efterleder semantiskt överlappar varandra, dvs. så att efterleden antingen helt eller delvis har samma betydelse som förleden. Efterleden kan också fungera som en förklaring av förleden. I mitt material hittas ett fåtal exempel på detta fenomen; *foccaciabröd*, *speedwaysporten*, *showprogram*, *bungyjumphopp*. *Foccacia* är en italiensk typ av matbröd (NEO). Således innehåller både förleden och efterleden i *foccaciabröd* det semantiska elementet ”bröd”.

Som Hultman (2003: 52) har konstaterat är det vanligt att lånord i svenskan inte förändras morfologiskt när de fungerar som förleder i sammansättningar. I det följande kommer jag att presentera hybriderna i mitt material med utgångspunkt i förändringar i förleden. Jag har delat in hybrider med en icke anpassad förled, d.v.s. en främmande förled, och hybrider som har en anpassad förled, i två kategorier, se tabell 5.4.

Tabell 5.4 Fördelningen mellan hybrider med icke anpassad förled och hybrider med anpassad förled, i antal. Procentuell fördelning inom parentes.

<i>Hybrider med icke anpassad förled</i>	<i>Hybrider med morfologiskt anpassad förled</i>	<i>Summa</i>
908 (84 %)	172 (16 %)	1080 (100 %)

³³ Samlingspartiet, den finska högern.

Till hybrider med morfologiskt icke-anpassad förled har jag räknat alla förleder som står oförändrade, alltså engelska (eller främmande) ord som inte har genomgått morfologisk anpassning. De förleder som anpassats ortografiskt, t.ex. *projekt-* och *webb-* räknas här som morfologiskt icke anpassade.³⁴ Till hybrider med anpassad förled räknar jag på motsvarande sätt sådana som har genomgått en morfologisk anpassning, eller där det i själva hybriden finns ett foge-s. Som tabellen visar är största delen av förlederna icke-anpassade (84 %), medan endast 16 % på något sätt är anpassade till svenskan.

I hybriderna med en icke-anpassad förled består förleden vanligtvis av ett icke-sammansatt ord som t.ex. *live-* och *hippie-*.

I svenskan är de förstärkande och förminskande prefixen mycket produktiva i ordbildningen (Hultman 2003: 54). I materialet hittar man ett flertal exempel på *super-* och *mini-*, t.ex. *miniänglar*, *minibuss*, *minicafé* samt *superlockspellås*, *supergrupp* och *superfin*. Enligt Brunstad (2001 b) har framför allt förleden *super-* (ursprungligen från latin) blivit mer produktiv under efterkrigstiden tack vare engelskans inflytande.

Utländska namn har utelämnats ur undersökningen, förutom när dessa förekommer i sammansättningar. I materialet hittas t.ex. *Davis Cup-kommittén*, *Capribyxor*, *Company-anlutning*, *Dual Power-växellåda*, *Nikita-plastbåt* samt *Mercedes-Benz-Collection-produkt*. I många fall handlar det alltså om att själva varumärket, brandet, står som förled, och ordet som betecknar själva företeelsen eller fenomenet som efterled. En frekvent förled i materialet är *Internet-*.

I svenskan förändras ibland förledens form i sammansättningar. Detta kan ske ”genom bortfall eller förändring av slutvokalen eller genom inskott av ett bindesuffix utan egen betydelse (-e eller -s)” (Hultman 2003: 32). Inskottsvokalen -e i svenskan är en rest av ett gammalt genitivsuffix (se närmare Hultman 2003: 52). Hultman (2003: 52–53) påpekar också att det inte finns några fasta regler för huruvida sammansättningar har foge-s i svenskan eller inte. Tendensen är dock att sammansättningar med sammansatt förled ofta har foge-s. Det finns många undantag, men det är ovanligt att nya ord förändrar slutvokalen i sammansättningar.

Exemplen på s-inskott är få; *fissionsenergi* och *fusionsenergi*. Det förekommer också s-inskott i hybrider där förlederna på andra sätt redan är morfologiskt anpassade, t.ex. *bokningscentral*, *mobbningsoffer* och *rankningscentral*. Det är i regel så att substantiv som slutar på -ning får ett foge-s när det fungerar som förled i en

³⁴ Den ortografiska anpassningen och sambandet mellan ortografisk och morfologisk anpassning behandlas i kapitel 6.

sammansättning, medan substantiv som slutar på *-ing* (ofta lånord) saknar foge-s i motsvarande position. Exempelvis placerar man gärna in ett foge-s i *dopnings-skandal*, men inte i *dopingskandal*. I materialet finns t.ex. ett belägg på *bloddopingprov*. Enligt Hultman (2003: 53) tar ord som slutar på *-(n)ing* vanligen foge-s. Sannolikt handlar detta om traditionellt svenska ord. Det är möjligt att det finns en tendens hos lånord rent allmänt att undgå bindesuffix och förändring av slutvokal, speciellt om lånordet inte har genomgått ortografisk eller morfologisk anpassning.

En del lånord som förekommer som förleder är morfologiskt anpassade till svenskan redan innan de bildar sammansättningar. De fungerar således morfologiskt som svenska ord. Ett sådant lånord är *operatör*. Till denna typ av hybrider kan också räknas mer eller mindre lexikaliserade sammansättningar där förleden är ett anpassat lånord, och efterleden är ett svenskt ord, t.ex. *mobiltelefon*.

De flesta förleder som är morfologiskt anpassade är sådana som har en försvenskad slutled, t.ex. *-ning*, *-är*, *-el*, *-i*, i ord som *bokning*, *dokumentär*, *singel* och *ergonomi*.³⁵

I vissa fall förekommer både en anpassad och en icke anpassad form av en förled. T.ex. förekommer den anpassade varianten *hamburger-* i hybriden *hamburgerrestaurang*, medan den icke anpassade varianten *hamburger-* förekommer i de övriga beläggen; *hamburgerbar*, *hamburgermåltid*, *hamburgerrunda* o.s.v..

I Språkbankens konkordanser är sammansättningar med *hamburger-* klart vanligare än sammansättningar med *hamburger-*, även om man kan hitta exempel på det senare: *hamburgarkompis*, *hamburgarkedja* och *hamburgerjätte*. *Hamburgare* är den försvenskade varianten av ordet medan *hamburger* är det engelska ordet. Det verkar således som om språkbrukarna skulle föredra att använda det engelska ordet i sammansättningar med ett svenskt ord. Dels kan detta förklaras med att språkbrukaren använder den engelska sammansättningen *hamburger restaurant* som modell för den svenska varianten, dels kan det ha att göra med att språkbrukaren försöker undvika sammansättningar där förleden kräver förändring (*hamburger-e*, *hamburgerrestaurang*). Den först nämnda orsaken är möjligen mest sannolik. Också Graedler (1998: 201) påpekar att språkbrukare föredrar förleder som ligger nära engelskan framom norska förleder.

³⁵ Graedler (1998) kallar dessa ersättande slutleder (eng. *substitutions*).

5.3.2 Hybrider med främmande efterled

I det följande kommer jag att behandla hybrider med icke anpassad efterled och anpassad efterled. Sammanlagt 13 % (610 belägg) av lånorden i materialet har kategoriserats som hybrider med främmande efterled (se diagram 4.1).

Böjningen av lånade substantiv i allmänhet kommer att diskuteras i kapitel 5.5 och 5.6. Därför redogör jag för efterledernas struktur samt för böjningen av dessa relativt kort i detta avsnitt.

Av tabell 5.5 framgår fördelningen av hybrider med icke anpassad efterled och hybrider med anpassad efterled i antal och procent.

Tabell 5.5 Fördelningen mellan hybrider med icke anpassad efterled och hybrider med anpassad efterled, i antal. Procentuell fördelning inom parentes.

<i>Hybrider med icke anpassad efterled</i>	<i>Hybrider med morfologiskt anpassad efterled</i>	Summa
406 (66 %)	204 (33 %)	610 (100 %)

Som tabell 5.5 visar har majoriteten av hybriderna (66 %) med främmande efterled, en morfologiskt icke anpassad efterled. Över hälften av efterlederna står alltså oböjda, eller har ett främmande suffix.

Antagandet att hybrider med främmande efterled är anpassade i högre grad än hybrider med främmande förled kan således verifieras. Av hybriderna med främmande förled är 84 % icke anpassade till svenskan (se tabell 5.4). Det är uppenbart att hybrider med främmande efterleder ligger under ett större anpassningstvång än hybrider med främmande förleder, pga. att de hamnar i en position som oftare kräver böjning. Detta påpekar också Chrystal (1988: 91) i sin studie av engelska lånord:

Då den engelska leden däremot ingår som efterled i sammansättningen, t.ex. *bostadscamperna*, är det möjligt att lånet nått längre i sin integrering eftersom större krav på anpassning till svensk böjning ställs på ord i efterledspositionen. I sådana fall är det möjligt att lånet blivit produktivt i svenskan.

Icke anpassade efterleder är t.ex. efterlederna i följande hybrider: *färgmusical*, *Stockholmsexpo*, *busscharter*, *inomhuspool* och *dagjet*. De efterleder som är

morfologiskt anpassade är ofta också ortografiskt anpassade. Efterlederna *-projekt*, *-disk*, och *-kalkylator* är lätta att böja, och förekommer också i böjd form i materialet.

En stor grupp av de anpassade efterlederna utgörs av sådana som har någon typ av försvenskad slutled. T.ex. *Nokia-elektronik*, *NS-operatör*, *systemprogrammerare*, *högerpopulistisk*, *annonsbokning*, *favorithamburgare*. Dessa förekommer i både böjd och oböjd form i materialet. I materialet har jag funnit ett belägg på en efterled med den engelska slutleden *-ing* med svensk böjningsändelse i bestämd form; *världsrankingen* (den svenska språkvården rekommenderar *världsrankningen*).

Jag har hittat belägg på ett fåtal böjda efterleder med från svenskan avvikande ortografi, t.ex. *Dagens industri-chatten*, *informationspolicyn*, *segerfighten* och *hemmacoachen*.

5.3.3 Konklusioner

De viktigaste resultaten när det gäller studien av hybrider med lånord som förled eller efterled är följande:

- hybrider med främmande efterled anpassas i högre grad än hybrider med främmande förled. Orsaken är att efterleden ligger under större anpassningstvång.
- lånord som förled uppträder oftast i icke anpassad form; förlederna består dels av förstärkande eller förminskande prefix som t.ex. *mini-* eller *super-*, dels av appellativer som t.ex. *Capri-*.

Dessa resultat stöds av också tidigare studier (bl.a. Graedler 1998 och Chrystal 1988).

5.4 Avledning

Fokus i detta kapitel är att utgående från materialet ge en detaljerad översikt av hur de engelska lånorden i svenskan integreras i det svenska ordbildningssystemet. Syftet är att studera vilka svenska avledningmorfem som är produktiva med engelska lånord samt vilka lånord som uppvisar störst variation när det gäller ordbildningsmönster – dvs. vilka lånord som avleds mest varierat.

5.4.1 Skillnaden mellan avledning och böjning

Det finns ett antal skillnader mellan böjning och avledning. Böjning förekommer oftare än avledning (SAG 1999, 2: 5). De flesta adjektiv kan t.ex. böjas i numerus och genus – men det finns ett flertal prefix som adjektiv inte kan avledas med, t.ex. **o-bred*. Dels medför böjning nästan aldrig byte av ordklass, medan avledning oftast orsakar byte av ordklass (SAG 1999, 2: 5).

Avledning och böjning kan sammanfalla rent formellt i danskan och norskan (Bønlykke 2002), t.ex. *bake-r* (substantiv avlett av verbet *bake*) och *bak-er* (verb). I svenskan torde skillnaden mellan avledning och böjning vara formellt klarare. Den enda avledningsändelsen som fungerar också som böjningsändelse är *-er* (t.ex. verben *stiger*, *klänger*) – men som avledningsändelse är den relativt improduktiv (se t.ex. orden *dum - dummer*, *tok - toker*).

Man kan urskilja tre huvudtyper bland lånorden i mitt material när det gäller böjning och avledning. Den första huvudtypen är (1) lånord med försvenskad slutled i nominativ (t.ex. *elektronisk*, *virtuell*, *flexibel*), d.v.s. lånord som förmodligen försvenskats och tagits in i svenskan som sådana, tillsammans med sitt avledningssuffix. Graedler (1998) ser dessa inhemska slutmorfem som substitut, dvs. ersättningar för de engelska slutmorfemen (t.ex. *eletronisk/eletronic*, *virtuell/virtual*, *flexibel/flexible*) och kallar fenomenet för substitution av ändelse.

Den andra typen (2) är svenska avledningar till främmande rotmorfem, t.ex. *faxa*, *faxande*, *mejla*, *mejlning*. I detta fall har det främmande ordet avletts först efter att det kommit in i svenskan, dvs. först har ordet fax lånats in, och sedan har detta ord avletts till *faxa* och *faxande*. Den tredje typen (3) är lånord vars morfologi överensstämmer med engelskans i nominativ (t.ex. *festival*, *media*).

I materialet förekommer ord som ensamma, utan kontext, har dubbel betydelse och där suffixet kan fungera som en böjningsändelse eller avledningsändelse beroende på kontext. Ett sådant ord är t.ex. *liftar* som är pluralis av det engelska lånordet *lift* (hiss). Ordet kan naturligtvis också tolkas som det svenska verbet *lifta -r*. Detta utgör dock inte ett problem när det gäller materialet för denna studie eftersom alla lånord har registrerats med kontext.

5.4.2 Har avledningen bildats i svenskan eller har den lånats?

Ett svårlöst problem när man diskuterar ordbildningsprocesser för lånord är att avgöra om den främmande avledningen bildats i svenskan, utgående från den lånade stammen, eller om hela avledningen lånats direkt från långivarspråket. Chrystal (1988: 92) berör denna problematik bara ytligt. Hon konstaterar att det i hennes material finns ett antal exempel på ord som är bildade till samma engelska stam, men att hon inte kan avgöra huruvida både avledningen och stammen är lånade från engelskan, eller om den svenska avledningen har bildats till stammen efter att lånordet kommit in i svenskan. Problemet handlar inte enbart om att avgöra huruvida båda formerna lånats, utan det handlar också om att avgöra *vilken* form som lånats. Hultman (2003: 34) noterar t.ex. att ordet *vindsurfing* lånats från engelskan och att svenskan därefter bildat verbet *vindsurfa*. Detta är sannolikt eftersom det inte finns ett motsvarande verb **to wind surf* på engelska som skulle ha kunnat lånas in i svenskan. Ett sätt att avgöra vilken form som lånats är således att kontrollera för vilka av dessa det finns motsvarigheter på engelska. En del forskare hävdar också att avledningar lånas in stegvis, först lånas -ingformer (t.ex. *ranking*), sedan verbavledningar av dessa (*ranka*) osv. (Bønlykke 2002).

Graedler (1998: 51) diskuterar denna problematik mera ingående och hävdar att man i norskan i princip borde kunna avgöra på basis av tonaccent i talad norska om en avledning är inlånad eller bildad i norskan. Norskan har ett tvåaccentssystem på samma sätt som sverigesvenskan, d.v.s. norskan gör en skillnad mellan ord som *stege-n* och *steg-en*. I norskan har de flesta avledningar accent 2, främmande avledningar får dock oftast accent 1. En avledning med tonaccent 1 skulle således vara direkt inlånad från engelska (t.ex. *leasing*), medan en med tonaccent 2 skulle vara avledd i norskan.

I en studie (Graedler 1998) av valet av accent för främmande ord visade det sig att valet av accent i hög grad berodde på den individuella talaren och hans eller hennes val – ibland varierade uttalet av olika avledningar t.o.m. hos en enskild talare. Eftersom (sverige)svenskan har ett liknande tvåaccentssystem, torde samma princip gälla här.

Frågan är kanske om det är relevant – eller intressant – att försöka avgöra huruvida avledningar av lånord är bildade i svenskan eller lånade direkt från engelskan. Jag tror inte att man kan isolera dessa två företeelser från varandra. I fallet med ordet *vindsurfa* som är en svensk avledning av *vindsurfing* är det klart att ordet bildats i svenskan eftersom det inte finns ett motsvarande verb på engelska som har kunnat lånas in. Detsamma gäller ord som *hip hopare* (person som dansar hip hop), *hotta (upp)* (att

göra något mer trendriktigt) och *poppig* (något som har egenskaper typiska för den moderna pop- och masskulturen). Dessa har inte direkta motsvarigheter på engelska. Graedler (1998: 190) konstaterar också att i de fall där de avledda verbens form och betydelse ligger nära substantivets och långt från de engelska verbmotsvarigheterna, kan man anta att verbet är en norsk avledning.

När det gäller verb som är avledda av substantiv, t.ex. *faxa*, *maila* (*mejla*) eller *rejva* är det mycket troligt att dessa bildats i svenskan – men en viss påverkan från engelskan är dock inte utesluten. Det är mycket troligt att verben bildats i analogi med de engelska verben *to fax*, *to mail* och *to rave*³⁶, eller att engelskan fungerat som ett slags modell när de svenska avledningarna skapats. De nya orden i svenskan skapas av språkbrukare som med stor sannolikhet har god kunskap i engelska – därför kan man kanske inte påstå att dessa avledningar kan uppstå utan direkt påverkan från engelska.

5.4.3 Skillnaden mellan avledning och substitution av ändelse

I det följande kommer jag att diskutera problematiken kring skillnaden mellan avledningssuffix och substitution (ersättande suffix). Problemets kärna är huruvida svenska motsvarigheter till engelska ord som *electronic* (elektronisk) och *virtual* (virtuell) har bildats utgående från de engelska formerna (substitution), eller bildats självständigt i svenskan (avledning). Jag kommer också att visa vilka typer av avledningar och ersättande suffix som förekommer hos lånorden i de olika ordklasserna.

De flesta språk som kommer i kontakt med ett annat språk kombinerar på något sätt främmande rotmorfem med inhemska suffix. I japanskan är det vanligt att man lånar in grundformer av engelska ord (eller att man behandlar de engelska orden som grundformer trots att de inte är det) för att därefter lägga till ett suffix eller ett ”hjälpverb”. I ord som *romanchikku-na* (romantisk) har ändelsen *-na* lagts till för att från ett substantiv avleda (*romanchikku*) till ett adjektiv (Winford 2003: 50). I svenskan bildas avledningar av engelska lånord med svenska avledningssuffix.

³⁶ Notera dock att de två engelska verben *mail* och *rave* har en annan betydelse än deras svenska motsvarigheter. Oftast lånar svenskan endast en delbetydelse av ett verb (Graedler & Johansson 2002). På svenska har *mail* enbart betydelsen ”digital post”, medan *mail* på engelska syftar på post i allmänhet – också post som skickas icke-digitalt.

Ett problem vad gäller avledningar är således det stora antalet främmande ord som tilldelats en svensk slutled och som inte nödvändigtvis kan betraktas som avledningar. Graedler (1998: 171) försöker skilja mellan avledningar (*derivation*) och de – i detta fall norska – slutlederna som hon kallar ”ersättning av ändelse” (*substitution*). Definitionen på en avledning i svenskan ger t.ex. Hultman (2003: 32):

Vid avledning bildar man ett nytt ord genom att foga ett avledningsmorfem till ett grundord, som kan vara ett enmorfemigt ord, en sammansättning eller en avledning.

Exempel på klara avledningar i svenskan med engelsk stam är *faxa* och *faxning*, där stammen utgörs av *fax*. Den klaraste skillnaden mellan ersättande suffix och avledningsändelse är att lånord med ersättande suffix sällan går tillbaka på ett grundord i samma betydelse. T.ex. suffixet *-logi* i lånordet *bioteknologi* (se tabell 5.4) kan i det avseende klart definieras som ett ersättande suffix eftersom det inte existerar ett grundord från vilket *bioteknologi* kunde ha avletts. Ett problem är dock att en del av orden vars slutändelse kan tolkas som substitution faktiskt går tillbaka på ett grundord – även om kopplingen inte är så stark, t.ex. *dokumentär* (dokument). Det är således svårt att dra en tydlig gräns mellan dessa två fenomen.

En annan svårighet när det gäller att göra en gränsdragning mellan avledningar och ersättande suffix är att samma ändelser, suffix, som förekommer som ersättande suffix också förekommer som delvis produktiva avledningsändelser (se också Graedler 1998: 171). Detta gäller t.ex. den i svenskan produktiva avledningsändelsen *-isk* i ord som *mordisk* och *filmatisk* (se Hultman 2003: 82).

Om man t.ex. betraktar de avledningar i svenskan med suffixet *-isk* såsom *akustisk*, *filmatisk* (som Graedler tolkar som en avledning av verbet *filmatisera*) och *magisk*, så påminner de väldigt mycket till form och betydelse om de lånord som Graedler (1998: 183) definierat som lånord med substitution av suffix; *psykedelisk* och *holistisk*. Båda typerna av adjektiv betecknar någon typ av egenskap i svenskan (se Hultman 2003: 81), och båda typerna fungerar som ett slags avledningar.

Det är möjligt att orden *psykedelisk* och *holistisk* är avledda av substantiven *psyke* (ev. adjektivet *psykisk*) och *holism* i svenskan. En aspekt som anknyter till denna är naturligtvis huruvida *psykedelisk* skapats i svenskan, eller om ordet *psyke* lånats in först från engelskan, och ordet *psykedelisk* sedan. Det sistnämnda verkar vara fallet om man utgår från tabell 5.9 som diskuteras i 5.4.4.

Det är viktigt att notera att alla tre ovan nämnda eventuella avledningar har direkta motsvarigheter på engelska – *acoustic*, *filmatic*³⁷ och *magic*. Det svenska suffixet *-isk*, kunde alltså i princip också i detta fall fungera som det Graedler (1998) kallar för substitution. Och därmed är vi tillbaka till frågan om huruvida de svenska motsvarigheterna bildats utgående från de engelska formerna (det skulle i så fall gällande suffixet vara en substitution) eller bildats självständigt i svenskan (avledning). I tabell 5.6 ses exempel på möjliga ersättande ändelser för adjektiv (substitution).

Tabell 5.6 Suffix hos lånade adjektiv i materialet

<i>suffix</i>	<i>engelsk form</i>	<i>svensk form</i>	<i>ordklass</i>
-ic/-isk	electronic	elektronisk	Adj
-e/-	creative	kreativ	Adj
-al/-ell	virtual	virtuell	Adj
-ble/-bel	flexible	flexibel	Adj

Alla exempel på suffix i lånorden i tabell 5.6; *elektronisk*, *kreativ-*, *virtuell* och *flexibel* kan definieras som ersättande suffix. Lånorden *elektronisk* och *flexibel* går eventuellt tillbaka på grundorden *elektron* (substantiv) och *flexa*³⁸ (verb), men den semantiska kopplingen är svag, speciellt när det gäller kopplingen mellan *elektron* och *elektronisk*. Hultman (2003: 82) påpekar att främmande ord som t.ex. *komparativ* har lånats in som adjektiv från ”främmande språk”, och detta kunde då också gälla ordet *kreativ*. Således kan bortfall av *-e* i detta fall betraktas som en ”ersättning” och inte som en avledning.

Av tabell 5.7 framgår de suffix med vilka lånade substantiv avleds eller skapas i svenskan. Som framgår av tabellen finns det en större suffixvariation när det gäller substantiv än när det gäller adjektiv och verb (se tabell 5.6 och 5.8).

Suffixen *-itet* och *-are* i lånorden *flexibilitet* och *hamburgare* i tabell 5.7 har mer karaktären av avledningsändelse än ersättande suffix. Hultman (2003: 55) räknar upp *-itet* och *-are* som produktiva avledningssuffix där substantiv med suffixet *-itet* betecknar

³⁷ Ordet *filmatic* förekommer dock i engelskan främst i namn.

³⁸ Hultman (2003: 82) påpekar att verb avleds till adjektiv med suffixet *-abel*. I fallet med *flexa* och *flexibel* är det förmodligen så att *flexibel* lånats in först till svenskan och därefter har formen *flexa* skapats.

”något som har en viss egenskap”, medan ord med suffixet *-are* betecknar ”någon som utför en handling”. Lånordet *flexibilitet* går tillbaka på adjektivet *flexibel*. Däremot går *hamburgare* inte tillbaka på ett verb (som t.ex. *arbetare* går tillbaka på *arbeta*), utan förmodligen på egennamnet Hamburg. I exempel 5-1 (avsnitt 5.4.5) ses avledningen *Power Clubbare* avlett av egennamnet *Power Club*, i betydelsen ”någon som är medlem i Power Club-klubben”.

Också lånord på *-ing* och *-ning* bör betraktas som exempel på avledningar snarare än som exempel på lånord med ersättande suffix. Lånordet *dopning* går förmodligen tillbaka på verbet *dopa*.

Som ersättande suffix kan dock betraktas *-logi*, *-ur*, *-ör*, *-l* och *-är* i lånorden *bioteknologi*, *infrastruktur*, *operatör*, *modell* och *dokumentär*, i tabell 5.7. Detsamma gäller bortfall av *-ic* och *-e* i orden *plast* och *satellit*.

Tabell 5.7 Suffix hos lånade substantiv i materialet

<i>Suffix</i>	<i>engelsk form</i>	<i>svensk form</i>	<i>Ordklass</i>
-logy/-logi	biotechnology	bioteknologi	S
-ty/-tet	flexibility	flexibilitet	S
-ure/-ur	infrastructure	infrastruktur	S
-l/-ll	model	modell	S
-or/-ör	operator	operatör	S
-ic/-	plastic	plast	S
-er/-are	hamburger	hamburgare	S
-ary/-är	documentary	dokumentär	S
-e/-	satellite	satellit	S
-ing/-ning	doping	dopning	S

I fråga om vissa typer av adjektivsuffix, som t.ex. *-isk*, anser jag det således vara omöjligt att avgöra om det rör sig om en substitution eller om en avledning. Däremot kan jag hålla med om att dessa två fenomen existerar på delvis olika villkor och att man i vissa fall kan skilja mellan dem. En hel del svenska lånord har bytt ut eller försvenskat suffixet, som t.ex. *virtuell* (virtu-al), *kreativ* (creati-ve) samt *teknologi* (techno-logy). Det som man med säkerhet kan säga är att en del av de lånord vars främmande ändelse

ersatts med ett svenskt suffix också lätt bildar avledningar i svenskan. Detta gäller t.ex. ordet *flexibel* (se tabell 5.7).

I tabell 5.8 ses exempel på lånade verb med suffix ur materialet. Lånade verb böjs alltid enligt första konjugationen i svenskan, liksom också alla nybildade verb i svenskan (se också Hultman 2003: 157). Suffixet *-era* betraktas normalt som ett avledningssuffix, och Hultman (2003: 148) påpekar att ”de flesta verben på *-era* är lånord eller är bildade på grundord som är lånord”. Första konjugationen är den enda produktiva konjugationen i svenskan.

Tabell 5.8 Suffix hos lånade verb i materialet

<i>suffix</i>	<i>engelsk form</i>	<i>svensk form</i>	<i>Ordklass</i>
-ate/-era	discriminate	diskriminera	Verb
-ize/-era	minimize	minimera	verb

Med avstamp i föregående diskussion kommer jag i det följande att gå in på hur produktiva lånorden är vad gäller avledningssmönster. Eftersom mitt eget material är så begränsat kommer jag att använda mig av material från Språkbanken.

5.4.4 Äldre lånord och avledningar av dessa

I det följande ska jag diskutera de lånord som uppvisar mest produktivitet och variation när det gäller avledningsformer i mitt material, samt vilket år avledningarna av lånorden för första gången belagts i svenskan (enligt NEO), se tabell 5.9. Ett streck i respektive kolumn markerar att NEO inte anger vilket år ordet är belagt.

Mitt tidningsmaterial är för begränsat för att jag ska kunna ge en fullständig beskrivning av hur ordbildningsprocessen för lånord går till i svenskan. Mitt syfte med denna genomgång är snarare att visa vilka lånord som uppvisar mest variation när det gäller ordbildning i materialet, samt med hjälp av åldern på avledningarna säga något om hur ordbildningen gått till diakroniskt.

Jag har kontrollerat alla lånord i tabell 5.9 i Nationalencyklopedins ordbok (NEO) för att jag ska kunna avgöra när ordet belagts för första gången. Ordet kan naturligtvis

ha existerat före det i talspråk. Det är också möjligt att avledningar till lånord bildas nästan genast i svenskan, även om avledningen beläggs först ett eller ett par år efter den inlånade formen. Som tabell 5.9 visar är substantivet *fokus* belagt 1965, medan avledningen *fokusera* belagts först två år efter det, 1967.

Tabell 5.9 Exempel på äldre lånord och avledningar av dessa samt årtal för första belägg

<i>substantiv</i>	<i>belagt år</i>	<i>verb</i>	<i>belagt år</i>	<i>adjektiv/ particip</i>	<i>belagt år</i>
bokning	-	boka	1946	bokade	-
design	1948	designa	1960	designade	-
digitalisering	-	digitalisera	1977	digital/digitaliserad	1960/-
diskriminering	1948	diskriminera	1948	diskriminerad	-
dopning/doping	1950/ 1930	dopa	1939	dopad	-
flexibilitet	1963	flexa	1972	flexibel	1964
fokusering/fokus	-/1965	fokusera	1967	fokuserad	-
kloning/klon	-/1915	klona	1968	klonad	-
leasing	1965	leasa	1966	leasad	-
mobbing/mobbar	-	mobba	1969	mobbad	-
programmering/ program	-/1960	programmera	1954	programmerbar/ programmerad	-
rankning	-	ranka	1949	rankad	-
stress	1954	stressa	1962/1959	stressad/stressig/ stressande	-/1967/-
uppbackning	1973	backa upp	1949	uppbackad	-

Av tabell 5.9 framgår vilka de 14 lånord är som uppvisar mest variation när det gäller avledningsformer i materialet är, samt årtal för det första belägget på dessa i svenskan. Alla lånord i tabell 5.9 har fått 5 belägg eller fler i materialet. Ordet *boka* hade med alla avledningar över 90 belägg. Årtalen med fet stil anger när den första avledningen av ett specifikt ord kommit in i svenskan.

Det som man kan konstatera är att en del avledningar av engelska lånord verkar ha blivit mycket produktiva i svenskan. Detta kan vara ett tecken på att avledningarna är väl integrerade och etablerade. Alla lånord i tabell 5.9 finns belagda i SAOL 13. Det kan

dock vara svårt att avgöra vilken av avledningarna av ett ord som lånats in från engelskan, om man ponerar att avledningarna (åtminstone en del av dem) bildats efter att ordstammen kommit in i svenskan. Vilket ord som kan betecknas som ordstam, eller det ord från vilket de andra orden avletts, kan eventuellt avgöras genom att kontrollera när ordformerna belagts i svenskan första gången. Av tabell 5.9 framgår att det är i allmänhet substantiven som lånas in först, och därefter skapas avledningar av dessa (eller så lånas avledningarna in senare). T.ex verben *programmera* och *backa upp* har uppenbarligen lånats in före sina substantivavledningar *program* och *uppbäckning*. På samma sätt har substantivet *design* enligt NEO belagts i svenskan 1948, medan verbet *designa* har belagts 1960. Substantivet *doping* belades 1930, verbet *dopa* 1939, samt *dopning* på 1950-talet.

Graedler (1998) hävdar att många avledningsprocesser är mycket produktiva, och skiljer sig från typiska böjningsmönster i det att formerna är lexikaliserade i högre grad. I och med lexikaliseringsprocessen tenderar lånorden också att integreras i hög grad. Som tabell 5.9 visar är det i första hand verb- och substantivavledningar som lexikaliseras och därmed beläggs i SAOL. Adjektiven i tabell 5.9 bildar i första hand particip.

5.4.5 Yngre lånord och avledningar av dessa

För jämförelsens skull är det relevant att diskutera några av de lånord i materialet som (ännu) inte i så stor utsträckning bildar avledningar i svenskan, se tabell 5.10.

Det som genast kan konstateras är att dessa avledningar som är mindre frekventa, har kommit in i eller bildats i svenskan senare än de mer frekventa i tabell 5.9. De ord som är markerade med fet stil är exempel på lånord i mitt material. De som är markerade med kursiv är avledningar som är belagda i svenskan (SAOL 13). Detta faktum stöder tanken om att lånord ofta anpassas formellt till låntagarspråket och därmed bl.a. blir frekventa ordbildningsmässigt efter att de funnits i låntagarspråket en tid (Graedler 1998).

De ord som är markerade med en asterisk (*) i tabell 5.10 finns (ännu) inte belagda i någon svensk ordbok. Det är möjligt att de lånord som är markerade med fet stil i tabellen med tiden blir frekventa i den svenska ordbildningen – vilket kunde leda

till att avledningar som **hottis*³⁹ eller **rappig* skulle skapas. Nedanstående citat ur mitt material, exempel 5-1, är en ovanligt kreativ avledning – Power Clubbare – som är avledd av namnet Power Club. Således är en Power Clubbare en person som är medlem i den klubben.

5-1 Hela lokalen kommer att vara reserverad för *Power Clubbare*. (VBL sept 2000)

Avledningen har sannolikt bildats i analogi med avledningar som *skidåkare*, *rappare* och *rockare* (se också Graedler 1998: 188).

Tabell 5.10 Exempel på yngre lånord och avledningar av dessa samt årtal för första belägg

<i>Substantiv</i>	<i>belagt år</i>	<i>verb</i>	<i>belagt år</i>	<i>adjektiv/particip</i>	<i>belagt år</i>
indroppande	-	droppa in	1963	*indroppad	
<i>draft</i>	-	<i>drafta</i>	1987	draftad	-
<i>fleece</i>	1991	*fleecca		fleecig	-
<i>flopp</i>	1964	floppa	1971 (NO)	*floppad	-
*hottis		hotta (upp)	1987	<i>hot/upphottad</i>	1995/1930
<i>kitsch</i>	1951	*kitscha	-	kitschig	1987
<i>rap/rappare</i>	1980-talet	rappa	1980-talet	*rappig	-
<i>research</i>	1960-talet	researcha	-		
<i>scanner</i>	1960-talet	scanna	1960-talet		
*slimming	-	*slimma	-	slimmad	1968
*softning	-	<i>softa</i>	1997	softad	1953
*taggning	-	<i>tagga</i>	1960-talet	taggad	1995

³⁹ Ordet *hottis* finns i finsk slang och ungdomsspråk och betyder ”snygg ung man”.

Enligt Graedler (1998: 173) lexikaliseras avledningar av lånord oftare än böjda former. Av avledningarna i tabell 5.10 kan *tagga/taggad* (i betydelsen *förse med språkliga markeringar*) betraktas som relativt lexikaliserade former. Eventuellt kan också *softa* (i betydelsen *ta det lugnt, koppla av*) uppfattas som lexikaliserad i viss mån.

En del av lånorden i tabell 5.10 är fortfarande så nya i svenskan att de ännu inte integrerats helt i det svenska avlednings- och böjningssystemet. En annan aspekt som bör beaktas är att dessa lånord förmodligen används framför allt i talspråk eller uppfattas som stilmässigt vardagliga, just pga. att de ännu inte är så etablerade i svenskan.

Enligt Graedler (1998) är det mer sannolikt att lånord som används frekvent integreras snabbare än lånord som används mindre frekvent. Detta innebär således att lånord sannolikt med tiden blir avledningsmässigt mer produktiva om ordet används tillräckligt frekvent. Detta gäller t.ex. *rappa*, *skanna* och *tagga*. Dessa lånord anknyter till fenomen som har varit aktuella en längre tid.

5.4.6 Inlånade avledningssuffix

Vi har konstaterat att det vanligen är ordstammen som lånas in från det främmande språket först, och senare lånas avledningarna. Därefter integreras ordstammen i låntagarspråket och bildar avledningar med mottagarspråkets avledningssuffix (Graedler 1998).

För att få en mer detaljerad bild av detta har jag valt att studera sju adjektiv (se tabell 5.9 nedan) som förekommer både som engelska ord och som anpassade former i svenskan. Dessa har belagts i svenskan vid olika tidpunkter. Jag ville ta reda på om engelska adjektivsuffix lånas in i svenskan eller om det främmande suffixet byts ut till ett svenskt sådant.

Det tycks finnas en tendens i modern svenska och norska (Graedler 1998) till att också avledningsändelser i viss mån lånas in från engelskan. Man kan t.ex. se att en del adjektiv som vanligen avleds på svenskt vis ibland behåller sin ursprungliga, främmande slutled. Den svenska avledningsändelsen *-ig* är alltså inte längre nödvändigtvis lika produktiv i nya lånord som den varit i äldre lånord. De äldre lånorden *sexy*, *sporty* och *trendy* avleddes tidigare enligt det svenska

avledningssystemet till *sexig*, *sportig* och *trendig* i svenskan, medan de nyare lånen *corny*, *dirty*, *flashy* och *funky* många gånger lånas in tillsammans med suffixet, se tabell 5.11:

Tabell 5.11 Översikt över antal belägg på sju engelska adjektiv med deras svenska motsvarigheter

<i>Engelskt/svenskt adjektiv</i>	<i>Belagt år</i>	<i>Antal belägg</i>
corny/cornig	-	1/-
dirty/dirtig	-	8/-
flashy/flashig	1992 (flashig)	-/4
funky/funkig	-	5/2
sexy/sexig	1943 (sexig)	1/82
sporty/sportig	1927 (sportig)	-/42
trendy/trendig	1979 (trendig)	-/124

Av de fyra lånorden *corny*, *dirty*, *flashy* och *funky* ovan fick jag träffar i Språkbanken på alla engelska varianter utom *flashy*. Två svenska varianter; *flashig* och *funkig* gav träffar, se exempelsats 5-2 nedan. Sökningen gjordes i korpusen Svenska Dagbladet 2000 på Språkbanken.

5-2 Musiken stod alltid nära, och när nu äntligen Voodoo släpps är det som att höra en *funkig* lektion om hela den svarta musikhistorien.

En orsak till att *flashig* fått en viss genomslagskraft kan vara att det är lätt att kombinera den svenska adjektivändelsen *-ig* med den engelska stammen *flash*. Detta gäller möjligen också de äldre adjektiven, t.ex. *trendig*, *sportig*. De engelska stammarna som t.ex. *corn-* och *dirt-* har inte fått genomslag med svenska avledningsändelser (*corn-ig* och *dirt-ig*), utan tenderar att användas i svenskan enbart med det engelska avledningssuffixet *-y*. En orsak till detta kan vara att orden är relativt tillfälliga lån och därför ännu inte är etablerade och formellt integrerade i svenskan. Orden har t.ex. ännu inte belagts i SAOL 13.

En annan orsak kan vara den engelskkunnige språkbrukarens ovilja att kombinera engelska och svenska morfem – det är lättare att låna in hela adjektivet än att byta ut det engelska suffixet och ersätta det med ett svenskt. Det är för övrigt också möjligt att de äldre avledningarna (t.ex. *trendig*) skapades i svenskan, från det engelska lånordet *trend*, i stället för att lånas in separat, efter att grundformen lånats in. De nyare adjektiven lånas förmodligen direkt in i svenskan som engelska avledningar (t.ex. *corny*, *dirty*).

Också när det gäller substantivavledningar, framför allt *-ing*-avledningar, finns det en stark tendens att använda engelska former i svenskan. De engelska orden på *-ing* försvenskas inte längre i samma utsträckning som tidigare till *-ning*, utan behåller sin ursprungsform. Vissa äldre lånord har etablerats relativt väl med *-ning*-form, som t.ex. *bokning*, *dopning* och *rankning* men dessa vacklar ofta mellan *-ing* och *-ning*. Lånord som exempelvis *sliding*, *leasing*, *dating*, *timing* och *trading* kan inte användas som försvenskade former med *-ning*⁴⁰.

5.4.7 Konklusioner

När det gäller hur engelska lånord bildar avledningar i svenskan har jag således fått följande resultat:

- De lånade substantiven uppvisar den största variationen för avledningsändelser (eller ersättande suffix) i svenskan. Sannolikt är den enkla anledningen att substantiven utgör proportionellt den största gruppen lånord av alla ordklasser och uppvisar därmed också inom gruppen en viss heterogenitet som kräver en större variation av anpassningsmöjligheter än t.ex. verb.
- Lånordens ålder, etablering och frekvens har betydelse för hur stor variation lånorden uppvisar när det gäller avledningsprocessen. Äldre, etablerade och mer frekventa lånord avleds mer varierat i svenskan än yngre, oetablerade och icke frekventa lånord. Detta resultat stöder resultaten i Graedlers studie (1998).
- Vissa adjektiv behåller sitt engelska adjektivsuffix också när de lånas in i svenskan. Detta sker dock ännu inte enligt ett regelbundet mönster i svenskan och kan således betraktas som mer eller mindre tillfälliga företeelser.

⁴⁰ Ordet *timing* får suffixet *-ning* i sin ortografiskt anpassade form *tajmning*.

På basis av ovan nämnda resultat kan man således se en tendens till att en del engelska lånord inte integreras i det svenska ordbildningsmönstret, åtminstone inte genast som de tas in i svenskan. Detta gäller framför allt vissa adjektiv (*corny, funky*) och vissa lånord som slutar på -ing (*doping*). Graedler (1998) fann en liknande tendens i sin studie av lånord i norskan. Förmodligen kommer dessa ord att behålla sitt engelska suffix, och således undvika en hundra procentig formell integrering i svenskan.

5.5 Lånade substantiv och genustilldelning

I det följande diskuterar jag genustilldelning och pluralböjning för de lånade substantiven i mitt material.

Syftet med detta kapitel är att utreda vilka faktorer som är relevanta för vilket genus i första hand engelska lånord tilldelas i svenskan. Genustilldelning av lånord i svenskan har studerats av Kuhn (1985) och Kilarski (1994, 2004), medan Graedler (1998) har undersökt genustilldelning av norska lånord. Jag kommer i första hand att stöda mig på Graedler och Kilarski i denna delstudie.

5.5.1 Genustilldelning av lånade substantiv

I diskussionen om morfologisk anpassning av lånord är genustilldelning av lånade substantiv väsentlig. Det antas allmänt att ett lånord inte genast tilldelas genus i låntagarspråket, utan att ordet inledningsvis undviker genustilldelning, eller att genus i början vacklar mellan utrum och neutrum (Graedler 1998: 147).

Man kan naturligtvis fråga sig om det finns lånord som aldrig tilldelas genus – många lånord i svenskan anpassas ju inte heller t.ex. ortografiskt. Kuhn (1985: 291) påpekar dock att behovet av att tilldela främmande ord ett konstant genus är starkt eftersom ”genus som grammatisk kategori är så djupt förankrat [i svenskan]”.

Exempel 5-3, 5-4 och 5-5 nedan illustrerar tilldelning av utrumgenus hos några belägg i mitt material. I svenskan verkar det finnas en påfallande tendens till att både tillfälliga lånord och lånord som i övrigt inte är ortografiskt anpassade tilldelas genus.

5-3 Gå till *smurfalizern*. (VBL september 2000)

5-4 Numera kan ”*spreaden*” vara så liten som en cent. (VBL september 2000)

5-5 Ingen omöjlighet med tanke på att norrmannen startade i pole position i båda *racen*. (Göteborgsposten september 2000)

Genustilldelning av lånord är en komplicerad process som diskuterats omfattande i forskningslitteraturen. De faktorer som påverkar tilldelning av genus har diskuterats av bl.a. Rûke-Dravina (1969), Poplack et. al (1988 och 1988) samt Carstensen (1980). Graedler (1998) och Schmidt (1982) har ingående behandlat genustilldelning för lånord i norskan. Också Kilarski (1994, 2004) har utrett och jämfört genustilldelningen av substantiv i alla de nordiska språken, inklusive svenskan. Chrystal (1988: 85) berör fenomenet flyktigt – hon konstaterar endast att engelska substantiv i svenskan oftast tar n-genus (utrum). Edlund & Hene (1992: 111) diskuterar kort genustilldelningen i svenskan. En preliminär version av denna studie om genustilldelning av lånord har publicerats som Mickwitz (2008b).

Stene (1945), som undersökt genustilldelning av lånord i norskan, påpekar att om ett lånord saknar genustillhörighet i det mottagande språket eller om substantivet vacklar angående genustillhörighet, är det ett tecken på en låg integrationsnivå hos substantivet. Traditionellt har man utgått från att det i första hand är reglerna för genustillhörighet i låntagarspråket, inte reglerna i det långivande språket, som bestämmer vilket genus lånorden får (Winford 2003: 49), men andra faktorer kan också spela in.

Många forskare har alltså undersökt vilka faktorer som påverkar vilket genus främmande substantiv får i ett låntagarspråk. Jag sammanfattar i nedanstående uppställning de faktorer som ansetts som de mest relevanta för tilldelning av genus i tidigare undersökningar.

1. **Referentens kön** – t.ex. lånord med animat referent får utrum i svenskan. (Poplack et. al 1988, Kilarski 2004, Graedler 1998).
2. **Vissa morfologiska drag** – t.ex. lånord med suffixen -ing, -tion får utrum i svenskan. (Rûke-Dravina 1969: 55ff, Graedler 1998)
3. **Synonymi/association till ord i mottagarspråket** – t.ex. att det engelska ordet *cape* får utrum för att det är delvis synonymt med och associeras till svenskans *kappa*. (Bergman 1962, Rûke-Dravina 1969: 55ff)

I det följande diskuterar jag de principer för genustilldelning av lånord som framkommit och tillämpats inom kontaktlingvistik. Inga djupare undersökningar om tilldelningen av genus hos främmande ord i svenskan har gjorts bortsett från Kuhns (1985) korta diskussion om genustilldelning i ett historiskt perspektiv och Kilarskis (2004) jämförelse av genustilldelningen av lånord i de nordiska språken.

Den här framställningen utgörs främst av en jämförelse av Graedlers (1998) och Kilarskis (1994, 2004) resultat med mina egna. Målet med studien är att försöka förklara varför de lånord som förekommer i mitt material har tilldelats ett specifikt genus. Det bör dock påpekas att Graedler behandlar genustilldelning i norskan – och norskans och svenskan genussystem överensstämmer bara delvis.

5.5.2 Fördelningen mellan neutrer och utrer i materialet

Det är ett allmänt faktum i många språk att genustilldelningen av lånord – men också genusfördelningen rent allmänt för substantiv i ett specifikt språk – är oproportionell. I svenskan har vi noterat att 75 % av alla substantiv är utrer, och resten, en fjärdedel är neutrer. Graedler (1998: 153) ger i sin avhandling en översikt av ett antal undersökningar och vilket resultat de kommit fram till ifråga om genustilldelning av lånord i norskan, och det visade sig att upp till 90 % av lånorden tilldelades utrum⁴¹. I Graedlers (1998: 153) material hade 87 % av substantiven tilldelats utrumgenus.

I mitt material förekommer 181 ordtyper (lexem) med påvisbar genustilldelning, d.v.s. det framkommer av satsen som substantiven ingår i, vilket genus lånordet har tilldelats. Närmare 90 % av de lånade substantiven i materialet har tilldelats utrumgenus (se tabell 5.12).

Tabell 5.12 Genustilldelning av lånord i materialet

<i>Genustilldelning av lånord</i>	(N=181)
Utrum	162 (89 %)
Neutrum	19 (11 %)
Summa	181 (100 %)

⁴¹ Se Stene (1945).

Det finns således en tendens att lånord tilldelas utrum i högre grad än inhemska substantiv. Det finns en allmän uppfattning inom kontaktlingvistikerna att det är en regel att engelska lånord i allmänhet blir utrer – och att lånorden får neutrumändelse enbart om de är på något sätt ”markerade” (se t.ex. Haugen 1969: 448, Schmidt 1982: 361, Hansen 1995: 25 och Graedler 1998: 148). Detta innebär således att utrum är det ”omarkerade genuset”, som lånorden som regel får. Kilarski (2004: 59) har definierat utrum som ett slags ”default-genus” och när detta default-genus identifierats i ett specifikt språk, behöver man bara skapa regler för när ett lånord tilldelas de(t) andra genusen(-et), d.v.s. neutrum för svenskans del.

En förklaring till varför lånord tenderar att föredra ett specifikt genus presenteras av Heine (1968: 136) som framhåller principen om automatisk allokering (eng. *automatic allocation*), d.v.s. att substantiv fördelas på ett visst sätt pga. det faktum att de är lånord och därmed kan karakteriseras på ett annat sätt än inhemska ord. Att lånord skulle kunna grupperas i en kategori med sådana gemensamma nämnare att dessa skulle kunna orsaka tilldelning av ett specifikt genus måste dock avfärdas som relativt ohållbart. De engelska lånorden i allmänhet – och lånord i svenskan – utgör en mycket heterogen grupp, som i en del fall påminner om inhemska ord när det gäller ortografi, morfologi och fonologi – och i andra fall avviker helt i fråga om dessa.

Bl.a. Graedler (1998: 148) förhåller sig mycket skeptiskt till kategoriseringen av utrum som omarkerat och neutrum som markerat genus, och hävdar att de ojämna proportionerna av ord som hör till den ena typen enbart är ett tecken på att reglerna för genustilldelning för norska substantiv helt enkelt är formade så att utrum föredras fram om neutrum, vilket leder till att också lånord i första hand blir utrer⁴². Dock verkar det som sagt som om genusproportionerna för lånorden är ännu mer ojämna än för de nativa substantiven i norskan eller svenskan (om man antar att proportionerna för genustilldelning är ungefär desamma i de två språken). Graedlers förklaring håller inte helt sträck – eftersom det finns en tydligare tendens för lånorden att få utrum än det finns för de nativa substantiven.

Kilarski (2004: 61) kritiserar också principen om omarkerat genus, och kallar principen för en skräpkorgskategori (eng. *dustbin category*). Framför allt framhåller han att principen om markerat genus tenderar att bli ett sista försök till förklaring till varför ett enskilt substantiv tilldelats ett visst genus om ingen annan förklaring håller sträck.

⁴² Andra forskare har också påpekat det samma, t.ex. Weinreich (1953) samt Welna (1976).

Man bör enligt min mening se genustilldelning av lånord ur ett diakroniskt perspektiv; det ligger eventuellt i svenskans utveckling att allt fler nya substantiv (också sådana som har nativ grund) tilldelas utrum. Svenskan kan således vara på väg mot att förlora sitt neutrumgenus och därmed bli ett språk med enbart ett genus - såsom engelskan (se också Kilarski 2003). Om detta sker är en av orsakerna sannolikt engelskans påverkan. Det är enligt Corbett (1991: 316) inte helt ovanligt att språk förlorar ett genus.

Ett lånord kan också byta genus efter att ha funnits en tid i låntagarspråket. Schmidt (1982: 362) påpekar t.ex. att engelska lånord som i Stenes (1945) undersökning av norskan hade tilldelats neutrum senare har bytt genus och blivit utrer. Det finns också exempel på franska lånord som efter en längre tid i svenskan bytt genus (Kuhn 1985).

Som jag visat ovan är fördelningen mellan utrer och neutrer den samma i svenskan som i andra nordiska språk, bl.a. norskan. I följande avsnitt kommer jag att studera på vilket sätt semantiska och formella faktorer har relevans för genustilldelningen av lånord i svenskan.

5.5.3 Principer för tilldelning av genus

I studier av hur lånord tilldelas genus har man utgått från olika faktorer, eller principer, som har visat sig ha en betydelse för vilket genus det lånade substantivet tilldelas. I första hand har man utgått från formella och semantiska kriterier (Kilarski 2004, Graedler 1998).

5.5.3.1 Semantiska faktorer

I detta kapitel diskuterar jag olika typer av semantiska kriterier för tilldelning av genus. Den semantiska principen utgår från att genus tilldelas lånord på basis av olika betydelsekriterier. De semantiska faktorerna har ansetts som ytterst relevanta för hur substantiv tilldelas genus (bl.a. Kilarski 2004: 32, Corbett 1991: 8).

Kilarski (2004: 32) påpekar att alla genussystem är i någon form baserade på semantiska aspekter – dvs. att det inte finns några system för genustilldelning som enbart skulle basera sig på formella kriterier. Detta innebär alltså att redan substantivets

betydelse eller referentens kön kan vara tillräckliga för att bestämma genustillhörighet på en stor del av lånorden⁴³.

I följande avsnitt diskuteras tre semantiska faktorer som har en betydelse för hur lånorden tilldelas genus: referentens kön, semantiska fält och synonymi.

5.5.3.1.1 Animata substantiv – referentens kön

Kilarski (1994, 2004) och Graedler (1998) har noterat en stark korrelation mellan animata substantiv (s.k. *naturligt genus*⁴⁴) och tilldelning av utrum. Animata substantiv betecknar i allmänhet människor, samt djur med ”själ”, och är i svenskan oftast utrer (Hultman 2003: 48). Lånade substantiv i svenskan som refererar till varelser med ”tanke och själ” blir således också utrer. Bara i undantagsfall noterar Kilarski (1994: 49) att animata substantiv i svenskan får neutrum; *ett fans, ett skinhead*.

I mitt material finns det ett klart samband mellan animata lånord och tilldelning av utrum – alla animata substantiv med ett undantag är utrer: *seaman, champion, couch, ”cold fish”, cockney, entreprenör, fighter, forward, groupie, guide, guru, hip-hopare, hårdrockare, joggare, kosmonaut*⁴⁵, *klon, lippizzaner*⁴⁶, *populist, profil, rappare, receptionist, supporter, terminator, trainee, underdog, sponsor* och *vegan*. Endast lånordet *fan* är neutrum.

Också tillfälliga och helt oetablerade animata lånord får synbarligen automatiskt utrum i svenskan. t.ex. nominalfrasen ”*ablebodied seaman*” i följande sats, exempel 5-6:

5-6 Vem av oss musarmade webbgastar har exempelvis hört talas om en ”*ablebodied seaman*”? (Dagens Nyheter 2000)

Kilarski (1994: 157) påpekar dessutom att det engelska suffixet *-man* ofta associeras med det motsvarande suffixet *-man* i svenskan, vilket alltid resulterar i att ordet blir utrum. Orsaken till att animata lånord grupperar sig så tydligt som utrer är sannolikt att det finns en allmän motvilja mot att kategorisera varelser som ”ting” (t-ord) – och för att de animata substantiv som är neutrer ofta har en pejorativ klang (jfr *ett skinhead*) (se också Källström 1996: 153).

⁴³ Se t.ex. Kilarski (1994).

⁴⁴ Kilarskis begrepp (1991: 47).

⁴⁵ Ryskt lånord.

⁴⁶ Hästras.

5.5.3.1.2 Grupperingar av substantiv – semantiska fält

Både Kilarski (1991: 51) och Graedler (1998: 157) diskuterar grupper av lånord som kategoriseras under ett övergripande begrepp. I allmänhet är de lånord som hamnar under en s.k. täckterm (cover term) utrer i svenskan, men semantiska fält med neutrer kan också urskiljas. Kilarski (2004: 141) noterar t.ex. att utrer dominerar i alla semantiska fält förutom när det gäller kollektiva substantiv, som t.ex. *fluff* och *cluster*. Kilarski (2004: 141) fann också två andra semantiska fält som i synnerhet innehöll lånord som tilldelats neutrum; **substanser** (som t.ex. *cellofan* och *naftalen*) samt **områden och byggnader**. I mitt material finns ordet *dagcenter* som exempel på det senare semantiska fältet. Ett annat plausibelt temaområde med lånord som tar neutrum är *måttenheter*, som t.ex. *pack* och *set*.

Graedler (1998: 157) urskiljde följande grupper av lånord som tar utrum; musikgenrer (*pop*, *jazz*), kläder (*blazer*, *pyjamas*) och drycker (*irish coffee*, *milkshake*). Kilarski (1991: 52) nämner förutom dessa också bl.a. spel och sporter (*basket*, *bingo*, *bowling*) och båtar (*trålare*).

I mitt material har jag kunnat urskilja följande grupper av lånord som alla tilldelats utrum: **sporter och spel**; *basket*, *bingo*, *boule*, *speedway*, **drycker**; *calvados*, *cappuccino*, *cola*, *macchiato*, *milkshake*, **mat**; *chutney*, *pizza*, *kassler*, **kläder**; *jeans*, *polo*, *bikini* **sjukdomar**; *salmonella*, *stroke*, **bilmärken eller andra beteckningar på bilar**; *fiat*, *turbo*, *kombi*, **material**; *plywood*, *polyester*, **farkoster**; *jet*, **musikstilar**; *pop*, *minimaltechno*, **underhållning och liknande**; *pizzeria*, *pub*, *talkshow*, samt olika typer av **apparater eller andra tekniska attiraljer (både abstrakta och konkreta substantiv)**; *game pad*, *grill*, *missil*, *handsfree*, *kassett*, *stereo*, *video*, *teve*, *webb*, *satellit* och *zoom*.

Det är inte omöjligt att formella regler för genustilldelning i större utsträckning än semantiska styr vilket genus en del av de ovan nämnda orden tar. En del av lånorden är förkortningar av sammansättningar och tar därför samma genus som slutleden: t.ex. *stereo-*, *video-* och *tv-*apparat. Man talar alltså om *stereo-n* och *video-n* i stället för stereo-apparaten och video-apparaten. Substantiven *pizzeria*, *pub*, *talkshow*, *kassett*, *satellit*, *missil* och *grill* får alla pluraländelsen *-ar*, *-er* eller *-or*, vilket har visat ha ett starkt samband med utrumgenus.

Semantiska fält kan dock fungera som en relevant förklaring till varför vissa lånord tar utrumgenus, speciellt om det semantiska fältet är tydligt och har en klar

avgränsning. Detta gäller enligt mig framför allt de semantiska fälten **sjukdomar**, **mat** och **dryck**, **kläder** och **sporter**. Även om det verkar finnas en tendens till att olika slag av t.ex. apparatur tilldelas utrum, är det semantiska fältet alltför heterogent för att man trovärdigt ska kunna förklara varför just dessa substantiv blir utrer.

5.5.3.1.3 Synonymer

När det gäller semantisk likhet verkar det i tvåspråkiga samhällen finnas relevans i det att synonymer har samma genus (Haugen 1969). För svenskans del har Bergman (1962: 9) noterat att flertalet lånord får n-genus, vilket han förklarar med att det är ”tydligt att det neutrala genuset i regel bestäms av associationen till svenska ord med samma betydelse”. Rent allmänt verkar det inom forskningen finnas en stark tendens till att förklara genustilldelning med hjälp av synonymi mellan de två inblandade språken (Corbett 1991: 75). Och som också Graedler påpekar (1998: 164) är det naturligt att det måste finnas någon typ av parallellitet mellan synonymer; i svenskan t.ex. *design* och *formgivning* eller *bodyguard* och *livvakt*.

Ett problem som Graedler (1998: 164) tar upp är att det sällan finns synonymer till de engelska lånorden eftersom ord ofta lånas för att fylla en lexikal lucka i mottagarspråket. Detsamma gäller i någon mån också för svenskan (se bl.a. Edlund & Hene 1992: 71). Kilarski (1994: 54) löser problemet delvis genom att dela in synonymerna i två grupper; 1) helt semantisk motsvarighet⁴⁷ och 2) delvis semantisk motsvarighet. Kuhn (1985: 300) nämner också semantisk likhet som en orsak till att vissa ord får ett specifikt genus, t.ex. bakom *beach*, *pub* och *show* finns *strand*, *krog* och *föreställning*.

Graedler (1998: 166) konstaterade dock att lånordens genus i hennes material överensstämde rätt väl med genus för de norska synonymerna. Men hon noterade dock ett undantag. Framför allt ökade *inte* chanserna för att ett lånord skulle få utrum i norskan, om det fanns en norsk synonym med utrum. I fråga om neutrer fanns det dock en klar korrelation mellan att lånordet fick neutrum om det fanns en neutrumsynonym. Kilarski (2004: 143) noterar det helt motsatta för svenskans del – lånade substantiv blir

⁴⁷ Detta med hur ordpar (lånord + inhemska motsvarighet) överlappar och motsvarar varandra semantiskt har också diskuterats ingående i Mickwitz (2006). Kilarskis (1991) grupp med helt semantisk motsvarighet bör dock kritiseras eftersom det är osäkert om fullständiga synonymer överhuvudtaget existerar (se t.ex. Graedler 1998: 164).

utrer enbart om det finns en synonym som är utrum – och i detta fall är också den övervägande delen lånord utrer (trots att de har en synonym som är neutrum). Om det inte finns en synonym på svenska tenderar de i högre grad att ta neutrum.

Det är relativt lätt att hitta (mer eller mindre) motsvarande svenska synonymer till en stor del av lånorden. Också lånordens genus i mitt material stämmer rätt väl överens med genus för deras synonymer. Följande lånord med svensk synonym är alla utrer: *assist/passning*, *bag/väska*, *beat/rytm*, *box/låda*, *counselling/rådgivning*, *design/formgivning*, *disk (diskett)/skiva*, *expo/utställning*, *manual/handbok*, *monitor/skärm*, *display/skärm*, *talkshow/föreställning*, *policy/princip*, *swimmingpool/simbassäng*, *spread/spridning*, *story/historia*, *access/tillgång*, *mountainbike/cykel*, *karisma/utstrålning*, *air/stämning*, *tejp/klisterremsa*, *catwalk/scen* eller *gång*, *site/plats*, *hype/entusiasm*, *date/träff*, *cred(ibility)/trovärdighet*, *whip*, *bird/fågel*, *short board/bräda* och *centre court/bana*.

De lånade neutrer som har synonym med motsvarande genus är *team/lag*, *tiebreak/avbrott*, *stunt/trick* och *sound/ljud*. Notera också att engelska lånord som relaterar till svenskans N⁴⁸ *lopp*, tenderar att tilldelas neutrum; *derby*, *race*, *medley*.

Lånord vars genustillhörighet inte kan förklaras med hjälp av synonymer med nativ motsvarighet är bl.a. N *album*/U⁴⁹ *skiva*, U *boom*/N *uppsving* (men dock U *uppgång*), N *heat*/U *omgång* (se ovan).

Andra faktorer torde vara mer relevanta för genustilldelning än synonymer. För vissa lånade substantiv är det relativt lätt att hitta synonymer ur båda genuskategorierna; t.ex. är neutrumordet *tillträde* en synonym till utrumordet *access*, neutrumordet *läge* en synonym till utrumordet *site*, och neutrumordet *rullbräde* är den synonym som ofta används för utrumordet *skateboard*. Detsamma gäller omvänt för neutrumordet *tiebreak*, för vilket utrumordet *paus* också är en synonym.

Faktum är dock att språkbrukaren antagligen i någon mån associerar till ett svenskt ord eller en svensk synonym när det främmande ordet tilldelas genus, vilket kan illustreras med exempel 5-7 ur mitt material:

5-7 ... hos 7000 den unika *Load Monitor* (Vasabladet april 1975)

⁴⁸ Neutrum

⁴⁹ Utrum

Genustilldelningen i fallet ovan har sannolikt skett utgående från det genus ordet *monitor* har, dvs. utrum. Men exempel 5-8 visar en annan intressant tendens – även om ett lånord kan vara helt oetablerat i svenskan, kan det lätt tilldelas genus om det finns formella eller semantiska paralleller mellan lånordet och ett svenskt ord. Exemplet är taget från Språkbanken på nätet:

5-8 ... om någon t.ex. vill bygga en *carport* (Göteborgsposten 2001)

Här associeras troligen det engelska ordet *carport* till det svenska ordet *U port*, därför tilldelas *carport* utrum i svenskan.

Synonymi kan i vissa språk ha en större betydelse för tilldelning av genus hos lånord än hos inhemska ord (Corbett 1991: 77). Ur ett språkbrukarperspektiv är det dock sannolikt att synonymi har en viss relevans: det är troligt att språkbrukaren associerar till ett svenskt ord med åtminstone delvis samma betydelse när han eller hon tilldelar det främmande ordet genus.

5.5.3.2 Formella faktorer

Formella faktorer har också visat sig vara relevanta för vilket genus ett lånord får i svenskan. De formella faktorerna som kan bestämma tilldelning av genus är enligt Kilarski (1991: 60) grammatiska, morfologiska, fonetiska och grafemiska drag hos substantivet. Jag kommer i det följande att diskutera vilken betydelse fonologiska och morfologiska kriterier, samt homonymi, har för tilldelning av genus.

5.5.3.2.1 Rim och andra fonologiska likheter

Till de fonologiska kriterierna hör t.ex. **stavelserim**, dvs. att lånorden får samma genus som ett inhemskt ord som till sin fonologi har vissa likheter med lånordet, men som semantiskt är helt orelaterat till detta. Haugen (1969) är en förespråkare för att genus kan tilldelas på basis av fonologiska likheter mellan lånorden och svenska ord, som t.ex. att det engelska lånordet *crew* har fått samma genus som norskans *bru* (brygga) och *ku* (ko) för att det engelska ordet rimmar på dessa. Stavelserim som relevant faktor för genustilldelning verkar vid första anblicken långsökt. I en diskurs där språkbrukaren

inte har kunskaper i det främmande språket – och därför inte kan associera det främmande ordet till ett semantiskt motsvarande ord i modersmålet – kan dock ett inhemskt ord med samma formella struktur som det främmande ordet utgöra en modell för vilket genus det främmande ordet får – speciellt i tal. Å andra sidan lever de nordiska språkbrukarna nuförtiden i ett språkklimat där det är svårt, närapå omöjligt, att undgå engelskan (se också Nyström Höög 2008)

En liknande typ av fonologiskt kriterium är att strukturen och betydelsen av ett lånord påminner om motsvarande ord i mottagarspråket, t.ex. U *bush* (buske) – lånordet får därmed samma genus som det motsvarande svenska ordet. Förutom ordet *bush* har jag också funnit U *tour* (tur), U *helpdesk* (disk), U *happy end* (ände), U *clearround* (runda), U *packline* (linje) i mitt material.

Enligt min mening kan fonologisk likhet mellan ord ha en viss relevans för genustilldelning. Det är ganska självklart att främmande ord som påminner mycket om inhemska ord sällan tilldelas ett genus som står i strid med modersmålstalarens känsla för vad som är rätt och fel i språket. Speciellt gäller denna analogi om lånordet påminner om ett inhemskt ord både formellt och semantiskt (se t.ex. Schmidt 1982: 363).

5.5.3.2.2 Homonymi

Kilarski (2004: 147) fann också en korrelation mellan lånordets genus och dess nativa homonym, dvs. lånord som uttalas och stavas på samma sätt som motsvarande inhemska ord. Också i detta fall tenderade lånord som hade en homonym som är neutrum, att tilldelas utrum.

I mitt material förekommer en del lånord som är homonymer med äldre ord i svenskan, men som har en ny betydelse pga. engelskan. Dessa är inte lånord i egentlig bemärkelse, men är dock relativt vanliga i svenskan på grund av engelskans starka påverkan. I många fall ligger homonymerna semantiskt mycket nära sina motsvarande nativa substantiv. Lånorden tilldelas samma genus som motsvarande homonym. I det följande ges exempel på homonymer som finns i mitt material. Inom parentes anges den utvidgade eller nya betydelse ordet fått i och med engelskans inflytande: N *klimat* (andlig miljö), N *program* (dataprogram), N *album* (skivalbum), och U *virus* (datavirus).

En del lånord är (lexikaliserade) förkortningar av sammansättningar med en nativ efterled, och dessa tilldelas samma genus som efterleden. Detta gäller t.ex. lånord som U *mobil* (mobiltelefon), U *pocket* (pocketbok), U *gallup* (gallup-undersökning) och U *singel* (singelskiva). På ett nästintill liknande sätt fungerar tilldelningen av genus för ordet U *autopilot* – ordet tar samma genus som efterleden *-pilot*. Detsamma gäller troligen för ordet U *infrastruktur*, och U *databas*. Att substantiv tilldelas genus på basis av den sista leden i en sammansättning är en uppenbar och tydlig regel för genustilldelning i svenskan med mycket få undantag (Källström 1996: 154).

5.5.3.2.3 Morfologiska kriterier – lånordens slutmorfem och pluraländelse

Till de morfologiska kriterierna hör bl.a. att lånord med ett visst slutmorfem får samma genus som inhemska ord med samma slutmorfem. Som nämndes i kapitel 5.3 anses lånordens slutmorfem ha en stor betydelse för vilket genus orden tilldelas.

I mitt material finns framför allt ett flertal lånord som slutar på *-tion/-ion* och *-ing*. Dessa är alla utrer t.ex. *action*, *animation*, *pole position*, *stagflation*, *bokning*, *digitalisering*, *diskriminering*, *fokusering*, *globalisering*, *kloning*, *peeling*, *bodysurfing*, *sliding* och *screening*.

Andra avledningar som tycks leda till tilldelning av utrum är sådana som slutar på *-är*, *-i*, *-an*, *-ant*, *-al*, *-or*, *logi*, *-ism*, *-ik*, och *-ör*. I mitt material finns följande belägg: *dokumentär*, *empati*, *dyxlexi*, *chikan*, *deo(dorant)*, *festival*, *musikal*, *terminal*, *major*, *kalkylator*, *reaktor*, *processor*, *bioteknologi*, *naturism*, *logistik*, *elektronik* och *operatör*. Lånord med suffixen *-em*, *-ent*, *-tek* och *-um*⁵⁰ blir å andra sidan neutrer, t.ex. *modem*⁵¹, *understatement*, *diskotek* och *medium*.

Även lånord som slutar på *-er* får i allmänhet utrum i svenskan. Kilarski (2004: 153 – 154) visar också ett starkt samband mellan avledningar som slutar på *-er* och utrumgenus. I mitt material finns bl.a. följande exempel; *equaliser*, *roller*, *scanner*, *timer* och *smurfalizer*. Den enda neutern i mitt material är *center*. Enligt Graedler (1998: 161) påverkas tilldelning av genus i gruppen av lånord som slutar på *-er* av en kombination av morfologiska och semantiska faktorer i norskan.

⁵⁰ Se Hultman 2003: 60.

⁵¹ Jfr ett *diadem*, ett *ödem*.

5.5.3.2.4 Grammatisk analogi

En annan formell princip är grammatisk analogi. Den innebär att abstrakta lånade substantiv associeras med en motsvarande verbstam i mottagarspråket. Detta gäller enbart lånord vars substantiv- och verbstam är enstaviga (Kilarski 1994: 75). Sørensen (1973: 50) har noterat att danska suffixlösa avledningar (s.k. *conversions*) från verb som kan associeras direkt till verbal aktivitet (eng. *verbal action*), får neutrum. Enligt Kuhn (1985) är det inte lätt i svenskan att avgöra vilka principer som rent allmänt gäller för de enstaviga orden som lånas från engelskan.

De enstaviga avledningarna av verb är dock oftast utrer i svenskan. I mitt material hittas t.ex. *krasch* (krascha), *chatt* (chatta), *fax* (faxes), *fight* (fighta), *flopp* (floppa) och *stress* (stressa). Ett typexempel är ordet *en check* (kontroll) i mitt material. Verbet *checka* kom in i svenskan redan 1949, medan avledningen *check* belades först 1977 (NEO).

Möjligen kan man också inkludera *hit* (populär låt) i denna kategori. Lånordets koppling med det engelska verbet *hit* (slå) är inte lika direkt som kopplingen mellan t.ex. *krasch* och *krascha*, men torde ändå vara klar. Också neutrer som t.ex. *go* (go) eller *mail* (maila) kan betraktas som enstaviga avledningar av verb, se exempel 5-9:

5-9 ...där han fick en hel del av sitt amerikanska *go*. (Sundsvalls tidning 2000)

När det gäller ordet *fax* är det intressant att notera att faxmaskinen är utrum, medan själva faxmeddelandet är neutrum. Den mest troliga förklaringen är väl att det finns en analogi mellan genustilldelning och en tänkt sammansättning *faxmaskin* respektive *faxmeddelande*.

Graedler (1998: 162) kritiserar principen om grammatisk analogi eftersom det finns en osäkerhet om hur nära kopplingen mellan verbet och substantivet ska vara för att man ska kunna påvisa ett samband. I norskan är de abstrakta substantiven som *krasj*, *jump*, *push* neutrer medan de mera konkreta blir utrer; *dash*, *guide*, *jobb*.

Att bestämma genustilldelning utgående från grammatisk analogi verkar osäkert. Kriteriet att kopplingen mellan verbet och substantivet skall vara ”starkt” är inte tillräckligt konkret och explicit för att vara trovärdigt.

5.5.3.3 Principen om släktskap mellan språken samt sociala faktorer

Förutom semantiska och formella faktorer har det också påvisats att släktskapet mellan språk och vissa sociala faktorer kan ha betydelse för genustilldelning av lånord.

Eftersom det finns ett starkt släktskap mellan engelskan och svenskan finns det ett stort antal ord i engelska och svenska som är relaterade historiskt till varandra. Graedler (1998: 166) kallar ett sådant ord på norska för en norsk motsvarighet (eng. *Norwegian cognate*), d.v.s. ett norskt ord som till utseendet på något sätt anknyter till ett lånord. Följande exempel på norska ord anser Graedler fungera som motsvarigheter för engelska lånord; *affair/affär*, *party/parti*, *story/historia* och *board/bord*. För de lånord som Graedler lyckades hitta en s.k. motsvarighet för, kunde hon konstatera ett klart samband mellan genustillhörighet för de båda orden, framför allt när det gällde neutrer.

Detta kan enligt min mening kritiseras. När ett främmande ord tilldelas genus i svenskan är det oftast inte språkvården som väljer vilket genus ordet tilldelas på basis av språkliga kriterier (som t.ex. släktskap), utan det torde vara den vanlige språkbrukarens språkkänsla som har den mest avgörande betydelsen – det är oftast han eller hon som introducerar lånordet och därmed oftast också dess genus. Därför är det sannolikt att semantiska eller formella faktorer generellt sett har större betydelse för vilket genus ett lånord tilldelas än släktskap mellan språken.

Enligt Winford (2003: 49) kan man påvisa att sociolingvistiska faktorer som t.ex. tvåspråkighet och kunskaper i det främmande språket hos språkbrukaren kan påverka vilket genus lånorden får i mottagarspråket. Grammatiska kunskaper i engelska kanske inte spelar så stor roll i detta fall eftersom engelskan saknar genus. Däremot torde kunskaper i de engelska ordens betydelse spela en roll eftersom lånorden kan tilldelas olika genus beroende på vilka faktorer som spelar in – semantiska eller grammatiska faktorer. Det är således mycket möjligt att lånord tilldelas genus på basis av fonetiska eller morfologiska principer speciellt om språkbrukaren inte känner till lånordens betydelse. Om språkbrukaren å andra sidan kan det främmande språket – vilket också Graedler (1998: 164) påpekar – är det sannolikt att de semantiska aspekterna har betydelse för genustilldelningen.

5.5.4 Konklusioner

Av studien om genustilldelning av lånord framgår att följande semantiska faktorer har en viss betydelse i tilldelningen av genus:

- **Semantisk likhet mellan lånord och nativa ord.** Framför allt är korrelationen mellan animata substantiv och utrum mycket klar.
- **Synonymi med ett inhemskt substantiv.** För många av lånorden är det möjligt att hitta nativa synonymer med samma genus som lånorden. Men precis som Schmidt (1982: 362) påpekar för norskan, är det också möjligt att hitta synonymer med det andra genuset.

De formella faktorer som visade sig ha en betydelse i tilldelningen av genus är följande:

- **Homonymi.** Ordet *klimat* (från engelskan i betydelse 'andligt klimat') tilldelas samma genus som ordet *klimat* i betydelsen 'väderleksförhållanden'.
- **Morfologisk likhet mellan lånord och inhemskt ord.** Det är uppenbart att substantiv i stor utsträckning tilldelas genus på basis av det sista ledet i en sammansättning, om detta led är homonym med ett svenskt ord (t.ex. *struktur* i ordet *infrastruktur*). Studien visar också att om lånordens suffix överensstämmer med suffix hos en grupp inhemska ord, är det formellt sett naturligt att lånordet får sitt genus på basis av slutändelsen. När det gäller pluraländelser är korrelationen 100 % i mitt material mellan lånord med pluraländelserna *-ar*, *-er*, *-or* och utrum. Det är dock svårt att avgöra huruvida det är pluraländelserna som bestämmer genustilldelning eller om lånordet först tilldelas genus och sedan pluraländelse.

Som vi kan se bekräftar denna studie det som framkommit också i t.ex. Kilarskis (2004) och Graedlers (1998) studier. Referentens kön, morfologiska likheter mellan lånord och inhemskt ord samt synonymi är faktorer som i hög grad bestämmer vilket genus lånordet tilldelas (se 5.4.3). Det som är uppenbart i denna studie är dock att de semantiska och formella faktorernas betydelse för tilldelning av genus överlappar varandra. Generellt sett verkar genustilldelningen av lånord ske i ett komplicerat

samspel mellan olika semantiska och formella faktorer. Man kan inte heller utesluta sociala faktorer såsom språkbrukarens kunskaper i engelska.

5.6 Pluralböjning av lånade substantiv

I det följande behandlar jag de lånade substantivens pluralböjning. Inledningsvis redogör jag för vilka olika typer av pluralsuffix som förekommer hos lånorden i materialet, och därefter kommer jag in på vilka faktorer som styr valet av inhemsk pluraländelse respektive s-plural.

Även om s-pluralen är mycket etablerad i svenskan, och i princip godkänns som en sjunde deklinationsform enligt SAG (1999, 2: 63), kommer jag i denna studie att hänvisa till den som en icke inhemsk, dvs. främmande, pluraländelse.

5.6.1 Pluralformer hos lånorden

I materialet finns sammanlagt 121 lexem (ordtyper) som uppvisar pluralböjning. De engelska lånorden utgör en stor majoritet av alla lånord som uppvisar pluralböjning – endast 8 lexem med pluralböjning har belagts för andra språk. Följande lånord som uppvisar pluralböjning i materialet har alltså sitt ursprung i andra språk än engelskan – ursprungsspråket anges inom parentes; *aldeamentos* (spa.), *nachos* (spa.), *tacos* (spa.), *kosmonauter* (ry.), *lederhosen* (ty.), *lipizzaner* (slov.), *maoister* (kin.) och *pizzerior* (ital.).

Tabell 5.13 nedan visar antalet lexem som uppvisar pluralböjning, samt vilka olika typer av pluralformer som förekommer i materialet. Orsaken till att antalet lexem i materialet är 125 är att 4 lexem uppvisar alternativa böjningsformer. Dessa är följande; *containers/containrar*, *dumpers/dumprar*, *policys/policyn* och *supporters/supportrar*.

Tabell 5.13 Olika typer av pluraländelser hos lånorden i materialet

<i>Deklination i svenskan</i>	<i>Pluraländelse</i>	Antal lexem
1	-or, (t.ex. <i>vide-or</i>)	2 (2 %)
2	-ar/-are (t.ex. <i>bokning-ar</i>)	23 (18 %)
3	-er (t.ex. <i>dokumentär-er</i>)	29 (23 %)
6	ingen ändelse (t.ex. <i>projekt</i>)	7 (6 %)
7	-s (<i>fans</i>)	60 (48 %)
	övriga	4 (3 %)
	Summa	125 (100 %)

Tabell 5.13 visar att nästan hälften (48 %) av de främmande substantiven som uppvisar någon typ av pluralböjning i materialet tar s-plural. I många fall verkar det som om s-pluralen har lånats in som en del av stammen⁵². Det måste dock anses vara en relativt hög andel av lånorden som behållit s-pluralen. Motsvarande undersökning⁵³ av engelska substantivs tendens i danskan att behålla s-pluralen visade att 32 % av lånorden i ett danskt tidningsmaterial hade behållit den främmande pluraländelsen (Heidemann Andersen & Jarvad 2008: 113).

I gruppen *övriga* ingår följande lånord med avvikande, dvs. varken svensk eller engelsk, böjning: *lederhosen*, *centra*, *expon* och *policy*.

De lånord som får en inhemsk pluraländelse, ansluter sig i första hand till deklination 2 och 3 (se också Söderberg 1983: 104). Inget av lånorden i mitt material har tilldelats pluraländelsen *-r* eller *-n*, dvs. ansluter sig till den fjärde eller femte deklinationen, bortsett från orden *expo* och *policy* som enligt den svenska böjningsnormen borde böjas enligt deklination 3, dvs. *policyer* eller deklination 4, dvs. *expor*⁵⁴ (SAOL 13). Som redan nämnts är det en finlandssvensk egenhet att böja vissa substantiv med pluraländelsen *-n*, i stället för *-er* (se Reuter 2006), t.ex. *policy* (plur.) i stället för *policyer*.

⁵² Jfr med s.k. *klipsord* (Graedler 1998), *kepsord* på svenska (Söderberg 1983).

⁵³ Inom projektet *Moderna importord i språken i Norden*.

⁵⁴ SAOL 13 godkänner också pluralböjningen *expo-er*.

Söderbergh (1973) påpekar att det är främst enstavig och tvåstaviga lånord med huvudtryck på första stavelsen och flerstaviga lånord som slutar på -er, som får pluraländelsen -ar, t.ex. *slips-ar* och *helikoptrar*. Lånord som får -er som pluraländelse är två- eller flerstaviga lånord som t.ex. *intervju-er*.

5.6.1.1 S-pluralen i svenskan

S-pluralen uppfattas ofta som en direkt påverkan enbart från engelskan. Söderberg (1983) har dock visat att s-pluralens ursprung i svenskan inte är så entydig. S-pluralen blev delvis produktiv i svenskan redan på 1700-talet, främst i ord som slutar på -er som t.ex. i orden *streber*, *basker* och *tjuvstryker*. Senare, på 1900-talet, blev den också produktiv i ord som slutar på -o; *bio*, *marimekko*, *polo*.

Det som enligt Söderberg (1983: 148–149) är typiskt för s-pluralen i svenskan är att den historiskt sett oftast anslutit sig till för svenskan främmande mönster: ”till franska, spanska eller engelska mönster eller till gruppen av icke-entydigt ursprung”. Denna mångfasetterade historia har lett till att det numera är ord med ändelserna -er, -i, -o eller -a som tar s-plural i svenskan.

Söderberg (1983: 151) hävdar också att s-pluralen i svenskan har en viss prestige och är bl.a. därför en accepterad pluralvariant. Detta är en viktig förutsättning för att den engelska s-pluralen ska få – och har fått – ett fotfäste i svenskan – det finns redan en god grund för den. Hultman (2003: 64) påpekar att det är i första hand engelska lånord som nuförtiden tar s-plural. Han hävdar också att s-pluralen främst används vid ”citator”, d.v.s. ord som upplevs som främmande och har bevarat uttal och bevarad stavning” (Hultman 2003: 64). Enligt Hultman (2003: 65) brukar lånorden få en inhemsk ändelse när de så att säga blir ”hemtama” i svenskan, dvs. när orden integreras och får försvenskat uttal och försvenskad stavning. Detta kan knappast tas som en regel när det gäller lånord i svenskan längre – en del äldre och etablerade lånord behåller sin s-plural (se tabell 5.15 nedan).

I mitt material är det framför allt utrer som tar s-plural, t.ex. *airbags*, *evergreens*, *blinkers*. En orsak är naturligtvis att utrer är i en så stor majoritet jämfört med neutrer (se också Kilarski 1994). Söderberg (1983: 102–103) påstår att neutrala lånord av någon orsak anpassas snabbare till den svenska pluralböjningen än de utrala. Enligt Söderberg (1983: 102) kan man eventuellt tänka sig att neutralt genus ”fungerar som en broms för

s-pluralen” eftersom ljudstrukturen reglerar deklineringen mycket principfast för neutrer: vokalslutande ord får slutändelsen -n (5:e deklinationen) och konsonantslutande slutändelsen -Ø.

En viktig aspekt är att vissa lånord i svenskan helt enkelt inte ”kan” ta inhemsk plural, p.g.a. att det uppstår för svenskan främmande och svåruttalade konsonantkombinationer (se också Söderberg 1983: 98). Kilarski (1994) nämner t.ex. svårigheter i uttalet av *designrar*, *globetrotrar*, *pacemakrar*. Kilarski (1994) påpekar också att främmande uttal och stavning hos ett lånord lättare orsakar att det tilldelas s-plural.⁵⁵

Tilldelningen av pluraländelser av lånord i svenskan är generellt sett mer komplicerad än så. Både Söderberg (1983) och Kilarski (1994) har visat att tilldelning av pluraländelser för lånord i första hand sker enligt vissa formella och semantiska principer. Men både Kilarski (1994) och Söderberg (1983) nämner också att stilistiska och pragmatiska faktorer har en viss betydelse.

I kapitel 5.6.2 nedan kommer jag att diskutera och studera vissa formella och semantiska faktorer som kan ha betydelse för tilldelning av pluraländelse när det gäller lånord. S-pluralen som uppfattas som en del av ordens böjningsstam kommer att diskuteras mer ingående i kapitel 5.6.1.1.

5.6.2 Principer för tilldelning av pluraländelser

Jag har i kapitel 5.5.2.1 hävdad att det främst är utrer som tar s-plural, och att neutrala substantiv i och med sin böjning har svårare att ta s-plural än utrer (se också Söderberg 1983: 98).

I det följande kommer jag att studera formella faktorer som lånordens grad av anpassning och etablering, samt semantiska faktorer som individuella mängder och grupper samt främmande referent. Sambandet mellan genus och böjning kommer att diskuteras i kapitel 5.6.2.3.1.

⁵⁵ Kilarski (1994) diskuterar också prosodiska faktorer som akut och grav accent. Det finns en tendens i norskan att lånord som associeras med svenska ord får grav accent och därmed tar inhemsk plural, medan s-pluralen oftare används i ord med akut accent (t.ex. *meeting*). Eftersom jag använder skriftspråk som material tar jag inte ställning till eventuella prosodiska faktorer påverkan på val av pluralform.

5.6.2.1 Formella principer för tilldelning av pluraländelse

I det följande kommer jag att diskutera lånordens grad av anpassning och etablering som faktorer som eventuellt har betydelse för vilket genus de lånade substantiven tilldelas.

5.6.2.1.1 Lånordens grad av anpassning

Det verkar utifrån tidigare studier finnas ett klart positivt samband mellan ortografiskt och morfologiskt anpassade ord (substitution av ändelse) och tilldelning av inhemsk pluraländelse. Och tvärtom – ju mer främmande ett ord är när det gäller ortografi och morfologi, desto mer sannolikt är det att lånordet tilldelas s-plural (se också Graedler 1998).

Graedler (1998: 145) hävdar att pluraländelsen -s kan betecknas som ett tecken på ”främmandeskap” i norskan. I svenskan kan s-pluralen inte karaktäriseras som helt främmande eftersom den i något avseende accepterats av t.ex. SAG (1999) och uppfattas förmodligen också av de svenska språkbrukarna som en tämligen inkorporerad ändelse i svenskan. Tabell 5.14 visar trots detta att s-pluralen uteslutande väljs för lånord där stavningen antingen sammanfaller med svenskans stavningsnormer eller för lånord som har främmande stavning och morfologi.

Tabell 5.14 Tilldelning av pluralformer i förhållande till lånordens grad av anpassning till svensk ortografi och morfologi. Antal lånord

<i>Pluralform</i>	<i>Morfologiskt och/eller ortografiskt anpassade lånord</i>	<i>Lånord där stavningen sammanfaller med den svenska</i>	<i>Lånord med främmande stavning eller morfologi</i>	SUMMA
S-plural	-	8	52	60
Inhemsk/ annan pluralform	32	24	9	65
SUMMA	32	32	61	125

Av tabell 5.14 framgår att de flesta lånord med s-plural har en främmande stavning eller morfologi, medan största delen av de ortografiskt anpassade lånorden eller lånord vars stavning sammanfaller med den svenska, får en inhemsk pluralform.

De lånord som har en främmande stavning, men som fått en inhemsk plural är följande; *containrar*, *heat*, *lipizzaner*, *pizzerior*, *policyn*, *race*, *screeningar*, *pooler* och *team*. Tre av de nio lexemen är alltså neutrer och kan sägas ha en inhemsk pluraländelse i och med att de inte tar någon ändelse i pluralis (*race*, *heat* och *team*) – vilket kan öka sannolikheten att de inte heller integreras ortografiskt. Som redan konstaterats är det dessutom ovanligt att neutrer tar s-plural pga. att deklineringen för neutrer är så principfast i svenskan.

Ordet *container* är ett etablerat lånord i svenskan, och språkvården rekommenderar att ordet böjs med den svenska pluraländelsen *-ar*: *containrar*. I materialet finns också ett belägg på *containers* med s-plural. Detsamma gäller ordet *dumprar*⁵⁶, som uppvisar belägg på både svensk plural och s-plural (*dumppers*) i materialet.

Lånordet *policy* med den för allmänsvenskan främmande pluraländelsen *-n* är ett belägg som hittats i det finlandssvenska materialet. I finlandssvenskan finns det som nämnts en tendens att böja vissa substantiv som slutar på *-y* (*hobby*), *-i* (*taxi*) och *-o*

⁵⁶ Jag har definierat ordet *dumper* som integrerat eftersom ordets ortografi överensstämmer med svenskans, se diskussion i kapitel 6. En *dumper* i svenskan syftar på ett 'transportfordon med tippbart lastflak som används vid byggarbeten för transport av t.ex. jord- och bergmassor'. (NEO)

(radio och flamingo) med *-n* i pluralis (Reuter 2006: 55). I det sverigesvenska materialet har jag funnit belägg på *policys*.

Inget av lånorden med *s*-plural uppvisade någon typ av formell anpassning till svenska – varken ortografisk eller morfologisk. Däremot sammanfaller en del av lånordens stavning med svensk stavning – dvs. lånordens engelska stavning strider inte mot svenskans ortografiska regler. En del av dessa är etablerade i ordböcker och har alltså också tilldelats en svensk pluraländelse. Tabell 5.15 visar andelen lånord med *s*-plural som är etablerade i svenskan.

Denna undersökning visar således en tydlig korrelation mellan dels *s*-plural och lånord med främmande ortografi och morfologi och dels svensk plural och morfologiskt och ortografiskt anpassade lånord.

I det följande kommer jag att diskutera på vilket sätt och i hur hög grad lånordens grad av etablering påverkar vilken pluraländelse de får.

5.6.2.1.2 Lånordens grad av etablering

Graden av ett lånords etablering i låntagarspråket bör rimligtvis ha betydelse för vilken typ av pluraländelse lånordet får. I svenskan accepteras *s*-pluralen i viss mån av språkvården, men den nyaste upplagan av SAOL (den 13:e) rekommenderar i de flesta fall en svensk pluraländelse framom *s*-plural⁵⁷.

I tabell 5.15 visas fördelningen av lånord med *s*-plural respektive lånord med svensk eller annan pluralform i förhållande till lånordens grad av etablering. Graden av etablering har fastställts med hjälp av SAOL 13. De lånord som är belagda i SAOL 13 har alltså betraktats som etablerade i svenskan. Engelska sammansättningar av typen *army boots* har räknats som ett lexem, och därför som icke etablerat, trots att ordet *boots* är belagt i SAOL 13.

⁵⁷ Det har i en del fall skett en förändring i förhållningssättet till *s*-pluralen i SAOL 13 jämfört med SAOL 12. I SAOL 13 rekommenderas den svenska pluralformen framom *s*-plural, medan SAOL 12 anger båda pluralformerna som likvärdiga. Jfr t.ex. orden *partner* eller *designer*.

Tabell 5.15 Tildelning av pluralformer i förhållande till lånordens grad av etablering. Antal lånord. Procentuell fördelning inom parentes

<i>Pluralformer</i>	<i>Etablerade</i>	<i>Icke etablerade</i>	Summa
S-plural	30 (50 %)	30 (50 %)	60 (100 %)
Inhemsk/annan plural	63 (97 %)	2 (3 %)	65 (100 %)
SUMMA	94	31	125

Tabell 5.15 visar att hälften (50 %) av lånorden med s-plural är etablerade ord i svenskan och andra hälften (50 %) är icke etablerade. Man kan således inte hävda att s-pluralen skulle användas enbart med främmande och svagt integrerade ord i svenskan. Av diagram 6.8 i kapitel 6 framgår också att en del etablerade lånord i svenskan stavas och böjs på engelskt sätt. Många lånord etableras och accepteras alltså i svenskan trots främmande stavning och trots främmande pluraländelse.

Vad gäller de icke etablerade lånorden med s-plural rör det sig antagligen om tillfälliga lån där s-pluralen på något sätt lånats in som en del av ordet. Dessa ”lånord” kan närmast karakteriseras som lexikaliserade fraser, t.ex. *army boots*.

De lånord med plural-s som är icke etablerade är i en del av fallen frasliknande uttryck eller engelska sammansättningar; *army boots*, *bar-ends*, *business starters*, *cheese doodles*, *codes of practices*, *power tools* och *working families* samt också mer fasta sammansättningar som *day traders*, *dreadlocks*, *megapixels*, *offset masters* och *one liners*. Också Graedler (1998: 133) har visat att lånade sammansättningar och fraser tar plural-s i högre grad i norskan än avledningarna och enkla ord.

Många av de övriga icke etablerade lånorden med s-plural är korta och enstaviga ord, t.ex. *blades*, *flares*, *rails*, *stripes*, *strips*, *stunts*, *tories* och *freaks*. Även om dessa inte belagts i SAOL 13, används en del av dem i talspråk och i mindre officiella texter.

Enbart två (3 %) av lånorden med inhemsk/annan pluralform är inte belagda i SAOL 13; *lederhosen* och *lipizzaner*. Det första är ett tyskt lån med tysk pluraländelse, och det andra är namnet på en hästras. I materialet böjs *lipizzaner* i pluralis bestämd form; *lipizzanerna*.

5.6.2.2 Semantiska principer för tilldelning av pluraländelse

Att semantiska faktorer skulle ha betydelse för huruvida lånord behåller sin pluraländelse eller tar en inhemsk sådan verkar kanske osannolikt ur ett strukturellt perspektiv. De flesta studier fokuserar också i hög grad på de formella faktorernas betydelse (t.ex. Kilarski 2004). I praktiken är det dock knappast enbart formella faktorer som avgör den enskilde språkbrukarens val av pluraländelse. Söderberg (1983: 120) hävdar t.ex. att språkbrukarens val av pluralform ”i hög grad byggs på [...] funktionella attityder, där hållningen till formen bara är en och inte alltid den viktigaste faktorn.”

I det följande har jag valt att undersöka två semantiska faktorer; lånordens betecknande av individuella mängder och grupper samt lånordens syftning på främmande referent, och om dessa faktorer i någon mån styr vilken pluraländelse som lånordet tilldelas.

5.6.2.2.1 Dividueda mängder och grupper

Söderberg (1983: 146) nämner att den viktigaste semantiska faktorn när det gäller att främja bruket av s-plural i svenskan torde vara ”syftning på par, individuella mängder och i grupp uppträdande referenter”. Lånorden i dessa grupper behåller ofta s-pluralen som t.ex. *cowboys*, *hippies* och *partners* samt *jeans* och *fans*. När det gäller beteckningar av grupper av människor kunde man kanske tänka sig att en formell orsak till varför just dessa ord behåller s-pluralen är att pluralformen lånas in som en del av ordet, eftersom ordet i allmänhet används i pluralis. Då lånas s-pluralen så att säga in ”på köpet”, tillsammans med lånordet. Oftast används begreppet *keps-ord* (på norska *klips-ord*) för den här typen av lånord där s-pluralen betraktas som en del av ordets stam (Söderberg 1983, Johansson & Graedler 2002: 192).

I mitt material kan man urskilja ett antal lånord med s-plural som hänför sig till grupper av människor; *designers*, *daytraders*, *fans*, *offsetmasters* och *supporters*, samt till någon typ av kollektiv referent, eller ord som syftar på par; *army boots*, *blinkers*, *dreadlocks*, *hits*, *inlines*, *jeans*, *megapixels*, *sit-ups*, *airbags*, *slacks*, *flares*⁵⁸, *tories*⁵⁹ och *stripes*. Dessutom kan man urskilja några lånord med s-plural som inte direkt syftar på

⁵⁸ Solatmosfärens eruptioner.

⁵⁹ Det konservativa partiet i Storbritannien.

en kollektiv referent, men som ofta används i pluralform; *events*, *happenings*, *evergreens*, *stunts*, *vans* (i annonstext), *workshops* samt *tacos*, *nachos* och *aldeamentos* som är lånord från spanskan. Se exempel 5-10 och 5-11:

5-10 "Vi är svinförbannade på *tories*. Att de vågar använda vår musik för att marknadsföra sitt skitsnack." (Göteborgsposten 2000)

5-11 Det går inte att göra det bättre i den här genren, och hela skivan är bara två rader vers, superrefränger och bra *oneliners*. (Göteborgsposten 2000)

Åtminstone de lånord med s-plural som förekommer i mitt material verkar ha en stark anknytning rent allmänt till kollektiva företeelser, vilket kunde tyda på att s-pluralen ofta lånas in i svenskan tillsammans med och som en del av lånordet, i stället för som ett separat suffix.

I det följande kommer jag att försöka utreda huruvida lånord som syftar på en främmande referent har en större tendens att ta s-plural än lånord som syftar på en inhemsk referent.

5.6.2.2.2 Främmande referent

Det vore logiskt att tänka sig, och det har också visat sig i andra studier, att ord som syftar på främmande företeelser vanligen är anpassade i lägre grad till svenskan än ord som syftar på inhemska företeelser (se t.ex. Chrystal 1988: 115). Graedler (1998: 137) definierar begreppet *främmande referent* på följande sätt:

The nouns [...] are considered to have "English reference" 1) if they refer to an object, concept or phenomenon explicitly associated with an English-speaking country or society, and usually not found elsewhere...

Graedler (1998: 138) konstaterar en viss korrelation mellan s-plural och främmande referent – men påpekar att många lånord i hennes material har en s.k. omarkerad referent, dvs. det är svårt att avgöra vilken lånordens referent är. Söderberg (1983: 123) påvisade dock i sin undersökning att majoriteten av orden med s-plural hade en inhemsk referent, dvs. syftade på svenska företeelser, men hon påpekade också att s-pluralen har en stark ställning hos lånord som syftar på främmande referent.

För att utöka mitt material har jag i detta fall gjort sökningar på ett antal lånord i Språkbanken, i korpusen Svd00 (Svenska Dagbladet 2000). Precis som Graedler (1998: 137) har jag angett att de engelska lånorden har engelsk referent om de dels refererar till ett fenomen som i första hand associeras med ett engelskspråkigt land eller samhälle, och dels om den text i vilken lånordet uppträder behandlar händelser som sker i ett engelskspråkigt samhälle. I exempel 5-12 och 5-13 ses lånorden *dreadlocks* och *tories* i kontext:

5-12 Självklart har han även hela uppsättningen NHL-lag, men här finns även egenhändigt tillverkade femmor, som till exempel Jamaicas röd-gul-gröna tröjor och *dreadlocks* och namn som Bob Marley och Burning Spear på ryggen. (Svenska dagbladet 2000)

5-13 Antieuropéerna i *tories* borde leva som de lär och inte lägga sig i Danmarks interna debatt, sade Robin Cook. (Svenska dagbladet 2000)

Både i exempel 5-12 och 5-13 har lånordet relativt klart en främmande referent. I exempel 5-12 är kontexten ”främmande” och också själva ordet *dreadlocks* hänvisar till fenomen som var aktuella i det nordiska samhället på 1970-talet, dvs. fenomenet kan fortfarande anses ha ett ”främmande” ursprung. Exempel 5-13 torde vara ännu klarare exempel på en främmande referent – *tories* är ett fenomen som existerar endast i det brittiska samhället.

Frågan är väl närmast hur man avgränsar främmande och svensk referent, och om det överhuvudtaget går att definiera något sådant som ”svensk referent”. Främmande ord lånas in i svenskan i första hand för att beteckna ett nytt – främmande – fenomen. Även om det ibland existerar ett inhemskt ord med någon typ av semantisk motsvarighet i svenskan för det främmande ordet, skiljer sig lånordet i någon mån i betydelse alltid från det inhemska ordet⁶⁰.

Detta innebär att största delen av de lånord som svenskan tar emot möjligen har en främmande referent åtminstone under den första tiden ordet finns i svenskan. Följdfrågan är således – hur länge uppfattas ett främmande fenomen som främmande i svenskan – och ändras pluraländelsen när lånordet inte längre upplevs som främmande?

Det är ytterst svårt att bedöma var gränsen går mellan främmande och inhemska referent. Jag har trots detta försökt göra en jämförelse mellan hur lånord med s-plural

⁶⁰ Se närmare om lånord och deras svenska motsvarigheter (ersättningsord) i Mickwitz (2005).

fördelar sig mellan främmande och inhemsk referent i tabell 5.16 nedan. Sökningarna har gjorts i korpusen Svenska dagbladet 2000 i Språkbankens konkordanser på Internet.

Tabell 5.16 Lånord med s-plural och deras syftning på främmande respektive inhemsk referent. I antal

<i>Lånord</i>	<i>Antal belägg med främmande referent</i>	<i>Antal belägg med inhemsk referent</i>
rookies	4	-
dreadlocks	3	-
inlines	-	20
evergreens	-	13
situps	5	2
tories	30	-
posters	1	1
slacks	3	-

Som tabell 5.16 visar har största delen av de utvalda lånorden med s-plural en del eller alla belägg med inhemsk referent, undantag utgörs av *rookies*, *tories*, *slacks* och *dreadlocks*. I frågan om beläggen *slacks* och *dreadlocks* är det i vissa fall mycket svårt att avgöra huruvida referenten är främmande eller inhemsk. Båda dessa ord är väl i sig främmande fenomen i den svenska kulturen – men i en text där de refererar till ”svenskar” med *dreadlocks* eller *slacks* i en ”svensk” miljö syftar lånordet ganska klart på en inhemsk referent, se exempel 5-14:

- 5-14 Före klockan nio på morgonen samlas folket utanför Nordhemskliniken på Fjärde Långgatan. Runt 15 personer står i receptionen och väntar på sin tur, tonåringar med *dreadlocks*, medelålders kvinnor, män i 50-årsåldern som ser ut att arbeta som tjänstemän köar bredvid ärrade a-lagare. Alla söker de hjälp för att få bukt med sin alkoholism. - Det är ett stort steg att ta, att fatta beslutet att bli nykter alkoholist, säger Jan Hallgren, medicinskt ansvarig för kliniken. Den som bestämt sig för att påbörja en behandling får träffa en läkare vid första besöket. Överläkaren Jan Hallgren möter människor från alla samhällsklasser och olika bostadsområden i Göteborg. (Göteborgsposten 2003)

Inlines, d.v.s. rullskridskor med alla hjul på rad är ett relativt nytt fenomen i svenskan⁶¹. Alla belägg förekom dock i svensk kontext och har uppfattats som hänvisande till inhemsk referent. Observera att lånordet *inlines* är mycket nyare och kanske därför mer främmande som fenomen i svenskan än *dreadlocks*, som kom in i svenskan på 1970-talet (NEO). Ordet *evergreens* förekommer enbart med inhemsk referent. *Evergreens* i betydelsen 'schlager som förblivit populär en lång tid efter lanseringen' (NEO) syftar numera också på svensk musik och ordet kan därför sägas vara relativt semantiskt integrerat i svenskan.

Förklaringen till att vissa lånord har en inhemsk referent och andra inte kan vara att en del lånord (som t.ex. *dreadlocks*) eventuellt lånas in i, men också stannar kvar i, en viss subkultur som i stor utsträckning präglas av anglo-amerikanskt inflytande. Andra lånord (som t.ex. *evergreens*) integreras i den allmänsvenska kulturen.

Några generella slutsatser om referentens betydelse för bevarande av s-pluralen i lånord kan alltså enligt min mening inte dras. Det är dock tydligt att s-pluralen förekommer både hos lånord med inhemsk referent och hos lånord med främmande referent – i de fall där man kan skilja mellan dessa. Man kan trots allt se en viss tendens att engelska ord som starkt hör hemma i den engelska kulturen, som t.ex. *tories*, behåller sin s-plural i högre grad än andra lånord, som betecknar fenomen som existerar i det svenska samhället.

5.6.2.3 Andra faktorer

I det följande ska jag diskutera sambandet mellan lånordets genus och dess böjning och vilken betydelse dessa faktorer har för tilldelning av pluraländelse.

5.6.2.3.1 Sambandet mellan genus och böjning

Enligt bl.a. Graedler (1998) finns det i norskan ett starkt samband mellan lånordets genus och dess pluraländelse. Det är främst utrer som får s-plural, medan neutrer får inhemsk böjningsform. En förklaring till detta ges av Schmidt (1982: 366) som påpekar

⁶¹ Enligt NEO belades ordet *inlines* i svenskan första gången 1997.

att räknebara neutrer i norskan går igenom färre övergångsstadier i integrationsprocessen.

De 60 substantiv som uppvisar s-plural i materialet fördelar sig mellan neutrum och utrum på följande sätt, se tabell 5.17.

Tabell 5.17 Substantiv med s-plural och deras genustillhörighet

<i>Utrum</i>	<i>Neutrum</i>	<i>Obestämt genus</i>
26	4	30

Jag har kontrollerat substantivens genustillhörighet i SAOL 13. Som tabell 5.17 visar är det uppenbart att det i mitt material finns ett visst samband mellan utrum och s-plural – 26 av substantiven är utrer, medan endast 4 är neutrer.

Precis som konstaterats tidigare påpekar Söderberg (1983: 102) att neutrer generellt sett undviker att ta s-plural eftersom det finns så klara principer för pluralböjningen av svenska neutrer, och att det därför finns ett motstånd mot s-plural hos neutrer. Å andra sidan ska man komma ihåg att största delen (90 %) av substantiven i mitt material som uppvisar genustillhörighet är utrer – det är således naturligt att också substantiv med s-plural av den orsaken till övervägande del är utrer.

Källström (1996: 158) hävdar att de inhemska substantivens pluraländelser i stor utsträckning påverkar vilket genus lånordet tilldelas. Också Hultman (2003: 57) påpekar att det finns ”ett visst samband” mellan genus och deklination i svenskan; alla ord med pluralformerna *-or* och *-ar* är utrer, medan alla ord med pluralformen *-n* är neutrer; jfr t.ex. *en skata, skator* och ett *bo, bon*.

Graedler (1998: 158) diskuterar också böjningsklass som en orsak till varför vissa lånord tilldelas ett visst genus. Enligt Graedler (1998: 158) är det dock ordets genus som avgör valet av pluraländelse och inte tvärtom. Lånorden tilldelas alltså pluraländelse i ett senare skede än genus (Schmidt 1982). Lånord kan t.ex. enligt Schmidt (1982) existera en tid i ett språk utan att tilldelas pluraländelse. I så fall är det genus som styr valet av pluraländelse och inte tvärtom.

Enligt Kilarski (2004: 148) tilldelas lånorden pluraländelse före genus. Hans undersökning visar en nästan hundra procentig korrelation mellan utrum och lånord med

pluraländelserna *-or*, *-ar*, och *-(e)r*. Alla lånord i min undersökning med dessa pluraländelser är också utrer, t.ex. *satelliter*, *pubar*, *pizzerior*.

De inlånade substantiven fungerar ändå inte alla på samma sätt när det gäller huruvida de tilldelas genus eller pluraländelse först. Lånord som lånas in tillsammans med s-pluralen blir utan undantag utrer – och i detta fall kan man med säkerhet säga att lånordet ”tilldelas” pluraländelse innan det tilldelas genus, ordet har s-plural när det tas in i svenskan. När det gäller lånord med svensk pluraländelse är det dock i stort sett omöjligt att avgöra om genus eller pluraländelse tilldelas först. Man kan kanske hävda att lånorden har vissa karaktäristika som gör att de tilldelas en viss pluraländelse, men som också gör att de får ett visst genus, och därmed – i slutändan – en specifik plats i den språkliga strukturen. Därmed kan man betrakta tilldelningen av genus och pluraländelse som olika fenomen som är i samspel med varandra.

5.6.2.4 Kepsord

Ett *kepsord* (Söderberg 1983: 134) eller ett *klips-ord* (Graedler 1998: 205ff) kan definieras som ett lånord i vilket s-pluralen håller på att bli en del av stammen i det svenska ordet, och därmed får ordet förutom den engelska pluralformen också en inhemsk ändelse, t.ex. *pumpsen*, *sconesen*. Kepsordet betecknar ofta ett fenomen som kommer i par, jfr med *hot-pants* (hot-pantsen), *pyjamas* (pyjamasarna) och *jeans* (jeansen), men också andra substantiv som t.ex. *chips*, *tips*, *fans*, *snacks* får förutom s-pluralen ofta också en svensk pluralform; *chipsen*, *tipsen*, *fansen* och *snacksen*. I materialet finns belägg på de traditionella kepsorden *jeansen*, *hitsen*, *fansen* och *stuntsen*. I exempel 5-15 och 5-16 ses kepsorden *hitsen* och *fansen* i kontext. Exempelen är tagna ur mitt material:

5-15 DISCO senaste *hitsen* med Sandra. (Sundsvalls tidning 2000)

5-16 På grund av att det finns så få toaletter på arenan och *fansen* inte vill stå i kö och missa början på andra halvlek finns det bara ett alternativ. (Göteborgsposten 2000)

Orsaken till varför vissa lånord integrerar pluraländelsen i ordstammen har bl.a. Graedler & Johansson diskuterat (2002: 193). En förklaring enligt dem är det starka sambandet mellan själva ordet och s-pluraländelsen, d.v.s. att orden betecknar sådant

som förekommer i par (*jeans, pyjamas, shorts*), eller att orden betecknar sådant som oftast förekommer i stor mängd (t.ex. *chips, cornflakes*, men också *fans*).

Söderberg (1983: 134) påpekar att kombinationen -s- + -en i vissa lånord har en utpräglad talspråklig eller mindre vårdad prägel, t.ex. *trailer-s-en*, medan alternativet *trailrarna* är det normenliga, skriftspråkliga alternativet. Därför används kepsorden ibland för att skapa komiska effekter.

5.6.3 Konklusioner

Studien visade att både formella och semantiska faktorer har betydelse för vilken pluraländelse som tilldelas lånordet.

Nästan hälften av de främmande substantiv som uppvisar pluralböjning i materialet tar s-plural. Många av dessa är tillfälliga lån, men en del av dem är etablerade i svenskan. 50 % av lånorden med s-plural är belagda i SAOL 13, dvs. dessa kan betraktas som etablerade i svenskan. Lånord som tar s-plural i svenskan kan således inte karakteriseras som främmande enbart på basis av sin engelska pluralform. Tendensen är dock att lånord som inte är morfologiskt och ortografiskt anpassade tar s-plural i högre grad än lånord som är anpassade. I materialet fanns de facto inte ett enda ortografiskt och morfologiskt anpassat lånord med s-plural.

Den viktigaste faktorn vad gäller lånord och s-plural tycks vara lånordets referens till individuella mängder och grupper. Lånord som betecknar par eller grupper av människor tar utan undantag s-plural. Den andra semantiska faktorn som undersöktes – lånordens syftning på främmande referent – gav inte utslag, eftersom det var problematiskt att avgränsa begreppet ”främmande referent”.

De viktigaste resultaten för denna delstudie är således följande:

- Det finns ett tydligt samband mellan s-plural och främmande ortografi och morfologi: inget av lånorden med s-plural uppvisade någon typ av formell anpassning till svenskan.
- Hälften av lånorden med s-plural är etablerade i svenskan. Det finns inga tecken på att s-pluralen enbart skulle användas i lånord som är svagt integrerade i svenskan.

- S-pluralen har en stark anknytning till kollektiva företeelser och fenomen som förekommer i par.

Sambandet mellan ortografi och morfologi har belagts i tidigare studier (se t.ex. Graedler 1998). I denna studie kunde jag dock se ett tydligare motstånd mot inhemska böjningsändelser bland lånord med främmande ortografi och morfologi än vad som belagts i tidigare studier (se t.ex. Graedler 1998: 142).

Chrystal (1988: 87) antyder att lånorden anpassas (tilldelas inhemska pluraländelser) först efter att de uppnått en viss etablering. Också Hultman (2003: 65) förmodar detsamma. Denna studie visar dock att en stor del av lånorden är integrerade i svenskan trots att de har behållit sin s-plural.

Precis som i Söderbergs (1983) studie kunde en stark anknytning mellan kollektiva företeelser samt fenomen som förekommer i par och s-plural påvisas.

Ur en språkpolitisk synvinkel kan s-pluralen betecknas som en accepterad, och också korrekt, pluralvariant i modern svenska (se t.ex. SAG 1999, 2: 79 ff.). Söderberg (1982: 151) påpekar att den kan betraktas som korrekt om den ”används korrekt, nämligen vid citat från språk [t.ex. engelska] där s-pluralen har hemortsrätt.”

5.7 Böjning av lånade verb och adjektiv

I det följande ska jag diskutera verb- och adjektivböjningen av lånorden i materialet, och i vilken mån samt på vilket sätt de lånade verben och adjektiven anpassas till svenskan. Verb- och adjektivböjningen behandlas i samma kapitel eftersom participen har adjektivfunktion, men är avledda av verb och är ofta starkt förknippade med motsvarande verb.

5.7.1 Böjning av lånade verb

Det har redan konstaterats att verb lånas mer sällan än andra öppna ordklasser pga. deras morfologiska komplexitet. Verbböjningen i svenskan kan betraktas som en fast grammatisk struktur som kräver att också nya ord ovillkorligen anpassar sig till den.

Winford (2003: 52) konstaterar att inlåningen av verbstrukturer mellan språk underlättas om det finns en viss likhet mellan verbstrukturerna mellan de två språken i kontakt. Det finns också ett antagande att stor typologisk likhet mellan språk skulle

underlätta inlåningen och därmed orsaka fler lån i låntagarspråket, medan stora typologiska skillnader mellan språk i kontakt på motsvarande sätt förhindrar inlåning. Typologi spelar säkerligen en stor roll, men kan inte förklara allt – t.ex. japanskan är mycket öppen för engelska lånord trots att den i hög grad skiljer sig typologiskt från engelskan. I någon mån har förmodligen således också den kulturella pressen (Thomason & Kaufman 1988) samt hur öppet ifrågavarande språksamhälle är för det engelska inflytandet, en betydelse för hur omfattande inlåningen är och vad som lånas in.

Grammatisk fasthet hos vissa strukturer i låntagarspråket har förmodligen ändå en stor betydelse för huruvida element som inlånas till sådana strukturer anpassas eller inte. Verbstrukturen i svenskan kan karakteriseras som mycket fast, och kräver att det språkliga elementet som lånas också anpassas morfologiskt.

I undersökningar av lånord i de nordiska språken har det visat sig att de lånade verben har utgjort den ordklass som till nästan 100 % är integrerad i låntagarspråket (Chrystal 1988: 89, Graedler 1998: 89). Endast i inlånade fraser är det vanligare att verben står oförändrade.

Också i mitt material är största delen av de lånade verben böjda. Sammanlagt 48 olika verb (lexem) har påträffats i materialet. Av dessa är 46 anpassade till svenskan, dvs. böjda med svensk böjningsändelse. Följande exempelsatser, 5-17 och 5-18, är tagna ur mitt material:

5-17 *Boka* för snabb leverans! (Dagens Nyheter 2000)

5-18 Ring – eller fyll i och *faxa* kupongen för ytterligare information om vad vi kan erbjuda när det gäller säker och kreativ kapitalförvaltning. (Dagens Nyheter 2000)

Tre verb i mitt material saknar böjningsändelse helt. Ett av dessa verb ingår i en namnliknande konstruktion, och de andra ingår i en mer eller mindre lexikaliserad fras ”plug & play”, se exempel 5-19 och 5-20.

5-19 *plug & play* (Göteborgsposten 2000)

5-20 *Come Sunday* (Vasabladet 2000)

Regeln tycks vara att verb som inte ingår i engelska fraser eller andra mer eller mindre lexikaliserade konstruktioner genomgående anpassas till svenskans böjningssystem.

Alla de böjda verben i materialet böjs svagt, enligt konjugation 1, vilket gäller också för nybildningar av verb allmänt i svenskan (Bergman 1962: 41). Också Graedler (1998: 78) fann att de lånade verben i hennes material nästan uteslutande böjdes enligt konjugation 1 (class 1). Följande exempel ur materialet på verben *checka*, *designa* och *klona* visar verbböjningen för relativt tidiga lån (årtal för första belägg inom parentes):

Checka, checkar, checkade, checkat (1949)

Designa, designar, designade, designat (1960)

Klona, klonar, klonade, klonat (1968)

Jag har studerat i hur hög grad verben i mitt material är etablerade i svenskan. Fördelningen mellan etablerade verb och icke etablerade verb kan ses i tabell 5.18.

Tabell 5.18 Lånade verb och deras etableringsgrad, i antal. Procentuell fördelning inom parentes

	<i>Etablerade</i>	<i>Icke etablerade</i>	<i>Summa</i>
Verb	36 (75 %)	12 (25 %)	48 (100 %)

Tabell 5.18 visar att de flesta av verben (75 %) i mitt material är etablerade, de finns alltså belagda i SAOL 13. De icke etablerade verben är följande; *come*, *search*, *crosschecka*, *droppa*, *droppa in*, *hotta på*, *klicka fram*, *researcha*, *wappa*, *zippa*. På basis av detta resultat kan man dra den slutsatsen att verben sannolikt – av strukturellt tvång – formellt anpassas i svenskan innan de etableras.

5.7.1.1 Partikelsammansatta verb

En del av de lånade verben i mitt material är s.k. partikelsammansatta verb (Hultman 2003: 151). Svenska partikelsammansatta verb är t.ex. *föra fram* och *tömma ut*. Dessa verb förekommer också i sammansatt form med partikeladverbialiet som förled; *framföra* och *uttömma*. Det finns många partikelsammansatta verb som förekommer enbart i sammansatt form med partikeladverbialiet som förled, t.ex. *avfetta* och *avgifta* (se Hultman 2003: 151). Dessa kallas fast sammansatta verb.

De engelska partikelsammansatta verben har en liknande funktion som de svenska och anpassas – eller snarare översätts till svenska med motsvarande svenska partiklar. Partiklarna *in*, *out*, *over* och *up* blir på svenska *in*, *ut*, *över* och *upp*. I mitt material hittas följande exempel; *backa upp* (back up), *logga in* (log in), *zooma in* (zoom in) och *droppa in* (drop in). Dessutom förekommer partikelsammansatta verb som inte har någon motsvarighet i engelska. Se t.ex. exempel 5-21 nedan.

5-21 Vi *hottar på* för allt vad vi är värda. (Expressen 6.9.1975)

Det enda partikelverb med verbet *hotta* som är belagt i svenskan är *hotta upp* (NEO). Konstruktionen *hotta på* är förmodligen bildad analogt med konstruktioner som t.ex. *springa på* eller *hojta på*, dvs. verb + partikeln *på* uttrycker en aktivitet som är pågående. Möjligen är *hotta på* en tillfällig konstruktion eller någon typ av modekonstruktion. Motsvarande konstruktion ”*hot on*” existerar inte i engelskan.

I mitt material förekommer egentligen enbart ett partikelsammansatt verb som inte är morfologiskt anpassat till svenskan: *drop in*. Verbet förekommer i följande kontext, se exempel 5-22:

5-22 *Drop in* – ingen tidsbeställning. (Göteborgsposten 2000)

Också i Språkbanken hittas belägg på verbet i följande kontexter, se exempel 5-23 och 5-24:

5-24 Varje torsdagskväll är det *drop in* med luftgevärsskytte för alla från sex år och uppåt Kvibergs skytteförening. (Göteborgsposten 2004)

5-25 Gratis *drop in* i sevilanas, folklig flamenco. Kl 17.30. (Göteborgsposten 2004)

Verbet i exemplen ovan fungerar dock inte längre som verb i svenskan, utan som substantiv. I engelskan är huvudbetydelsen av verbet *to drop in* att ”titta in, komma förbi”. Till svenskan har *drop in* lånats in som ett flerledat ord som uttrycker en egenskap hos ett företag eller liknande, en service man erbjuder. Kunderna kan komma utan att boka tid på förhand, alltså bara ”droppa in”. Det är vanligt att låntagarspråket

lånar in endast en av betydelserna av ett ord i långivarspråket (Johanson och Graedler 2002: 138).

Graedler (1998: 83) påpekar att de partikelsammansatta verben förmodligen lånas in som lexikaliserade enheter, dvs. partiklarna uppfattas som en del av verbet. Orsaken till detta anser Graedler (1998: 83) vara att det i hennes material inte finns exempel på integrerade verb + engelsk partikel.

Inte heller i mitt material har jag funnit exempel på integrerade verb + engelsk partikel. Partikeln *in* i lånade partikelsammansatta verb som *logga in* sammanfaller i stavning med engelskans *in* i *log in* – här är det naturligtvis omöjligt att avgöra om partikeln lånats in eller om den ersatts med den svenska partikeln. Eftersom alla andra partiklar i engelska partikelsammansatta verb ersätts med svenska (*out, over, up* → *ut, över, upp*) när verben anpassas till svenskan, gäller detta förmodligen också partikeln *in*.

Det är relativt lätt att ta in engelska partikelsammansatta verb i svenskan och använda dem enligt svenskt mönster tack vare att engelskans och svenskans verbstrukturer motsvarar varandra så väl i detta fall.

5.7.1.2 Particip

Participen är avledningar av verb. Traditionellt skiljer man i svenskan mellan presens och perfekt particip. Exempel på presens particip är ”ett *skrikande* barn” – här har participet en aktiv betydelse. Exempel på perfekt particip med passiv betydelse är ”ett *fallet* träd”. Enligt Hultman (2003: 79) befinner sig participen på en glidande skala betydelsemässigt. En del particip har ett klart samband med verbet, och andra inte.

Sammanlagt 32 olika perfekt particip (lexem) förekommer i materialet. De flesta är particip som är nära sammankopplade med motsvarande verb, se exempel 5-25, 5-26 och 5-27.

5-25 Publiken är *maxad*, många olika typer av människor, en del som aldrig skulle våg sig till en teater inne i stan för att de tror att de inte har där att göra fast det är just det de har. (Expressen 2000).

5-26 Så börjar orkestern att spela. Mjuka latinrytmer, *softade* restaurangmusikklinger, underhållningstoner från en svunnen tid. (Expressen 2000).

5-27 Driftsäkerhet uppnår våra kunder genom back up-lösningar, specialsupport och *klustrade* system. (Sundsvalls tidning 2000).

I exempel 5-26 och 5-27 fungerar participen som adjektiv, och är morfologiskt anpassade till svenskan.

De engelska participformerna ligger strukturellt nära de svenska – och det är därför mycket lätt att anpassa dem till svenska. I svenskan byts det engelska suffixet *-ed* ut mot *-ad*. Exempelvis participen *draftad*, *samplad*, *seedad*, *taggad*, *rankad* och *slimmad* har klara motsvarigheter i engelskan; *drafted*, *sampled*, *seeded*, *tagged*, *ranked*, *slimmed*.

I materialet finns också fyra exempel på rena engelska perfekt participformer, se exempel 5-28, 5-29, 5-30 och 5-31 nedan.

5-28 Vem av oss musarmade webbgastar har exempelvis hör talas om en "ablebodied seaman"? (Dagens Nyheter 2000)

5-29 *Serviceminded* kontorist/sekr. (Dagens Nyheter 1975)

5-30 Det blir det populära programmet med samlingstävling, toto, *mixed* och huvudtävling. (Expressen 1975)

5-31 *USB-powered* innebär att man inte behöver någon extern strömförsörjning. (Dagens Nyheter 2000)

Lånordet *serviceminded* i exempel 5-29 torde vara relativt etablerat i svenskan i den icke anpassade formen. Enligt Graedler (1998: 85) uppfattas en del av de lånade participformerna som t.ex. *serviceminded*, som lexikaliserade former snarare än som böjda former, åtminstone i det inledande skedet av inlåningen. Hon noterar också att det är perfekt participen som oftare än presens participen behåller sin engelska form i norskan. Orsaken är möjligen att en del av perfekt particip-formerna har en viss s.k. "lexikal styrka", dvs. de är frekventa i engelskan och sprids därför lättare till t.ex. svenskan⁶². I svenskan tas de in som lexikaliserade element. Det förklarar de icke anpassade formerna som *serviceminded* i exempel 5-29, men också troligen *USB-powered* i exempel 5-31. *Ablebodied seaman* i exempel 5-28 är en nominalfras som lexikaliserats som en sådan. *Mixed* i exempel 5-30 är namnet på en programpunkt och anpassas därför inte till svenskan.

⁶² Se mer om lexikal styrka (eng. *lexical strength*) i Bybee (1985).

Presens particip har i de flesta fall en aktiv betydelse i svenskan. I materialet finns sex belägg på presens particip där lånordet fått en svensk presens participform, se exempel 5-32.

5-32 Har du dessutom ett *coachande* ledarskap... (Sundsvalls tidning 2000)

Det finns också några exempel på nominalfraser i likhet med ”*able-bodied seaman*” i exempel 5-28 ovan, där attributet utgörs av ett presens particip som i likhet med huvudordet är icke-anpassat till svenskan. Nominalfraser i likhet med dessa tycks lånas in i svenskan relativt frekvent – och lexikaliseras också nästan alltid. Se nominalfraserna *paying guest* och *flying jib* i exempel 5-33 och 5-34 nedan:

5-33 Jag söker SOMMARHEM som ”*paying guest*” eller småpiga (Dagens Nyheter 1975)

5-34 Ordboken på drygt 500 sidor utkom i den tid då de stora segelfartygen fortfarande behärskade haven med sina segel, allt från *flying jib* till röjel och mesan. (Dagens Nyheter 2000)

I exempel 5-35 nedan illustreras hur nominalfrasen *bleeding denim* används som direktlånad fras från engelskan – medan man i samma artikel också använder sig av ett översättningslån av frasen; *blödande jeans* (se exempel 5-36). Här fungerar den översatta frasen förmodligen som en stilistisk markör i texten.

5-35 Jeansen i ”*bleeding denim*” riskerar dessutom att torrfälla. (Dagens Nyheter 1975)

5-36 *Blödande jeans* ”ska de va” i år. (Dagens Nyheter 1975)

Intressant nog tycks presens participformerna ofta förekomma som rent engelska former i nominalfraser tillsammans med ett främmande huvudord. Orsaken till att dessa inte anpassas till svenskan är förmodligen att nominalfraserna lexikaliseras och får en mer avgränsad betydelse i låntagarspråket – en ”*paying guest*” är en lexikaliserad struktur med specifik och avgränsad betydelse och kan inte översättas med ”betalande gäst” utan att förlora denna betydelse.

Graedler (1998: 86) påpekar att de lånade presens participformerna snarare borde betraktas som kodväxling eftersom de ofta utgör delar av idiomatiska fraser, och har en mer adjektivisk än verbal funktion.

5.7.2 Böjning av lånade adjektiv

Sammanlagt 81 olika adjektiv (lexem) är belagda i materialet. Denna grupp av adjektiv är ytterst heterogen. Också Chrystal (1988: 90) noterade att det i hennes material förekom både oböjda adjektiv och adjektiv som överensstämde helt med svenskans språkssystem. Det förekommer helt morfologiskt anpassade adjektiv som är belagda i flera olika böjnings- och kongruensformer, t.ex. lånordet *global* i exempel 5-37:

5-37 Med andra ord allt man kan önska sig om man alltid vill vara på språng, ständigt informerad och hela tiden en integrerad del av den stora *globala* gemenskapen. (Göteborgsposten 2000)

Lånordet *global*, samt andra exempel på anpassade adjektiv i materialet som *flexibel*, *kreativ*, *digital* och *elektronisk* är helt integrerade i svenskans böjningssystem och lika produktiva som vilket annat svenskt adjektiv. De förekommer både i predikativ och i attributiv ställning. Den andra ytterligheten utgörs av engelska nominalfraser med ett engelskt adjektivattribut. Dessa har samma funktion som participfraserna – de lånas in oförändrade och lexikaliseras i svenskan. Se exempel 5-38 och 5-39:

5-38 Möjligheterna med print-on-demand: *electronic* highways, digitala boklådor.... (Göteborgsposten 2000)

5-39 ”Blind date 2000” (Hufvudstadsbladet september 2000)

Av materialets 81 olika belägg på adjektivlexem, utgörs 29 (ca 36 %) av ett led i en nominalfras enligt exemplen ovan. I denna grupp ingår förutom de ovan nämnda, också andra mycket – även i engelskan – lexikaliserade fraser och sammansättningar som *high brow*, *new age*, *bad boy* och *happy end*.

Några belägg på ortografiskt icke anpassade och icke etablerade adjektiv som böjs och kongrueras enligt svenska regler förekommer även i materialet – men dessa är få, se exempel 5-40 och 5-41.

5-40 Som den stora, uppblåsta mallgrodan och de *fleeciga*, flåsiga IT-grodorna. (Göteborgsposten 2000)

5-41 Där skall de sväva fram på catwalken. Svängandes runt med *coolast* tänkbara ansiktsuttryck. (Göteborgsposten 2000)

Adjektivet *cool* i exempel 5-41 är belagt i SAOL 13 och torde vara frekvent i svenskan trots att det inte anpassats ortografiskt (se t.ex. tabell 5.19).

Mitt material är begränsat i storlek och de flesta av adjektiven i materialet är antingen morfologiskt anpassade till svenskan och betar sig därför som svenska adjektiv, eller ingår i helt engelska – delvis lexikaliserade – nominalfraser. Jag har därför använt mig av korpusen Svenska Dagbladet 2000 för att undersöka hur de lånade adjektiven kongruerar med huvudordet i satsen, och om de kongruerar. Chrystal (1988: 90) fann t.ex. exempel på engelska adjektiv i attributiv ställning som inte kongruerade med sitt huvudord.

Jag har gjort sökningar i Språkbanken på adjektiven *cool*, *soft*, *safe*, *crazy* och *tight*. Syftet var att kontrollera huruvida adjektiven kan stå i predikativ position lika väl som i attributiv position, samt i vilken omfattning adjektiven kongruerade med sitt huvudord. Adjektiven har valts pga. att de är relativt frekventa i tidningstext i svenskan. Hela engelska fraser samt engelska namn i vilka adjektiven ingår har uteslutits. Resultatet av sökningen ses i tabell 5.19.

Tabell 5.19 Fördelningen av adjektiv mellan attribut och predikativ ställning, samt eventuell kongruens med huvudordet. Antal belägg

	<i>Attributiv ställning</i>		<i>Predikativ ställning</i>	
	Kongruens	Icke kongruens	Kongruens	Icke kongruens
Cool	54	-	40	5
Soft	15	-	8	1
Safe	2	-	2	1
Crazy	3	-	1	-
Tight	4	-	5	-

Tabell 5.19 visar en relativt jämn fördelning mellan adjektiven i attributiv och predikativ ställning, även om det finns en tendens till en högre andel adjektiv i attributiv ställning än i predikativ ställning för lånorden *cool* och *soft*. Av tabell 5.19 framgår också att orden *cool*, *soft* och *safe* förekommer i svenska satser där dessa adjektiv inte kongruerar med huvudordet. Se exempelsatserna 5-42 och 5-43:

5-42 Låtskrivandet som hantverk har försvagats. De anstränger sig inte speciellt hårt och det har blivit *cool* att inte göra det.

5-43 Det skrevs upphetsade kommentarer i den svenska pressen om folk som var *soft on* antisemitism.

På svenska vore de korrekta varianterna av exempel 5-42 och 5-43 följande: "...det har blivit *coolt* att inte göra det, samt "folk som var *softa on* antisemitism." Det att ett lånat adjektiv i predikativ ställning inte alltid kongruerar med huvudordet i satsen kan å ena sidan bero på att avståndet till huvudordet är längre för adjektiv i predikativ ställning än för adjektiv i attributiv ställning. Det senare exemplet, 5-43, med *soft on* kan betraktas som en lexikaliserad fras och undgår kanske därför kongruens.

Å andra sidan är det också möjligt att icke-kongruens hos lånord i svenskan beror på inflytande från engelskans kongruenssystem. Engelskan har ingen genuskongruens mellan adjektiv och huvudord eftersom engelskan har ett ettgenussystem. Adjektivet kongruerar inte heller i numerus i engelskan, se följande exempel: "the houses are *big*", "the *big* houses". Förekomst av engelska adjektiv i svenskan som inte kongruerar med huvudordet kan eventuellt tolkas som ett första steg på vägen mot en uppluckring av kongruensreglerna i svenskan, åtminstone när det gäller lånade adjektiv. Å andra sidan utgör de lånade adjektivens ickekongruens i predikativ ställning fortfarande enstaka företeelser i svenskan – det är inget som sker systematiskt.

5.7.3 Konklusioner

Ovan har jag studerat hur de lånade verben och adjektiven anpassas morfologiskt till svenskan. Resultaten av studien är följande:

- Alla verb, förutom de som förekom i någon typ av lexikaliserade fraser, var anpassade till svenskans böjningssystem. Också Gradler (1998) och Chrystal (1988) har kommit fram till samma resultat i sina studier.
- De partikelsammansatta verben fungerar i svenskan ofta som substantiv och lånas förmodligen in som enheter. Detsamma gäller presens participformer av engelska lånord – dessa förekommer ofta i nominalfraser som t.ex. *paying guest* (se också Graedler 1998: 83).

Jämfört med de lånade substantiven, där det är tydligt att anpassningen sker stegvis, verkar den morfologiska anpassningen av de lånade verben ske antingen genast och helt och hållet eller så lånas verben in tillsammans med ett annat språkligt element, vilket orsakar att hela strukturen lexikaliseras.

Engelska adjektiv lånas in dels som en del av en nominalfras, t.ex. *bad boy*, *happy end*, dels enskilt som t.ex. *tajt*, och integreras med tiden mer eller mindre helt i svenskan. Min studie visade dock att det finns en tendens att engelska adjektiv undviker kongruens med huvudordet i predikativ ställning. Detta sker trots allt ännu inte systematiskt i svenskan.

5.8 Sammanfattning av den morfologiska anpassningen

Ovan har jag studerat hur lånorden i mitt material anpassat sig morfologiskt till svenskan. Jag har undersökt hur lånorden bildar sammansättningar (hybrider) med svenska ord, hur de anpassas till det svenska avledningsmönstret, hur de lånade substantiven tilldelas genus och pluraländelse samt hur de lånade verben och adjektiven böjs i svenskan.

I diskussionen i kapitel 2.1 och 2.2 antogs att strukturella, sociokulturella och språkpolitiska faktorer har en betydelse för hur lånorden anpassar sig morfologiskt till svenskan. De strukturella faktorer som har undersökts i detta kapitel är morfologiska, ortografiska och semantiska aspekter, de sociokulturella faktorerna är lånordens ålder, frekvens och etablering och på en språkpolitisk nivå har jag i någon mån kommit in på vilket förhållande språkbrukarna har till lånorden, dvs. deras åsikter och attityder, och i vilken omfattning de rekommendationer som språkvården ger angående engelska lånord

följs. Följande resultat kan ses som de mest centrala i denna studie, utgående från de tre nämnda faktorerna ovan:

Strukturella villkor och morfologisk anpassning:

- Lånord förekommer i större utsträckning som förleder än som efterleder i sammansättningar med svenska ord. De lånord som står som förled står utöver det ofta i oförändrad form. Orsaken till att främmande efterleder i högre grad är morfologiskt anpassade är att efterlederna utsätts för ett större krav på att de ska kunna böjas (se också Graedler 1998).
- Semantisk likhet, synonymi med inhemskt substantiv och morfologisk likhet mellan lånord och inhemskt ord visade sig ha störst betydelse vid tilldelning av genus till lånade substantiv (se också Graedler 1998 och Kilarski 2004).
- Det finns inga tecken på att s-pluralen enbart skulle användas i lånord som är svagt integrerade i svenskan, vilket antytts i andra studier (se t.ex. Chrystal 1988).
- Det finns ett tydligt samband mellan s-plural samt främmande ortografi och morfologi.
- Lånade verb och adjektiv anpassas till svenskans böjningsmönster eller lånas in som en del av en fras.

Språksociologiska villkor och morfologisk anpassning:

- Lånade substantiv uppvisar i motsats till verben och adjektiven störst variation när det gäller bildande av avledningar enligt svenskt mönster. Lånordens ålder, etablering och frekvens hade en stor betydelse för hur varierat dessa substantiv avleddes.
- Lånord som syftar på individuella mängder och grupper samt par tar i hög grad s-plural. Däremot fanns det inga klara tecken på att lånorden som syftar på främmande referent skulle ta s-plural i högre grad än lånord som syftar på inhemsk referent (se t.ex. Söderberg 1983).

På det stora hela kan man säga att lånorden anpassas relativt väl till det svenska ordbildnings- och böjningssystemet, i enlighet med de svenska språknormerna. De rekommendationer som språkvården ger när det gäller böjningen av enskilda ord följs oftast. I vissa fall har språkvården dock kommit språkbruket till mötes. Ett exempel är införandet av s-pluralen som en sjunde deklination i svenskan.

Det finns dock tendenser till avvikelser från språknormerna när det gäller hur avledningar av lånord bildas i svenskan, speciellt när det gäller avledningssändelsen *-ig*. Tidigare avleddes de engelska lånorden konsekvent enligt svenskt mönster; *sporty/sportig*, *sexy/sexig*. I min studie framgick att en del nya lånord från engelska behåller sitt engelska avledningssuffix. Detta gäller främst adjektivsuffixet *-y* (t.ex. i ordet *funky*) samt substantivsuffixet *-ing* (t.ex. i ordet *trading*). Orsaken till detta kan vara att språkbrukare nuförtiden behärskar engelska och är således bekanta med engelska böjningsformer. Därför lånas också de engelska avledningarna på *-y* direkt in i svenskan tillsammans med ordet. Avledningssuffixet byts således inte ut, från *-y* till *-ig*, när lånordet introduceras i svenskan (se också Edlund & Hene 1992: 113). Inlåningen av adjektivsuffix är dock inte i något avseende systematisk.

En annan tendens till avvikelse från språknormerna var att vissa lånade adjektiv i predikativ ställning undvek att kongruera med huvudordet i satsen. I attributiv ställning kongruerade dock det lånade adjektivet alltid med sitt huvudord.

Det finns uppenbarligen också strukturella begränsningar för vilka lånord som kan ges svenska ändelser. Det är svårt att tilldela en del lånord en inhemsk pluralform av fonotaktiska orsaker, t.ex. vissa ord på *-er*; *trainer* (pl. **trainerar*). Tack vare att SAOL 13 är mer restriktiv än de tidigare upplagorna rekommenderas dock svenska pluralformer också för lånord med osvensk stavning som slutar på *-er*; t.ex. *pacemaker* (pl. *pacemakerar*) och *globetrotter* (pl. *globetrottrar*).

Man kan eventuellt se en tendens till att också andra lånord än de traditionella s.k. kepsorden (t.ex. *jeansen*) behandlas som sådana. S-pluralen lånas in med lånordet – som en del av det – och används som en del av ordet (Rüke-Dravina 1969: 60). Graedler (1998: 139) påpekar att ett ord som uppfattas som främmande av språkbrukarna oftast också behandlas som ett sådant, d.v.s. böjs med s-plural eller avleds med ett engelskt avledningssuffix.

Studien visade att lånorden generellt sett inkorporeras morfologiskt i svenskan relativt systematiskt och regelbundet och enligt ett visst mönster. Det finns få tecken på inlåning av strukturer, och de strukturer som lånats in från engelskan till svenskan –

t.ex. suffixen *-y* och *-ing* – kan tolkas som tillfälliga företeelser. Inlåning av det engelska suffixet *-ing* har dessutom inga större konsekvenser för svenskans böjningssystem eftersom lånord som slutar på *-ing* många gånger inte bryter mot de svenska språkreglerna, t.ex. *trading*.

6 Den ortografiska anpassningen

I detta kapitel studerar jag i vilken omfattning lånorden har anpassat sig stavningsmässigt till svenskan och vilka språkvårdsstrategier som ligger bakom anpassningen. En preliminär version av forskningsresultaten finns i Mickwitz (2008c).

I jämförelse med den morfologiska anpassningen är den ortografiska mindre komplicerad. Främmande lexikala element måste oftast på något sätt inordnas i den svenska grammatiska strukturen – men mer sällan krävs det att lånordet omstavas för att det ska kunna användas i svenskan. För att ett engelskt lånord ska kunna integreras helt i svenskan måste det kunna böjas och vara mottagligt för avledningsändelser. Det krävs oftast dock inte att lånordet anpassas ortografiskt.

Jag strävar i denna delstudie efter att undersöka om det finns ett samband mellan lånordens ortografi och morfologi – dvs. om ett lånord som böjs enligt svenska böjningsregler också kräver en stavningsmässig anpassning till svenskan. I tidigare undersökningar av lånord i andra nordiska språk har man funnit ett tydligt samspel mellan böjning och stavning (Graedler & Johansson 2002: 170, samt Graedler 1995), nämligen att lånord som anpassas ortografiskt också gärna anpassas morfologiskt.

Jag kommer också kort att diskutera skillnaderna mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan vad gäller ortografisk anpassning (se Mickwitz 2008c).

6.1 Svensk ortografi och fonologi som villkor för stavningsanpassning

När ett språk ges ett skriftsystem är utgångspunkten för förhållandet mellan fonem och skrivtecken att ett fonem alltid betecknas med ett och samma skrivtecken och att ett skrivtecken alltid betecknar ett och samma fonem (Garlén 1988: 155). I svenskan är förhållandet mellan skrivtecken och fonem mer komplicerat än så. I det följande redovisas några av de avvikande fonematiska principerna för svenskan (utgående från Garlén 1988: 156).

- 1) ett fonem betecknas med olika grafem:

/o/ betecknas med <o>, som i *orre* eller med <å> som i *måste*

2) ett fonem betecknas med en kombination av grafem:

/sje-ljud [ʃ] betecknas t.ex. med <sj> som i *sju*, med <sk> som i *skär* och med <stj> som i *stjärna*.

3) ett grafem betecknar flera olika fonem:

/o/ betecknar dels /o/ i t.ex. *kol*, dels /u/ i t.ex. *hosta*.

Eftersom svenskan innehåller så många lånord som har så stort avstånd mellan den skrivna formen och uttalet är det omöjligt att hitta en korrespondens mellan grafem och fonem för många ord i svenskan. Detta gäller t.ex. franska lånord som *ensemble* och *genre* – men också en stor del av de engelska lånord som i övrigt är mer eller mindre integrerade i svenskan: *service*, *happy hour*, *design* m.m.

Normen för hur ord stavas i förhållande till ljudbilden är således inte konsekvent i svenskan. Vanligt förekommande ord som *och* och *som* kan också sägas ha en icke regelbunden stavning. I och med engelskans ökade inflytande på 1900-talet blev det ännu svårare att skapa en konsekvent stavningsnorm (Teleman 2003: 89). De flesta språk, också svenskan, kan sägas ha ”en kärna av regler” (Garlén 1996: 59) för hur grafemen och fonemen i svenskan bör relateras till varandra⁶³. Garlén (1996: 59) hävdar också att ”relationen mellan ordens grafemgestalt och fonemgestalt är [...] i de flesta språk sådan att den ena representationen inte automatiskt låter sig överföras till den andra”. Det finns alltså en hel del ord i svenskan som inte stavas enligt kärnan av regler, och hit hör t.ex. många lånord. Josephson (2003: 159) påpekar t.o.m. att det kan finnas en risk för att det svenska ortografiska systemet är i upplösning p.g.a. ”inre svagheter och tryck från engelskan”.

Det är således uppenbart att förhållandet mellan skrift- och ljudbild i svenskan är skevt, och att detta påverkar hur lånorden ortografiskt integreras i svenskan. Sandøy (2000: 111) framför ett antal villkor för hur lånord inkorporeras i det norska ortografiska systemet:

- a) hur lika eller olika ljuden/fonemen är i låntagar- och långivarspråket,
- b) det fonologiska systemet i låntagarspråket,
- c) skriftbilden i långivarspråket,
- d) språkbrukarnas kunskaper i långivarspråket,

⁶³ Se Lindgren (2006) för ”Grundregler för svensk stavning”.

e) den genre som ordet hör hemma i.

Skillnaden mellan norskan och svenskan är att norskan tenderar att anpassa lånorden till det norska ortografiska systemet i högre grad än svenskan. De ovan refererade villkoren torde trots detta påverka inkorporeringen av lånord också i svenskan.

I engelskan finns ett antal ljud som inte används i svenskan, t.ex. /θ/ som i *thriller*, /w/ som i *whisky* och /dʒ/ som i *jetlag* (se också Dahlman 2007: 138). Enligt Lehiste (1998) överförs ofta låntagarspråkets uttal på långivarspråkets ord, när en talare använder ett ord från långivarspråket (t.ex. engelska) i låntagarspråket (t.ex. svenska). En svenskspråkig person i gemen skulle alltså uttala <th> som /t/, <w> som /v/ och <j> som /j/ i de ovan nämnda engelska orden. Dahlman (2007: 155) har dock visat att en stor del av de svenska talarna låter bli att anpassa engelska ljud till svenska, och uttalar lånorden enligt engelska uttalsregler.

Även om skriftbilderna i engelskan och svenskan i hög grad avviker från varandra tycks detta dock inte ha så stor betydelse för vilka lånord som tas in i svenskan – de svenska språkbrukarna använder också lånord som avviker till uttal och skriftbild från svenskan. Detta kan i sin tur ha att göra med att svenskarna nuförtiden är bekanta med engelskans ”främmande” uttal och skriftbild (Söderbergh 1973). Dahlman (2007: 130–131) påpekar att en annan orsak är att många av lånorden kan fungera som ersättande ord för ord som redan finns i svenskan men som har negativa associationer.

I det följande diskuterar jag vilken roll SAOL spelar för den ortografiska normen.

6.2 SAOL och den svenska stavningsnormen

Grunden för den svenska stavningen lades redan 1801 i och med Svenska Akademiens stavningsavhandling, skriven av Carl Gustaf af Leopold. Leopolds stavning tillämpades nästan utan förändringar i första upplagan av SAOL (1874).

Den stavningsnorm som tillämpas i svenskan i dag är den som slogs fast 1906⁶⁴, och SAOL har blivit det officiella rättesnöret för den svenska stavningen. Även om SAOL i praktiken upplevs och fungerar som norm för den svenska stavningen, bygger den på språkbruket, och Horace Engdahl påpekar i förordet till den trettonde upplagan att den är ”en samling rekommendationer som i stor utsträckning grundas på det

⁶⁴ Se en utförligare beskrivning av rättstavningsreformen 1906 i Hellberg (2006).

etablerade bruket och som därutöver bestäms av en strävan att anpassa nya tillskott i språket till rådande svenska normer för stavning och böjning, ordbildning och ordval” (SAOL 13). Enligt inledningen till den trettonde upplagan bygger rekommendationerna i SAOL på ”hur språkbruket i själva verket ser ut och hur man skulle vilja att det såg ut” (SAOL 13: IX). I den trettonde upplagan har man dock infört tydligare rekommendationer än i tidigare upplagor när det gäller stavning, böjning och ordbildning för engelska lånord i svenskan. SAOL 13 har alltså fått en mer normerande funktion än de tidigare upplagorna.

SAOL har som princip att utesluta ord som inte längre används, samt att ta med nya ord som har uppnått en viss grad av frekvens och etablering i svenskan. Vanligen är det valet av ord som utesluts eller tas med – inte stavningen av dessa – som orsakar upprörda reaktioner hos allmänheten. I den trettonde och nyaste upplagan av SAOL har man inkluderat två ord från den stockholmska förortsslangen; *keff* (dålig) från arabiskan och *guss* (flicka) från turkiskan. Även om det förts en upprörd debatt i media⁶⁵ om invandarspråken som ett eventuellt hot mot svenskan, är det enligt språkvetare uppenbart att engelskan utgör ett hot på en helt annan nivå än invandarsvenskan. Nyström Höög (2008) hävdar ironiskt att det är som att ”sila mygg och svälja kameler” när man ser invandarspråken som ett hot mot svenskan men inte bryr sig om påverkan från engelskan.

Under 1900-talet diskuterades framför allt skriftformer i förhållande till talspråksformer när det gällde stavningen. Svenska språknämnden ville behålla de längre formerna av t.ex. *bedja*, *bliva* och *draga* i stället för *be*, *bli* och *dra*. Ända tills slutet av 1900-talet, i seklets sista och tolfte upplaga av SAOL, redovisades kortformer med ”äv.” som angav att formen inte var normalform.

Stavningen av de engelska lånen var en källa till problem för språkvården under hela 1900-talet i och med att inflödet av engelska lånord ökade. Det fanns ingen systematisk normering till svenskan av de främmande orden vad gäller stavningen (se också Teleman 2003: 89), vilket ledde till problem bl.a. för uttalet av orden. Svenskan har ju till skillnad från engelskan en relativt stor överensstämmelse mellan ljud och skrift (Hultman 2003: 24), och denna princip krävde alltså att stavningen av de engelska lånen skulle stämma överens med uttalet av dem – eller tvärtom. Teleman (2003: 89) påpekar att orden oftast lånades in via skriften och att skriftbilden därför var fast, vilket

⁶⁵ Se t.ex. Ebba Witt-Brattströms inlägg om rätten till ”blattesvenska” (2006).

gjorde det svårare att anpassa lånorden stavningsmässigt till uttalet. En annan orsak till svårigheterna torde vara att språkbrukarna i allt högre grad kunde engelska och hade svårt att tänka sig en försvenskad eller ”förvanskad” form av de engelska ord de var vana att använda.

I stället för att rätta uttalet enligt skriften försökte man införa ortografiskt anpassade former av ett antal engelska lånord för att se om de slog igenom hos språkbrukarna. Om formerna inte slog igenom så utmönstrades de ur ordlistan. Detta gäller bl.a. för *bagg* (bag), *gajd* (guide) och *jös* (juice) som alla slopades 1998⁶⁶. Ett bra exempel på ett ord med anpassad stavning som åtminstone delvis slagit igenom är *mejl(a)* (mail), vilket är den enda formen som rekommenderas av SAOL i den trettonde upplagan. Andra lånord med samma typ av anpassad stavning som haft genomslagskraft är *fejk(a)* och *fejs* som båda togs med i den tionde upplagan från 1973 och nu är standardformer. Som också Teleman (2003: 90–91) påpekar, förekommer det många exempel på ord med främmande stavning i både den tolfte och trettonde upplagan av SAOL för vilka man valt att inte anpassa stavningen, t.ex. *deadline*, *squash* och *pool*. I inledningen till SAOL 13 påpekas dock att det finns få möjligheter att idag anpassa de engelska lånorden i skrift med undantag för ord med stum ändelsevokal som t.ex. *date* och *site* – *dejt* respektive *sajt* – och ord med kort rotstavelse som t.ex. *web* och *flop* – *webb* och *flopp*.

När man diskuterar anpassning av ortografi bör man således inte bara beakta när en anpassning skett, utan också när en sådan är nödvändig eller ens möjlig. En del av de engelska ordens stavning överensstämmer med svenskans, bl.a. i ord som *festival*, *fax* och *data*. I dessa fall kan man alltså inte tala om att det skulle finnas ett behov av att omstava lånorden för att få till stånd en större korrespondens mellan grafem och fonem. I vissa fall kan man dock välja att uttala det engelska ordet enligt svenska fonologiska regler eller enligt engelska. Detta gäller t.ex. ord som *agility*, *fan*.

⁶⁶ Se fler exempel i Teleman (2003: 90).

6.3 Språkvårdens principer för omstavning av engelska lånord

Den svenska språkvården har som mål att lånorden i svenskan ska stavas som de uttalas eller uttalas som de stavas (jfr Dahlman 2007: 130). Detta är dock sällan möjligt i praktiken. De engelska lånorden anpassas allt mer sällan till svenskan stavningsmässigt (Chrystal 1988: 94, Gellerstam 2006)⁶⁷. Om man jämför med de strama riktlinjer för stavningen av de franska lånorden som Leopold (1801) ger i sin stavningsavhandling för över 200 år sedan, saknar den svenska språkvården av i dag konsekvens och systematik i anpassningen av de engelska lånorden (Ransgart 2004). Söderbergh (1973) hävdar att det faktum att engelska lånord inte anpassas stavningsmässigt beror på att språkbrukarna är så förtrogna med engelska att pressen på försvenskning av ortografin inte längre finns. Med tanke på att Söderberghs verk är snart 40 år gammalt är det troligt att språkbrukarna nuförtiden i ännu högre grad vant sig vid att engelska ord stavas enligt engelskt stavningsmönster.

Ransgart (2004: 209) konstaterar att den svenska språkpolitiken (i jämförelse med den norska) ”har varit tvungen att inta ett pragmatiskt förhållningssätt. Att som Leopold eller Tegnér enbart hålla sig till en purism på ortografisk nivå, eller att som Rydqvist enbart förorda lexikalisk purism är inte längre möjligt”. I ett nordiskt perspektiv är svenskan liberalare, och mindre systematisk (Josephson 2003: 157), än norskan, men mer restriktiv än danskan vad gäller stavning av främmande ord (Vikør 1993: 180). I en jämförelse med övriga nordiska länder ligger danskan i topp när det gäller andelen ortografiskt icke anpassade lånord i skrift (Omdal 2008: 179). Isländskan är på motsvarande sätt det språk som har den största andelen anpassade lånord jämfört med andra nordiska länder (se Omdal 2008: 168).

Den svenska språkvården har två alternativ när man tar ställning till hur ett lånord ska hanteras. Man kan välja att anpassa lånordet ortografiskt eller ersätta det med ett svenskt ord. Man kan trots avsaknad av systematik i den ortografiska anpassningsnormeringen urskilja tre engelska grafemkombinationer som den svenska språkvården har försökt eller försöker genomföra omstavning av, mer eller mindre systematiskt⁶⁸, se exempel 1-3:

⁶⁷ Detta gäller också danskan, se t.ex. Heidemann Andersen (2004).

⁶⁸ De vokaler som omstavas, dvs. som finns i engelska ord som slutar på stumt *-e* och har diftong i stammen, samt omstavningen *c* → *k* kommer att undersökas närmare i avsnitt 6.5.3.1 och 6.5.3.2.

1. De engelska grafemen <i>, <a>, <ay>, och <ai> mellan konsonanter eller i slutet av ord omstavas till <aj> eller <ej>, t.ex. i orden *mejla* (mail) och *tajt* (tight).
2. Slutkonsonanten fördubblas i svenskan i ord som *mobb* (mob), *jobb* (job), *flopp* (flop) och *webb* (web).
3. Det engelska grafemet <c> omstavas till <k> i vissa positioner, framför allt i början av ord, t.ex. i orden *kasett* (cassette) och *skanna* (scan).

Som tidigare diskuterats är policyn i dagens svenska språkvård inte att hålla svenska språket intakt, utan man förhåller sig i första hand pragmatiskt till de främmande orden – dvs. de ska anpassas till svenskan om de är ”svårhanterliga” – i annat fall får de behålla sin engelska stavning. De två förstnämnda principerna ovan tillämpas i hög grad i dagens språkvård – även om en del av språkvårdens förslag av allmänheten ibland uppfattas som mindre gångbara, t.ex. anpassningen av *rave* till *reju* som gjordes av Dagens Nyheters språkvårdare Catharina Grünbaum.

Orsaken till att dessa ovan nämnda principer tillämpas, och detta gäller främst de två första principerna, är framför allt kravet på att de engelska orden ska stämma överens i fråga om stavning och böjning i svenskan. Avledningar som *ravea* (rejuva), *fakea* (fejka) eller *maila* (mejla) uppfattas av språkvården som ogångbara (se Grünbaum 2003: 111). Språkvården rekommenderar dock att ordet *deadline* ersätts med svenska ord som *manusstopp* eller *manuslämning* i stället för att ordet anpassas ortografiskt till *dedlajn*.

En av de svenska stavningsreglerna är att enstaviga ord med kort vokal har dubbel slutkonsonant, t.ex. *dopp* och *hopp* – med enkel konsonant skulle orden uttalas som orden *dop* och *hop*. Detta är orsaken till att språkvården har försökt införa försvenskade former av de enstaviga engelska orden med enkel slutkonsonant.

Omstavning av *c* till *k* har skett i många äldre engelska lånord, t.ex. *projekt*, *musikal*, *mikro* och *avokado*. I dagens svenska är det dock vanligt att engelska lånord behåller *c* i positioner där svenskan egentligen kräver *k*. Språkvården rekommenderar inte heller att ord som *catering*, *case* eller *call center* anpassas ortografiskt, utan ger förslag till svenska ord, dvs. ersättningsord, som kan användas i stället (Grünbaum

2003: 70). Detta är å andra sidan helt i enlighet med språkvårdens princip idag – stavning med *c* orsakar sällan att ordet i fråga inte kan böjas ”på svenskt vis”, eller att lånordet på annat sätt skulle uppfattas som ohanterligt.

I det följande kommer jag redogöra för mitt material när det gäller hur lånorden anpassat sig till den svenska stavningsnormen. Jag kommer också att diskutera skillnaden mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan. Inledningsvis kommer jag dock att gå in närmare på begreppet *ortografisk anpassning*.

6.4 Skillnaden mellan ortografisk och morfologisk anpassning

Innan jag kommer in på hur jag valt att kategorisera lånorden när i fråga om den ortografiska anpassningen, ska jag diskutera skillnaden mellan ortografisk och morfologisk anpassning mer ingående.

Det är på många sätt lättare att definiera skillnaden mellan ortografiskt anpassade och icke anpassade lånord, än att dra gränsen mellan morfologiskt anpassade och icke anpassade lånord. Språkbrukaren måste ifråga om ortografi ta ställning till hur hon eller han stavar ett lånord, och det finns endast två val. Antingen väljer han eller hon att stava enligt svenskt mönster eller enligt engelskt mönster. När det gäller morfologi har språkbrukaren ofta en möjlighet att helt undvika böjning av ett lånord, genom att placera det t.ex. i en sammansättning med ett svenskt ord.

I vissa fall är det svårt att dra gränsen mellan morfologi och ortografi. I denna studie har det ibland varit problematiskt att avgöra vad som kan definieras som ”morfologisk slutled” av ett ord. Frågan är t.ex. om bortfall av *-e* i ord som *kreativ* (*creative*) ska betraktas som en morfologisk eller ortografisk förändring. Det är svårt att karakterisera bortfall av slut-*e* som en klar ortografisk förändring eftersom förändringen sker i slutet av ett ord och skulle ha en uppenbar inverkan på hur ändelser fogas till stammen. När ordet *kreativ* kongruerar med ett neutralt huvudord (t.ex. *ett kreativt jobb*), kan man tala om en ren morfologisk anpassning av ordet – slut-*e* måste falla bort för att ändelsen *-t* ska kunna fogas på ordet. När ordet *kreativ* används i utrum är det svårt att avgöra om förändringen är ortografisk eller morfologisk.

Jag har emellertid valt att definiera dubbelteckning av konsonant i ordslut som ortografisk anpassning, t.ex. *web* → *webb*. Med ortografisk anpassning avser jag således hur lånorden helt eller delvis övergår till att stavas enligt svenska stavningsregler. Som

ortografiskt icke anpassade lånord har jag kategoriserat sådana lånord som har kommit in i svenskan oförändrade från engelskan, t.ex. *catwalk*, *high brow*, och som alltså i princip bryter mot de ortografiska reglerna i svenskan. Sådana lånord som genomgått någon typ av stavningsförändring har jag kategoriserat som ortografiskt anpassade, t.ex. *projekt* (*project*) och *mejl* (*mail*).

De lånord som inte har genomgått ortografisk anpassning består av två typer; lånord som stavas på ett främmande och "osvenskt" sätt, samt engelska lånord vars stavning sammanfaller med den svenska stavningen. I kategoriseringen av de icke anpassade lånorden har jag i första hand utgått från hur orden uttalas i svenskan. Om ordens uttal sammanfaller med stavningen har jag betraktat stavningen som "icke främmande". T.ex. ordet *playoff* uttalas /plejof:/ i svenskan och inte bokstavstroget /playoff/; i det fallet har jag ansett att stavningen är "främmande". Jag har dock inte betraktat stavningen av *nylon* som främmande eftersom ordet uttalas /nylo:n/ i svenskan, inte /nailon/ som i engelskan. Till min hjälp har jag haft Nationalencyklopedins ordbok på nätet som anger uttal för alla ord. Ord som enligt NEO har ett alternativt "svenskt" uttal, t.ex. *fan* (/fæn/ respektive /fan/), har betraktats som ett ord där den engelska stavningen sammanfaller med den svenska. Detta ord har alltså inte inkluderats i kategorin ortografiskt icke anpassade ordtyper, utan i kategori B, se följande kapitel (6.5).

6.5 Analys av den ortografiska anpassningen

I detta kapitel redogör jag för hur jag kategoriserat och analyserat lånorden vad gäller den ortografiska anpassningen. Med ortografisk anpassning avser jag således hur lånorden helt eller delvis övergår till att stavas enligt svenska stavningsregler.

Jag har gått igenom alla ordexemplar i hela materialet och kategoriserat dessa som ortografiskt anpassade respektive icke anpassade till svenskan. Ordtyperna har därefter kategoriserats enligt vilken typ av ortografisk anpassning som skett. Omstavningen av konsonanterna respektive vokalerna redogörs för separat.

6.5.1 Indelning i kategorier

I denna studie utgår jag från Graedler och Johanssons schema, som är utarbetat för norskan (2002: 164–166). Jag har modifierat schemat för att det skall kunna användas för svenskan.

Johansson och Graedlers schema används i denna studie främst för att ge en översikt över vilka grafem som omstavas i svenskan, och vilka som vanligtvis förblir icke anpassade. I schemat anger jag exempel på lånord som uppvisar ifrågavarande grafem. Exempelen är hämtade ur mitt material.

De kategorier som har skapats för att systematiskt analysera den ortografiska anpassningen är fyra till antalet:

Kategori A består av lånord som är ortografiskt anpassade – helt eller delvis. Exempel på sådana är *mejl*, *projekt*, *diskriminera* och *kolumnist*.

Kategori B består av lånord vars stavning sammanfaller med svenskans grundläggande fonografematiska korrespondensregler. Exempel på sådana lånord är *printer*, *floppy* och *bikini*.

Kategori C består av ortografiskt icke anpassade lånord, t.ex. *autochord*, *juice* och *hype*.

Kategori D består av lånord som har annan utländsk stavning (t.ex. spansk eller rysk), t.ex. *aldeamentos*.

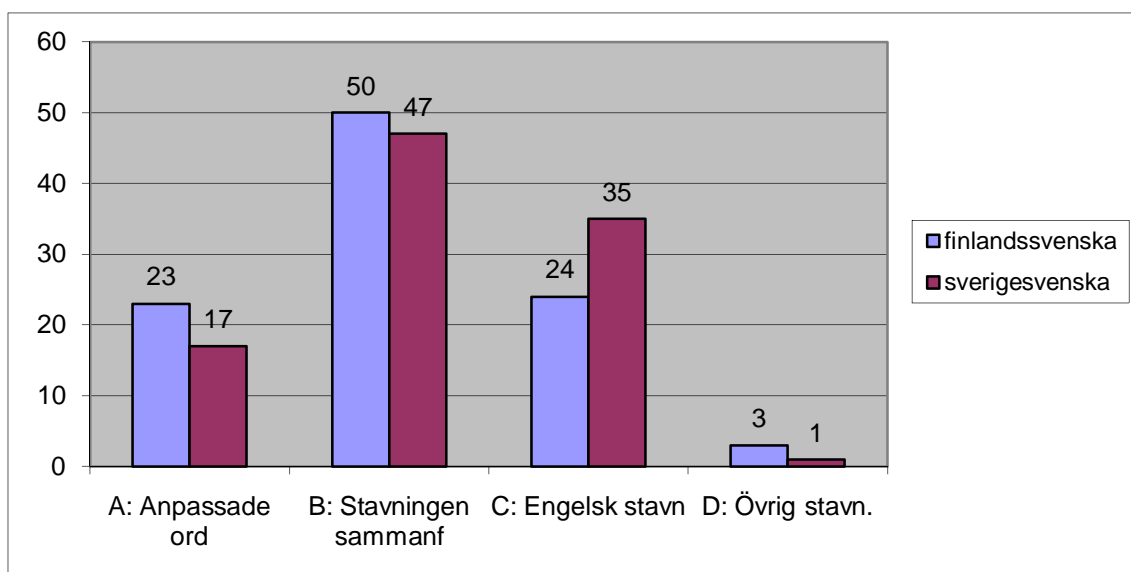
I följande kapitel redogör jag för hur tidningsmaterialet fördelar sig mellan de olika kategorierna A-D.

6.5.2 Finlandssvenska, sverigesvenska och ortografisk anpassning

I detta avsnitt redogör jag för skillnaderna mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan när det gäller vilken typ ortografisk anpassning lånorden i mitt material genomgått. Diagram 6.1 nedan visar hur lånorden fördelar sig mellan kategorierna A–D, samt

skillnaderna mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan i detta avseende. En preliminär studie av skillnaderna när det gäller ortografisk anpassning har publicerats i Mickwitz 2008c.

Diagram 6.1 Fördelningen mellan ortografiskt anpassade och icke anpassade lånord, samt lånord där stavningen sammanfaller, i finlandssvenskan och i sverigesvenskan. Procentuell fördelning. N=4633.

Som diagram 6.1 visar sammanfaller stavningen mellan engelskan och svenskan när det gäller hälften av alla ordexemplar; 50 % av ordexemplaren i det finlandssvenska materialet och 47 % i det sverigesvenska. Den största skillnaden mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan ligger i kategori C: lånord med engelsk stavning – där sverigesvenskan uppvisar 11 procentenheter högre andel lånord med engelsk stavning än finlandssvenskan. Det sverigesvenska materialet innehåller således en påtagligt högre andel lånord med ickesvensk stavning.

Rent generellt kan man konstatera för både finlandssvenska och sverigesvenska att få av lånorden är ortografiskt anpassade. 23 % av alla ordexemplar i det finlandssvenska materialet respektive 17 % av alla ordexemplar i det sverigesvenska materialet är ortografiskt anpassade i svenskan. Exempel på ortografiskt anpassade lånord är *sajt*, *fejk* och *webb*.

Att en högre andel ordexemplar i det sverigesvenska materialet inte är ortografiskt anpassade kan eventuellt bero på att den sverigesvenska språkvården generellt sett är liberalare än den finlandssvenska (Mickwitz 2008c: 146) och förhåller sig därför

öppnare till lånord. Lånorden i det sverigesvenska materialet är också – som ett resultat av detta – i lägre grad etablerade än lånorden i det finlandssvenska materialet (se också Mickwitz 2008c).

I fråga om anpassning av konsonantkombinationer är omstavning från *c* till *k* i engelska lånord vanligast (se också Chrystal 1988). En del av dessa lånord (t.ex. *cancer*) har enligt SAOL 13 numera ingen alternativ form (*kancer*), medan andra lånord har parallellformer (t.ex. *konsensus/consensus*). Dubbeltecknad konsonant i slutet av ord där engelskan har enkel konsonant är också relativt vanligt i både finlandssvenskan och sverigesvenskan, t.ex. *webb* (web) och *droppa* (drop).

Det finns en klar tendens till att man både i sverigesvenskan och i finlandssvenskan i första hand föredrar att låna in engelska ord där stavningen sammanfaller med den svenska – åtminstone om man ser till hur ordexemplaren fördelar sig mellan kategorierna. Det är dock sannolikt att en stor del av orden med engelsk stavning förekommer enbart en enda gång i materialet, medan lånord med anpassad stavning eller lånord där stavningarna sammanfaller förekommer i större utsträckning. Därför vore det också skäl att studera hur stor del av ordtyperna, dvs. de enskilda lexemen, som uppvisar främmande stavning, respektive icke främmande stavning.

I diagram 6.2 har jag uteslutit de 16 ordtyper som uppvisar både anpassad och främmande stavning, t.ex. *tape/tejp*, *mail/mejl*, *fight/fajt* och *musical/musikal*. Det sammanlagda antalet ordtyper i materialet är 832 (se tabell 3.1). Således har 816 undersökts när det gäller främmande versus icke främmande stavning. Resultatet ses i diagram 6.2.

Diagram 6.2 Andelen ordtyper med icke främmande respektive främmande ortografi i materialet. Procentuell fördelning

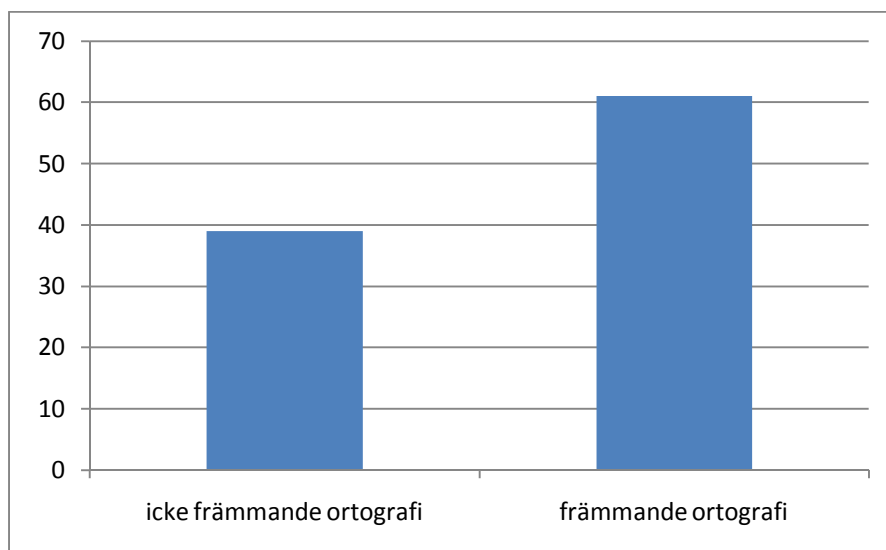

Diagram 6.2 visar att av alla engelska ordtyper i materialet har 39 % (N=319) en stavning som överensstämmer med svenskans, dvs. en icke främmande ortografi. 61 % (N=497) av ordtyperna har en för svenskan främmande ortografi. Detta visar att antalet olika lexem med främmande ortografi är högre än antalet lexem med svensk ortografi. Orsaken är att lånorden med främmande ortografi i materialet är tillfälliga lån som har enbart ett eller ett par belägg, medan lånord med svensk ortografi uppvisar många belägg på samma lexem.

Även om studier (bl.a. Chrystal 1988) har visat att frekvensen av engelska lånord i svenskan är låg kan detta ge en förklaring till varför den allmänna uppfattningen bland språkbrukarna ofta är den motsatta – att tidningssvenskan ”vimlar” av engelska ord. Även om lånorden med anpassad ortografi förekommer oftare än lånord med icke-anpassad stavning, är det de icke-anpassade lånorden som märks tydligast i en text pga. att de skiljer sig stavningsmässigt från svenska ord och pga. att ordvariationen är större än för lånord med anpassad stavning⁶⁹.

⁶⁹ Se också Hansen (1989).

6.5.3 Sambandet mellan stavning och böjning

Graedler (1996) nämner sex faktorer som är av relevans för valet av hur främmande ord stavas i norskan. Dessa är ordens ursprung, inlåningskanalen, lånordens ålder och utbredning, ordens längd och komplexitet, ordens stilvalör samt grad av anpassning till det norska böjningsmönstret. I denna studie undersöks hur graden av morfologisk anpassning korrelerar med ortografisk anpassning. Enligt Graedler (1996) är den ortografiska anpassningen direkt relaterad till det norska böjningsmönstret.

Sannolikt fungerar relationen mellan ortografi och morfologi på ett liknande sätt i svenskan. Det som skiljer svenskan från norskan när det gäller ortografi är att norskan har det som kallas systemtvång (Graedler 1996). Detta innebär att ord som ska anpassas till det norska grammatiska systemet bör uppfylla vissa fonotaktiska och ortografiska krav – bl.a. får orden inte innehålla några för norskan främmande grafem eller grafemkombinationer (Grønvik 1990).

Svenskan har å andra sidan sedan mitten av 1900-talet införlivat främmande ord i stor utsträckning utan att anpassa dem ortografiskt. En del försök till försvenskningar av bl.a. engelska lån har som tidigare nämnts gjorts av SAOL, t.ex. *jos* (juice) och *visky* (whisky), men dessa sidoförmer ströks i tolfte upplagan av SAOL. Rent allmänt finns det en tendens att SAOL utmönstrar försvenskningar av främmande ord som inte får genomslag bland språkbrukarna (Gellerstam 1998). Detta leder till att det svenska stavningssystemet som helhet ser inkonsekvent och brokigt ut.

Svenskan förhåller sig således mer liberalt till främmande stavning av engelska lånord än t.ex. norskan. Frågan är vad detta kan ha för betydelse för sambandet mellan svenskans ortografi och morfologi när det gäller lånord. En orsak, som också Omdal (2008: 168) påvisar, kan vara att lånorden i svenskan i högre grad än i norskan anpassas morfologiskt till svenskan, trots att lånordet inte omstavas. I svenskan omstavas t.ex. inte ord som *service*, *catering* och *container* trots att de införlivats i det svenska böjningssystemet. I norskan har dessa ord omstavats till *sørvis*, *keitering* och *konteiner* (Johansson & Graedler 2002: 165–166). Det torde således inte finnas en motvilja i svenskan att böja lånord som stavas enligt engelska stavningsregler, enligt svenska böjningsregler.

I följande avsnitt redogör jag för engelska vokal- och konsonantkombinationer som förekommer både i anpassad och icke anpassad form hos lånorden i mitt material⁷⁰. Jag kommer också att studera huruvida det finns ett samband mellan ortografi och morfologi.

6.5.3.1 Omstavning av vokalljud

I redogörelsen för hur anpassningen av vokaler och vokalkombinationer skett i lånorden i mitt material har jag valt att enbart redovisa för och diskutera vokalkombinationer som har en anpassad svensk motsvarighet, t.ex. *mail* – *mejl* eftersom jag är intresserad av att undersöka vilken typ av ortografisk anpassning som skett. Därmed utesluter jag en diskussion om engelska vokalkombinationer som inte omstavats till svenska.

I tabell 6.1 ges exempel på belägg på ortografiskt anpassade vokaler och vokalkombinationer i svenskan. Jag har utgått från ett schema sammanställt av Johansson och Graedler (2002: 164–166). För en redogörelse av icke anpassade vokalkombinationer se Mickwitz (2008c: 151–152). De ordtyper som förekommer med både icke anpassad och anpassad stavning i materialet är markerade med fet stil; antalet belägg på vardera ges inom parentes.

⁷⁰ Jag använder här genomgående begreppen ”vokal-” och ”konsonantkombinationer”. Eftersom materialet är skriftspråkligt hade ett striktare språkbruk dock krävt preciseringar som ”kombinationer av vokal- och konsonantgrafem”.

Tabell 6.1 Exempel på ortografiskt icke anpassade respektive anpassade ordtyper i materialet. Vokaler och vokalkombinationer.

Eng. stavn	Icke anpassade ordtyper	Svensk stavn.	Anpassade ordtyper
a	babysitter, baseboll, skateboard, tape (1)	ej	fejk, rejv (17), tejp (4)
ai, ay	aids, mainstream, e-mail/mail (38) , playback, player, rail, sprayhood, trailer (22), trainee	ej	mejl (1)
i, ie, eye, ia	design (33), fight (7) , finder, sideboard, site (2) , size, widescreen (13), eyewear, trial	aj	sajt (3) , tajt, fajt (1)
ee	fleetracing, freelancer (1) , freak, freeplay, freestyle, greenfee, greensilver, handsfree,	i	frilansare (6)
oo	booking (2) , boom, boots, cool	o	boka (122)

Som tabell 6.1 antyder är det enbart vissa – och mycket få – lånord som anpassas till svensk ortografi. Det sker ingen konsekvent ortografisk anpassning av alla lånord som innehåller en specifik vokal eller vokalkombination i engelskan. I första hand har detta att göra med hur lätt eller svårt ett specifikt ord infogar sig i det svenska böjningssystemet. Enligt Josephson (2004b: 73) bör den svenska språkvården se till att de främmande orden ”kan användas så enkelt som möjligt”, d.v.s. anpassas ortografiskt till svenskan så att böjningen underlättas. Språkvården har befattat sig relativt mycket med att omstava de engelska vokalkombinationerna *a/ai* och *i* till *ej* och *aj* – men trots detta får dessa omstavningar inte alltid stöd i språkbruket. Detta beror sannolikt på att kunskaper i engelska är mycket mer allmänna idag än för några decennier sedan. Man anser alltså att det ”ser dumt ut” att anpassa de engelska orden ortografiskt eftersom man är van att se dem med engelsk stavning.

Mattfolk, Mickwitz och Östman (2004) gjorde en studie av vad personer som direkt eller indirekt har ansvar för den finlandssvenska språkvården anser om det engelska inflytandet på bl.a. stavning och hur man bör förhålla sig till detta⁷¹. Studien

⁷¹ Enkäten skickades ut till ca 50 personer varav 28 returnerade den ifylld. Dessa var sex professorer, fyra språknäringsmedlemmar, tre modersmåls lärare, sex modersmålsstuderande och tio språklärarstuderande. (Mattfolk, Mickwitz och Östman 2004: 232)

visade att majoriteten av informanterna ansåg att lånord bör anpassas ortografiskt till svenskan. Men det fanns också informanter som uttryckte en viss skepsis till lånord med anpassad stavning:

Helt spontant tycker jag att vissa av exemplen ovan [tejp, mejl, fajt, gajd, desajn/disajn]... ser lite konstiga ut, men egentligen tror jag att det bara beror på ovana. Det ser helt bra ut att skriva tejp och jag har också vant mig vid mejl och fajt – så varför inte i konsekvensens namn skriva också gajd och desajn?

Också bland språkexperter är man således van vid att se lånorden med den engelska skriftbilden. De svenska språkbrukarna uppfattar många gånger de omstavade lånorden som talspråkliga – inte som neutrala (se också Gellerstam 2002: 27)

Generellt sett är det dock svårt att dra några slutsatser om hur lånord från engelskan omstavats utgående från mitt tidningsmaterial, eftersom beläggen på de lånord som uppvisar anpassning är få. Därför har jag valt att i nästa avsnitt studera omstavningen närmare utgående från sökningar i Språkbanken. Inledningsvis studerar jag omstavning av vokaler.

6.5.3.1.1 Omstavning av *a/ai* → *ej* och *i* → *aj*

I det följande redogör jag för vilka vokalgrafem som tenderar att anpassas till svenskan och vad det beror på att just dessa anpassas och inte andra. Jag försöker framför allt visa att valet av ortografisk form i hög grad beror på huruvida lånordet böjs. För vokalernas del är det endast fem vokaler eller vokalkombinationer som traditionellt anpassas till svensk ortografi i vissa ord. Dessa är *a/ai* till *ej*, *i* till *aj*, *ee* till *i*, *ou* till *o/ö* och *oo* till *o*.

Både i fallet *ee* → *i* (*freelancer* → *frilansare*) och *oo* → *o* (*book* → *boka*) har den anpassade formen fått genomslag i svenskan. I Språkbanken har jag fått enbart ett par träffar på de engelska formerna. Jag fokuserar i det följande på de anpassade vokalkombinationer som ännu inte fått genomslag i svenskan.

Den svenska språkvården rekommenderar att vokalgrafemen *a/ai* samt *i* i engelska lånord anpassas till svenskan. Orsaken är att de ska ”stämma överens med svenskt uttal och svensk böjning” (Grünbaum 2003: 111). Grünbaum ger bl.a. exemplen *tejp*, *mejka*, *rejev*, *fejka*, *fajtas*, *tajt*, *sajt*, *dejta*, *sajna*, *blejda*, *skejta*, *mejla* och *tajma*.

I mitt material hittas beläggen *fejk*, *rejev*, *tejp* och *mejl* samt *sajt*, *tajt* och *fajt*. Det verkar dock som om *mail/maila* föredras med engelsk ortografi – i materialet fann jag 38 belägg på lånordet *mail*, men endast ett (1) i anpassad form (*mejl*).

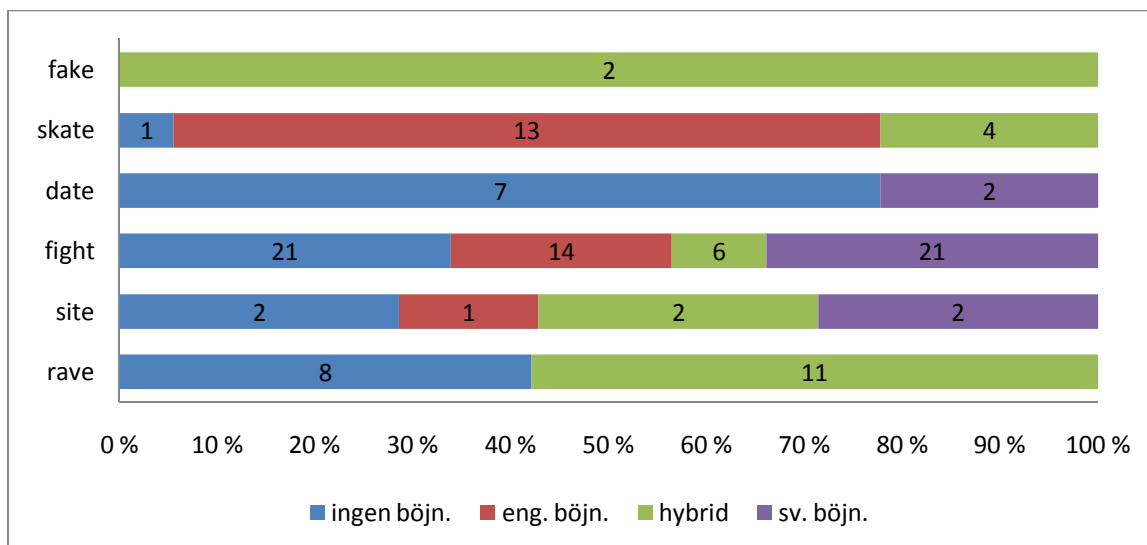
Eftersom materialet är så begränsat har jag gjort en tilläggsstudie med sökningar i Språkbanken. Målet har varit att ta reda på om språkvårdens rekommendationer angående anpassning av *a/ai* till *ej* samt *i* till *aj* följs i praktiken, samt om det i fråga om denna typ av anpassning finns ett samband mellan morfologi och ortografi. Sökningarna är gjorda i Språkbankens korpus GP 01 (Göteborgsposten 2001). Orsaken till att denna korpus valdes istället för Dagens Nyheter 2000 var att den senare inte längre var tillgänglig när denna studie gjordes.

I det följande undersöks sex lånord från engelskan; *fake*, *skate*, *date*, *fight*, *site*, *rave* och deras motsvarigheter med svensk stavning; *fejk*, *skejt*, *dejt*, *fajt*, *sajt* och *rejev*. Orden har valts ut på basis av att de är förhållandevis vanliga i svenskan samt för att orden med engelsk stavning har etablerade motsvarigheter med svensk stavning.

De utvalda orden indelades i fyra grupper på basis av morfologi; 1) Ord som saknar böjning, 2) ord med engelsk böjning, 3) hybrider och 4) svensk böjning. Ord som har placerats i kategorin *ingen böjning*, dvs. ord som saknar böjning, står alltså i s.k. ”naken form” i satsen, t.ex. *rave* eller *site*. Ord i kategorin *engelsk böjning* kan vara belägg på engelska avledningar t.ex. *fighter*, rent engelska sammansättningar t.ex. *skateboard*, eller lånord med engelska böjningsmönster, t.ex. *sites*. Hybrider är sammansättningar av lånordet och ett svenskt ord, t.ex. *ravekommission*, och lånord med svensk böjning är t.ex. svenska avledningar som *fighta*, *dateandet* eller lånord som böjs enligt svenskt böjningsmönster t.ex. *sajter*. Engelska ord som förekommer i engelska satser har uteslutits. Också lånord som förekommer i namn har uteslutits.

Av diagram 6.3 framgår hur många belägg av respektive lånord med engelsk stavning som placerat sig i kategorierna *ingen böjning*, *engelsk böjning*, *hybrid* och *svensk böjning*.

Diagram 6.3 Exempel på ortografiskt icke anpassade ord och deras fördelning över typer av böjning. I antal

Av diagram 6.3 framgår att språkbrukare tenderar att undvika att böja lånord med engelsk stavning enligt ett svenskt böjningsmönster. Orden *fake*, *skate* och *rave* uppvisar inga belägg på svensk böjning över huvudtaget. I första hand förekommer lånorden i oböjd eller ”naken” form eller med engelsk böjning. Det förekommer också belägg på alla ord utom *date* i sammansättning med svenskt ord. Över 50 % av beläggen på *skate*, *date* och *fight* står i naken form eller böjs enligt engelskt böjningsmönster. I exempel 6-1 och 6-2 ses orden *skate* och *fighter* i en kontext.

6-1 Det är lite *skate*, lite snowboard och annat coolt över det. (Göteborgsposten 2001)

6-2 Det behövs, för jag är en *fighter*, säger Gunilla Hammar. (Göteborgsposten 2001)

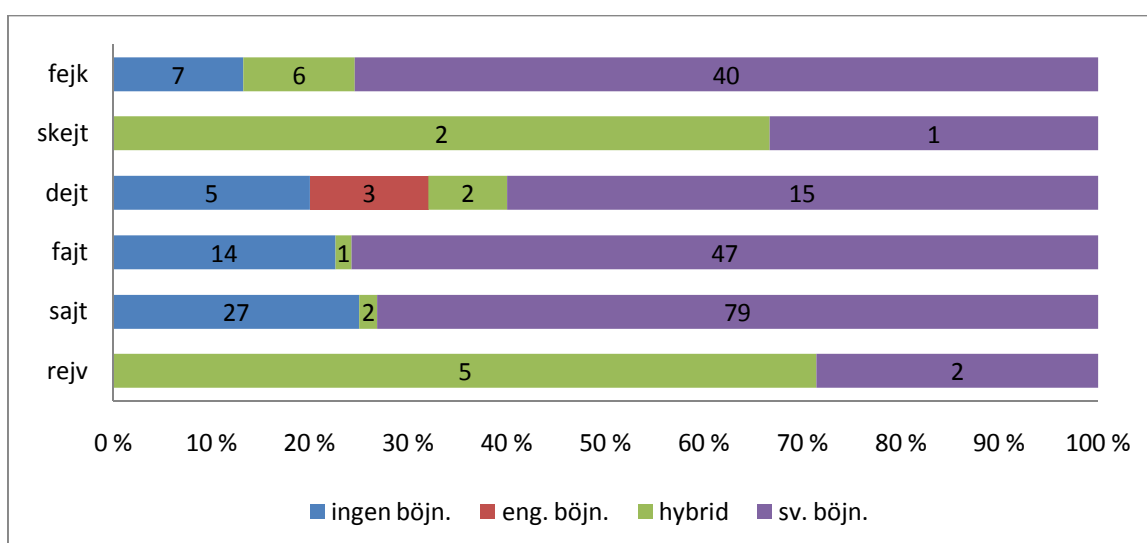
Ordet *fight* uppvisar de flesta beläggen med svensk böjning (21 stycken). Detta kan ha rent fonotaktiska orsaker; eftersom ordet slutar på en konsonant är det lätt att bilda avledningar av ordet och böja det på svenskt vis. Resten av de lånord som undersökts har en stum ändelsevokal och är därför svårare att anpassa formellt. Verbformer som *rav-ea* och *skat-ea* bryter mot de svenska stavningsreglerna, medan *fight-a* inte gör det. Belägg på svenska avledningar av ordet *fight* i korpusen ges i exempel 6-3 och 6-4.

6-3 Nu *fightades* vi mycket bättre och framför allt vågade killarna ta avslut. (Göteborgsposten 2001)

6-4 - Fotboll är ett lagspel och i flera av de här *fighterna* har jag nästan inte haft ett ingripande på 90 minuter, påpekar han ödmjukt. (Göteborgsposten 2001)

I diagram 6.4 ges en översikt av hur orden *fake*, *skate*, *date*, *fight*, *site* och *rave*, men med svensk ortografi fördelar sig mellan kategorierna *ingen böjning*, *engelsk böjning*, *hybrid* och *svensk böjning*.

Diagram 6.4 Exempel på ortografiskt anpassade ord och deras fördelning över typer av böjning. I antal

Som framgår av diagram 6.4 – om man jämför med diagram 6.3 – är framför allt förekomsten av belägg högre för lånord med svensk ortografi än för belägg med engelsk ortografi. Det är således uppenbart att språkvårdens rekommendationer att omstava engelska lånord i viss mån har fått genomslag i språkbruket.

Stavningsvarianten *fejk* har sammanlagt 53 belägg, medan *fake* har 2 belägg. *Sajt* kommer upp till 108 belägg medan *site* har endast 7 belägg. Påpekas bör att många av lånorden med engelsk ortografi förekommer i helt engelska satser eller i namn – och dessa har uteslutits i diagram 6.3.

Det är uppenbart att lånord med anpassad stavning i större omfattning böjs enligt svenska böjningsregler än lånord med engelsk stavning. Andelen belägg på *fejk*, *dejt*, *sajt* och *fajt* med svensk böjning uppgick till över hälften av alla belägg. Se exempel 6-5 och 6-6:

6-5 Och minns att *sajtens* synvinkel är amerikansk. (Göteborgsposten 2001)

6-6 Fyra tjejer ska genom intensivt *dejtande* finna drömprinsen bland 18 singelkillar på Maldiverna. (Göteborgsposten 2001)

Endast ordet *dejt* uppvisade belägg med engelsk böjning. Alla belägg på *dejt* förekom med avledningsändelsen *-ing*. Se exempel 6-7:

6-7 Han hårdtränade genom fem månaders intensiv *dejting* innan han lyckades få sin fruga på kroken. (Göteborgsposten 2001)

Diagram 6.3 och 6.4 visar att det finns ett starkt samband mellan stavning och böjning när det gäller orden *fake/fejk*, *skate/skejt*, *date/dejt*, *fight/fajt*, *site/sajt* och *rave/rejv*. Lånorden med svensk stavning uppvisade ett klart större antal belägg med svensk böjning än lånorden med engelsk stavning. I det följande studerar jag hur konsonantljuden omstavas.

6.5.3.2 Omstavning av konsonantljud

När det gäller konsonanter har svenskan enligt tradition omstavat i första hand *c* till *k*. Chrystal (1988: 94) påpekar också att omstavningen av *c* till *k* har fått ett ”visst genomslag” i svenskan, vilket delvis gäller även för lånorden i mitt material. Faktum är att de absolut flesta beläggen på ortografisk anpassning finns hos lånord som omstavas från *c* till *k*. De mest frekventa ordtyperna i materialet när det gäller denna typ av omstavning är *projekt* (project), *kassett* (cassette), *elektronisk* (electronic) och *disco* (disco).

I det följande presenterar jag vilka konsonantljud i engelska lånord i materialet som omstavats till svenska, se tabell 6.2.

Tabell 6.2 Exempel på ortografiskt anpassade respektive icke anpassade ordtyper i materialet. Konsonanter och konsonantkombinationer.

Eng. stav. n.	Icke anpassade ordtyper	Svensk stav. n.	Anpassade ordtyper
c	action (11), aerobic, aircondition, cancer (23), caravan (15) , carepack, carport, combi (57) , comeback, cumbia, dacron, disc (1) , discman, discjockey, disco (3) , economy, ecstasy (11), micro (2) , motorcross, musical (7) , organic, calvados, crash (1) , public service, rallycross, safety car, scanner	k	projekt, kalkylator, reaktor, kombi (21) , musikal (6) , diskotek (4) , krasch, karavan (1) , klimat, klona, mikro (2) , disk (14) , disko (7) , diskriminera, kolumnist, kreativ, interkulturell, infrastruktur, interaktion, musikal (1) , projekt (41)
ch	techno, Technicolor	k	karismatisk, bioteknologi
th	ethernet, deathmatch	t	empati, syntetisator
ph	compographic, homophone	f	amfetamin
enkel konsonant	airbag (23), back up, bag, bit, chat (1) , jackpot, jet, kit, non stop, pick up (24), pop, pub (20), rap (3) , set, shop, spitfire, spot, stopover, strip, striptease, sub-, wap, waterstop, web (7) , wap (5)	dubbel konsonant	rapp (8) , webb (39) , uppdatera, droppa (in), chatt (1) , flippa, zippa, topp, tagga, wappa (1) , backa upp, flopp, sidsteppa ⁷² , dubba, droppa in

Som framgår av tabell 6.2 förekommer både omstavade och icke omstavade lånord med konsonantljuden *c* respektive *k*, samt med enkeltecknad och dubbeltecknad slutkonsonant, t.ex. *wap* och *wapp* i materialet.

De två mest frekventa lånorden med engelsk stavning uppvisar bara få omstavade belägg. I materialet finns 21 belägg på det omstavade ordet *kombi* medan

⁷² Notera att dubbelteckning av konsonant också sker i engelskan när ett verb som t.ex. *sidestep* avleds till substantivet *sidestepping*.

den engelska varianten *combi* har 57 belägg. Det anpassade *karavan* har på samma sätt endast ett (1) belägg medan *caravan* har 15. Detta kan bero på kontexten; de flesta av dessa ordexemplar finns i bilannonser. Ordet *avocado* (2 belägg) förekommer enbart i sin engelska form. SAOL 13 ger inte den formen som ett alternativ, utan enbart *avokado*. Likaså förekommer ordet *musical* (2 belägg) med engelsk stavning. Ordet *scanner* förekommer enbart med engelsk stavning i materialet (21 belägg) trots att SAOL 13 ger *skanner* som första alternativ, och *scanner* som andra.

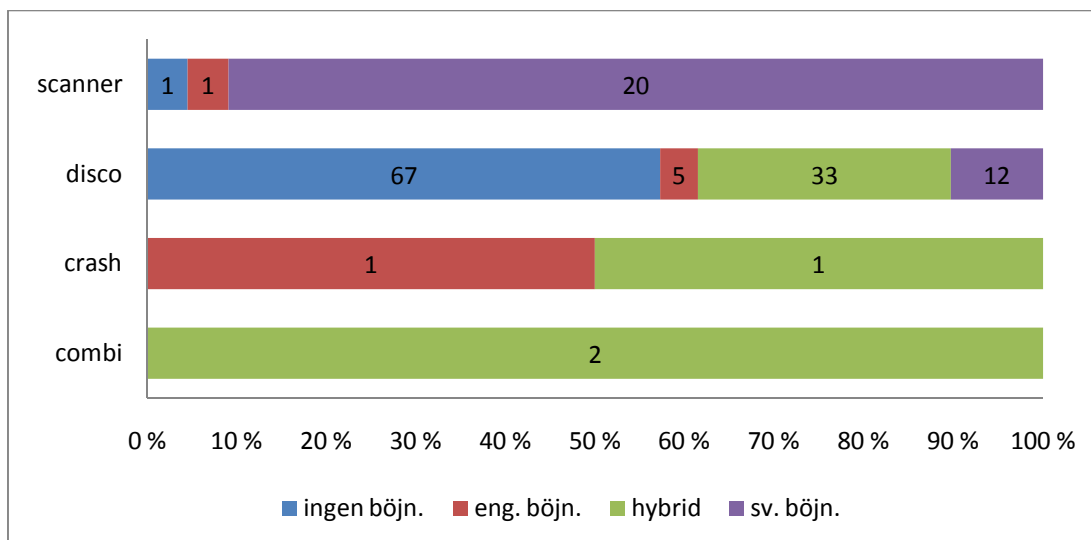
Några belägg på omstavning från *ch* till *k* har påträffats av ordtyperna *bioteknologi* (biotechnology) och *karismatisk* (charismatic). Detsamma gäller omstavningen *ph* → *f* och *th* → *t*. Försvenskade former av engelskans enkla konsonant efter kort vokal är relativt frekventa i materialet, t.ex. *web* → *webb*. Det är först och främst verben som lätt får dubbeltecknad konsonant i inljud (Chrystal 1988: 95); *droppa in*, *sidsteppa*, *wappa*, *hotta*, *flippa* och *zippa*.

Antalet belägg med enkelteckning av konsonant, d.v.s. där orden fått behålla sin engelska stavning är vanliga. De flesta av dessa har redan etablerats i svenskan med sin engelska stavning, t.ex. orden *pop*, *pub*, *shop*, *jet* och *jackpot*. SAOL har försökt införa de svenska stavningsalternativen *popp*, *pubb* och *shopp* (se t.ex. Gellerstam 1998), men dessa har inte fått genomslag i språkbruket. Den nyare omstavningen av *web* till *webb* har dock fått genomslag.

I det följande presenteras en studie av sambandet mellan stavning och böjning när det gäller lånord med vissa konsonantkombinationer. Syftet är att undersöka huruvida den engelska eller den svenska stavningen av konsonantljud i några utvalda lånord föredras i ett visst tidningsmaterial. Som material har jag använt tidningskorpusen GP01 (Göteborgsposten 2001) på Språkbanken. I studien undersöks lånorden *scanner/skanner*, *disco/disko*, *crash/krasch* och *combi/kombi*. Belägg som förekommer i helt engelska satser samt i namn har uteslutits.

Fördelningen av lånorden med engelsk stavning mellan kategorierna 1) ingen böjning, 2) engelsk böjning, 3) hybrid och 4) svensk böjning ses i diagram 6.5.

Diagram 6.5 Översikt över lånord med icke anpassade konsonantgrafem samt deras böjning. I antal

Som framgår av diagram 6.5 förekommer flest belägg på *scanner* (N=22) och *disco* (N=117). Endast ett fåtal belägg på *crash* och *combi* hittades. Både *scanner* och *disco* förekom också med svenska böjningsformer, se exempel 6-8 och 6-9:

6-8 Kamerorna *scannar* ansiktena i den anonyma mängden på gatorna och näsor, kinder och ögon blir rejält genomlysta i informationsbanken.

6-9 - Vi ska ordna *discon* på helgerna, säger Karl Jändel, fritidsledare på Utmarks fritidsgård.

Både *scanner* och *disco* kan utan problem anpassas till svenskan eftersom den engelska fonotaxen i detta fall inte utgör ett hinder för att böja eller avleda orden på svenska – det grafem som kräver omstavning finns i början eller i mitten av ordet. Detta är förmodligen en av orsakerna till att det förekommer ett relativt stort antal belägg på dessa lånord med svensk böjning.

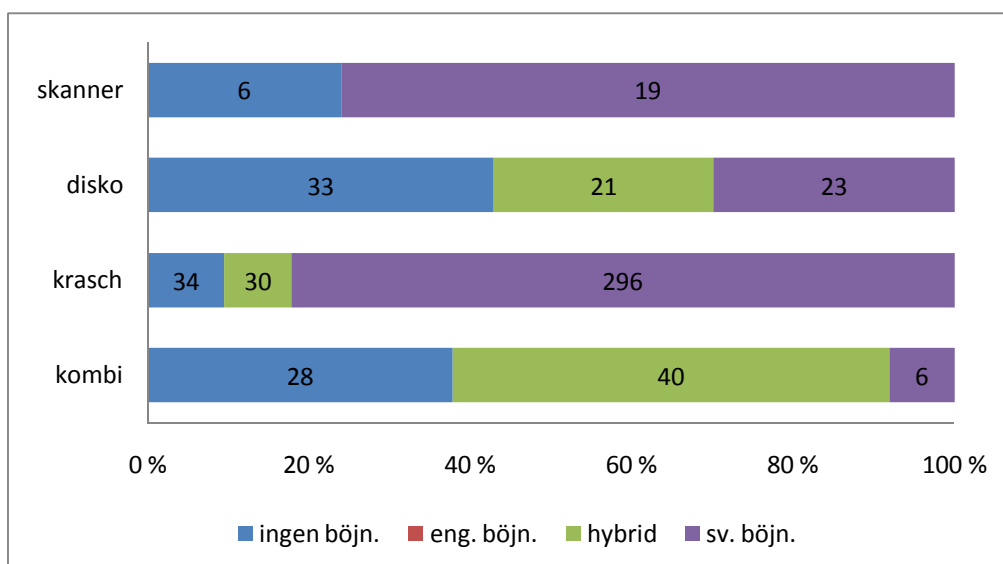
En annan orsak kan vara lånordens ålder. Studier har visat att äldre lånord generellt sett är anpassade i högre grad än yngre till låntagarspråket (se också Graedler 1996). Lånorden i diagram 6.5 har varit belagda en relativt lång tid i svenskan, speciellt om man jämför med de lånord som undersöktes i diagram 6.3 och 6.4 ovan. Ordet *skanner* kom in i svenskan redan på 1960-talet, *disco* kom på 1970-talet, *krasch* kom in redan 1849, men avledningen *krascha* registrerades först på 1950-talet i svenskan. Ordet

kombi belades i svenskan på 1950-talet och förekommer framför allt i betydelsen 'kombinerad person- och varutransportbil' (NEO).

Beläggen på *disco* med "engelsk böjning" består av sammansättningar med ett annat engelskt ord; *discohit* och *discobowling*. Också belägget på ordet *crash* i kategorin engelsk böjning är en sammansättning av två engelska ord: *crashpad*. Trots att sammansättningar i princip betraktas som separat från böjning och avledning, har jag placerat engelska sammansättningar i gruppen *engelsk böjning* eftersom jag strävar efter att göra en skillnad mellan "nakna former" och icke nakna former.

Av diagram 6.6 framgår hur lånorden med svensk stavning fördelar sig över samma kategorier som i diagram 6.3: ingen böjning, engelsk böjning, hybrid och svensk böjning.

Diagram 6.6 Översikt över lånord med anpassade konsonantgrafem och deras böjning. I antal

Som diagram 6.6 visar finns det inga belägg på dessa lånord med engelsk böjning. Största delen (omkring 80 %) av beläggen på *skanner* och *krasch* böjs enligt svensk ortografi. En stor del (över 50 %) av beläggen på *kombi* förekommer i sammansättningar med ett svenskt ord, se exempel 6-10.

6-10 Förklaringen ligger i att *kombimodellen* är 26 cm längre än den vanliga *Fabia* och detta märks som sagt i bagageutrymmet som har en maximal lastlängd på 162 cm och rejäl höjd under den uppfällda bakluckan. (Göteborgsposten 2001)

Precis som i studien av vokalljuden i avsnitt 6.5.3.1.1 visade, är antalet belägg på lånord med svensk stavning mycket högre än antalet belägg på lånord med engelsk stavning.

Utgående från dessa två nedslag kan man dra slutsatserna att lånord med svensk stavning föredras framom lånord med engelsk stavning av språkbrukarna, rent generellt. I synnerhet föredras svensk stavning när det gäller etablerade lånord som *krasch* och *disco*. Engelsk stavning av lånord förekommer trots allt i en viss omfattning i dagstidningarna. Förmodligen beror valet av stavningsvariant till en del på om satsens syntax kräver att lånordet böjs eller inte. Denna studie visar att lånord med svensk stavning i högre grad böjs enligt svenska böjningsregler än lånord med engelsk stavning. Å andra sidan är det mycket sannolikt att valet av stavningsvariant också beror på andra faktorer såsom t.ex. stilvälören i texten – ju mer populär text, desto fler stavningsanpassade former av lånorden. De anpassade formerna av lånorden uppfattas allmänt som mer talspråkliga än de med engelsk stavning (Gellerstam 2002: 27).

6.5.4 Böjning av lånord med icke anpassad stavning

Eftersom svenskan så inkonsekvent och osystematiskt anpassar de främmande orden ortografiskt, uppstår lätt frågan om hur de ord som har en främmande stavning böjs och om de överhuvudtaget böjs i svenskan. I kapitel 4 konstaterade jag att största delen av de lånord som finns i mitt material står i oböjd form och visar inga tecken på formell anpassning. I detta avsnitt går jag närmare in på skillnaden mellan hur lånord med stavning som inte avviker från normen böjs och hur lånord med ”osvensk”, främmande, stavning böjs.

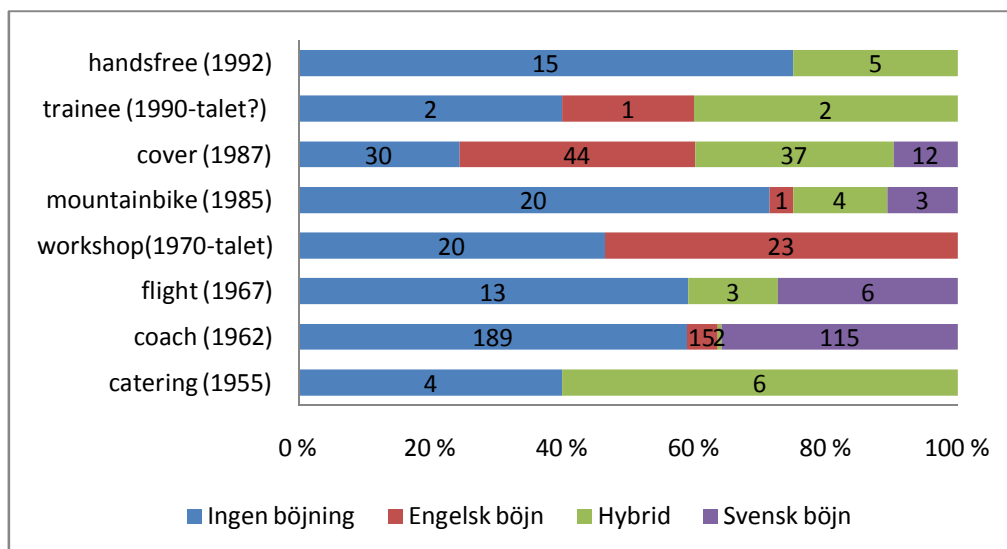
I de följande redovisar jag en undersökning av 8 lånord med engelsk stavning, vilka strider mot de svenska stavningsreglerna, respektive 7 lånord där stavningen sammanfaller med svenskan, samt hur dessa ord i de två grupperna böjs i tidningstext. Studien har genomförts via sökningar i Språkbanken, i korpusen GP 2001 (Göteborgsposten 2001). Av diagram 6.7 och 6.8 framgår också årtalet för första belägg för varje lånord i svenskan eftersom jag är intresserad av att undersöka huruvida böjningstyperna eller avsaknad av böjning eventuellt beror på lånordens ålder.

Med kategorin *ingen böjning* avses att ord står i s.k. ”naken form” eller i grundform i texten. *Engelsk böjning* innebär att ordet är en engelsk avledning eller att det har fått s-plural. Med *hybrid* avses att lånordet placerats i en sammansättning (som

förled) med ett svenskt ord och med *svensk böjning* avses att lånordet tilldelats svensk pluraländelse, bestämd slutändelse, suffix, eller en svensk avledningsändelse.

Av diagram 6.7 framgår hur lånorden fördelar sig mellan de olika kategorierna.

Diagram 6.7 Lånord med främmande stavning och deras böjning i förhållande till årtal för första belägg. I antal.

I diagram 6.7 har det yngsta lånordet (*handsfree* från 1992) placerats överst, och därefter följer de övriga lånorden enligt årtal för första belägg. Fyra av de åtta lånorden uppvisar belägg med svensk böjning; *cover*, *mountainbike*, *flight* och *coach*. Se exempel 6-11 och 6-12:

6-11 I stället köper folk trekkingcyklar, som är vanliga cyklar utrustade med det bästa från *mountainbiken*, säger han. (Göteborgsposten 2001)

6-12 Samtliga nio *flighter* från Arlanda, Sturup, Oslo och Helsingfors igår fick gå i retur, omdirigeras eller ställdes in. (Göteborgsposten 2001)

Orden *trainee*, *cover*, *mountainbike*, *workshop* och *coach* uppvisar belägg med engelska böjningsformer eller avleds med engelska avledningsändelser. I första hand förekommer lånorden med plural-s eller -ing-former. Se exempel 6-13, 6-14 och 6-15:

6-13 - Kvällen börjar med *workshops* för tjejer mellan klockan 17-19, men 19.30 är även killarna välkomna, säger Thomas Jakobsson, fritidsledare och ansvarig för Mammut. (Göteborgsposten 2001)

6-14 Förutom en del *covers* så lovar Per en hel del gamla, nostalgiska låtar i kväll. (Göteborgsposten 2001)

6-15 Jag har pluggat *coaching* och friskvård, hur man sköter en förening och idrottsadministration. (Göteborgsposten 2001)

Lånordet *coaching* fungerar i exempel 6-15 som ett substantiv. De lånord som inte uppvisar engelska böjningsformer i materialet är *handsfree*, *flight* och *catering*. *Handsfree* och *catering* står generellt taget i många fall i oböjd form, dvs. böjs varken enligt engelska eller svenska böjningssystem. *Flight* är å andra sidan lätt att böja på svenska (*flight-en*, *-erna*). Orsaken till att dessa inte uppvisar engelska böjningsformer torde således vara i första hand att det inte finns ett behov av böjning samt att lånordet lätt kan integreras i svenskans böjningssystem.

Handsfree förekommer i några fall i hybrider i materialet, se exempel 6-16. Detta kan vara ett sätt att undvika komplicerad böjning av *handsfree* på svenska (*handsfree-n**, *handsfree-arna**).

6-16 Roger Johansson säger att en lagstiftning som kräver *handsfree-utrustning* kan ge förarna en falsk känsla av trygghet. (Göteborgsposten 2001)

Påpekas bör att SAOL 13 (2006) rekommenderar den försvenskade formen *handfri*. I SAOL 12 (2003) beläggs varken *handfri* eller *handsfree*. Ett enda belägg på *handfri* finns i korpusen GP 04 (Göteborgsposten 2004).

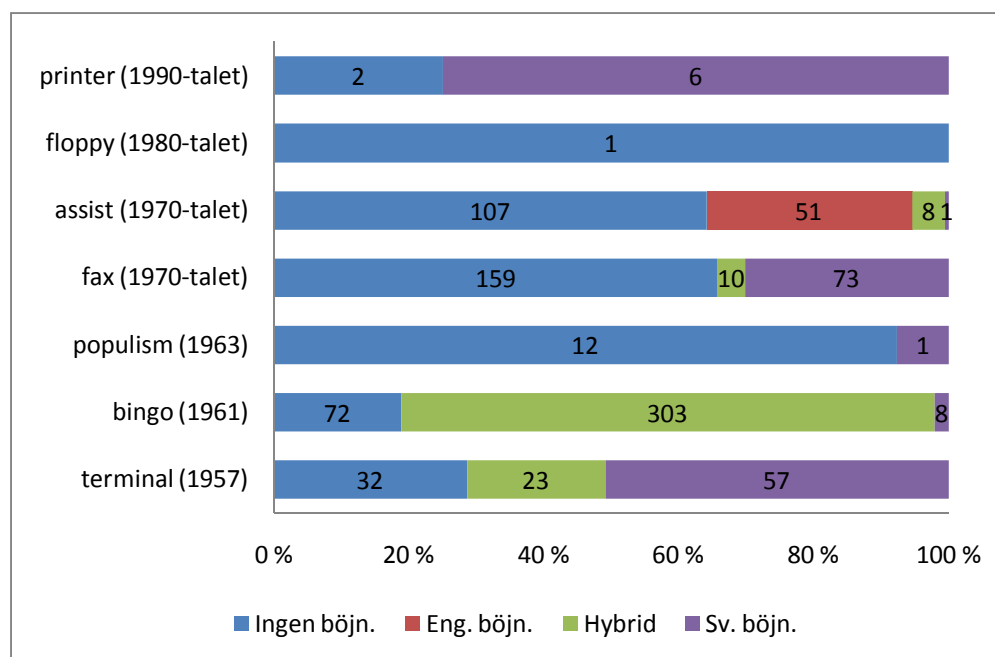
Trots att lånorden har en främmande stavning, tenderar de ändå att böjas också med svenska böjningsformer. Eventuellt kan man skönja en viss tendens till att de äldre lånorden oftare förekommer med svenska böjningsformer (se diagram 6.8) än de yngre. Vi har tidigare sett att lånord som funnits i svenskan i en längre tid är mer produktiva i ordbildningen än yngre lånord (se avsnitt 5.4.4 och 5.4.5). Tendensen gäller uppenbarligen också böjning av äldre lånord i svenskan.

6.5.5 Böjning av lånord med icke främmande stavning

I detta kapitel undersöks sju engelska lånord med en stavning som inte strider mot den svenska stavningsnormen. Dessa är *printer*, *floppy*, *assist*, *fax*, *populism*, *bingo* och *terminal*. Av diagram 6.8 framgår hur orden fördelar sig mellan kategorierna *ingen böjning*, *engelsk böjning*, *hybrid* och *svensk böjning*.

Precis om i föregående studie i kapitel 6.5.4 (se diagram 6.7) avses med kategorin *ingen böjning* att lånordet står i s.k. ”naken form” eller i grundform i texten. *Engelsk böjning* innebär att ordet är en engelsk avledning eller att det har fått s-plural. Med *hybrid* avses att lånordet placerats i en sammansättning (som förled) med ett svenskt ord och med *svensk böjning* avses att lånordet tilldelats svensk pluraländelse, bestämd slutändelse, suffix, eller en svensk avledningsändelse.

Diagram 6.8 Lånord med svensk stavning och deras böjning i förhållande till årtal för första belägg. I antal

Alla lånord i denna grupp (diagram 6.8) förutom lånordet *floppy* uppvisar belägg på svenska böjningsformer till skillnad från lånorden med främmande stavning i diagram 6.8, där enbart fyra av lånorden uppvisade svenska böjningsformer. Se exempel 6-17 och 6-18:

6-17 Där visades den lokala *bingon* med Loket och därefter dansmusik så länge kanalen levde vidare. (Göteborgsposten 2001)

6-18 Henrik Stormbom spelade ett bra försvar och hade tio *assist*, där har vi en mycket bra pointguard. (Göteborgsposten 2001)

I exempel 6-18 ovan förekommer lånordet *assist* med svensk pluralform, vilket är ett undantag eftersom *assist* oftast tycks böjas med s-plural. SAOL 13 rekommenderar t.ex. att ordet *assist* böjs utan suffix eller med *-er* i pluralis, inte med plural-s. Lånordet *assist*

är det enda ordet som i diagram 6.8 uppvisar belägg på engelsk böjning. Se exempel 6-19 ur materialet:

6-19 Kristian Huselius hade två *assists* natten till onsdag när Florida 3-1-besegrade Carolina, och ex-frölundaiten användes flitigt i power play. (Göteborgsposten 2001)

Av denna studie framgår inga skillnader mellan lånordens böjningsmönster som skulle kunna bero på deras ålder. Påpekas bör att det för denna studie var ytterst svårt att hitta nyare engelska lånord vars stavning sammanfaller med den svenska. T.ex. ordet *floppy*, 'flexskiva, diskett', torde ha fallit ur användning i dagens språkbruk eftersom sådana disketter används mer sällan.

Alla lånord i diagram 6.8 är lätta att anpassa till svenskans böjningssystem och böjs och avleds också enligt det svenska grammatiska systemet. Som Tingbjörn (2003: 110) påpekar är det "inte överraskande att ord med i svenskan möjliga ljud- och stavningskombinationer antar svensk böjning (i vissa fall efter smärre ortografiska förändringar såsom konsonantfördubbling)."

Också denna jämförelse av lånord med främmande stavning och lånord med icke främmande stavning visar att språkbrukare väljer att i högre grad omstava lånord som böjs enligt svenska böjningsregler – eller tvärtom – språkbrukaren har möjlighet att integrera lånet i det svenska böjningsmönstret i högre grad då lånet stavas på svenskt vis.

6.6 Sammanfattning

Syftet med denna delstudie var att undersöka i vilken omfattning de engelska lånen i mitt material har anpassats ortografiskt till svenskan, och om det finns skillnader mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan när det gäller i vilken utsträckning lånen anpassas ortografiskt. Jag har också diskuterat vilka språkvårdsstrategier som ligger som grund för hur lånen anpassas ortografiskt. Ett annat mål med detta kapitel var att undersöka ett eventuellt samband mellan ortografi och morfologi. I det följande relaterar jag även resultaten till strukturella, sociokulturella och språkpolitiska aspekter.

De viktigaste resultaten när det gäller ortografisk anpassning av engelska lånord generellt är följande:

- Den tydligaste skillnaden mellan sverigesvenskan och finlandssvenskan när det gällde anpassning generellt fanns hos lånord som uppvisade engelsk stavning; 26 % av lånorden i det finlandssvenska materialet uppvisade engelsk stavning medan detta gällde för 36 % av lånorden i det sverigesvenska materialet. En påtagligt större del av lånorden i sverigesvenska tidningar har således en främmande stavning än lånorden i finlandssvenska tidningar. Resultatet stöder det som bl.a. Chrystal (1988: 94 ff) kommit fram till.
- Omstavning från *c* till *k* verkar vara det vanligaste sättet att anpassa de engelska orden till svenska ortografiskt. Också detta resultat stöds av Chrystals studie (1988: 94: ff).
- En stor del av lånordsförrådet i svenskan består av tillfälliga lån med främmande stavning som sällan helt integreras i svenskan.

Jag studerade i vilken mån det finns ett samband mellan stavning och böjning av engelska lånord i svenskan genom att jämföra ett antal lånord med främmande stavning med samma lånord med anpassad stavning, och i hur stor utsträckning dessa lånord är morfologiskt anpassade till svenskan beroende på vilken typ av stavning de uppvisar. Jag undersökte både lånord med anpassade och icke anpassade vokalgrafem och lånord med anpassade och icke anpassade konsonantgrafem.

Jag valde att studera lånord med vokalkombinationerna *a/ai* → *ej* och *i* → *aj* eftersom den svenska språkvården har försökt introducera omstavning till *ej* och *aj* av vissa engelska ord som t.ex. *rave*, *fake*, *mail* och *site*. I studien undersöktes orden *fake/fej*, *skate/skejt*, *date/dejt*, *fight/fajt*, *site/sajt* och *rave/rejv*. När det gällde konsonanter valde jag att undersöka omstavning av *c* till *k* eftersom den typen av omstavning tillämpats ofta när det gäller engelska lånord. De lånord som undersöktes var *scanner/skanner*, *disco/disko*, *crash/krasch*, *combi/kombi*. De viktigaste resultaten i denna delstudie var följande, som visar på en klar följsamhet till SAOL 13 i språkbruket i tidningarna:

- Antalet belägg på de studerade lånorden med svensk stavning var generellt sett högre än belägg med engelsk stavning – både när det gällde vokal- och konsonantgrafem.

- Lånord med anpassad stavning böjs i högre grad enligt svenska böjningsregler. Över hälften av beläggen på *fejk*, *dejt*, *sajt* och *fajt* hade svensk böjning. Lånord med engelsk stavning uppvisade också i högre utsträckning engelska böjningsmönster än lånord med anpassad stavning.

Den svenska språkpolitiken har således fått genomslag i språkbruket. Det är dock skäl att poängtera att tidningsspråket i stor utsträckning följer de svenska språknormerna – och att man förmodligen hade fått ett annat resultat om man undersökt t.ex. skriftligt material på nätet.

Noteras bör att alla lånord med engelsk stavning i undersökningen av vokalgrafem, förutom *fight*, visade sig vara svåra att integrera i det svenska böjningssystemet om stavningen inte anpassas till svenskan. Detta gäller inte för de lånord som har omstavade konsonanter, eftersom omstavningen $c \rightarrow k$ oftast sker i början av ett ord (*caravan* \rightarrow *karavan*). Trots detta föredras uppenbarligen kombinationen svensk stavning – svensk böjning. Valet att omstava (dvs. anpassa) lånord beror således inte enbart på att de blir lättare att anpassa morfologiskt, utan också på att språkbrukarna generellt verkar föredra anpassad stavning av vissa ord framom engelsk sådan, framför allt om lånorden ska böjas enligt svenskt mönster.

Ålder och därmed graden av etablering tycks vara en faktor som påverkar hur lånorden böjs. Jag gjorde en jämförelse av lånord på basis av när vissa utvalda lånord belagts i svenskan för första gången, och vilken typ av böjning lånorden uppvisar. Jag undersökte både lånord med främmande stavning och lånord med stavning som sammanfaller med den svenska stavningsnormen. Mitt antagande var att de lånord som funnits i svenskan en längre tid skulle uppvisa fler belägg med svenska böjningsformer – oberoende av om lånordet stavades enligt främmande eller ”svenskt” mönster.

I min studie kunde man inte se någon klar tendens att äldre lånord i högre grad än yngre lånord skulle böjas enligt svenskt böjningsmönster. Däremot var det tydligt att lånord med främmande stavning i större utsträckning böjdes enligt engelskt böjningsmönster än lånord med svensk stavning. Lånorden med engelsk stavning, som t.ex. *trainee*, *cover*, *mountainbike*, *workshop* och *coach* uppvisade alla belägg med engelsk böjning, medan endast ett lånord med ”svensk” stavning, dvs. *assist*, uppvisade belägg på engelsk böjning.

Sammanfattningsvis kan jag således konstatera att det finns ett klart samband mellan stavning och böjning – lånord med anpassad stavning och lånord med stavning

som sammanfaller med den svenska stavningen böjs i högre grad enligt svenskt böjningsmönster än lånord med främmande stavning. Samtidigt är det också tydligt att lånord med anpassad och annars icke främmande stavning är mer frekventa än lånord med främmande stavning i det material jag undersökt.

7 Avslutande diskussion och slutsatser

Syftet med denna studie har varit att kartlägga och förklara den morfologiska och den ortografiska anpassningen av engelska lånord i svenskan. Jag har också undersökt hur de främmande språkliga elementen inordnar sig i det svenska språksystemet, samt vilka faktorer som påverkar anpassningen av de engelska lånorden i svenskan.

I kapitel 2 redogjorde jag för hur den teoretiska utgångspunkten är förankrad i kontaktlingvistik. Fokus låg på att förklara hur anpassning sker och varför den sker, utgående från språkstrukturella, sociokulturella och språkpolitiska premisser. Den övergripande hypotesen för studien utgick från tre olika perspektiv, där anpassningen av lånorden påverkas av ett samspel av olika faktorer på strukturell, sociokulturell och språkpolitisk nivå:

- a) På en strukturell nivå påverkas anpassning av språkinterna faktorer så som formella (ortografiska och morfologiska) samt lexikala och semantiska aspekter.
- b) På en sociokulturell nivå påverkas anpassningen av lånordets ålder, frekvens och etablering.
- c) På en språkpolitisk nivå påverkas anpassningen av hur talarna väljer att använda lånord (praxis), vilken attityd de har till lånord (ideologi) och de explicita rekommendationer som språkvården ger (policy).

I kapitel 3 beskrev jag mitt material på tolv sverigesvenska och finlandssvenska dagstidningsnummer från 1975 och 2000. Eftersom mitt primära material trots allt är begränsat, använde jag mig delvis också av de korpusar med dagstidningsmaterial som finns på nätet, dvs. på Språkbanken (<http://spraakbanken.gu.se/konk/>).

I studien av hur lånorden anpassar sig morfologiskt och morfosyntaktiskt, som presenterades i kapitel 4 och 5, utgick jag från dels ett kvantitativt och dels ett kvalitativt perspektiv. Inledningsvis undersökte jag lånordsförrådet i materialet från en helhetssynpunkt där fokus låg på att studera hur stor andel av lånorden som uppvisade morfologisk anpassning till svenska och hur stor del som inte uppvisade några tecken på morfologisk anpassning överhuvudtaget. Därefter beskrev jag den morfologiska anpassningen från en grammatisk utgångspunkt, där jag studerade hur

anpassningsprocessen gått till vad gäller ordbildningen (sammansättningar och avledningar) samt hur lånorden anpassats till svenskan inom ordklasserna substantiv, adjektiv och verb.

I kapitel 6 tog jag fasta på den ortografiska anpassningen och studerade i vilken omfattning engelska lånord omstavas till svenskan och detaljerna kring hur den ortografiska anpassningen sker. Jag undersökte också sambandet mellan ortografisk och morfologisk anpassning.

Utgångspunkten för studien var att undersöka anpassning utifrån två synvinklar: dels hur stor del av ett specifikt lånordsmaterial som är anpassat till svenskan och vilken typ av anpassning som skett och dels hur anpassningen går till i detalj inom olika ordklasser samt vilka faktorer som påverkar den. Metoden som användes i studien var i första hand en deskriptiv genomgång av och redogörelse för lånorden i materialet och hur anpassningen av de engelska lånorden skett sedan de kommit in i svenskan. För den kvantitativa analysen skapades en analysmodell där lånorden delades in i kategorier beroende på lånordens typ av anpassning. Metoden lämpade sig väl för studien. Det uppstod dock vissa svårigheter med analysmodellen i den kvantitativa studien när det gällde att kategorisera lånorden i de olika anpassningskategorierna. Jag valde att definiera lånord som antingen anpassade eller icke anpassade lånord – som om anpassning vore en dikotomi. Anpassning är trots allt en process och lånorden kan sägas genomgå olika stadier i den processen. I denna studie tog jag dock inte helt och fullt hänsyn till denna problematik och den kvantitativa studien kan därför i viss mån sägas ge en preliminär och i vissa avseenden en förenklad bild av själva anpassningsprocessen.

Även om dagstidningarna som material lämpade sig väl för en studie som denna, innehöll de inte tillräckligt med lånord för att den kvantitativa analysen skulle vara heltäckande. Korpusarna på Språkbanken fungerade därför väl som komplement till mitt primärmaterial, även om dessa användes enbart för sökningar på utvalda lånord och inte i sin helhet.

I studien har jag inte haft möjlighet att ta hänsyn till alla aspekter av hur lånord hanteras och anpassas till svenskan. Framför allt vore det av intresse att undersöka hur de engelska lånorden sär- och sammanskrivs i svenskan, och hur engelskans sär- och sammanskrivningsregler påverkar sär- och sammanskrivningen i svenskan. En annan aspekt är inlåning av engelska fraser och deras funktion i svenskan samt vilken koppling

det finns mellan den konkreta lexikala påverkan på svenskan och domämförlusten till engelskan.

I det följande redogör jag först för de allmänna resultaten av studien för att sedan komma in på vilka faktorer som påverkar hur de engelska lånorden anpassas till svenskan. Studien bekräftade som helhet en del generella resultat som också framkommit i tidigare studier av engelska lånord i svenskan och norskan:

- Lånord står sällan i en sådan position i satsen att de bryter mot svenskans grammatiska regler (jfr Chrystal 1988).
- Lånord placerar sig gärna som förleder i hybrider eftersom detta sällan kräver att de genomgår morfologisk anpassning (jfr Graedler 1998, Chrystal 1988).
- Lånade verb är nästan alltid morfologiskt anpassade och böjs enligt konjugation 1 i svenskan (jfr Graedler 1998, Chrystal 1988).
- Lånorden anpassas numera mycket sällan till det svenska stavningssystemet (jfr Chrystal 1988).
- Det finns ett klart samband mellan stavning och böjning av engelska lånord – lånord som omstavas böjs i stor utsträckning enligt låntagarspråkets böjningssystem, medan lånord som behåller sin engelska stavning böjs enligt engelska böjningsregler (jfr Graedler 1996).
- Substantiv integreras rent allmänt lättare i svenskan och uppvisar en större variation än verb och adjektiv när det gäller ordbildning (jfr Graedler 1998).

Min hypotes var att anpassning påverkas av ett antal språkstrukturella, sociokulturella och språkpolitiska faktorer. I denna studie undersöktes strukturella faktorer som morfologiska, ortografiska och semantiska aspekter och deras betydelse för hur lånord anpassas till svenskan, sociokulturella aspekter som lånordens ålder, frekvens och etablering, samt språkpolitiska aspekter som praxis och rekommendationer. Språkbrukarnas attityder tangerades också.

Följande språkstrukturella faktorer visade sig i denna studie ha betydelse för hur lånorden anpassas till svenskan:

- Lånord tilldelas samma genus som motsvarande homonym (t.ex. *klimat -et*)

- Lånord med en viss slutled får samma genus som inhemska ord med samma slutled (t.ex. *reakt-or/trakt-or*).
- Lånord med för svenskan främmande ortografi och morfologi föredrar s-plural framom svensk pluraländelse (t.ex. *workshops*).
- Lånord som är morfologiskt långa och komplexa tar hellre engelsk pluralform (s-plural) än svenska pluralformer (t.ex. *codes of practices*).
- Lånord som har en animat referent, dvs. som syftar på en levande varelse, får utrum i svenskan (t.ex. *en bodyguard*).
- Lånord får ofta samma genus som dess synonym i låntagarspråket (t.ex. *en design, en formgivning*).
- Lånord som tilldelas svensk pluraländelse är nästan uteslutande etablerade lånord, dvs. finns belagda i ordböcker (t.ex. *projekt -en*).
- Lånord som syftar på par eller individuella mängder och i grupp uppträdande referenter behåller s-pluralen när de lånas in i svenskan (t.ex. *inlines*).

En starkare korrelation mellan vissa formella faktorer och anpassning än mellan semantiska faktorer och anpassning kunde eventuellt skönjas – men generellt sett måste anpassningen av lånord i ljuset av språkstrukturella faktorer sägas bero på ett mångfasetterat samspel av de formella och semantiska faktorerna.

Vi kan alltså konstatera generellt att den morfologiska och ortografiska anpassningen av de engelska lånorden i svenskan alldeles tydligt sker enligt ett visst mönster. Även om det finns en stor variation när det gäller typ av lexikala element som lånas in i svenskan, och det verkar som om det vid en första anblick inte finns några begränsningar för vad som kan lånas in, bör man ändå notera på basis av denna studie att den engelska influensen mycket sällan orsakar ”grammatiskt kaos” i svenskan. Anpassningen av engelska lånord till det svenska språksystemet sker relativt systematiskt – åtminstone när det gäller morfologin. Den svenska språkvården strävar också i stor utsträckning efter att möta språkbruket i sina rekommendationer. Ett exempel är införandet av s-pluralen som en sjunde deklinationsform i SAG.

Lånorden anpassas dock inte lika lätt till det svenska ortografiska systemet som till det morfologiska. Den svenska ortografin är mycket oregelbunden. Gellerstam (2002: 26) påpekar att det inte finns något enhetligt system för hur t.ex. sje-ljudet ska anges i svenskan. På grund av att det saknas ett system för hur många ljud ska

representeras i svenskan, är systemet tämligen öppet för lånord med främmande stavning. För att lånorden ska kunna användas i svenskan krävs det sällan att de anpassas ortografiskt.

Jag tog också delvis hänsyn till sociokulturella faktorer i undersökningen, och lånordens ålder, frekvens och etablering visade sig ha en betydelse för hur lånorden integreras i svenskans ordbildningssystem:

- Äldre, mer frekventa och etablerade lånord (som t.ex. *ranka*) bildar avledningar med svenska avledningssuffix i betydligt större utsträckning än nyare och mindre frekventa lånord (t.ex. *rankning*, *rankad*).

Det är uppenbart att de olika sociokulturella faktorerna som lånordets ålder, frekvens och etablering har ett nära samspel med varandra. Ju längre ett lånord har funnits i svenskan, ju mer frekvent blir det, vilket leder till att ordet etableras, dvs. beläggs i ordböcker och liknande. Jag kunde dock inte påvisa något tydligt samband mellan grad av anpassning och referens till främmande respektive nativ referent – visserligen dels på grund av att gränsen mellan främmande och inhemska referent är svår att dra.

Det är uppenbart att det också finns ett samspel mellan strukturella och sociokulturella faktorer och hur dessa påverkar hur lånorden anpassas – och det är svårt att sätta fingret på vilken faktor som påverkar anpassningen i högre grad än en annan. Det som denna studie visar är dock att den strukturella och typologiska närheten mellan svenskan och engelskan spelar en stor roll för hur lånorden konkret integreras i det svenska språkssystemet. Frågan är dock vad som är orsak och verkan när det gäller i vilken omfattning språkstrukturella och sociokulturella aspekter påverkar anpassningen – ökar t.ex. lånorden i frekvens för att de anpassas morfologiskt och ortografiskt eller är anpassningen en följd av att lånorden ökar i frekvens?

En annan aspekt som faller inom diskussionen om sociokulturell påverkan är den sociokulturella pressen från engelskan som ett högstatusspråk på svenskan som lågstatusspråk i ett makroperspektiv. Thomason & Kaufman (1988) har presenterat en skala för inlåning där utgångspunkten är att graden av kulturell press från långivarspråket bestämmer vad resultatet av språkkontakten blir på låntagarspråket. Enligt Thomason & Kaufman (1988) ökar vissa faktorer den kulturella pressen på ett språk från ett annat. Dessa faktorer är 1) språken ska vara i kontakt en längre tid, 2) antalet talare av långivarspråket ska vara högre än antalet talare av låntagarspråket och

3) långivarspråket har en sociopolitisk dominans över låntagarspråket. Vi har konstaterat att svenskan utsätts för stark kulturell press från engelskan i och med att språken har varit i kontakt en längre tid⁷³, att antalet engelskspråkiga talare är mycket högre än antalet svenskspråkiga talare i världen samt att engelskan har en klar sociopolitisk dominans i världen generellt. Enligt Thomason & Kaufman (1988) är det den kulturella pressen från långivarspråket på låntagarspråket – inte de typologiska skillnaderna mellan språken i kontakt – som avgör resultatet av språkkontakten. Oberoende av om språken i kontakt är mycket olika, så kan en omfattande kulturell press orsaka bl.a. omfattande inlåning av strukturer, inte enbart av lexikala element.

Vi har i denna studie sett att svenskan inte tar emot strukturella drag från engelskan i någon större omfattning. S-pluralen är allmänt förekommande, men har funnits i svenskan en längre tid och förekomsten av den kan inte enbart skyllas på engelskan. Det finns dock en tendens att låna in vissa engelska suffix tillsammans med lexikala element, som t.ex. adjektivsuffixet *-y* i *corny* och *dirty*. Det finns också enstaka exempel på brott mot svenska kongruensregler hos lånade adjektiv i predikativ ställning. Dessa resultat kan tolkas som första tecken på inlåning av en större mängd strukturella drag i svenskan – eller också som rena tillfälligheter i svenskan. Det som talar för att det inte kan handla om enbart tillfälliga strukturella lån är att tidningssvenskan som sådan är i hög grad standardiserad och inte längre fungerar som en inkörsport för engelska lån i samma utsträckning som tidigare (se kapitel 3.2). Det är således sannolikt att t.ex. mer vardagliga och populära texter på t.ex. Internet innehåller strukturlån från engelskan i ännu högre grad än tidningstext. I så fall kan vi vänta oss ett ökande inflytande av strukturella drag från engelskan i framtiden.

Enligt Thomason och Kaufman (1998) lånas böjningsaffix in först i det tredje skedet, i en skala med fem skeden (se avsnitt 2.1.2). Trots den starka pressen engelskan utövar på svenskan är det rimligt att placera dagens tidningssvenska mellan skede 1 och skede 2 på Thomason & Kaufmans 5-gradiga skala. Svenskan lånar i första hand s.k. kulturella ord som i första hand lånas in för att fylla en lucka i ordförrådet eller för att ge möjlighet till att skapa stilistiska nyanser i språket. Även om det finns exempel på strukturinlåning från engelskan i svenskan, sker den ännu inte systematiskt, trots att svenskan ständigt utsätts för en omfattande kulturell press från engelskan.

⁷³ Gottlieb (2004) hävdar att språken i de flesta europeiska länder hade ett visst lexikalt inflytande från engelskan redan i början av 1900-talet.

Trots att vi konstaterat att pressen från engelskan sannolikt har en stor inverkan på åtminstone andelen lånord som tas in i svenskan, kan jag inte bortse från det faktum att också de typologiska och strukturella likheterna mellan svenskan och engelskan bör ha en betydelse för hur de engelska lånorden hanteras i svenskan. Vi har t.ex. sett att en del lexikala element som uppvisar paralleller med engelskan och som funnits i svenskan en längre tid ökar i frekvens på grund av påverkan från engelska. Tack vare att svenskans språkssystem (till skillnad från t.ex. finskans) i hög grad tillåter att t.ex. substantiv står i s.k. naken, oböjd form i satsen, är det lätt att inkorporera engelska element i svenskan utan att de engelska elementen kräver någon typ av anpassning på strukturnivå. Svenskans typologiska närhet till engelskan gör det således lättare för svenskan än t.ex. finskan att ta emot och hantera språkliga element från engelskan.

Vi har sett att anpassningen uppenbart påverkas av både språkstrukturella och sociokulturella faktorer. Men hanteringen av lånord och hur dessa inkorporeras i ett språk påverkas också av den språkpolitik som förs i respektive språksamhälle.

Den svenska språkpolitiken har uppfattats som relativt liberal med nordiska mått mätt, både när det gäller språkbrukarnas användning av främmande element, deras attityder till lånorden samt språkvårdens explicita rekommendationer när det gäller engelskt inflytande. Den finlandssvenska språkvården och de finlandssvenska språkbrukarna har dock en mer puristisk hållning till engelskan, vilket också bekräftas i denna studie som visar att de finlandssvenska tidningarna innehåller en lägre andel lånord med främmande stavning än de sverigesvenska (se kapitel 6.5.2).

Det finns således en allmänt positiv attityd till engelskan och engelska lånord bland språkbrukare och hos den svenska språkvården. Många av de ordböcker, ordlistor och grammatikor som ges ut har snarare ett deskriptivt än ett normativt syfte⁷⁴. Dessa bygger till stor del på det existerande språkbruket. Enligt Josephson (2004b: 125) har de språkliga auktoriteternas (bl.a. språkvårdarnas) makt över språket försvagats de senaste 50–60 åren. Allt mer makt har fallit i händerna på ”de framstående språkbrukarna” (Josephson 2004b: 124) som representeras av framför allt mediaspråket. Svenskan styrs således mer eller mindre av språkbrukarna själva, och den svenska språknormen skapas i ett samarbete mellan språkbrukarna och språkvården. Språkvården säger sig eftersträva att ”anpassa nya tillskott i språket till rådande svenska normer för stavning och böjning, ordbildning och ordval” (SAOL 13: V). Det är uppenbart att de engelska lånorden inte

⁷⁴ T.ex. *Svenskt språkbruk. Ordbok över konstruktioner och fraser* (2003), samt *Svenska Akademiens språklära* (Hultman 2003).

hanteras med sådan systematik i praktiken, framför allt inte när det gäller stavningen. Språkvården eftersträvar således en mer puristisk språkpolitik än vad som i praktiken sker.

Trots detta kan man hävda att inkorporeringen av främmande element i svenskan är tämligen systematisk och konsekvent, åtminstone vad gäller morfologin. Vad är således orsaken till detta?

Svenskan är i jämförelse med många andra språk starkt⁷⁵ (se Josephson 2004b: 154, Andersson 1999). Språket utgör ett kommunikationsmedel på många nivåer i det svenska samhället och utbildningsnivån är hög generellt bland språkbrukarna. Enligt Gellerstam (2002: 25) råder det ”på det hela taget en stor enighet om hur svenska ord skall stavas, böjas och bildas. Man kan i det flesta fall säga att bruket är norm”.

Utgående från detta synsätt finns det begränsningar för vilka typer av språkliga element som kan lånas in i svenskan, och hur dessa element kan inkorporeras i svenskan. Josephson (2004b: 154) presenterar ett schema för hur engelskan potentiellt skulle kunna äta upp svenskan, där svenskan på ett tredje eller fjärde steg mot ”undergången” skulle kunna generera satser som ”*Hon blev fortly untrevlig*” och ”*Did hon se the tomte*”. I detta fall skulle svenskan ha lånat in ordbildningsmönster och omskrivning med *do* från engelskan. Några exempel på lån av strukturella element av denna typ finns inte i mitt material. Å andra sidan är det förmodligen så, som vi också sett i denna studie, att strukturella förändringar inte lånas in som enskilda enheter, utan tillsammans med och som delar av lexikala enheter. Inlåningsscenariot för engelska strukturer i svenskan kan således mycket väl se ut på ett annat sätt än det Josephson presenterar.

Trots att denna studie visat att de engelska lånorden inkorporeras i svenskan relativt smärtfritt finns det en fara i den språkpolitiska öppenhet som svenskan visar mot engelskan. Domänförlusten till engelskan fördjupas av å ena sidan en ökad globalisering, å andra sidan en ökad inlåning från engelskan på lexikal nivå. Även om man för tillfället inte kan skönja någon systematisk inlåning av engelska strukturer i svenskan, är det ekonomiska, kulturella, samhälleliga och språkliga inflytande som engelskan och den angloamerikanska kulturen utövar på det svenska språksamhället

⁷⁵ Läs- och skrivkunnigheten är hög hos de svenska språkbrukarna. Svenskan har också långa traditioner av att vara bildningsspråk samt är standardiserat på alla nivåer (ordböcker, grammatikor) med en utbyggd språkvård och ett flertal institutioner som finns till för att vårda och normera svenskan (Josephson 2004b, Andersson 1999).

enormt. Och det finns inget som talar för att detta inflytande håller på att avmattas – snarare tvärtom.

Engelskans status av lingua franca i världen och i synnerhet i Norden och den anglifiering som skett tack vare detta har ökat explosionsartat sedan andra världskrigets slut. Inget språk har någonsin tidigare haft så stor spridning inom kultur, ekonomi, vetenskap, media, sport eller fungerat som kommunikationsmedel för så många personer samtidigt i världen (Ghim-Lian Chew 1999). Domämförlusten till engelskan i de nordiska språken kan ses som ett exempel på ett negativt resultat som globaliseringen och anglifieringen kan få på en mer lokal nivå. Domämförlusten är i sin tur resultat av bl.a. en liberal attityd till det engelska inflytandet bland språkbrukarna. Å andra sidan har glocaliseringen, dvs. det faktum att det nationella och regionala lyfts fram som en reaktion på globaliseringen, förmodligen delvis gjort att svenskan allt mer har börjat ses som en symbol för den nationella tillhörigheten i Sverige (se t.ex. Oakes 2003).

Den typologiska och strukturella närheten mellan engelskan och svenskan, samt den språkpolitiska öppenheten för främmandespråkligt inflytande har i denna studie visat sig vara de mest avgörande faktorerna för hur lånord anpassas till svenskan. På ett högre plan spelar dock fenomenen globalisering och glocalisering, och balansen mellan dessa, förmodligen en viktig roll för hur anpassningen av lånorden kommer att ske i framtiden.

8 Sammanfattning

Syftet med denna studie var att analysera och förklara den morfologiska och ortografiska anpassningen av engelska lånord i svenskan och vilka faktorer som påverkar denna anpassning. Utgångspunkten var att förklara anpassningen utifrån tre olika perspektiv; ett språkstrukturellt, ett sociokulturellt och ett språkpolitiskt, och komma fram till vilken eller vilka av dessa aspekter som mest påverkar hur de engelska lånorden inordnar sig i det svenska språksystemet. De språkstrukturella faktorerna utgjordes av morfologiska, ortografiska och semantiska aspekter, de sociokulturella av lånordens ålder, frekvens och etablering och de språkpolitiska aspekterna av praxis, ideologi och rekommendationer.

Materialet för undersökningen beskrevs i kapitel 3 och utgjordes av 12 finlandssvenska och sverigesvenska dagstidningar samt korpusar med dagstidningsmaterial på Internet (Språkbanken).

I kapitel 4 och 5 analyserade och kartlade jag den morfologiska anpassningen dels ur ett kvantitativt och dels ur ett kvalitativt perspektiv. I kapitel 6 diskuterades den ortografiska anpassningen med utgångspunkt bl.a. i skillnaden mellan finlandssvenskan och sverigesvenskan samt sambandet mellan morfologi och ortografi.

Resultatet av denna studie visade att de språkstrukturella, sociokulturella och språkpolitiska faktorerna påverkade anpassningen i ett komplicerat samspel med varandra. I denna studie visade sig dock de språkstrukturella och språkpolitiska aspekterna vara av större vikt för hur lånorden inkorporeras i svenskan än de sociokulturella aspekterna.

Engelskan och svenskan står varandra nära strukturellt och typologiskt. Tack vare att svenskan och engelskan båda är analytiska språk är det därmed relativt lätt att låna in fraser och uttryck från engelska till svenska utan dessa språkliga element kräver någon typ av strukturell förändring. Det är också möjligt att i svenskan placera in engelska lånord i en sådan position i satsen, eller som förled i hybrider, som inte kräver att lånordet böjs. Den strukturella likheten, och i detta fall en morfologisk likhet, mellan de två språken tenderar också att påverka vilket genus lånordet får i svenskan; t.ex. lånord med en viss slutled får samma genus som inhemska ord med samma slutled (t.ex. *en reakt-or* – *en trakt-or*). Semantiska likheter mellan lånord och inhemska ord tenderade också att ha betydelse för vilket genus lånordet tilldelades.

Däremot ser man en tydlig tendens till att språkbrukaren i allmänhet inte väljer att kombinera lånord med osvensk stavning med svenska böjningsformer. Regeln är att lånord med främmande stavning böjs med främmande böjningssuffix, och lånord vars stavning sammanfaller med svenskans, eller lånord med anpassad stavning böjs med svenska böjningssuffix. Detta gör att en del strukturella drag från engelskan faktiskt lånas in via lexikala element till svenskan. I denna studie kunde vi konstatera att strukturella drag som bl.a. s-pluralen och adjektivsuffix på *-y* (t.ex. *corny*) lånas in via främmande lexikala element.

Den svenska språkpolitiken och de svenska språkbrukarna har en liberal (och ibland rentav en nonchalant) inställning till lexikal påverkan från engelskan, även om åtminstone språkvården motsätter sig domändeförlust. Trots att språkvården bemödat sig om att inkorporera de engelska lånorden i svenskan, finns det fortfarande⁷⁶ en övergripande öppenhet gentemot engelska lånord och tendens till att komma emot språkbruket, och skapa normerna enligt den svenska som talas och skrivs av gemene man. Det är således språkbrukarna som mer eller mindre styr det svenska språkbruket. Ett konkret exempel på detta är införandet av s-pluralen som en sjunde deklinationsform i svenskan. S-pluralen används frekvent som pluralform hos framför allt i lånord med främmande stavning.

Ett annat exempel på hur den rådande språkpolitiken påverkar hur lånorden inkorporeras i svenskan är att SAOL 13 säger sig grunda sig på det etablerade bruket och strävar efter att anpassa nya språkliga element bl.a. till de svenska böjnings- och stavningsnormerna. De engelska lånorden tas dock ofta in i ordböcker utan att t.ex. anpassas stavningsmässigt till svenskan. Språkvården tenderar därmed att medvetet eftersträva en snävare hållning till engelska lånord än vad praxis i verkligheten blir. Detta gör att språkpolitiken påverkar anpassningen främst i och med att den i ganska låg grad styr hur de engelska lånorden anpassas till svenskan.

Svenskan har dock konstaterats vara ett jämförelsevis starkt språk som trots allt inkorporerar sina lånord med en viss systematik. Sociokulturella aspekter som lånordens ålder, frekvens och etablering visade sig ha en betydelse för i vilken omfattning lånorden inkorporeras i det svenska ordbildningssystemet. Ju äldre, mer frekvent och etablerat ett lånord är, desto mer varierat avleds t.ex. lånordet.

⁷⁶ SAOL 13 har dock en mer återhållsam hållning till böjningen av engelska lånord än tidigare upplagor.

Det stora hotet för svenskans del för tillfället är inte att den på en grammatisk och lexikal nivå kommer att förlora mer mark till engelskan, utan att språkbrukarna helt övergår till att tala och skriva på engelska inom de viktigaste domänerna i samhället; dvs. i utbildningen, på högre administrationsnivå och i företagslivet.

Litteratur

- Aitchison, Jean. 1991. *Language change: progress or decay?* [Cambridge approaches to linguistics]. Cambridge. Cambridge University press.
- Andersson, Lars-Gunnar. 1999. En stor stark – om den svenska språkgemenskapen. I *Språkvård* 1999/1. S. 27–32
- Appel, René & Pieter Muysken. 1987. *Language contact and bilingualism*. London. Edward Arnold.
- Ásta Svavarsdóttir. 2008. ”Staffið er mega kúl.” Om tilpasning af moderne importord i islandsk skriftsprog. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.). *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden IIX]. Oslo. Novus. S. 21–48.
- Bergman, Gösta. 1962. Om främmande ord och deras anpassning. I: Dahlstedt et al., *Främmande ord i nusvenskan*. [Verdandis skriftserie 17.] Stockholm. Bonniers. S. 32–47
- Brunstad, Endre. 2001a. *Det reine språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk*. Nordisk institut. Det historisk-filosofiske fakultet. Universitetet i Bergen.
- Brunstad, Endre. 2001b. *Omfanget av moderne importord i skriftspråka i Norden. Ei handbok*. Del A i projektet ”Moderna importord i språka i Norden”. Opublicerat manuskript.
- Brunstad, Endre. 2004. *Når globaliseringa blir lokalisert (jf. globalisering). Frå eit prosjekt om hiphopp-kulturen*. Foredrag hållet vid ett möte inom projektet Moderna importord i språken i Norden i maj 2004. Torshavn.
- Bybee, Joan. 1985. *Morphology. A study of the relation between meaning and form*. Amsterdam. Philadelphia. John Benjamins.
- Bønlykke Olsen, Katrine. 2002. *Engelsk bøjning i dansk. En undersøgelse av engelske importords integration i det danske bøjningssystem – og af ordstrukturens rolle heri*. Magisteravhandling vid Institut for Nordisk filologi, Köpenhamns universitet. http://home19.inet.tele.dk/boenlykke/bind_1.pdf
- Carlson, Karin. 2002. Tvåspråkiga naturvetare. (Bilingual scientists). I: *Språkvård* 2/2002. S.14–19

- Carstensen, Broder. 1967. Amerikanische Einflüsse auf die Deutsche Sprache. I: Broder Carstensen och Hans Galinsky. *Amerikanismen der deutschen Gegenwartssprache. Entlehnungsvorgänge und ihre stilistischen Aspekte*. Heidelberg. Carl Winter. S.11–32
- Carstensen, Broder. 1980. Das Genus englischer Fremd- und Lehnwörter im Deutschen. I:Viereck Wolfgang (red.). *Studien zum Einfluss der englischen Sprache auf das Deutsche*. Tübinger Beiträge zur Linguistik 132. Tübingen. Gunter Narr. S. 37–76.
- Chrystal, Judith-Ann. 1988. *Engelskan i svensk dagspress*. [Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 74]. Stockholm. Esselte studium.
- Clyne, Michael. 1967. *Transference and triggering. Observations on the Language Assimilation of Postwar German-Speaking Migrants in Australia*. The Hague. Martinus Nijhoff.
- Clyne, Michael.1972. *Perspectives on Language Contact*. Based on a Study of German in Australia. Melbourne. The Hawthorn Press
- Clyne, Michael.1992. *Pluricentric Languages*. Differing Norms in Different Countries. Berlin, New York. Mouton de Gruyter.
- Corbett, Greville G. 1991. *Gender*. Cambridge
- Dahl, Östen. 2007. *Språkets enhet och mångfald*. Studentlitteratur. Lund.
- Dahlman, Malin. 2004. *Att välja mellan svenskt, finskt och engelskt. Anpassning av moderna importord i finlandssvenskt talspråk*. Opublicerad avhandling pro gradu vid Helsingfors universitet.
- Dahlman, Malin. 2007. /Dju:s/, /jo:s/, flera whiskies *eller* whiskysorter. Anpassning av importord i finlandssvenskt och svenskt talspråk.I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.). *Stuntman och andre importord i Norden. Om udtale og bøjning*. [Moderne importord i språka i Norden VII]. Oslo. Novus. S. 129–162
- Edlund, Lars-Erik & Birgitta Hene. 1992. *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Höganäs. Wiken.
- Fishman, Joshua. 1965. Who speaks what language to whom and when? I: *La Linguistique* 2. S. 67–88.
- Forskningscentralen för de inhemska språken (FOCIS). 2009.
<http://www.kotus.fi/svenska/sprakvard/>.

- Fries, Charles och Kenneth Pike. 1949. Coexistent phonemic systems. I: *Language* 25. S. 29–50.
- Garlén, Claes. 1988. *Svenskans fonologi*. Lund. Studentlitteratur.
- Garlén, Claes. 1996. Om ord som man inte kan stava till. I: Svenska språknämnden (utg.), *Språket lever*. Festskrift till Margareta Westman. Stockholm. S. 59–69
- Gellerstam, Martin. 1998. Ordlista i nya kläder – om tolfte upplagan av SAOL. I: *Språkbruk* 3/1998. S. 3–10.
- Gellerstam, Martin. 2002. Norm och bruk i SAOL. I: *LexicoNordica* 9. S. 21–30
- Gellerstam, Martin. 2006. Tajmad stavning i SAOL. I: *Språkvård* 2/2006. Tidskrift utgiven av svenska språknämnden. S. 26–27
- Ghim-Lian Chew, Phyllis. 1999. Linguistic imperialism, globalism, and the English language. I: Graddol, David och Ulrike H. Meinhof (red.). *English in a changing world*. The AILA Review 13. S. 37–47.
- Gottlieb, Henrik. 2004. Danish Echoes of English. I: *Nordic Journal of English Studies*. Special Issue. Vol. 3 No. 2. S. 39–65.
- Graedler, Anne-Line. 1996. Forholdet mellom stavemåte og bøyning i engelske lånord. I: Blaauw, Knud et al. (red.). *Engelske ord med norsk rettskrivning*. Bergen. Bergen Riksmålsforening, Riksmålsforbundet og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur. S. 67–78.
- Graedler, Anne-Line. 1998. *Morphological, Semantic and Functional Aspects of English Lexical Borrowings in Norwegian*. [Acta Humaniora 40.] Oslo. Universitetsforlaget.
- Grosjean, F. 1982. *Life with Two Languages. An Introduction to Bilingualism*. Cambridge, Mass. Harvard University Press.
- Grünbaum, Catharina. 1998. Språkvård på en dagstidning. I: *Språk i Norden* 1998. Skrifter utgivna av nämnden för svensk språkvård. Stockholm. Läromedelsförlagen. S. 43–51.
- Grünbaum, Catharina. 2003. *Språkbladet*. Stockholm. Bokförlaget DN.
- Grønvik, Oddrun. 1990. ”Lånordproblemet i norsk. Gruppering og systematisering av lånord og ulike måtar å ta stilling til dei på i normeringa.” Opublicerat manuskript. Avdelningen för leksikografi. Universitetet i Oslo.
- Hakala, Hanna. 2007. Ersättningsord i finskan. I: Guðrún Kvaran (red.). *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse av sprogene i Norden*. [Moderne importord i språka i Norden VI]. Oslo. Novus. S. 135–168.

- Hansegård, Nils. 1968. *Tvåspråkighet eller halvspråkighet?* Aldusserien 254. Stockholm. Aldus/Bonniers.
- Hansen, Erik. 1989. *Da lo hun så hjerteligt*. Köpenhamn. Fremand.
- Hansen, Erik. 1995. Genus i nye fremmedord. I: Ståle Løland, Jørgen Schack, Eivor Sommardahl, Kristjan Árnason, Åsta Norheim & Birgitta Lindgren (red.). *Språk i Norden 1995*. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden. [Nordisk språksekretariats skrifter 19]. Oslo. Novus forlag. S. 24–31.
- Hansen, Erik & Jørn Lund. 1994. *Kulturens Gesandter. Fremmedordene i dansk*. Munksgaard.
- Haugen, Einar. 1950. The Analysis of Linguistic Borrowing. I: *The Ecology of Language. Essays of Einar Haugen*. Stanford University Press.
- Haugen, Einar. 1969. *The Norwegian language in America: a study in bilingual behavior*. Bloomington, Ind. Indiana University Press.
- Heidemann Andersen, Margrethe. 2004. *Engelsk i dansk: Sprogholdninger i Danmark. Helt vildt sjovt eller wannabeagtigt og ejendomsæglerkækt?* Doktorsavhandling vid Köpenhamns universitet. Dansk Sprognævns skrifter 33.
- Heidemann Andersen, Margrethe & Pia Jarvad. 2008. Tilpasning av engelske importord i dansk skriftsprog. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.). *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden VIII]. Oslo. Novus. S. 105–124.
- Heine, Bernd. 1968. The allocation of loanwords within the nominal class system of some Togo Remnant languages. I: *Journal of African Languages* 7, 2. S. 130–139.
- Hellberg, Staffan. 2006. *Blev det lättare att stava efter 1906?* I: Språkvård 2/2006. S. 17–23.
- Hiidenmaa, Pirjo & Pirkko Nuolijärvi. 2004. Normering av främmande ord i finskan. I: *”Det främmande” i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord*. Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.). [Moderne importord i språka i Norden II]. Oslo. Novus. S. 253–274
- Hultman, Tor G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm. Norstedts.
- Hyltenstam, Kenneth. 2004. Engelskan, skolans språkundervisning och svensk språkpolitik. I: *Engelskan i Sverige. Språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Småskrift utgiven av Svenska språknämnden. Norstedts ordbok. Stockholm. S. 36–107.

- Höglin, René. 2002. *Engelska språket som hot och tillgång i Norden*. TemaNord 561.
- Jarvad, Pia. 1995. *Nye ord – hvorfor og hvordan?* Köpenhamn: Gyldendal.
- Jarvad, Pia. 2003. Opkomling, stenalder, nørd og regneark – om danske afløsningsord i nyordsdannelsen og deres gennemslagskraft I: Helge Sandøy (red.) *Med bil i Norden i 100 år. Ordlaging og tilpassing av utalandske ord*. [Moderne importord i språka i Norden I]. Oslo. Novus. S. 24–32.
- Johansson, Stig & Anne-Line Graedler. 2002. *Rocka, hipt og snacksy. Om engelsk i norsk språk og samfunn*. HøyskoleForlaget. Kristiansand.
- Josephson, Olle. 1999. Folk och språkvetares – om attityder till svenska språket. I: *Språkvård* 2/1999. S. 4–13
- Josephson, Olle. 2003. Prowsy crights eller prausi krajts? Engelskt inflytande, ortografisk norm och språkvårdsideologi. I: *Boken om våra modersmål. Festskrift till Mikael Reuter på hans 60-årsdag den 17 maj 2003*. Schildts. Helsingfors. S. 156–168
- Josephson, Olle. 2004a. Engelskan i 2000-talets Sverige. I: *Engelskan i Sverige. Språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Småskrift utgiven av Svenska språknämnden. Norstedts ordbok. S. 7–24
- Josephson, Olle. 2004b. ”ju”. *Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk*. [Skrifter utgivna av svenska språknämnden, 91]. Norstedts ordbok. Stockholm.
- Josephson, Olle. 2004c. Standardnormen i ett mångspråkigt Sverige. I: Björn Melander m.fl. (red.), *Svenskans beskrivning 26*. Uppsala. Hallgren&Fallgren. S.48–66.
- Josephson, Olle. 2009. Språkpolitiska konsekvenser av importordsprojektet. I: *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*. Språkportalen. S. 183–198.
- Jämtelid, Kristina. 1996. Engelska lånord förr och nu: en jämförande studie av tidningsartiklar från 1965 och 1995. I: *TeFa, Text- och fackspråksforskning 15*, Uppsala. Uppsala universitet.
- Kilarski, Marcin. 1994. *Morphological adaptation of English loans in the Scandinavian Languages*. Opublicerad magistersavhandling vid Adam Mickiewicz – universitetet. Poznan.
- Kilarski, Marcin. 2003. "Gender assignment in Danish, Swedish and Norwegian: A comparison of the status of assignment criteria", I: Anne Dahl, Kristine Bentzen & Peter Svenonius (red.), *Proceedings of the 19th Scandinavian Conference of Linguistics*. Tromsø. University of Tromsø. S. 261–274

- Kilarski, Marcin. 2004. *Gender assignment of English loanwords in Danish, Swedish And Norwegian*. Opublicerad doktorsavhandling vid Adam Mickiewicz – universitetet.Poznan.
http://www.staff.amu.edu.pl/~kilarski/research/download/book_gender.pdf
- Kiselman, Christer m.fl. "Svenska språket dör ut på landets universitet". *Dagens Nyheter* 17.6.2005.
- Kristiansen, Tore & Lars Vikør (red). 2006. *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling*. [Moderne importord i språka i Norden IV]. Oslo.Novus.
- Kuhn, Hans. 1985. Genustilldelning hos främmande ord. I: *Svenskans beskrivning 15*. Göteborgs universitet. Göteborg. S. 291–302.
- Källström, Roger. 1996. On gender assignment in Swedish. I: *Proceedings of The Ninth International Conference of Nordic and General Linguistics, University of Oslo, January 11-12, 1995*, Kjartan G. Ottosson, Ruth V. Fjeld & Arne Torp (red.), (The Nordic Languages and Modern Linguistics 9.) Oslo. Novus. S. 151–167.
- Laurén, Ulla. 1991. *Språkfel och interferens hos tvåspråkiga skolelever: en studie i fri skriftlig produktion på svenska*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Vasa.Vasa universitet.
- Lehiste, Ilse. 1988. *Lectures on Language Contact*. The MIT Press.Cambridge.
- af Leopold, Carl Gustav 1801. *Afhandling om svenska stafsättet*. Svenska Akademiens Handlingar Ifrån år 1796:1. Stockholm.
- Liljestränd, Birger. 1985. *Juttu och sammetsfarmare: notiser om finlandssvenskt tidningsspråk*. [Skrifter utgivna vid Institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet.] Umeå. Umeå universitet.
- Lindgren, Birgitta. 2006. *Tillåt tillåt!* I: *Språkbruk 2/2006*. S. 28–32.
- Ljung, Magnus. 1985. *Lam anka – ett måste? En undersökning av engelskan i svenskan, dess mottagande och spridning*. EIS Report No. 8. Stockholm. Stockholms universitet.
- Ljung, Magnus. 1988. *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets svenska*. Stockholm. Trevi.
- Lund, Jørn. 1989. Tak for lån. Om kort- og langfristede lån – og om lån man med glæde indfrier. I: *Språk i Norden*. [Nordisk Språksekretariats skrifter 10.] S. 94–101.
- Magnusson, Gunnar. 2008. *Svenska*. *Dagens Nyheter* 11.8.2008.
- Mattfolk, Leila, Åsa Mickwitz & Jan-Ola Östman. 2004. Finlandssvensk språknormering. I: *"Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av*

- utländska ord*. Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.). [Moderne importord i språka i Norden II]. Oslo. Novus. S. 219–252.
- Mattfolk, Leila och Tore Kristiansen. 2006. Svenskfinland. I: *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. [Moderne importord i språka i Norden V]. Novus. Oslo. S. 117–140.
- Mattfolk, Leila. 2006a. Finlandssvenska åsikter om modern språkpåverkan. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling*. [Moderne importord i språka i Norden IV]. Oslo. Novus. S. 142–179.
- Mattfolk, Leila. 2006 b. *Moderna importord i språken i Norden - ur finlandssvenskt perspektiv*. I: Språkbruk 2006/3. S. 5–12.
- Meeuwis, Michael & Jan-Ola Östman. 1995. Contact Linguistics. I: Jef Verschueren, Jan-Ola Östman & Jan Blommaert (red.). *Handbook of Pragmatics, Manual*. John Benjamins. Amsterdam/Philadelphia. S. 177–182.
- Melander, Björn. 2004. Catharina's. I: *Språkets vård och värden. En festskrift till Catharina Grünbaum*. Norstedts.
- Melander, Björn & Mats Thelander. 2006. Så tar man livet av ett språk. I: *Språkvård* 2006/2. S. 39–42.
- Melander, Micael & Tore Kristiansen. 2006. Sverige. I: Tore Kristiansen (red.) *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. [Moderne importord i språk i Norden V]. Novus. Oslo. S. 98–116.
- Melin-Köpilä, Christina. 1996. *Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan: språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. [Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet]. Uppsala. Uppsala universitet.
- Mickwitz, Åsa. 2005. Juice eller saft – samma smak? I: *Svenskan i Finland 8*. Tammerfors universitet. S. 172–182.
- Mickwitz, Åsa. 2006. Svengelska – hot eller möjlighet. I: *Universitas Helsingiensis* 3/2006. S. 16–19.
- Mickwitz, Åsa. 2007a. Lånord splittrar svenska språket. I: *Språktidningen* 1/2007. S. 71–72.
- Mickwitz, Åsa. 2007b. Plattvändare, styrspak och fransk potatis. I: Guðrún Kvaran (red.). *Udenlandske eller hjemlige ord? En undersøgelse av sprogene i Norden*.

- [Moderne importord i språka i Norden VI]. Oslo. Novus. S. 105–134.
- Mickwitz, Åsa. 2008a. Ett papper om domänförlust och lexikalt inflytande. I: *Språkbruk* 2/2008. S. 3–7.
- Mickwitz, Åsa. 2008b. Genustilldelning av lånord i svenskan. I: Lotta Collin, Saara Haapamäki, Marketta Sundman och Lars Wollin (red.). *Under språkets hud. Festskrift till Erik Andersson på 60-årsdagen*. Åbo Akademi. Åbo. S. 156–166.
- Mickwitz, Åsa. 2008c. Vad händer med *e-mail* i svenskan? Om anpassning av importord i svenskan. I: Helge Omdal & Helge Sandøy (red.). *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden VIII]. Oslo. Novus. S. 125–162.
- Milroy, Leslie & James Milroy. 1992. Social network and social class: toward an integrated sociolinguistic model. I: *Language in society* 21. S. 1–26.
- Mitts, Åsa. 1997. *Språkfel och dialektinterferens i ett språksociologiskt perspektiv. En undersökning av dialektalande elevers skrivförmåga*. Opublicerad avhandling pro gradu. Åbo Akademi.
- Molde, Bertil. 1978. Vem råder över språket? I: *Språkvård* 1978/4. S. 5–12.
- Myers-Scotton, Carol. 2002. *Contact Linguistics. Bilingual Encounters and Grammatical Outcomes*. Oxford. University Press.
- Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Statens offentliga utredningar (SOU). 2002:27.
- Nationalencyklopedins ordbok*. NEO. Nätupplagan. www.ne.se.
- Nelde, Peter. 1997. Language Conflict I: Florian Coulmas (red.). *Handbook of Sociolinguistics*. Oxford. Blackwell. S. 285–300.
- Norén, Kerstin. 2006. Universitetet väljer språk I: *Språkvård* 1/2006. S. 26–29.
- Nyord i svenskan från 40-tal till 80-tal*. 2001. Svenska språknämnden och Norstedts ordbok. Stockholm.
- Nyström Höög, Catharina. 2005. *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta*. *Svenska åsikter om importord*. [Moderne importord i språka i Norden IX]. Novus. Oslo.
- Nyström Höög, Catharina. 2008. Sila mygg och svälja kameler? Om svenska attityder till hot mot svenskan. I: Jan Lindström, m.fl. (red.). *Svenskan i Finland*. Föredrag vid tionde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Helsingfors. Universitetsstryckeriet. S. 9–21.
- Oakes, Leigh. 2003. Svenskan och svenskheten. I: *Språkvård* 3/2003. S. 30–35.
- Omdal, Helge. 2008. Tilpassning eller ikke tilpassning? Sammenlikning og resultater. I:

- Helge Omdal & Helge Sandøy (red.). *Nasjonal eller internasjonal skrivemåte? Om importord i seks nordiske språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden VIII]. Oslo. Novus. S. 163–186.
- Phillipson, Robert & Tove Skutnabb-Kangas. 1999. Englishisation: one dimension of globalization. I: Graddol, David & Ulrike H. Meinhof (red.). *English in a changing world*. The AILA Review 13. S. 19–36.
- Poplack, Shana, David Sankoff & Christopher Miller. 1988. The social correlates and linguistic processes of lexical borrowing and assimilation. I: *Linguistics* 26:1. S. 47–104.
- Poplack, Shana & David Sankoff. 1984. *Borrowing: the synchrony of integration*. I: *Linguistics*. 22:1. S. 99–135.
- Rafnung, Bjørn Trane. 1965. *English loanwords in a Norwegian newspaper with special reference to hybrid compounds*. Opublicerad hovedfag-avhandling. Oslo universitet.
- Ransgart, Martin. 2004. Den svenska språkvårdens syn på importord under 1800- och 1900-talet I: "Det främmande" i nordisk språkpolitik. Om normering av utländska ord. Helge Sandøy & Jan-Ola Östman (red.). [Moderne importord i språka i Norden I]. Oslo. Novus. S. 175–218.
- Raukko, Jarno & Jan-Ola Östman. 1994. *Pragmaattinen näkökulma itämeren kielialueeseen*. Publications of the Department of General Linguistics, University of Helsinki.
- Reuter, Mikael & Eivor Sommardahl. 1998. Erfarenheter av språkvård för massmedierna. I: *Språk i Norden* 1998. Skrifter utgivna av nämnden för svensk språkvård. Stockholm. Läromedelsförlagen. S. 31–42.
- Reuter, Mikael. 2006. *Översättning och språkriktighet*. Svensk Språktjänst AB. Helsingfors.
- Rontu, Heidi. 2005. *Språkdominans i tidig tvåspråkighet. Barnets kodväxling i kontext*. Akademisk avhandling. Åbo Akademis förlag. Åbo
- Rûke-Dravina, Velta. 1969. *Språk i kontakt*. Stockholm
- Sadeniemi, Matti. 1965. Engelskan i finskan. I: *Språkvård* 2/1965. Tidskrift utgiven av Nämnden för svensk språkvård.
- Sandøy, Helge. 2000. *Lånte fjører eller bunad. Om importord i norsk*. Oslo. Cappelen og LNU.

- Sandøy, Helge. 2002. Moderne importord i Norden. Ei gransking av bruk, normer och språkholdningar. I: *Språk i Norden 2002*. Årsskrift for Nordisk Sprogråd og sprognævnene i Norden. Novus forlag. S. 73–100.
- Sandøy, Helge. 2005. Presset mot språka i Norden. I: *Språk i Norden 2005*. Årsskrift för språknemdene i Norden. Novus forlag. S. 177–196.
- Sandøy, Helge. 2009. Moderne importord i Språka i Norden (MIN). Ei orientering. I: *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*. Språkportalen. S. 85–94.
- [SAOL 1] Svenska Akademien 1874. *Svenska Akademiens ordlista öfver svenska språket*. Första upplagan. Stockholm.
- [SAOL 8] Svenska Akademien 1923. *Ordlista över svenska språket utgiven av Svenska Akademien*. Åttonde upplagan. Omarbetad och utvidgad. Stockholm.
- [SAOL 9] Svenska Akademien 1950. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Nionde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 10] Svenska Akademien 1973. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Tionde upplagan. Stockholm.
- [SAOL 12] Svenska Akademien 1998. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Tolfte upplagan. Stockholm.
- [SAOL 13] Svenska Akademien 2006. *Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*. Trettonde upplagan. Stockholm.
- Schmidt, Kari Anne Rand. 1982. The Adaptation of English Loanwords in Norwegian. I: Rudolf Filipovic (red.), *The English Element in European Languages*, Vol. 2,. Zagreb: Institute of Linguistics, University of Zagreb. S. 338–377
- Selback, Bente. 2007a. Finlandssvensk. I: Bente Selback & Helge Sandøy (red.). *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden III]. Oslo. Novus. S. 103–114.
- Selback, Bente. 2007b. Sverigesvensk. I: Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamføring av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden III]. Oslo. Novus. S. 87–102.
- Selback, Bente & Helge Sandøy (red.). 2007. *Fire dagar i nordiske aviser. Ei jamførig av påverknaden i ordforrådet i sju språksamfunn*. [Moderne importord i språka i Norden III.] Oslo. Novus.

- Seltén, Bo. 1983. English in the Swedish press: An analysis of types. I: *Germanistische Lingvistik*. 5-6/82.
- Shaffer, D. 1978. The place of code-switching in linguistic contacts. I: Michel Paradis (red.). *Aspects of Bilingualism*. Columbia, South Carolina: Hornbeam Press. S. 265–274.
- Sharp, Harriet. 2001. *English in Spoken Swedish. A Corpus Study of Two Discourse Domains*. Almqvist & Wiksell International. Stockholm
- Sharp, Harriet. 2003. Namn, citatlekar och okej. I: *Språkvård* 2/2003. S. 4–9.
- Skrivregler: för svenska och engelska från TNC. 2001. [Tekniska nomenklaturcentralens publikationer]. Solna. TNC.
- Soontak, Jaan. 1975. On the role of English loanwords in the Swedish press. I: Karl-Hampus Dahlstedt (red.). *The Nordic Languages & Modern Linguistics 2. Proceedings of the Second International Conference of Nordic & General Linguistics*, University of Umeå, June 14-19. 1973. Stockholm. Almqvist & Wiksell. S. 685–691.
- Spolsky, Bernard. 2004. *Language policy*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Stene, Aasta. 1945. *English Loan-words in Modern Norwegian; A study of Linguistic Borrowing in the Process*. London & Oslo. Oxford University Press, Johan Grundt Tanum Forlag.
- Strand, Hans. 1984. *Nusvenskt tidningsspråk. Kvantitativa studier av reportage i morgon-, kvälls- och veckopress*. Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 17. Stockholm. Almqvist
- Stålhammar, Mall. 2002. *Engelskan i svenskan. 1, Engelska lånord under 1800-talet*. Ordlat, Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000.
- Stålhammar, Mall. 2003. *Engelskan i svenskan. 2, Engelska lånord under 1900-talet*. Ordlat, Det svenska ordförrådets utveckling 1800–2000.
- Sundman, Marketta. 1999. *Barnet, skolan och tvåspråkigheten*. Helsingfors. Yliopistopaino.
- Svanlund, Jan. 2009. *Lexikal etablering. En korpusundersökning av hur nya sammansättningar konventionaliseras och får sin betydelse*. Acta universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 52. Stockholms universitet. Stockholm.
- Svantesson, Erika. "Svenskan hotas av svengelskan". *Dagens Nyheter*. 20.10.2006.

- Svenska Akademiens Grammatik (SAG)*. 1999. Utgiven av Svenska Akademien, Stockholm.
- Svenska Akademiens ordbok*. Ordbok öfver svenska språket utgifven av Svenska Akademien 1893–. Nätupplagan <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.
- Svenska Akademiens språklära*. 2003. Tor G. Hultman (red.). Snille och smak. Stockholm.
- Svenskt språkbruk*. Ordbok över konstruktioner och fraser. 2003. Utarbetad av Svenska språknämnden. Norstedts Ordbok. Stockholm
- Svensson, Gert. 2007. "Integration kräver social trygghet". Dagens Nyheters nätupplaga 14.5.2007. <http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=6002>
- Söderberg, Barbro. 1983. *Från rytters och cowboys till tjuvstrykers. S-pluralen i svenskan. En studie i språklig interferens*. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology, New Series 16.) Stockholm. Almqvist & Wiksell.
- Söderbergh, Ragnhild. 1973. Om engelskans inflytande på svenskan. I: *Svenska studier från runt till nutid tillägnade Carl Ivar Ståhle på 60-årsdagen den 27 juni 1973*. (Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 48.) Stockholm. Esselte studium. S. 134–145
- Sørensen, Knud. 1973. *Engelske lån i dansk*. Dansk sprognævns skrifter 8. København. Gyldendals Boghandel Nordisk Forlag.
- Tandefelt, Marika. 2003. *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Teleman, Ulf. 2003. *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.) Stockholm. Norstedts.
- Thomason, Sarah Grey och Terrence Kaufman. 1988. *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley. University of California Press.
- Thomason, Sarah Grey, 1997. *On the Unpredictability of Contact Effects*. Föredrag vid University of Pittsburg 28.9.1997. Nerladdat 6.8.2009. <http://www-personal.umich.edu/~thomason/papers/unpred.pdf>
- Thomason, Sarah Grey. 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh. Edinburgh University Press.

- Tingbjörn, Gunnar. 2003. *Engelskt lån i svenskt idrottspråk*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. Utgivet av styrelsen för Meijerbergs institut vid Göteborgs universitet. Göteborg.
- Wellander, Erik. 1965. *Riktig svenska*. Stockholm. P. A. Norstedt & söners förlag
- Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in contact*. Findings and problems. The Hague. Mouton.
- Weinreich, Uriel. 1974. *Languages in contact*. Findings and problems. The Hague. Mouton.
- Welmers, William E. 1970. Language Change and Language Relationships in Africa. I: *Language Science* 12. S. 1–8.
- Welna, Jerzy. 1976. *Gender determiners in American English: A study in the grammar of loanwords*. I: *Studia Anglica Posnaniensia* 7. S. 95–108.
- Whitney, William Dwight. 1881. On Mixture in Language. I: *Transactions of the American Philological Association* 12. S. 1–26
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. [Nordisk språksekretariats skrifter 14]. Oslo. Novus.
- Winford, Donald. 2003. *An Introduction to Contact Linguistics*. Blackwell Publishing.
- Witt-Brattström, Ebba. Vem äger svenskan? *Dagens Nyheter*. 19.4.2006.
- Östman, Jan-Ola. 1996. Östersjöeuropa i ett pragmatiskt grepp. I: *Svenskans beskrivning* 21. Förhandlingar vid tjugoförsta sammankomsten för svenskans beskrivning. Helsingfors den 11-12 maj 1995. Lund University Press. S. 34–55.
- Östman, Jan-Ola. 2008. Det globala i det lokala: Regionalisering är inte utjämning. I: Jan Lindström, m.fl. (red.). *Svenskan i Finland*. Föredrag vid tionde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Helsingfors. Universitetstryckeriet. S. 22–34.

NORDICA HELSINGIENSIA

- NH 1/KKN 1 Hadle Oftedal Andersen: Ikkje for ingenting. Jon Fosses dramatik (2004)
- NH 2 Mona Forsskåhl: Mitt emellan eller strax utanför. Språkkontakt i finlandssvensk slang (2005)
- NH 3/KKN 2 Hadle Oftedal Andersen: Kroppsmodernisme (2005)
- NH 4/TS 1 Jan-Ola Östman (red.): FinSSL – Finlandssvenskt teckenspråk (2005)
- NH 5/KKN 3 Hadle Oftedal Andersen & Idar Stegane (red.): Modernisme i nordisk lyrikk 1 (2005)
- NH 6/TS 2 Karin Hoyer, Monica Londen & Jan-Ola Östman (red.): Teckenspråk: Sociala och historiska perspektiv (2006)
- NH 7 Helga Hilmisdóttir: A sequential analysis of *nú* and *núna* in Icelandic conversation (2007)
- NH 8 Hanna Lehti-Eklund (red.): Att växa till lärare – svenskläroartutbildning i utveckling (2007)
- NH 9 Nina Martola: Konstruktioner och valens: verbfraser med *åt* i ett jämförande perspektiv (2007)
- NH 10/SI 1 Jan Lindström (red.): Språk och interaktion 1 (2008)
- NH 11 Jan Lindström, Pirjo Kukkonen, Camilla Lindholm & Åsa Mickwitz (red.): Svenskan i Finland 10 (2008)
- NH 12 Anne Huhtala. Det pedagogiska självet: en narrativ studie av direktvalda svenskläroartstudenters berättelser (2008)
- NH 13/KKN 4 Hadle Oftedal Andersen, Peter Stein Larsen & Louise Mønster (red.) Stedet. Modernisme i nordisk lyrikk 2 (2008)

- NH 14/DF 1 Helena Palmén, Caroline Sandström & Jan-Ola Östman (red.): Dialekt i östra Nyland. Fältarbete i Liljendal med omnejd (2008)
- NH 15 Camilla Kovero & Monica Londen: Språk, identitet och skola. En undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen (2009)
- NH 16 Lieselott Nordman: Lagöversättning som process och produkt. Revideringar och institutioner vid lagöversättning till svenska i Finland (2009)
- NH 17 Anita Schybergson: Kognitiva system i namngivningen av finländska handelsfartyg 1838–1938 (2009)
- NH 18/KKN 5 Hadle Oftedal Andersen, Per-Erik Ljung & Eva-Britta Ståhl (red.) Nordisk lyriktrafikk (2009)
- NH 19/SI 2 Camilla Lindholm & Jan Lindström (red.): Språk och interaktion 2 (2010)
- NH 20/DF 2 Caroline Sandström: Genus i östra Nyland – från dialektutjämning till dialektmarkör (2010)
- NH 21 Åsa Mickwitz: Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan (2010)